

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI
EKONOMİK İLİŞKİLER (EKONOMİ-MALİYE)
ANABİLİM DALI**

**ROMANYA’NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ
PERFORMANSININ TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Onur YURDAKUL

Ankara – 2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI
EKONOMİK İLİŞKİLER (EKONOMİ-MALİYE)
ANABİLİM DALI**

**ROMANYA'NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ
PERFORMANSININ TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Onur YURDAKUL

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ**

Ankara - 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI
EKONOMİK İLİŞKİLER (EKONOMİ-MALİYE)
ANABİLİM DALI

ROMANYA'NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ
PERFORMANSININ TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

.....

Prof. Dr. Belgin AKÇAY

.....

Doç. Dr. Abuzer PINAR

.....

Tez Sınavı Tarihi : 02.04.2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
TABLolar	xiv
ŞEKİLLER	xvi
EKLER	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMANYA'DA SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ REFORMU VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ

I. Planlı Dönem Romanya Ekonomisi	3
A. Romanya'da Merkezi Planlama	3
1. Romanya'da Ekonomi Politikaları	4
2. Romanya'da Fiyatlama Sistemi	4
3. Ekonomik Sistemde Reform Hareketleri	6
B. Merkezi Planlı Dönem Performans Değerlendirmesi	6
C. Değerlendirme	10
II. Romanya'da Piyasa Ekonomisine Geçiş Politikaları	10
A. Romanya'da Ekonomik Sistemde Reform Hareketi ve İstikrar Programları Dönemi	11
B. Fiyatlarda Liberalizasyon	11
1. Mal ve Hizmet Fiyatlarının, Ücretlerin Piyasada Belirlenmesi	11
2. Faiz Oranı Liberalizasyonu, Döviz Kurunun Konvertibilitesi ve Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu	12
C. Dış Ticaret Rejimi Reformları	13
D. Para ve Sermaye Piyasalarındaki Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler	15
1. Sermaye Piyasalarındaki Düzenlemeler	15
2. Para Piyasaları ve Bankacılık Sektöründeki Düzenlemeler	15
2.1. Merkez Bankasının Rolü	15

2.2. Bankacılık Denetim Mekanizmaları	16
2.3. Kamu Bankalarının Durumu	17
E. Özelleştirmeler.....	18
1. Özelleştirmeler İçin Yasal ve Kurumsal Çerçeve	18
2. Özelleştirme Yöntem, Uygulama ve Gelirleri	19
2.1.Özelleştirme Yöntemlerinin Gelişimi	19
2.2. Özelleştirme Uygulamaları ve Elde Edilen Gelirler	20
F. Kamu Maliyesinde Etkinlik ve Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Düzenlemeler	23
1. Bütçe Dışı Kamu Maliyesi	23
1.1. Fon Uygulamaları	24
1.2. Yarı Mali Nitelikli Harcamalar	25
2. Kamu Finansman ve Yönetiminin Güçlendirilmesi.....	26
3. Kamu Sektöründe Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Reformlar	26
4. IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu ve ROSC Kapsamında Bir Değerlendirme.....	27
4.1. Kamunun Ekonomideki Rol ve Sorumluluklarının Açık Olması Prensibi	27
4.2. Bütçenin Hazırlanma, Onaylanma, Raporlama Süreçlerinde Açıklık Prensibi.....	28
4.3. Bilgilerin Kamuya Açık Olması Prensibi	28
4.4. Ulusal Denetim ve İstatistik Organlarının Bağımsız Olması.....	28
5. Vergi Sistemi Reformları	29
G. Değerlendirme	31
III. Piyasa Ekonomisine Geçiş Sonrası Romanya'nın Ekonomik Performansı. 32	
A. Büyüme	32
1. Büyüme Dinamikleri.....	32
2. Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları ve Sabit Sermaye Yatırımları.....	34
B. Enflasyon.....	35
C. Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri	37
1. Cari İşlemler Hesabı.....	37
2. Sermaye Hareketleri Hesabı.....	38
D. Kamu Kesimi ve Mali Politikalar.....	41
1. Bütçe Harcama ve Gelirleri.....	41

1.1. Bütçe Harcamaları.....	41
1.2. Bütçe Gelirleri.....	42
2. Bütçe Dengesi, Faiz Dışı Denge, Kamu Borçluluk Verileri.....	42
2.1. Bütçe Dengesi.....	42
2.2. Faiz Dışı Bütçe Dengesi.....	43
2.3. Kamu Borç Stokunun Yapısı.....	44
E. Değerlendirme.....	45
IV. Romanya'nın Avrupa Birliği ile İlişkileri.....	46
A. Romanya – Avrupa Birliği İlişkileri.....	46
1. Aralık 1999 Helsinki Zirvesine Kadar Olan Süreç.....	46
2. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile Başlayan Süreç.....	47
B. Katılım Öncesi Stratejisi.....	48
1. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program.....	48
2. Avrupa Anlaşması ve Siyasi Diyalog.....	49
3. Topluluk Program ve Ajanslarına Katılım.....	50
4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar.....	52
C. Mali Yardımlar.....	52
1. Katılım Öncesi Mali Yardımları.....	53
1.1. PHARE.....	54
1.2. ISPA ve SAPARD Programları.....	55
2. Makro Yardımlar.....	55
3. Katılım Sonrası Mali Yardımları.....	56
4. Yardımların Kullanılması.....	58
D. Romanya'nın AB İle Ticaret ve Doğrudan Yatırım İlişkileri.....	59
1. Romanya – AB Ticareti.....	59
1.1. Romanya'nın AB'ye İhracatı.....	59
1.2. Romanya'nın İthalatında AB'nin Payı.....	61
1.3. Romanya – AB Dış Ticaret Dengesi.....	62
2. Romanya'ya Yönelik AB Doğrudan Yatırımları.....	62
E. Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Katılım Öncesi Stratejisi Kapsamında İlerleme ve İzleme Raporları.....	64
1. Kopenhag Ekonomik Kriterlerine Uyum.....	64

1.1. İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olma	64
1.2. Birlik İçinde Rekabetçi Baskılara Karşı Koyabilme Kapasitesi	66
2. İzleme Raporları.....	67
2.1. Genel Olarak İzleme Raporları	67
2.2. AB Müktesebatına Uyum.....	69
F. Değerlendirme.....	71

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ REFORMU VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

I. 1960 – 1980 Dönemi Türkiye Ekonomisi.....	73
A. Kalkınma Planları.....	73
B. Kalkınma Planları Performans Değerlendirmesi.....	74
C. 1978 – 1979 İstikrar Programları	76
D. Değerlendirme	77
II. Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Politikaları	77
A. Türkiye’de 24 Ocak 1980 Ekonomik Programı	77
B. Fiyatlarda Liberalizasyon	78
1. Mal ve Hizmet Fiyatlarının Piyasada Belirlenmesi	78
2. Faiz Oranı Liberalizasyonu, Döviz Kurunun Konvertibilitesi ve Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu	79
C. Dış Ticaret Rejimi Reformları.....	80
D. Para ve Sermaye Piyasalarındaki Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler	81
1. Sermaye Piyasalarındaki Kurumsal Düzenlemeler	81
2. Para Piyasaları ve Bankacılık Sektöründeki Düzenlemeler	82
2.1. Merkez Bankasının Rolü.....	82
2.2. Bankacılık Denetim Mekanizmaları	82
2.3. Kamu Bankalarının Durumu	84
E. Özelleştirmeler.....	85
1. Özelleştirmeler İçin Yasal ve Kurumsal Çerçeve	85
2. Özelleştirme Yöntem, Uygulama ve Gelirleri	86
2.1. Özelleştirme Yöntemlerinin Gelişimi	86

2.2. Özelleştirme Uygulamaları ve Elde Edilen Gelirler	87
F. Kamu Maliyesinde Etkinlik ve Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Düzenlemeler	89
1. Bütçe Dışı Kamu Maliyesi	89
1.1. Fon Uygulamaları	89
1.2. Yarı Mali Nitelikli Harcamalar	90
2. Kamu Sektörü Reformları	91
2.1. Kamu Finansman ve Yönetiminin Güçlendirilmesi.....	91
2.2. Kamu Sektöründe Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Reformlar	91
3. IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu ve ROSC Kapsamında Bir Değerlendirme.....	92
3.1. Kamunun Ekonomideki Rol ve Sorumluluklarının Açık Olması Prensibi	93
3.2. Bütçenin Hazırlanma, Onaylanma, Raporlama Süreçlerinde Açıklık Prensibi.....	93
3.3. Bilgilerin Kamuya Açık Olması Prensibi	94
3.4. Ulusal Denetim ve İstatistik Organlarının Bağımsız Olması.....	94
4. Vergi Sistemi Reformları	95
G. Değerlendirme.....	96
III. Piyasa Ekonomisine Geçiş Sonrası Türkiye'nin Ekonomik Performansı....	97
A. Büyüme	97
1. Büyüme Dinamikleri.....	97
2. Sektörler İtibariyle GSMH ve Sabit Sermaye Yatırımları	98
B. Enflasyon.....	100
C. Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri	102
1. Cari İşlemler Hesabı.....	102
2. Sermaye Hareketleri Hesabı.....	104
D. Kamu Kesimi ve Mali Politikalar.....	106
1. Bütçe Gelir ve Harcamaları.....	106
1.1. Bütçe Harcamaları.....	106
1.2. Bütçe Gelirleri.....	107
2. Bütçe Dengesi, Faiz Dışı Denge, Kamu Borçluluk Verileri	108
2.1. Bütçe Dengesi ve KKBG	108
2.2. Faiz Dışı Bütçe Dengesi.....	109

2.3. Kamu Borç Stokunun Yapısı	110
E. Değerlendirme	112
IV. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkileri	113
A. Genel Olarak Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri.....	113
1. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Öncesi Süreç	113
2. 1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Aday Ülke Statüsü Kazanması	114
B. Katılım Öncesi Stratejisi.....	115
1. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program	115
2. Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve Gümrük Birliği	116
3. Topluluk Program ve Ajanslarına Katılım.....	117
4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar	119
C. Mali Yardımlar	119
1. Helsinki Zirvesi Öncesi Dönemde Alınan Mali Yardımlar (1963 – 1999)....	119
1.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Alınan Mali Yardımlar (1964 – 1996)119	
1.2. Gümrük Birliği Sonrası Yardımları (1996 – 1999).....	121
2. 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Sonrası Mali Yardımlar	122
2.1. Katılım Ortaklığı Belgesi Öncesi Mali Yardımlar	124
2.2. Katılım Ortaklığı Belgesi ile Beraber Mali Yardımlar	124
2.3. 2007 – 2013 Mali Perspektifi.....	126
3. Yardımların Kullanılması	126
D. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticaret ve Yatırım İlişkileri	127
1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticareti.....	127
1.1. Türkiye'nin AB'ye İhracatı.....	127
1.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden İthalatı.....	130
1.3. Türkiye – AB Dış Ticaret Dengesi.....	132
2. Türkiye'ye Yönelik AB Doğrudan Yatırımları.....	132
E. Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Katılım Öncesi Stratejisi Kapsamında İlerleme Raporları	134
1. İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olma Kriteri.....	134
2. Birlik İçindeki Rekabetçi Baskı ve Piyasa Güçleri İle Başa Çıkma Kapasitesi Kriteri	138
3. AB Müktesebatına Uyum.....	140

F. Değerlendirme.....	143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE ROMANYA’NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ PERFORMANSININ KARŞILAŞIRILMASI

I. Piyasa Ekonomisine Dönüşüm Süreçleri.....	145
A. Reform Süreçleri	146
1. Genel Olarak Ekonomik ve Yapısal Reformlar	146
2. Özel Sektörün Gelişimi	148
2.1. Sektörel Gelişim.....	148
2.2. Özelleştirme Süreçleri.....	149
2.3. Mali Piyasaların Gelişimi.....	150
3. Kamu Maliyesinin Etkinliği.....	152
B. IMF ve Dünya Bankası Desteği	153
1. IMF ile İlişkiler	153
2. Dünya Bankası ile İlişkiler.....	154
2.1. Dünya Bankası’nın Ülke Yardım Stratejileri Bağlamında Değerlendirmeleri	155
2.2. Yönetişim ve Kurumsal Yapılanma Alanında Değerlendirme	158
II. Avrupa Birliği ile İlişkiler ve Kopenhag Kriterleri Açısından Değerlendirme	159
A. Avrupa Birliği ile İlişkiler	159
B. Mali Yardımlar	159
C. Kopenhag Kriterleri Açısından Değerlendirme.....	160
1. Kopenhag Siyasi Kriterleri.....	160
2. Kopenhag Ekonomik Kriterleri.....	161
D. AB Müktesebatına Uyum.....	163
III. Makro Ekonomik Göstergeler ve Maastricht Kriterleri Açısından Bir Değerlendirme	164
1. Makro Ekonomik Göstergeler Bakımından Değerlendirme	164
1.1. Büyüme ve GSYİH	164
1.2. Enflasyon	166

1.3. İşsizlik	168
1.4. Ödemeler Dengesi.....	170
1.5. Kamu Maliyesine İlişkin Veriler.....	173
2. Maastricht Kriterleri Açısından Değerlendirme.....	176
2.1. Enflasyon Kriteri.....	176
2.2. Faiz Oranı Kriteri	177
2.3. Bütçe Açığı Kriteri.....	178
2.4. Kamu Borcu Kriteri.....	179
2.5. Döviz Kuru Kriteri	180
IV. Genel Değerlendirme.....	180
SONUÇ.....	186
KAYNAKÇA	189
EKLER.....	201
ÖZET.....	215
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT).....	216

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APAPS	: Kamu Mülkleri Özelleştirme ve Yönetim İdaresi, (The Authority of Privatisation and Administration of State Property)
ARIS	: Romanya Yabancı Yatırım Ajansı (Romanian Agency for Foreign Investment)
AT	: Avrupa Topluluğu
AVAB	: Banka Varlıklarını İyileştirme İdaresi (Authority for Recovery of Bank Assets)
AVAS	: Kamu Varlıkların İyileştirme İdaresi (Authority for Recovery of State Assets)
BCR	: Romanya Ticaret Bankası (Banca Comerciala Romana)
BCX	: Bancorex
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu,
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
BM / UN	: Birleşmiş Milletler
BRD	: Romanya Kalkınma Bankası (Romanian Development Bank)
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
CARDS	: Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilization)
CAS	: Ülke Yardım Stratejisi (Country Assistance Strategy) Ülke Yardım Stratejisi
CC	: Ticari Firmalar (Commercial Companies)
CEC	: Tasarruf Bankası (Casa de. Economii și Consemnatiuni)
CEFTA	: Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (Central European Free Trade Agreement)
CFCU	: Merkezi Finans ve Sözleşme Birimi (Central Finance and Contracting Unit)

COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (The Council for Mutual Economic Assistance – CMEA)
DÇM	: Döviz Çevrilebilir Mevduat
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DİS	: Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi (Decentralized Implementation System)
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
DKM	: Döviz Kuru Mekanizması
DPK	: Devlet Planlama Komitesi
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ECU	: Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)
ED	: Editör
EDIS	: Genişletilmiş Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi (Extended Decentralized Implementation System)
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association)
EIB	: Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)
EKÜ	: En çok Kayrılan Ülke (Most Favored Nation-MFN)
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
FDF	: Faiz Dışı Fazla
FSAP	: Finansal Sektör Değerleme Programı (Financial Sector Assessment Program)
GATT	: Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GFSM	: Devlet Mali İstatistik El Kitabı (Government Finance Statistics Manual)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSP	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalized System of Preferences)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HICP	: Harmonize Tüketici Fiyat Endeksi (Harmonized Indice of Consumer Prices)
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IPA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance)
ISPA	: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KBGSYİH	: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KMYK	: Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KP	: Katma Protokol
MBP	: Merkez Bankası Parası
MDA	: Merkezi ve Doğu Avrupa
MEBO	: Çalışanlara Satış Yöntemi (Manager and Employee Buy Out)
MEDA	: AB-Akdeniz İşbirliği Programı (The Euro-Mediterranean Partnership)
MoU	: Mutabakat Belgesi (Memorandum of Understanding)
NAFA	: Mali İdare Ulusal Ajansı (The National Agency for Fiscal Administration)
NBR	: Romanya Ulusal Bankası – Merkez Bankası (National Bank of Romania)
NDV	: Net Dış Varlıklar
NİV	: Net İç Varlıklar
NUR	: Net Uluslararası Rezervler

OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
OPSPI	: Kamu Mülkiyeti ve Sanayide Özelleştirme Ofisi (Office of State Ownership and Privatization in Industrie)
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
PHARE	: Polonya ve Macaristan Yeniden Yapılandırma Eylemi (Poland and Hungary Action for Restructuring of the Economy)
POF	: Özel Mülkiyet Fonu (Private Ownership Fund)
PSAL	: Özel Sektör Uyarılama Kredisi (Private Sector Adjustment Loan)
RA	: Büyük Ölçekli İşletmeler (Regiés Autonomes)
RON	: Yeni Romen Leyi
ROSC	: Standart ve Kuralların Gözetimi Üzerine Rapor (Report on the Observance of Standarts and Codes)
SAPARD	: Special Accession Program For Agricultural and Rural Development (Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı)
SDR	: Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights)
SOF	: State Ownership Fund (Kamu Mülkiyeti Fonu)
STÖ	: Serbest Ticaret Örgütleri
TAIEX	: Teknik Yardım Değişim Ofisi (Technical Assistance Information Exchange Office)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TFF	: Toplam Faktör Verimliliği
TKF	: Toplu Konut Fonu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)

UP	: Ulusal Program
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
WB	: Dünya Bankası (World Bank)
WBI	: Dünya Bankası Enstitüsü (World Bank Institute)
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

TABLolar

Tablo 1: 1961-1985 Döneminde Sektörler İtibariyle Romanya'da Yatırım Oranları	8
Tablo 2: Romanya'da Yöntem ve Sayı İtibariyle Gerçekleşen Özelleştirmeler	22
Tablo 3: Romanya'da Firma Ölçeği İtibariyle Özelleştirilen Firma Sayıları	23
Tablo 4: Romanya'da Yarı Mali Harcamaların GSYİH'ye Oranları	25
Tablo 5: Romanya'da 2003 Sonrasındaki Kamu Açıkları	25
Tablo 6: 1990 Sonrası Romanya'da Büyüme ve Sektörlerin Yıllar İtibariyle GSYİH'ya Katkıları	34
Tablo 7: 1990 Sonrası Romanya'da Enflasyon Verileri	37
Tablo 8: 1990 Sonrası Romanya'nın Dış Denge ve Borç Göstergeleri	40
Tablo 9: Romanya'nın Toplam Faiz Dışı Fazla ve Kamu Borcu Verileri	43
Tablo 10: Romanya ve Bulgaristan İçin 2004-2006 Dönemi Artırılmış Katılım Öncesi Yardımları	53
Tablo 11: Romanya'ya AT Tarafından Sağlanan Makro Mali Yardımlar	56
Tablo 12: Romanya'ya 2005 – 2009 Dönemi Katılım Öncesi Mali Yardımı	56
Tablo 13: Romanya'ya 2007 – 2009 Dönemi Mali Paketi	57
Tablo 14 : Avrupa Birliği'nin Romanya'dan İthalatı	60
Tablo 15: Avrupa Birliği'nin Romanya'ya İhracatı	61
Tablo 16: 2000 Yılı Sonrası Romanya'nın AB ile Ticareti	62
Tablo 17: Romanya'ya Yapılan DYY Stoku İçinde Ülkelerin Payı (31.12.2004)	63
Tablo 18: Planlı Dönem Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	75
Tablo 19: Plan Dönemleri ve Sektörler İtibariyle GSYİH Büyüme Oranları	76
Tablo 20: 1960-1980 Dönemi TEFE Artış Oranları	76
Tablo 21: Yöntemler İtibariyle Özelleştirme Gelirleri	89
Tablo 22: Türkiye'de Sektörler İtibariyle GSMH ve Sektörlerin GSMH Payı	99
Tablo 23: Türkiye'de 1980 Sonrası Enflasyon Oranları	102
Tablo 24: Türkiye'de Dış Denge ve Borç Göstergeleri	106
Tablo 25: Türkiye'de 90'lı Yıllarda Kamu Sektörü Faiz Dışı Dengesi	109
Tablo 26: 2000 Sonrası Türkiye'de IMF Tanımlı Faiz Dışı Bütçe Dengesi	110
Tablo 27: Türkiye'de İç ve Dış Borç İstatistikleri (1980-2000)	111

Tablo 28: 2001 – 2006 Dönemi Kamu Toplam Borç Stoku Gelişmeleri	111
Tablo 29: Türkiye'nin Katıldığı Topluluk Programları	118
Tablo 30: Mali Protokoller Çerçevesinde Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar.....	120
Tablo 31: Avrupa Birliği'nin Türkiye'den İthalatı	129
Tablo 32: Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye İhracatı	131
Tablo 33:Yıllar İtibariyle Türkiye'nin AB ile Ticareti	132
Tablo 34: Türkiye'ye Yapılan DYY İçinde Ülkelerin Payı.....	134
Tablo 35: WBI Yönetişim Kalitesi Göstergeleri.....	158
Tablo 36: Türkiye ve Romanya'nın İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranları.....	170
Tablo 37: Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkeler ve Türkiye'nin Maastricht Enflasyon Kriteri Karşısındaki Konumları	176
Tablo 38: AB Üyesi Ülkelerde Uzun Vadeli Faiz Oranları	177
Tablo 39: AB'ye Yeni Katılan Ülkeler'de ve Türkiye'de Bütçe Açıkları.....	179
Tablo 40: Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkeler ve Türkiye'nin Kamu Borç Stoku / GSYİH Oranları	180
Tablo 41: Değerlendirme Tablosu I (1990 – 2000)	181
Tablo 42: Değerlendirme Tablosu II (2001 – 2006).....	183

ŞEKİLLER

Şekil 1: Temel Ekonomik Göstergeler İtibariyle Romanya Ekonomisindeki Büyüme	7
Şekil 2: Romanya’da Yıllar İtibariyle Özelleştirme Gelirleri	22
Şekil 3: Yıllar İtibariyle Özelleştirme Uygulamalarından Elde Edilen Gelirler	88
Şekil 4: Türkiye ve Romanya’nın 1990 Sonrası Büyüme Performansları	166
Şekil 5: Romanya ve Türkiye’de TÜFE Enflasyon Oranları	167
Şekil 6: Türkiye, Romanya ve Avrupa Birliği’nde İşsizlik Oranları	169
Şekil 7: Türkiye’de Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi	172
Şekil 8 : Romanya’nın Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi	172
Şekil 9: Türkiye ve Romanya’da GSYİH’ye Oran Olarak DYY	172
Şekil 10: Türkiye ve Romanya’da Dış Borç / Milli Gelir Oranı	172
Şekil 11: Türkiye ve Romanya’nın Bütçe Dengesi	175
Şekil 12: Türkiye ve Romanya’nın Faiz Dışı Bütçe Dengesi	175
Şekil 13: Türkiye ve Romanya’da Toplam Kamu Borcunun Milli Gelire Oranı	175

EKLER

Ek 1: 1980-89 Döneminde Romanya’da GSYİH’nin Bileşenleri (Milyar Ley).....	201
Ek 2: Sektörler Bazında Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplama Oranı	201
Ek 3: Romanya’nın Ödemeler Bilançosu.....	201
Ek 4: Romanya’da Konsolide Devlet Bütçesi.....	203
Ek 5: 1995-2004 Arası Dönemde Romanya’nın İhracatında Ülkelerin Payı.....	204
Ek 6: Romanya’nın 1995-2004 Dönemi Ülkelere Göre İthalatı	205
Ek 7: 2005 Yılında Mal Grupları İtibariyle AB – Romanya Ticaret Dengesi	206
Ek 8: Türkiye’de Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplama Oranı	207
Ek 9: 1980 Sonrası Türkiye’nin Ödemeler Dengesi	208
Ek 10: Türkiye’de Konsolide Bütçe Gelir ve Giderleri (% GSMH).....	209
Ek 11: 1996 – 2005 Döneminde Türkiye’nin İhracatında Ülkelerin Payı	210
Ek 12: 1996 – 2005 Döneminde Türkiye’nin İthalatında Ülkelerin Payı.....	211
Ek 13: Mal Grupları İtibariyle AB – Türkiye Ticaret Dengesi.....	212
Ek 14: Türkiye ve Romanya’ya Yönelik IMF Stand-by Düzenlemeleri	213
Ek 15: Romanya’nın Seçilmiş Bazı Demografik Verileri.....	214

GİRİŞ

Romanya, 1989 Aralık ayında komünist rejimin kanlı bir şekilde devrilmesinin ardından benimsediği liberal ekonomik prensipler bağlamında gelişimini sürdürmektedir. Bu süreçte Romanya'nın 1993 Avrupa Anlaşması ve 2007 yılı itibariyle elde edilen üyelik perspektifi hızlandırıcı etmen olmuştur. Ülkenin aldığı AB, IMF ve Dünya Bankası kaynaklı teknik ve mali destek, ekonomik sistemin transformasyonunda önemli katkı yapmıştır. Romanya, 1990 öncesinin en katı planlı ekonomilerinden biri iken, piyasa ekonomisi kural ve kurumlarını benimseme yolunda hızlı ilerleme göstermiş; Kopenhag Ekonomik Kriterleri bağlamında ilk defa 2003 yılında "işleyen bir piyasa ekonomisi" sayılırken, "birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçlerine karşı koyabilme kapasitesi" kriterine 2006 Eylül İzleme Raporunda ehil sayılmıştır.

Türkiye ise, 1963 yılında Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte gelişen süreçte Avrupa Topluluğu ile entegrasyon sürecini sürdürmektedir. Bununla birlikte bu süreç Türkiye açısından sancılı geçmektedir. Türkiye ancak 1999'da aday ülke statüsünü alırken, 2005 yılında AB ile müzakerelere başlayabilmiştir. Özellikle 2001 krizi sonrası ekonomisi dibe vuran Türkiye'de, Romanya'da olduğu gibi AB üyeliği süreci, gerek ülkenin ticari açıklığı ve rekabetçiliği, gerek ülkeye giren sermayenin artması ama her şeyin önünde istikrarlı bir siyasi ve ekonomik yapının yaratılarak iş ortamının iyileştirilmesi bakımından teşvik unsuru olmaktadır.

Çalışmamız bu noktada Romanya'nın merkezi ve emredici, Türkiye'nin ise kamu kesimi için emredici, özel sektör için yol gösterici nitelikteki planlı ekonomik sistemlerinden, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yapılan reformların ve alınan ekonomik sonuçların irdelenmesine yönelik olacaktır. İki ülkenin gelişim süreçleri, AB üyeliği hedefi, IMF ve Dünya Bankası'nın eşgüdümü ile sürmekte; dolayısıyla reform süreçlerinde benzerlikler söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte, iki ülkenin başlangıç koşullarının ve ekonomilerinin hacimlerinin farklılığı, AB ile ilişkilerinin

geldiği düzey ile reform konusundaki kararlılıklarının dönem içinde değişkenlik göstermesi nedenleriyle elde edilen sonuçlar farklılaşmaktadır.

Çalışmamızda üç gelişme bölümüne yer verilmektedir. Birinci Bölüm Romanya ekonomisi üzerine olacaktır. Romanya bölümünün birinci alt bölümünde, komünist dönemde Romanya ekonomisi ve sistemin çöküş nedenleri incelenecektir. İkinci alt bölüm ise Romanya’da istikrar programları çerçevesinde liberal ekonomi reformlarının incelenmesine yönelik olacaktır. Reform alanları olarak fiyatlama ve ticaret rejimi liberalizasyonu, mali piyasalardaki yapısal ve kurumsal reformlar, özelleştirme ve kamu maliyesine ilişkin düzenlemeler incelenecektir. Üçüncü alt bölümde özellikle makroekonomik göstergeler üzerinde durulacak, büyüme, enflasyon, ödemeler dengesi ve mali politikalar bağlamındaki gelişim irdelenecektir. Dördüncü alt bölüm ise Romanya’nın Avrupa Birliği ile ilişkileri üzerine olacaktır. Bu alt bölümde Romanya-AB ilişkilerinin gelişimi, Romanya’nın AB ile ticaret ve yatırım hacmi, AB’den aldığı mali yardımlar, Kopenhag ekonomik kriterleri ve müktesebata uyum konusunda gösterdiği gelişim incelenmektedir. Bu bölümde, her alt bölüm sonunda değerlendirmelere yer verilmektedir.

İkinci Bölüm, Türkiye ile ilgilidir. Bu bölümde Türkiye ekonomisinin planlı dönemi, piyasa ekonomisine geçiş reformları, makro ekonomik göstergeler ve Türkiye’nin AB ile ilişkileri anlatılmakta, Romanya bölümü ile paralel sırada anlatılmakta ve bölüm sonlarında değerlendirmelere yer verilmektedir.

Üçüncü Bölüm iki ülke performanslarının karşılaştırıldığı bir genel değerlendirme bölümü olup; Romanya’nın ve Türkiye’nin ekonomik reform süreçleri, IMF ve Dünya Bankası ile ilişkileri, iki ülkenin makro ekonomik göstergeler ile Kopenhag ve Maastricht Kriterleri karşısındaki konumlarına ilişkin bilgi ve yorumlara yer verilmektedir. Bu bölümün ardından çalışmamızın sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada kullanılan kaynaklar ise ağırlıklı olarak IMF, Avrupa Birliği, Dünya Bankası menşeli olmakla birlikte, Romanya için Romanya Maliye Bakanlığı ve Romanya Ulusal Bankası ve Türkiye için de TCMB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, DTM menşeli kaynak ve verilerden de faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMANYA'DA SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ REFORMU VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ

I. Planlı Dönem Romanya Ekonomisi

Romanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1951 yılından itibaren Stalinizm'in de etkisi ile 5 yıllık plan çalışmaları başlamıştır. Ekonominin bütünü için emredici nitelikte olan makro ve sektörel planlar "Devlet Planlama Komitesi" (DPK) ve Komünist Parti direktifleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Doğu Bloku ülkeleri olarak adlandırılan ve Sovyetler Birliği'nin etkisi altında, merkezi planlamaya dayalı ekonomik yapılanmaya sahip ülkelerin bir çoğunda ekonomik sistemde reform hareketleri 1960'lı yıllarda başlamasına karşın, Romanya Devrim öncesi dönemde en katı planlı ekonomiyi uygulayan ülkelerden biri olmuş; reform konusunda 1967 ve 1979 yıllarında iki program kabul edilse de bu girişimlerden sonuç alınamamıştır.

A. Romanya'da Merkezi Planlama

Romanya'da ekonominin bütünü için emredici nitelikte olan makro ve sektörel planlar yatırım kararlarını, kullanılacak üretim faktörlerini, üretim ve dağıtım miktarlarını içerecek kadar ayrıntılı olmaktadır. Bu planlar çerçevesinde dönemin sanayileşme politikası, tasarruf ve yatırımların artırılarak, sermaye ve tüketim malları endüstrisinin oluşturulması ve böylece ekonomik ve siyasi açıdan bağımsızlığın vurgulanması temeline dayanmaktadır.¹ Planlar ile 2/3'ü tarımla uğraşan bir ekonomiden, sanayileşmiş bir ekonomiye ulaşmak hedeflenmektedir. Bu

---

¹ Tsantis, C. A., Pepper, R., **The Industrilization of an Agrarian Economy Under Socialist Planning**, World Bank Report, Washington D.C. 1979 s.2

bağlamda tarım 1950'li ve 60'lı yıllarda kolektivistleştirilmiş, işgücünün tarım dışı sektörlere kaydırılması ile bu sektörler üretkenlik artışına zorlanmıştır.²

1. Romanya'da Ekonomi Politikaları

Bu dönemde izlenen ekonomi politikaları ülkenin bütçe açığı ve cari açık vermemesi hedefine dayanmaktadır. Maliye politikası denk bütçe ve yatırımların finansmanı amacını taşımaktadır. 1970 yılından itibaren, yatırımların finansmanında banka kredilerinin kullanılmasına izin verilmiş, böylece yatırım finansmanında kredilerin ağırlığının artırılıp, bütçe yükünün azaltılması hedeflenmiştir. Ancak bankaların kredi faaliyetleri de merkezi idarenin kontrolü altındadır.³

Finansal piyasaların, serbestçe oluşan faiz oranlarının, tam olarak merkez bankası fonksiyonlarına haiz bir merkez bankasının⁴ bulunmadığı, yatırım finansmanında ağırlıklı olarak devlet bütçesinin kullanıldığı bir ülkede zaten para politikası sözünü etmek uygun olmayacaktır.

2. Romanya'da Fiyatlama Sistemi

Planlı ekonomik sistemde fiyatların bir tahsis fonksiyonu bulunmamaktadır. Ayrıca fiyat tespitinde mark-up fiyatlaması yapılmakta; ancak muhasebe sisteminin zayıflığı sebebiyle sermaye ve sabit varlık maliyetleri fiyatlara yansımamaktadır.

Romanya'da 1979 sonrası reform hareketleri ile işletmelere üretimde miktar ve kalite hedefi getirme olanağı sağlanmış, üreticilerin hammadde ihtiyacının karşılanması ve gereksiz stok birikiminin önüne geçebilmek için forward kontratların imzalanmasına müsaade edilmiş, böylece fiyatın ilk defa talebe göre şekillenmesinin önü açılmıştır. Ancak mevcut merkezi planlı sistemin üretim, yatırım ve kaynak

---

²Ayrıca 70'li yıllarda büyük şehirlere olan hareketliliğin önünü kesmek amacıyla 14 büyük şehre göç ve bu şehirlere istihdam olanağı yasaklanmıştır. 1980'li yıllarda "yerleşimlerin sistemleştirilmesi" (systematization of localities) olarak isimlendirilen yeni program ile işgücünün küçük tarım alanlarından büyük devlet çiftliklerine ve köylerin tasfiyesi ile kurulan yeni endüstri merkezlerine kaydırılması planlanmıştır. Bkz. Demekas, G. D.,- Khan, S. M., **The Romanian Economic Reform Program**, IMF Occasional Paper 89, Washington D.C. 1991, s.7

³ Demekas, G. D.,- Khan, S.M. , a.g.e. 1991 s.5

⁴ Romanya bankacılık sisteminin planlı döneminde merkez bankası görevi Romanya Ulusal Bankası - National Bank of Romania tarafından yürütülmekte olup, bu banka aynı zamanda ticari faaliyetler de yürüttüğünden klasik anlamda bir merkez bankası sayılamamaktadır.

dağılımı kararlarında son söze sahip olması nedeniyle bu düzenlemelerde kayda değer bir sonuç alınamamıştır.

Ücretler ve işgücü tahsisi sıkıca düzenlenmektedir. Taban ücret her çeşit (mavi ya da beyaz yakalı) işçi için ayrı belirlenmektedir.⁵

Faiz oranları merkezi idare tarafından belirlenmekte ve negatif nitelikte olmaktadır. Bununla beraber 1979 reform süreci sonrası, faiz oranlarının da artırılması ile işletmelerin kredi ve etkin kaynak kullanımı konularında bilinçli hareket etmeleri konusunda çaba harcanmıştır. Ancak 1984 yılında mevcut stand by programının yürütülememesi ile birlikte faiz oranları eski seviyelerine dönmüştür.⁶

Dönemin kur politikası ise, çoklu (resmi ve ticari) kur esasına dayalı sabit kur sistemidir. CMEA⁷ ülkeleriyle dış ticaret işlemleri ise “Transferable Ruble” esasına göre yapılmaktadır.⁸ Ancak her bir ülke itibariyle farklı pariteler uygulandığından mevcut kliring sistemi bütün CMEA ülkelerini kapsayacak şekilde uygulanamamakta, her ülke transferable Ruble için farklı kur uygulamaktadır.

Çoklu kur sisteminin benimsendiği Romanya’da resmi kur üzerinden yapılan dış ticaret işlemlerinden elde edilen kar veya zararlar “Fiyat Eşitleme Fonu” tarafından emilmektedir.⁹ Böylece değişen dünya fiyatları karşısında iç üretici ve tüketici fiyatlarının sabit kalması sağlanmaktadır.

---

⁵ İşgücü saati başına çıktı normları ise sektöre göre farklı hesaplanmakta ve işin zorluğu, sektörün önemine göre farklılaşmakta ve ücret farklılıkları bu normlardan ileri gelmektedir.

⁶ Bkz. Demekas, G. D.,- Khan, S. M., a.g.e. 1991 s.6-7

⁷CMEA (COMECON): The Council For Mutual Economic Assistance, 1949 yılında Stalin başkanlığındaki Sovyetler Birliği öncülüğünde Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya tarafından kurulan blok ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini artırmayı temel hedef olarak edinen ekonomik entegrasyondur.

⁸ CMEA ülkelerinin bölge içi ticareti CMEA’nın bankası niteliğinde olan International Bank for Economic Cooperation bünyesindeki bilateral (ikili) kliring sistemi esasına göre yürütülmekte, bu sistemin ortak para birimi olarak da “Transferable Ruble” kullanılmaktadır.

⁹ 1973 yılından itibaren resmi ley kurunun, son üç yılın ortalama ticari kuru olarak hesaplanması ve böylece dünya fiyatları ile rekabet edilebilmesi amaçlanmıştır. Devlete bağlı dış ticaret firmaları ise kazançları üzerinden belli oranda komisyon almakta ve böyle teşvik edilmektedir. Bkz. Knight, P., **Economic Reform in Socialist Countries, The Experiences of China, Hungary, Romania and Yugoslavia**, World Bank Staff Working Paper No:579 Management and Development Series No:6 , Washington D.C. USA, 1983, s.37

3. Ekonomik Sistemde Reform Hareketleri

Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ithal ikameci sanayileşme hedefi güden ülkelerde ithalat maliyetini artırmış, ülke ekonomilerine cari açık, üretimde düşüş ve enflasyonist baskıların artması olarak yansımıştır. Kaynak tahsis mekanizması olarak planlamanın etkinsizliğinin dönem içinde görülmesine karşın, Romanya'da 1967 yılında başlayan reform süreci başarılı olamamıştır. 1969 yılından itibaren Centrala adı verilen ve plan dahilinde sektör üretim hedeflerini belirleyen ve güncelleyen kurumlar oluşturulmuş ve planlamada desantralizasyon hedeflenmiştir. Bunun yanında plan merkezinin elindeki siyasi gücün azalması kaygısı reforma karşı en büyük direnç kaynağını oluşturmuştur.¹⁰

1979 yılında başlanan ikinci reform süreci planlama sisteminin etkinliğini geliştirmek ve işletme yönetiminde özerkliği güçlendirme hedefleri ile başlamıştır. Bu hedeflerin güçlendirilmesi için IMF ile 1981 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan müzakereler sonucu bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. Ancak planlama modelinden vazgeçilmemiş, 1979 düzenlemeleri ile DPK'nin planın uygulaması ve gözetilmesindeki rolü bilhassa yükseltilmiştir.¹¹ Stand By'ın yürütülememesi sonrası reform süreci de sekteye uğramıştır.

B. Merkezi Planlı Dönem Performans Değerlendirmesi

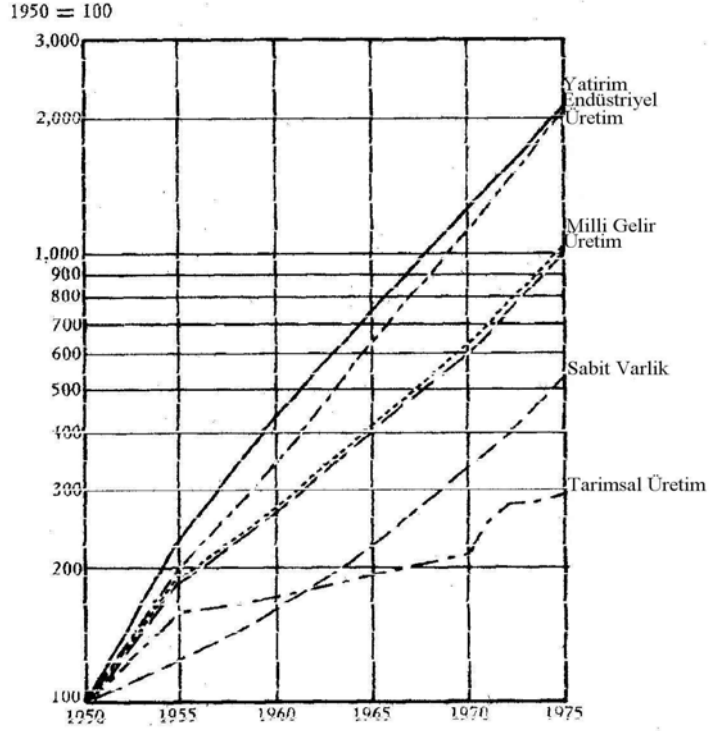
Romanya kaynaklı resmi verilere göre ülke 1950-1975 arası yıllık %9,8 gibi rekor bir ortalama büyüme hızına erişmiştir. Bu dönemde Romanya'da yatırım büyüme hızı yıllık %13,1 ve marjinal yatırım eğilimi ise 0,5 olarak gerçekleşmiştir. 1963 yılı fiyatları ile yatırımlar 6,3 milyar Ley'den, 1975 yılında 137 milyar Ley'e yükselmiştir. Gayrisafi yatırım 1971-1975 arası GSMH'nin %29'unu oluşturmuştur.

---

¹⁰ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Knight, P., a.g.e. 1983 s.1-25

¹¹ 1980'lerin başında DPK tarafından üretilen ürün sayısı 300 iken bu sayı 452'ye çıkmıştır.

Şekil 1: Temel Ekonomik Göstergeler İtibariyle Romanya Ekonomisindeki Büyüme

Kaynak: Tsantis, C. Andreas., Pepper, Roy., **The Industrialization of an Agrarian Economy Under Socialist Planning**, World Bank Report, Washington D.C. 1979 s.78

1970'li yıllarda büyümenin lokomotifi endüstri sektörüdür. Endüstri sektörü büyüme oranı %13,5 olarak gerçekleşmiş; kimya ve mühendislik endüstrileri büyümede başı çekmiştir. Endüstrideki büyümeyi %11,5'lik paylarla ulaştırma ve inşaat sektörleri izlemiş, tarımdaki büyüme %3,5 ile sınırlı kalmıştır.

Romanya'nın 1950-1975 dönemi dış ticaret hacmi ise yılda ortalama %13 artarak 2,7 milyar Ley'den 53,1 milyar Ley'e yükselmiştir. Rejimin batı ile o dönemki iyi ilişkileri Romanya'ya yabancı sermayenin girişini sağlamış ve ülke batı ile olan sermaye malı ticaretinde, ithalatını finanse edecek dövize kavuşmuştur.¹²

¹² Romanya bu dönemde yabancı ortamı uçuk motoru sanayi, jet uçak sanayi, nükleer enerji sanayine sahip olmuş, ayrıca Renault, Citroen, Man gibi çok uluslu şirketler Romanya'da üretim faaliyetine girişmişlerdir.

Bkz. Maniu, T.M., Kallai, E., Popa, D., **Global Research Project: Explaining Growth Country Report Romania (1990-2000)**, 2001 s.10

http://www.gdnet.org/activities/global_research_projects/explaining_growth/country_studies/
23/08/2005

Tablo 1: 1961-1985 Döneminde Sektörler İtibariyle Romanya’da Yatırım Oranları (1959 Fiyatları Üzerinden)

SEKTÖR / YIL	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85
Endüstri	46.5	50.0	50.5	49.2	49.0
- Ağır Sanayi	41.5	42.4	42.1	42.1	42.9
- Hafif Sanayi	5.0	7.6	8.4	7.1	6.1
İnşaat	3.4	3.9	4.7	5.9	3.9
Tarım	19.4	16.0	14.4	13.8	16.5
Ulaştırma	8.8	10.3	10.2	10.6	11.3
Konut	11.5	9.5	9.3	10.2	10.3
Eğitim & Kültür	2.2	2.0	1.9	1.5	0.6
Sağlık	1.2	1.2	0.9	0.7	0.5
Diğer Sektörler	6.9	7.1	8.1	8.1	8.0
Tüm Sektörler	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Sjöberg, Ü. – Wyzan L. M., **Economic Change in The Balkan States Albania, Bulgaria, Romania and Yugoslavia** St. Martin’s Press, New York – 1991, s.49

1980’li yıllar Romanya için sorunlu geçmiştir. Petrol krizleri ile birlikte Dünya petrol fiyatlarının tavan yaptığı bir ortamda, petrol ithalatının 1970 yılındaki 2,3 milyon ton rakamından 1980 tarihinde 16 milyon tona yükselmesi ülkenin ithalat faturasını kabartmıştır.¹³ Petrol ithalatı bütün ithalatı azaltma ve yerli üretimi teşvik etme politikalarına karşın 1989 yılında 21 milyon tona yükselmiştir. Kalkınma hedefinin ülkenin kaynak yapısına zıt bir şekilde ağır sanayi hamlesi ile başlaması ve her türlü kaynak maliyetine rağmen bu stratejinin devam ettirilmesi, ekonomik sistemde reform yapılamaması sonucu ülke ekonomik sıkıntılarla karşılaşmıştır.

1980’li yıllarda artan ithalat faturası sonucu, Ceaucescu’nun ekonomik bağımsızlık önceliğine ters düşecek ölçüye ulaşan borç miktarının azaltılması en önemli politika önceliği olmuştur. IMF 1982’de, o sırada 13,2 milyar ABD Doları’na çıkmış olan borcunu ertelemek için Romanya’dan yeni kemer sıkma önlemleri almasını istemiştir.¹⁴ Bu dış baskı karşısında Ceaucescu borçların faizlerinin yanında anaparalarının da hızla ödenmesini teminen, 1986 yılından itibaren borçların yeniden

¹³ Bkz. Ronnas, P.:“The Economic Legacy of Ceaucescu”, Sjöberg, Ü., Wyzan, L. M.(Ed) **Economic Change In Balkan States: Albania, Bulgaria, Romania and Yugoslavia**, St. Martin’s Press, New York 1991, s.51

¹⁴ Glenny, M., **Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, SABAH Kitapları, İstanbul 2000 s.483

şekillendirilmesi ve 1992 yılına kadar yayılan geri ödeme vadelerinin 1989 yılına çekilmesini hedeflemiş ve bu doğrultuda yapılan çalışmalarla, tüm orta ve uzun vadeli borçlar 1989 yılı itibariyle neredeyse sıfırlanmıştır. Bu dönem Romanya, borç ödeme konusundaki tutumuyla, Polonya ve Macaristan gibi borçlarını erteletmek için elinden geleni yapan yüksek borçlu ülkelerle kıyaslandığında tek örnektir.¹⁵

Ülkenin borç ödemedeki başarısı ise, üretim kapasitesinin ve halkın refah seviyesinin ciddi şekilde daralması ile mümkün olabilmektedir. İthalatın azaltılması politikası gereği teknoloji ve sanayi malı ve enerji ithalatı sekteye uğramış, metalurji, mühendislik, demir-çelik, kimya, rafine petrol gibi ihracata dönük çalışan ağır endüstriler haricinde, ithalatın batı ülkelerinden CMEA ülkelerine kayması ile ülkede sermaye malı kalitesi azaldığından mobilya, ahşap işçiliği, cam, tekstil gibi hafif sanayi sektörlerinin üretimi de azalmıştır. Dış ticaret fazlası verilmesinin gereği olarak yüksek tasarruf miktarlarına, hükümet harcamalarındaki sıkı kontrol sayesinde ulaşılmış; ancak tasarruflar yatırıma dönüşmediği için üretim düşüklüğü nedeniyle ülke taahhütlerini yerine getiremez duruma düşmüştür.¹⁶ (1980-89 döneminde sektörlerin Romanya'nın GSYİH'sine katkısı Ek1'de tablolaştırılmıştır.)

Dış ticarete fazla verme politikası sayesinde 1988 yılında ülke 4.4 milyar ABD Doları dış ticaret fazlası vermiş olup; bu tutarın 2,5 milyar ABD Doları kısmının serbest (konvertible) döviz olduğu tahmin edilmektedir.¹⁷ 1980'li yıllarda ihracat, ithalattan yıl bazında ortalama %26,8 fazla gerçekleşmiş; ama bu politika ülkede ciddi yiyecek ve enerji sıkıntısına neden olmuştur.¹⁸ 1980'li yılları durgunlukla geçiren ekonomi, 1988 yılında %0,5, 1989'da ise %5,8 küçülmüştür.

---

¹⁵ Maniu, T.M., Kallai, E., Popa, D., a.g.e. 2001 s.19

http://www.gdnet.org/activities/global_research_projects/explaining_growth/country_studies/23/08/2005

¹⁶T.C.Bükrüş Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Başmüsavirliği, **Romanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri 1988 Yıllık Raporu**, Bükrüş 1989 s.5

¹⁷ T.C. Bükrüş Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Baş Müsavirliği, a.g.e. 1989 s.2

¹⁸ Atalay, H., **Romania In Transition: 1989-2001**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2001 s.13

C. Değerlendirme

Romanya’da planlı dönemde büyük sanayi hareketlerine girilmiş; ancak hammaddede dışa bağımlılık ve CMEA dışında ticari bağların zayıflığı 1970’li yılların sonuna kadar Avrupa’nın hızlı büyüyen ülkesinde 1980’li yılların sıkıntılı geçmesine neden olmuştur. Sonuçta, halkının sosyalist sistemde homojenleştirilmesi hedefi ile yola çıkan siyasi hareketin, borç ödeme politika önceliği ile altyapı ve beşeri yatırımları ciddi şekilde ihmal etmesi ve halkın yaşam standardını düşürmesi, 22 Aralık 1989’da halk ayaklanması ile Ceaucescu’nun ve komünist rejimin devrilmesine neden olmuştur.¹⁹ Bu devrim sonucunda Romanya liberal ekonomik prensipleri benimseme yoluna girmiştir.

II. Romanya’da Piyasa Ekonomisine Geçiş Politikaları

Romanya’daki reform çalışmaları sancılı başlamıştır. Özellikle siyasi direncin kuvvetli olması ve ülke idaresinde eski komünistlerin ağırlıklı yapısı reform çalışmalarını 1990’lı yılların ikinci yarısına kadar ertelemiştir. Bu ilk yılların populist politikalarının olumsuz etkisi, global kriz ortamı ile birleşince Romanya 1999 yılında büyük bir kriz yaşamıştır. Bununla beraber yaşanan kriz ülke ekonomisi için bir dönüm noktası olmuş, ilk defa kriz sonrası bir IMF stand by düzenlemesi başarı ile sonuçlandırılmıştır. Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlaması ülke ekonomisine olan güveni artırmış ve Romanya diğer Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinden çok sonra reform sürecine başlasa da, büyüme trendi 2000’li yıllarda bu ülkelerin performansını yakalamıştır.

---

¹⁹ Halkın düşen refah seviyesinin boyutu ile ilgili bir örnek olarak, Ceaucescu “Rasyonel Yemek Programı” çerçevesinde ülkede yiyecek maddelerini karneye bağlamış ve günlük kişi başına düşen kalori miktarını %15 kısmıştır. 1987 kışında Bükreş’te gaz tüketimi günde iki saate indirilmiştir. Bununla birlikte Ceaucescu, kendisine Dünya’da Pentagon’dan sonraki en büyük alana kurulan bina olarak görkemli bir Cumhuriyet Sarayı inşa etmiştir. Bkz. Glenny, M., a.g.e. 2000 s.483-484

A. Romanya’da Ekonomik Sistemde Reform Hareketi ve İstikrar Programları Dönemi

Planlama sonrası, Romanya’da IMF’in Ortodoks²⁰ prensiplerini içeren ekonomik istikrar programları reform sürecinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Romanya’da Şubat 1990’da kapsamlı bir ekonomik reform ihtiyacının bilinciyle sivil toplum temsilcilerinin de katılımı ile hazırlanıp geçici Hükümete sunulan reform programı geçiş yıllarını uzun dönemlere yayan bir geçiş önermiştir. Bununla beraber, 1989 – 1990 yıllarındaki negatif büyüme ve hızlanan enflasyon ile birlikte ekonomik reform programının uluslar arası destek olmadan sürdürülemeyeceğinin farkına varılmıştır.

IMF ile yürütülen müzakereler neticesinde, Nisan 1991’de yeni bir istikrar programı yürürlüğe girmiştir. Bu program Devrim sonrası Romanya’da uygulanan 7 stand by anlaşmasının ilkidir. Bu süreçte Romanya IMF ile ilişkilerini sıkı tutmuştur. 1991, 1992, 1994, 1997, 1999, 2001 ve 2004 yıllarında yeni stand by düzenlemeleri kabul edilmiş, 1995, 2000 ve 2003 yıllarında ise bir önceki programlar uzatılmıştır. Bununla beraber, 2001 programı hariç diğer programların başarısı sınırlı kalmıştır.

B. Fiyatlarda Liberalizasyon

1. Mal ve Hizmet Fiyatlarının, Ücretlerin Piyasada Belirlenmesi

Romanya’da fiyat liberalizasyonu aşamalı olsa da özellikle tüketim mallarında hızlı gerçekleşmiştir. 1991 programı çerçevesinde önce malların perakende fiyatlarının sonra ise toptan fiyatlarının liberalize edilmesi karara bağlanmış, buna karşın yaşam standardının korunmasına yönelik temel gıda, enerji

---

²⁰ IMF’in 1970’li yıllardan bu yana enflasyonla mücadele eden ülkelere tavsiye ettiği programlara genel olarak verilen addır. Ortodoks kelimesi burada klasikleşmiş, klişeleşmiş istikrar programları anlamında kullanılmaktadır. Bu programda IMF ücretlerin dondurulmasını, program öncesi belirli bir oranda devalüasyon sonrası yavaşlatılmış kur politikasını tavsiye eder ve tüketimi kısırak enflasyonun kontrol altında tutulmasını önerir.

kaynakları, ulaştırma, posta ve telekomünikasyon hizmetleri gibi yarı kamusal nitelikteki mallarda idari fiyatlamanın devam ettirilmesi benimsenmiştir.²¹

1996 programı sonrasında, sadece enerji fiyatlarının idari fiyatlama ile belirlenmesi uygulamasına devam edilmiştir. 1997 yılı başında ise hemen tüm fiyatlar serbest bırakılmıştır. Tarımda ise, doğrudan sübvansiyon olarak çiftçilere girdi yardımı uygulaması yaygınlık kazanmış, böylece sübvansiyonların desteğe ihtiyacı olan küçük çiftçilere yapılması benimsenmiştir.

2004 yılı itibariyle fiyat düzenlemeleri 10'u tüketim malı olan 18 mal için uygulanmakta, bu da toplam mal sepetinin %23'üne tekabül etmektedir. İdari fiyatlar, özellikle enerjide tüketicileri ve sanayi sektörünü sübvansiyon edecek ölçüde enflasyonun gerisinde artış göstermektedir.²²

Ücretler ise, Nisan 1991 programı ile birlikte piyasada serbestçe belirlenebilir konuma gelmiştir. Ancak reform sürecinin ilk yıllarında ücret artışının enflasyonu körüklemesi korkusu nedeniyle, ücretler beklenen enflasyona endekslenmiş, gerçekleşen enflasyona göre de düzeltmeler yapılmıştır. Enflasyon üzeri ücret artışı vergiye tabi tutulmuştur. Böylece ücret politikası anti enflasyonist politikanın önemli bir enstürmanı olmuştur.²³ Ücret kontrolleri 1995 yılında kaldırılmıştır.²⁴

2. Faiz Oranı Liberalizasyonu, Döviz Kurunun Konvertibilitesi ve Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu

Romanya'da 1991 programı ile birlikte faiz oranları serbest bırakılmıştır. Bununla beraber para ve sermaye piyasalarının oluşmaması, üretimin ülke genelinde azalması ve işletmeler arası ödenmeyen borçların artması bu uygulamadan

---

²¹ World Bank, **Romania: An Economic Update**, 1994, s.35

²² European Commission, **2004 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, SEC(2004) 1200, 06 October 2004, s.40

²³ OECD, **Romania: An Economic Assessment**, Paris, 1993, s.74

²⁴ IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No:01/16, January 2001 s.16

dönülmesine neden olmuştur.²⁵ Bununla beraber 1996 programı sonrası “şok terapi” uygulamalarıyla faiz oranları tamamen serbest bırakılmıştır.

Romanya’da 1991 yılı sonunda farklı iki ticari ve resmi kur uygulamasına son verilmiştir. Hükümet tarafından belirlenen tek resmi kur uygulanmaya başlanmış ancak Ley’in aşırı değerlenmesi, piyasada döviz kurunun resmi kurdan %20-40 oranında yüksek değerde işlem görmesine neden olmuştur.²⁶

1996 programı sonrasında, farklı kurların tekleştirilip, kurun piyasada serbestçe belirlenmesi uygulamasına geçilmiştir. 30 Haziran 1997’de kurun iç konvertibilitesi sağlanmıştır. 25 Mart 1998’de IMF Articles Agreement VIII.md. yükümlülükleri çerçevesinde, IMF onayı olmadan çoklu kur uygulanmayacağını ve para transferlerinde ayırıcı, sınırlayıcı düzenlemelerde bulunulmayacağını kabul etmesi ile, Ley’in tam konvertibilitesi ve liberalizasyonu sağlanmıştır.²⁷

Ülkede sermaye hareketlerinin liberalizasyonu konusunda gerekli adımlar 2005 yılında tamamlanabilmiştir. İlk olarak 2005 yılı Nisan ayında yurtdışında yerleşiklerin bankalarda mevduat hesabı açtırmasına izin verilmiştir.

C. Dış Ticaret Rejimi Reformları

Romanya’da planlı dönem sonrası dış ticaret rejimi hızlı bir liberalizasyon sürecine girmiştir. Dış ticaret planlı dönemde devlet yönetiminde “Serbest Ticaret Örgütleri” (STÖ) tarafından yürütülmekte ve ilgili bakanlıklar tarafından gözetilmekte iken, Devrim sonrası ilk olarak 1992 Aralık ayında bu STÖ’ler kaldırılarak, Romanya’da ticaret politikasının formülasyonundan sorumlu “Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı” oluşturulmuştur.²⁸

---

²⁵Bu dönemde özel kesim işletmelere verilen 400 milyar Ley’lik kredi, Şubat 1992’ye kadar bu sorunu erteletse de, sorunu çözmede yeteli olamamıştır. Zira, 1992 yılı sonunda özel kesimin kredi hacmi 800 milyar Ley olmuşken, işletmeler arası ödenmeyen toplam borç hacmi 1 trilyon Ley’e ulaşmıştır. Burada sorun yaşayan firmalar daha çok (%55 oranla) metalurji, kimya, makine ve mühendislik endüstri branşlarında faaliyet gösteren firmalar olmuştur. Yüksek maliyetle üretim yapan bu sektörler fiyat dalgalanmalarından en çok etkilenmektedir.

²⁶Bkz. World Bank, a.g.e. 1994, s.12

²⁷Bkz. IMF Press Release No:98/22 June 9, 1998: **Romania Accepts Article VIII Obligations**

²⁸ Konunun özelliğine göre, politika formülasyonu, idaresi ve işbirliğinde Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ilgili diğer bakanlıklara, ticaret politikasını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek

Bu dönem liberalizasyon yönünde atılan önemli adım, gümrük tarifelerinin dış ticaret politikasının temel aracı olarak kullanılması olmuştur. Özellikle geçici tarife muafiyeti ve kotalar şeklinde yapılan ithalat kısıtlamaları 1997-1998 döneminde sonlandırılmıştır. Bunun yerine ithalatta ve bazı ihracat ürünlerinde istatistiki amaçlı lisanslama uygulaması başlatılmıştır.²⁹ Romanya’da ihracat rejiminde de ithalat rejimindeki gibi benzer kayıt, dokümantasyon, standardizasyon, kontrol ve lisanslama prensipleri geçerlidir.³⁰

1997 yılında kabul edilen 141 sayılı yeni Gümrük Kanunu ile ihracat ve ithalat rejimleri tek bir çerçeve ekseninde birleştirilmiş AB gümrük koduna yakınlştırılmıştır.³¹ Romanya 1997 yılı itibariyle Pan Avrupa Menşe Kümülayonu sistemine dahil olmuştur.

Romanya’nın 25 Avrupa Birliği ülkesi, 4 EFTA³² ülkesi, iki CEFTA³³ ülkesi, MoU³⁴ (Memorandum of Understanding on Trade Liberalization and Facilitation - MoU) kapsamında 4 Güney Doğu Avrupa ülkesi İsrail, Moldova ve Türkiye olmak üzere toplam 38 ticaret partneri bulunmaktadır. Bu anlaşmalarda genellikle tarım dışı ürünlerin sıfır vergi ile ticareti söz konusu iken, tarım ürünlerinin vergiden muaf ya da genellikle tarife kotaları ile indirilmiş oranlarla ticareti mümkün olmaktadır. Bununla beraber 2005 yılı sonu için uygulanan ortalama en çok kayrılan ülke EKÜ (most favored nations –MFN) tarife oranı %17,5’tir. Tüm tarife satırında belirtilen

---

diğer kuruluş ve sivil toplum organizasyonlarına danışmaktadır. Bkz. WTO, **Trade Policy Review Romania, Report by the Secretariat**, WT/TPR/S/155, 24 October 2005, s.vii

²⁹ Ham petrol ve petrol ürünleri, demir çelik ürünleri ile demir dışı metallerin kırıntı ve döküntüleri gibi mallarda otomatik izin sistemi uygulanmaktadır.

³⁰ İhracatı teşvik temel olarak “Romanya İhracat İthalat Bankası” tarafından yürütölen program ile, kredilere ödenen faizlerin %50’sinin geri ödenmesi yoluyla yapılmaktadır. Bu teşvik yerli yabancı tüm firmalar için uygulanmakta, ihracat performansına ve ilgili sektöre göre ayrı muamele yapılmamaktadır.

³¹ WTO , **Romania: September 1999, Report by the Secretariat – Summary Observations**

Overview http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp115_e.htm 29/01/2006

³² Orijinal Anlaşma Romanya ile Avusturya, Finlandiya, İzlanda, Liechtenstein, Norveç, İsveç ve İsviçre arasında imzalanmış olup, 1 Ocak 1995 tarihi itibariyle AB’ye katılan Avusturya, İsveç ve Finlandiya EFTA’dan ayrılmıştır.

³³ CEFTA’nın kurucu üyeleri Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovak Cumhuriyeti’dir. 1 Ocak 1996’da Slovenya, 1 Temmuz 1997’de Romanya, 1 Ocak 1999’da ise Bulgaristan CEFTA’ya üye olmuştur. 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle ise Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovenya AB üyesi olarak CEFTA’dan ayrılmışlardır.

³⁴ MoU kapsamında Romanya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya ile Sırbistan ve Karadağ ile ikili serbest ticaret anlaşması imzalamıştır.

mal grupları arasında tarife oranları %0 ile %220 arasında değişmekte olup, tarife modu %20'dir.

D. Para ve Sermaye Piyasalarındaki Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler

1. Sermaye Piyasalarındaki Düzenlemeler

Romanya'da sermaye piyasalarının gelişim süreci 1994'te hızlanmıştır. 52/1994 sayılı Yasa ile, "Menkul Kıymetler Komisyonu" oluşturulmuş ve böylece menkul kıymetler piyasasının işlemesi ile sorumlu olan aracı kurum, acente ve diğer kuruluşların faaliyetleri denetim altına alınmıştır.³⁵ Menkul Kıymetler Komisyonu'nun Nisan 1995'teki kararı ile kurulan "Bükreş Menkul Kıymetler Borsası" 25 Kasım 1995 tarihinde faaliyete başlamıştır.³⁶

Romanya'da yatırım ortamını geliştirmek için 2002 yılında 390/2002 sayılı yasa ile "Romanya Yabancı Yatırım Ajansı" (Romanian Agency for Foreign Investment - ARIS) oluşturulmuştur. Böylece Romanya'da yabancı firmaların tek bir kayıt merkezi olmuş ve kırtasiyeciliğin azaltılmasında önemli bir adım atılmıştır. Ülkenin yabancı yatırım mevzuatı, yerel ve yabancı yatırımcılara eşit hak ve garantiler veren, buna karşılık ayrıca yabancılara Romanya'daki faaliyetlerinden kaynaklanan gelirlerini yurtdışına sınırsız transfer etme hakkı veren liberal bir mevzuattır. Son olarak 29 Haziran 2004 tarihinde, 297/2004 sayılı kanun ile Romanya Sermaye Piyasalarını Avrupa Standartlarına çıkaran çeşitli düzenlemelerin yapıldığı "Romanya Sermaye Piyasaları Kanunu" yasalaşmıştır.³⁷

2. Para Piyasaları ve Bankacılık Sektöründeki Düzenlemeler

2.1. Merkez Bankasının Rolü

Romanya'da Merkez Bankasının (Romanya Ulusal Bankası, National Bank of Romania –NBR) para piyasalarının oluşumunda ve etkin işlemesinde büyük rolü

---

³⁵ Çapraz, İ., **Romanya Ülke Etüdü ve Türk Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası, No: 2003-17, İstanbul, 2003, s.57

³⁶ Vanguard, "Romanian Equities Market", **Major Companies of Romania**, 1998, s.89

³⁷ Alpha Finance Romania, "Romanian Capital Markets Review", **Romanian Business Digest**, September 2005 s.128

olmuştur. 29 Mart 1991 tarihli 33/1991 sayılı Kanun ile NBR'nin ticari faaliyette bulunması yasaklanarak, bu bankaya Merkez Bankası statüsü tanınmıştır. NBR bünyesinde 1992 yılında dövizli işlemler için, 1996 yılında ise Romen Leyi cinsinden işlemler için interbank piyasaları oluşturulmuştur. Bu piyasalar faizin ve kurun piyasa koşullarına göre belirlenmesine önemli katkı yapmıştır.

Bağımsızlık konusunda 1996 sonrasında gelişmeler hızlanmış ve NBR'nin denetim faaliyetleri de artırılarak, 101/1998 sayılı yasa ile bağımsızlığı kabul edilmiştir. Bununla beraber NBR, 2001 yılına kadar hükümete kısa vadeli kredi açmaya devam etmiştir. Banka'nın bağımsızlığı 2004 yılında çıkarılan 312/28 sayılı yasa ile pekiştirilmiş,³⁸ bu yasa ile Bankanın ülkenin döviz rezervi yönetiminde tek yetkili idare olduğu kabul edilmiştir.

2.2. Bankacılık Denetim Mekanizmaları

Romanya'da ise 33/1991 sayılı kanun ile birlikte, bankacılık sisteminde düzenleme ve denetleme faaliyetini yürütme yetkisi de NBR'e verilmiştir. NBR haricinde ise, tasarruf sahiplerinin sisteme güven duymaları bakımından 39/1996 sayılı kanun ile 1996 yılında Bankacılık Mevduat Garanti Fonu kurulmuştur.

Ayrıca özellikle Basel ve AB bankacılık sistemi standartlarına uygun olarak %8 ve 1999 sonrası %12 minimum sermaye yeterlilik rasyosu öngören 4/1998 sayılı kanun, 1/1999 sayılı bankaların NBR'ye dönemsel verilerini raporlamaları ile ilgili kanun ve banka ortaklarının nitelikleri ile ilgili 2/1999 sayılı kanun bankaların sağlamlığı ile ilgili önemli düzenlemeler getirmiştir.³⁹ Bu yasalara 2000 yılı sonrasında yenileri eklenmiş veya mevcut yasalar AB normları çerçevesinde modernleştirilmiştir.⁴⁰

---

³⁸ Bkz. **National Bank of Romania Act**, http://www.bnro.ro/EN/Legi/L_StatBNR/12/09/2005

³⁹ Bkz. NBR, **NBR Annual Report 1998**, <http://www.bnro.ro/En/Pubs/1998rae/CONTENTS.htm> 16/10/2006 s.79-86

⁴⁰ Risk santralizasyonu olarak NBR'nin 1/2001 sayılı düzenlemesi ile, kredi talep edenlerin istihbarat sorgulamalarında banka kredi yönetimlerine kolaylık sağlayacak ödeme olgusu bürosu (payment incident bureau) oluşturularak, banka müşterilerinin geçmiş bono, poliçe ve çek bilgilerinin kontrol edildiği bir sistem oluşturulmuştur. 2004 yılında ise NBR'nin 4/2004 sayılı düzenlemesi ile bu kez bankalar arası kredi bilgi mekanizması geliştirilerek riskli müşterilerin sistemde görülmesi ve kredi riskinin azaltılması hedeflenmiştir.

2.3. Kamu Bankalarının Durumu

Romanya’da Devrim sonrası, önceki dönemin kamu bankaları Bancorex (BCX), Ticaret Bankası (BCR), Yatırım Bankası ve Ziraat Bankası (Banca Agricola) kamu ve özel yerli sermayeli ticari bankalara dönüştürülmüştür. Ayrıca 1990 yılında Romanya Kalkınma Bankası (BRD), 1991 yılında Postabank ve ülkede dış ticareti geliştirmek amacıyla 1992 yılında “Romanya İhracat İthalat Bankası” kurulmuştur. Tasarruf Bankası CEC ise kurulduğu 1948 yılından 1990 sonuna kadar bir kamu idaresi şeklinde hizmet verdikten sonra banka özelliğini kazanmıştır.

Bu dönemde Romanya’da bankacılık sisteminin gelişiminin önündeki sağlıklı unsur, kamu bankaları aracılığıyla yarı mali nitelikteki harcamaların varlığı olmuştur. Devlet işletmelerinin ve tarım kooperatiflerinin biriken banka borçları, NBR bünyesindeki devlet hesaplarından karşılanarak, 1990 sonunda silinmiştir.⁴¹ 1996’ya kadar kamu bankalarının tarım ve enerji yoğun sektörler verdiği düşük faizli krediler, garanti mektupları, bu sektörler döviz satışında değerli kur uygulaması ve özellikler kamu işletmelerinin geri dönmeyen kredilerine tolerans gösterilmesi uygulamaları aynı şekilde devam etmiştir. Bu durum küresel kriz ortamında 1999 yılında Romanya’ya büyük bir bankacılık krizi olarak yansımıştır.⁴²

Kriz sonrası belki de idarenin IMF ve Dünya Bankası desteğine daha çok ihtiyaç duyması reform alanında kararlı adımların atılmasına neden olmuştur. 1999 sonrası kamu bankalarının kamu işletmelerine doğrudan kredi verme olanağının kaldırılması sonucu bankaların hızlı bir yapılanma ve özelleştirme sürecine girmesi, bankaların sağlamlığını güçlendirmiştir. Bankaların batık aktiflerinin, Banka Varlıklarını İyileştirme İdaresi (Authority for Recovery of Bank Assets) AVAB’a devredilmesi; bu bankalardan Bancorex’in 1999 yılında kapatılması, Bank Post’un

---

⁴¹ Demekas, G. D.,- Khan, S. M., a.g.e. s.13

⁴² Söz konusu gelişmeler paralelinde ülkede kamu bankalarının aktiflerinde bulunan batık krediler sorununun ağırlaşmış, Bancorex ve Bank Agricola gibi iki büyük kamu bankasının fon ihtiyacı, finansal istikrarı olumsuz etkilemiştir. Bancorex’in aktiflerinin %85-90’ına varan boyutta, 1,7 Milyar ABD Doları, Bank Agricola’nın portföyünün ise Banka aktiflerinin %70’i oranında de 750 milyon ABD Doları tutarında, batık kredi bulunmaktadır. Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No:01/16, 2001 s.116-117 ve Pankov, A., “Romania:Closing Bancorex”, The World Bank (Ed), **State Owned Banks in the Transition: Origins, Evolution and Policy Responses**, Washington D.C.2003, s.87-88

ve BRD'nin 2000 yılında, Banca Agricola'nın ise 2001 yılında özelleştirilmesi piyasa için olumlu sinyaller olmuştur.

Romanya'da 2005 sonu itibariyle faaliyet gösteren 40 bankadan kamunun sahip olduğu sadece 3 banka, CEC, İhracat İthalat Bankası ve BCR, kalmıştır. 2005 yılında kamu bankalarından BCR'nin %61,88 hissesi satılmıştır. CEC de özelleştirme kapsamındadır.

E. Özelleştirmeler

1. Özelleştirmeler İçin Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Romanya'da özel mülkiyetin tesisi, 1945–1989 arasında kamulaştırma ile devlet mülkiyetine katılan gayrimenkullerin eski sahipleri veya mirasçılara devredilmesi stratejisi ile yürütülmüştür. Ocak 1991'de 18/1991 sayılı “Toprak Reformu” yasası kabul edilmiştir. Bir zamanlar kooperatiflere üye olanlara veya onların mirasçılara toprağa doğrudan sahip olma hakkı geri verilmiştir.^{43 44} 61/1990 sayılı kanun hükmünde kararname (KHK) ile devlet tarafından inşa edilen konutların özel şahıslarca satın alınması mümkün kılınmıştır. 15/1990 sayılı yasa, özel girişimlerle özel mülkiyet temelinde anonim ve limited şirket kurmaya izin vererek özel sektörün gelişiminde bir dönüm noktasını simgelemiştir.⁴⁵

Ağustos 1990'da çıkarılan 15/1990 sayılı kanun ile savunma, madencilik, telekomünikasyon gibi kritik sektörlerdeki işletmeler özerk kamu işletmesi (régies autonomes -RA-) statüsüne, kalan tüm kamu işletmeler ise ticari işletme statüsüne (commercial companies -CC-) alınmıştır. Haziran 1991 tarihinde çıkarılan 58/1991 sayılı yasa ile beş adet “Özel Mülkiyet Fonu” (Private Ownership Fund –POF-) oluşturulmuştur. POF'lar CC'lerin %30 hisselerinin halka dağıtılmak üzere

⁴³ Hunya, G., a.g.m. 1995, s.130-131

⁴⁴ Ocak 2000 tarihinde kabul edilen 1/2000 sayılı yasa ile tarımsal arazilerin iadesi süreci hızlandırılmıştır. Devletin elindeki tarımsal işletme ve çiftlik arazilerinin aile başına 50 hektara kadar ve orman arazileri için 10 hektara kadar eski sahiplerine iade edilmesi, eğer arazinin iadesi mümkün değilse karşılığının ödenmesi benimsenmiştir.

Bkz. Giovarelli, R., Bledsoe, D., **Land Reform in Eastern Europe, Western CIS, Transcaucuses, Balkans and EU Accession Countries**, FAO Paper Seattle, Washington, October 2001, s.39
<http://www.fao.org/DOCREP/007/AD878E/AD878E05.htm> 12/09/2006

⁴⁵ Hunya, G., “Romanya: Siyasette Ekonomide ve Toplumda Geri Kalmışlık” **Doğu Avrupa'da Özelleştirme: Alternatifler, Çıkarlar, Yasalar**, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1995, s.128

toplandığı fonlardır. Hükümetin elindeki %70 hissenin özelleştirilmesi ise, yeni oluşturulan bütçe dışı fon statüsünde “Kamu Mülkiyeti Fonu”nun (SOF) sorumluluğuna devredilmiştir. Özelleştirme sürecinin idaresi, ilgili bakanlıklarla beraber SOF tarafından yürütülmüştür.⁴⁶ Özelleştirme kapsamına RA’ların alınması 207/1997 sayılı kanun ile mümkün olmuştur.

2001 yılında özelleştirme idaresinde reforma gidilerek, SOF idaresi tamamen devlet kontrolünde bir “Özelleştirme Ajansı”na (The Authority of Privatisation and Administration of State Property - APAPS) dönüştürülmüştür.⁴⁷ Nisan 2004’ten itibaren ise, özelleştirme sürecinin yürütülmesinde APAPS ile AVAB’ın birleşmesi ile “Kamu Varlıklarını İyileştirme İdaresi” (Authority for Recovery of State Assets - AVAS) kurulmuştur. Ayrıca Romanya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı “Kamu Mülkiyeti ve Sanayide Özelleştirme Ofisi” (Office of State Ownership and Privatization in Industrie – OPSPI) de özellikle enerji alanında belli bazı endüstrilerde yeniden yapılandırma sürecinde sorumluluk üstlenmektedir.⁴⁸

2. Özelleştirme Yöntem, Uygulama ve Gelirleri

2.1.Özelleştirme Yöntemlerinin Gelişimi

Romanya’da özelleştirme sürecinde farklı metotların dönem içinde kullanıldığı görülmektedir. 1993’e kadar en çok kullanılan yöntem “küçük ölçekli özelleştirme” olarak nitelendirilen kamu firmalarına ait varlık, ekipman ve küçük üretim tesisi ve işletmelerin “açık artırma ile satışı veya kiralanması” olmuştur.⁴⁹

1994 yılında, 77/1994 sayılı kanun ile işletme yönetici ve çalışanlarına satış metodu, (Manager and Employee Buy Out - MEBO), Romanya’da temel

---

⁴⁶Bu dönemde özelleştirme stratejisinin başarısızlığında temel bir neden de özelleştirme kurumlarının arasındaki amaç çatışmasıdır. POF idaresi yatırım fonu portföyündeki verimli işletmelerin satışından çok, portföy değerini artırmak hedefini güderken, (dolayısıyla değersiz sertifikaları, değerli işletme hisseleri ile değiştirmeye isteksizken) SOF iyi durumdaki işletmelerin satışını tamamlamak ve verimsiz çalışan işletmelerin yeniden yapılandırılmalarını sağlama konusuna eğilimlidir. Tardy, P., “Romania”, World Bank (Ed), **Between State and Market, Mass Privatization in Transition Economics**, Studies of Economies in Transformation 23, Washington D.C. 1997, s.224

⁴⁷ Çapraz, İ: a.g.e. 2003, s.29

⁴⁸ Örneğin madencilik ve demiryolu işletmeciliği sektörlerinde özelleştirme sorumluluğu OPSPI’dedir. Bkz. WTO, a.g.e. 2005, s.52

⁴⁹ Ben-Ner, A.-Montias, J.M., “Economic System Reforms and Privatization in Romania” Estrin, S. (Ed): **Privatization in Central and Eastern Europe**, Longman, New York, 1994, s.292

özelleştirme stratejisi olarak benimsenmiştir. Bu yöntem, çalışanların gerekli yönetim becerisi ve sermayeye sahip olmaması ve yolsuzluğa açıklığı nedeniyle eleştiri konusu olmuştur.

1995 yılında 55/1995 sayılı Kanun ile özelleştirme sürecini hızlandırmak için “Kupon Yolu İle Özelleştirme” (Mass Privatization) yasası kabul edilmiş ve eski sertifikaların yerine halka özelleştirme kuponları dağıtılmıştır. 133/1996 sayılı yasa ile POF’ların hukuki statüsü yatırım fonuna dönüştürülmüştür. Bu yöntem de sermaye piyasaları daha yeni oluşum sürecine girdiği için başarılı olamamıştır.

1996 sonrası ise yerli ve yabancı girişimcilere hisselerin “blok satışı” yöntemi, Romanya’da özelleştirmede kullanılan üçüncü yöntem olmuştur.^{50 51} Buna karşın işletmeler hakkındaki bilgi eksikliği, yatırımcılarının hukuken yeterince korunmaması ve ödeme sisteminin zayıflığı yabancı ilgisini sınırlı tutmuştur.⁵² 2000 sonrası dönemde ise blok satışlarla beraber halka arz yönetiminin de ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.

2.2. Özelleştirme Uygulamaları ve Elde Edilen Gelirler

Romanya’da 1997 sonrasında büyük ölçekli firmalar özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1997 yılında 1.300 kamu işletmesi özelleştirilirken, bunlardan 46’sı büyük ölçekli işletme statüsündedir. 48 büyük ölçekli firma 1998’in ikinci yarısında ve 68 büyük ölçekli firma 1999 yılının ilk sekiz ayında özelleştirilmiştir.^{53 54}

---

⁵⁰ En önemli metodu kapalı zarf ihalesi olan bu yöntemde, fiyat teklifi, iş planı, yatırım ve istihdam taahhütleri ve SOF tarafından istenilen diğer düzenlemeleri içeren teklif SOF’a sunulur. Değerlendirme bu idare tarafından yapılır. Ancak ihale sonrası diğer tekliflerin açıklanmaması nedeniyle yolsuzluğa her zaman açık bir yöntem olmuştur. Ayrıca sözleşmeden kaynaklanan ve firmaların yeniden kamulaştırılmasına varan sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, toplam etki özelleştirmeye talebin azalması ve potansiyel yatırımcıların belirsiz ortama dahil olmaya isteksizliği şeklinde ortaya çıkmaktadır.

⁵¹ 88/1997 ve 44/1998 sayılı yasalar ile de satışlar ile ilgili metotlar belirlenmiştir. Hisse satışı; halka arz, hisselerin borsada satışı, açık artırma, kapalı zarf yöntemi ile ihale, yatırım bankalarının sunulan mevduat sertifikaları, ve bu yöntemlerin bileşeni ile yapılmaya başlanmıştır. Bkz. APAPS, **Privatization Methods**, <http://www.apaps.ro/index.php?lang=en&id=439> 23/11/2005

⁵² Tardy, P., a.g.m. 1997, s.227

⁵³ European Commission, **1999 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 13.10.1999,s.25

⁵⁴ Eylül 1999 itibarıyla SOF bünyesinde özelleştirmeyi bekleyen 551 büyük ölçekli firma kalmış olup bu sayı 1992’deki toplam sayının 2/3’üne denk gelmektedir.

1999 yılında ROMTELECOM'un %35'lik hissesinin (Yunan OTE Firmasına) ve en büyük otomobil imalatçısı DACIA'nın satışı (Fransız Renault şirketine) gerçekleşmiş, kamu bankalarının özelleştirilmesi faaliyetine başlanmıştır.

2000 yılında Dünya Bankası'nın "Özel Sektör Ayarlama Kredisi" (Private Sector Adjustment Loan –PSAL-) çerçevesinde 64 büyük ölçekli işletme özelleştirme kapsamına alınmıştır.⁵⁵ Bu kapsamda Banca Agricola (Raiffeisen Bank'a satıldı) ve demir üreticisi SIDEX (Hint-İngiliz ortaklığı LNM Ispat'a satıldı) özelleştirmeleri 2001'in en önemli özelleştirmeleri olmuştur.

2002 yılında özelleştirmede yeniden durgunluk dönemine girilmiş, 2003 yılında ise süreç yeniden hızlanmıştır. 2003 ve 2004 yılı ortaları arasında geçen zamanda toplam portföyüm %30'una sahip olan 296 işletmenin özel sektöre devri gerçekleşmiştir. İlk büyük enerji özelleştirmesi olarak, Temmuz 2004'de OPSPI portföyündeki PETROM'un %33 hissesi 1,5 milyar Euro'ya (Avusturya – OMV Firmasına) satılmıştır. İki elektrik dağıtım şirketi Electrica Banat ve Dobrogea'nın %24,62 hisseleri (İtalyan Enel Firmasına) 115 milyon Euro ve iki gaz dağıtım şirketi Distrigas Sud (Fransız Gaz de France Firmasına) ve Distrigas Nord'un %30'ar hisseleri (Alman Ruhrgas Firması'na) 615 milyon Euro bedeller ile satılmıştır.⁵⁶

2005 yılında, diğer iki elektrik dağıtım şirketi Electrica Oltenia'nın %24,62 hissesi (Çek CEZ firmasına) 151 milyon Euro'ya, Electrica Moldova'nın %24,62 hissesi (Alman Energie Firmasına) 100 milyon Euro'ya satılmıştır.⁵⁷ Kamu bankası BCR'nin %61,88 hissesi (Austrian Erste Bank'a) 3,75 milyar Euro'ya satılmıştır.

Romanya'da Dünya Bankası verilerine göre 1989-2003 arası özelleştirme işlemlerinden elde edilen net gelir 2,815 milyar ABD Doları'dır. 2003 yılı Romanya'da özelleştirme gelirleri açısından bir kilometre taşı olmuştur. 2003 yılında

---

⁵⁵ Bu şirketler arasında dört büyük bağımsız işletme: havayolu şirketi TAROM, demiryolu şirketi SIDEX, alüminyum işletmeleri ALRO ve ALPROM; ilaç firması ANTIBIOTICE'nin de içlerinde bulunduğu beş orta ölçekli işletme ile beş grupta özelleştirmesi planlanan 55 küçük ve orta ölçekli işletme bulunmaktadır. "Ulusal işletmeler" olarak nitelenen bütün firması SNTR, PETROM, TAROM, enerji üretim ve dağıtım firmalarının özelleştirilmesi daha uzun zaman alacak gibi görünmektedir.

Bkz. OECD, **Corporate Governance in Romania**, 2001, s.52

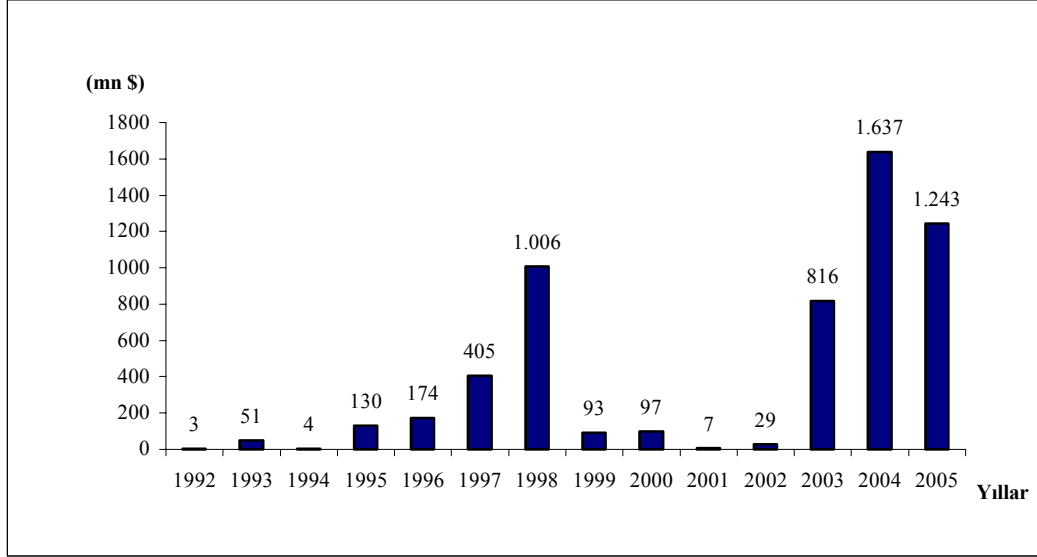
⁵⁶ Larive Romania, "Direct Investments in Romania" **Romanian Business Digest**, 2005, s.37

⁵⁷ OPSPI, **Privatization Progress Particularities & Performances**,

<http://www.minind.ro/opspi/eng/perform.htm#b5> 18/06/2006

816 milyon ABD Doları ve sonrasında 2004'te 1,637 milyar ABD Doları ve 2005 yılında 1,243 milyar ABD Doları özelleştirme geliri elde edilmiştir.⁵⁸ 2006 yılında BCR'nin satış gelirinin tahsil edilmesi ile bu gelirin yükselmesi beklenmektedir.⁵⁹

Şekil 2: Romanya'da Yıllar İtibariyle Özelleştirme Gelirleri

Kaynak: 1992-2003 verileri için World Bank Privatization Database istatistikleri kullanılmıştır. <http://rru.worldbank.org/Privatization/Region.aspx?regionid=434> 2004 ve 2005 için bkz. dipnot 59.

Tablo 2: Romanya'da Yöntem ve Sayı İtibariyle Gerçekleşen Özelleştirmeler

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Yıllar İtibariyle SOF Portföyündeki Firma Sayısı	5,937	6,291	7,602	9,010		5,554	4,330	3,149
Yıllar İtibariyle Özelleştirilen Firma Sayısı	265	604	648	1,388	1,304	1,267	1,772	1,341
Yöntemler								
Çalışanlara Satış (MEBO)	261	419	43	14				
Doğrudan Satış	4	85	605	1,006	1,064	244		
Açık Artırma İle Satış				455	231	991		
Sermaye Piyasalarında Satış					9	32	64	108
Yabancılar Satılan İşletmeler	1	1	5	4	44	96	83	38

Kaynak: OECD, **Corporate Governance in Romania**, 2001, s.50

⁵⁸ Bu tutarlar Romanya Hazinesi'ne akıtarılan net tutarlardır. Özelleştirme stratejisi, teklif veren firmanın, özelleşen işletmeye yapacağı sermaye aktarımını da içermektedir. Örneğin PETROM'un son halka arzından elde edilen 1,5 milyon Euro hasılanın 669 milyon Euro kısmı OPSPI'ye aktarılmıştır.

⁵⁹ Deloitte, "Romania – Economic Overview" **Romanian Business Digest**, September 2005 s.34'te EURO cinsinden ifade edilen özelleştirme hasılatı verileri önceki yıllara ait veri bütünlüğünün sağlanması amacıyla NBR yıl sonu çapraz döviz kurları ile ABD Doları'na çevrilerek kullanılmıştır.

Tablo 3: Romanya’da Firma Ölçeği İtibariyle Özelleştirilen Firma Sayıları⁶⁰

Firmanın Büyüklüğü	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Top.
Toplam	264	595	620	1.245	1.163	1.267	1.401	1.202	122	255	310	154	76	8.674
Küçük Ölçekli Özelleştirme	238	472	322	984	952	912	906	936	88	185	226	56	61	6.338
Orta Ölçek	24	110	269	236	165	276	425	243	20	39	30	46	10	1.893
Büyük Ölçek	2	13	29	25	46	79	70	23	14	31	54	52	5	443

Kaynak: IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No:06/169 May 2006, s.113 ,Tablo 43

2001 yılından beri APAPS idaresinin istekli çalışmaları sonucu kamu mülkiyetinde bulunan işletmelerin sayısı 2001 yılı sonundaki 1.673 sayısından 2003 ortalarında 1.342’ye, 2004 yılına da 1.187’ye inmiştir. Bu işletmelerin %10’undan daha azı (özellikle enerji ve ulaştırma sektörleri için) OPSPI portföyünde ve farklı bakanlıkların elinde iken %90’ı AVAS portföyüne dahildir.⁶¹ Bu özelleştirme çalışmalarının da etkisiyle özel sektör işletmelerinin GSYİH içindeki payı 1993-2005 döneminde %34’lerden %72’lere çıkmıştır.

F. Kamu Maliyesinde Etkinlik ve Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Düzenlemeler

1. Bütçe Dışı Kamu Maliyesi

Romanya’da 1990’lı yıllar, bütçe sürecinin kaynak ayırma ve harcama prosedürlerinin çok karmaşık ve uzun süreler alan bir yapıya sahip olması nedeniyle, bütçe dışı kamu maliyesinin geliştiği yıllar olmuştur.

Bütçe dışı kamu harcamaları dolaylı ve dolaysız harcamalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız harcamalar işlemle birlikte bir para çıkışı olan, bütçeye doğrudan yansıyan harcamalardır.⁶² Bu harcamalar içerisinde bütçe dışı fon

⁶⁰ Yıl itibariyle toplam özelleştirilen firma sayısı aynı firmanın farklı özelleştirme paketleri halinde birden çok defa özelleştirmeye tabi tutulması, özellikle “küçük ölçek özelleştirme” ile ifade edilen ve varlık satışını da içeren özelleştirme sınıflandırmasında yıllar itibariyle firma sayılarında farklılık yaratabilmektedir.

⁶¹ European Commission, **2003 Regular Report Romania’s Progress Towards Accession** s.39

⁶² Dolaysız harcamalardan bazıları bütçenin gerektirdiği yasal kuralların tamamen dışında yerine getirilmekte, bazı dolaysız harcamalar ise tamamen olmamakla birlikte kısmen dışarıda kalmaktadır. Örneğin fonlar ve döner sermayeli kuruluşlar bütçenin kaynak dağıtım sürecini düzenleyen kurallardan muaf olabilmektedir. Bütçenin kapsadığı kuruluşlarda ise bir kısım faaliyetler bütçeden farklı prosedürlerle yapılmakta (bütçe içi fonlar, döner sermaye), hatta, bir çok faaliyet yasama denetiminin de dışında kalabilmektedir.

uygulamaları önem kazanmıştır. Aynı zamanda dolaylı kamu harcamaları içinde de başta KİT zararları kaynaklı olmak üzere yarı mali harcamalar önem kazanmıştır.

1.1. Fon Uygulamaları

Romanya’da bütçe dışı fonların sayısı 1992’den 2000 yılına kadar artmıştır. Özellikle bakanlıkların cari harcamalarını finanse etmekte zaman ve harcama esnekliği sağlayan fonların sayısı 2000 yılına gelindiğinde 25’i bulmuştur.⁶³ Bunlar arasında “Yabancı Varlıklar Yeniden Değerleme Fonu” önem kazanmıştır. Bu fon, döviz kuru devalüasyonunun, devletin NBR’de tuttuğu yabancı para rezervine ve değerli madenlerine olan etkisinden türetilmiştir.⁶⁴ Bu fondan elde edilen kaynaklar ağırlıklı olarak Romanya’nın 4 büyük bankasının sermaye yapısının iyileştirilmesinde ve kamu işletmelerinin gerçekleştirmiş oldukları ithalatların finansmanında kullanılmıştır.

2000’li yıllarla birlikte, stand by düzenlemelerinde mali konsolidasyonun sağlanmasına yönelik yapısal kriter gereği bu fonların sayıları azaltılmıştır. 32/2001 sayılı KHK ve sonrasında 374/2001 sayılı yasa ile 7 fon bütçe içine alınmıştır. Kamu maliyesine ilişkin 500/2002 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile sosyal güvenlik fonları (Emeklilik Fonu, Ulusal Sağlık Sosyal Sigorta Fonu ve İşsizlik Sigortası Fonu) ve AVAS haricinde tüm fonlar ya bütçe içine alınmış ya da tasfiye edilmiştir. IMF’e sunulan 13 Eylül 2004 tarihli niyet mektubunda da, bundan sonra yeni fon oluşumuna gidilirse, konsolide bütçe dahilinde olacağı vurgulanmıştır.⁶⁵

---

⁶³ Romanya’da önemli bütçe dışı fonlar: Eğitim Fonu, Sağlık Fonu, Araştırma Fonu, İşsizlik Fonu, Ek Emeklilik Fonu, Yerel Bütçe Yatırım Fonu, Çiftçiler Sosyal Güvenlik Fonu, Gümrük Fonu, Risk ve Kaza Fonu, Enerji Fonu, Yollar Fonu, Tarım Fonu, Stok Yeniden Değerleme Fonu, Altın/Gümüş Yeniden Değerleme Fonu, Yeniden Yapılanma Fonu, Bakanlıklara Dış Krediler, SOF-Kamu Mülkiyeti Fonu, Sigortalı İnsanları Koruma Fonu, Sağlık Sosyal Sigorta Fonu, Özel Turizmi Geliştirme Fonu, Özel Sivil Havacılık Fonu, Kamusal Eğitimin Sürdürülmesine Yönelik Özel Fon, Dayanışma Fonu, Enerji Sistemleri Geliştirme Fonu, Devlet Varlıkları Satış İdaresi – AVAS özelleştirme gelirleri fonudur. Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No:01/16, 2001,,s.198

⁶⁴ OECD, a.g.e. 1993 s.70

⁶⁵ Government of Romania, **Romania-Letter of Intent, Supplementary Memorandum on Economic and Financial Policies and Technical Memorandum of Understanding**, September 13, 2004, s.12 http://www.imf.org/external/np/loi/2004/rou/01/#p424_64081_05/12/2005

1.2. Yarı Mali Nitelikli Harcamalar

Liberalleşme politikaları çerçevesinde işletmelere doğrudan sübvansiyon olanağının azaltılması ile, 1990'lı yıllarda özellikle NBR ve kamu bankaları kaynaklı yarı mali nitelikteki harcamalar artış göstermiştir. Bu dönemde yarı mali nitelikteki açıkların bütçe açıklarını geçtiği görülmektedir.

Tablo 4: Romanya'da Yarı Mali Harcamaların GSYİH'ye Oranları

% GSYİH	1993	1994	1995	1996
Tarım sektörüne doğrudan krediler	1,8	2,2	0,3	1,1
Tarıma yönelik NBR faiz oranı sübvansiyonu	0,5	0,3	0,2	1,6
Endüstri sektörüne kur oranı sübvansiyonu	1,0	1,0	1,0	1,0
Toplam Sübvansiyonlar (Tarım ve Endüstriye)	3,3	3,5	1,5	3,7

Kaynak: IMF, **Romania**: IMF Country Report No: 01/16, s.43

Romanya'da 1997 yılındaki faiz oranı ve kur liberalizasyonu sonrasında, NBR kaynaklı bütçe dışı dolaylı harcamalar kesilse de, yarı mali harcamalar düşük tespit edilen enerji fiyatları, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, vergi borçlarının affedilmesi ve elektrik ve gaz gibi kamu işletmelerinin fatura ve vergi tahsil oranlarının düşüklüğü sayesinde devam etmiştir.

IMF programları çerçevesinde 2000'li yıllarda yarı mali harcamaların azaltılması çalışmaları hızlanmıştır. Enerji fiyatların dünya fiyatlarına uyarlanması ile birlikte enerji sektörünün kayıpları 2000 yılında GSYİH'nın %4,8'i iken 2002'de %2,5'e 2004 yılında %1,7'ye gerilemiştir. Bu gelişmede elektrik ve gaz sektöründe fatura tahsilat oranının artırılması etkili olmuştur. Dolayısıyla Romanya'da yarı mali açıkların hacmi daralmaktadır. Yarı mali harcamalardaki azalma trendini ve gelecek yıllarla ilgili tahminleri aşağıdaki tablodan izlemek mümkündür.

Tablo 5: Romanya'da 2003 Sonrasındaki Kamu Açıkları

% GSYİH	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Yarı Mali Açık	-3,54	-2,62	-1,39	-1,1	-0,6	-0,3
Bütçe Açığı	-2,3	-1,5	-0,8	-0,7	-1	-1,5
Kamu Kesimi Açığı	-5,84	-4,12	-2,19	-1,8	-1,6	-1,8

Kaynak: Government of Romania, **2005 Edition of Pre-Accession Economic Programme**, Bucharest November 2005 s.68

2. Kamu Finansman ve Yönetiminin Güçlendirilmesi

Kamu Finansman ve Yönetiminin Güçlendirilmesi bağlamında, Romanya’da 219/1998 sayılı Kanun ve 20/2002 sayılı KHK ile “Kamu İhale Kanunu”nda reforma gidilerek ihalenin ilanı, ihale edilen varlığın değerinin hesaplanması, tekliflerin alınması, değerlendirilmesi aşamalarında tam şeffaflık sağlanması hedeflenmiştir.⁶⁶ 313/2004 sayılı “Kamu Borçlanma Kanunu” ile devletin garanti verme sistemi tek bir kanunda düzenlenerek kamu borç yönetiminin sınırları belirlenmiş olmaktadır.

Romanya’da vergi tahsilatında etkinlik amacıyla 86/2003 sayılı kanun ile Maliye Bakanlığı içerisinde bir birim olarak oluşturulan “Mali İdare Ulusal Ajansı”-NAFA-, tüm vergi, resim, harç, sosyal güvenlik katkı payları ve konsolide bütçe ile ilgili diğer gelirlerin tahsilatını üstlenmektedir.⁶⁷ Vergi idareleri arasında on-line iletişimin ve otomasyonun sağlanması ile dosyalama, veri toplama ve vergi tahsilatında etkinlik hedeflenmiştir.⁶⁸

3. Kamu Sektöründe Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Reformlar

IMF programı yapısal kriterleri gereğince kalan bütçe dışı fonlar 4’ü haricinde büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. 2000 yılında pilot uygulama olarak 8 bakanlığı kapsayacak şekilde program bütçe uygulamasına geçilmiş, 2001 yılından itibaren ise program bütçeleme bütün bakanlıklara yayılmıştır.⁶⁹

Romanya bütçesi, devlet bütçesi, mahalli idareler bütçesi, sosyal güvenlik fonları ve diğer özel fonlar olmak üzere 4’lü bir yapı arz etmektedir. Ülkede 2005

---

⁶⁶ Romanya’nın kanunu ise 2006 tarihinde ise AB Komisyonu’nun 2004 yılında kabul ettiği 17. ve 18. direktifler dahilinde değiştirilmiştir.

⁶⁷ Government of Romania, Romania: Letter of Intent, a.g.e. June 2004, s.304

⁶⁸ Bkz. Barrand, P., Ross, S., Harrison, G., **Integrating a Unified Revenue Administration for Tax and Social Contribution Collections: Experiences of Central and Eastern European Countries**, IMF Working Paper, WP/04/237, 2004, s.44-46

⁶⁹ Romania Ministry of Public Finance, **Strategic Development Plan for Public Financial Management Reform 2005-2007**, Bucharest, 2005 s.8

http://www.mfinante.ro/engl/plan_strateg/SDP_Revised_Draft_July.pdf 14/09/2006

yılından itibaren ise tahakkuk esasına göre bütçeleme esasına geçilmiştir. Bu kanunla birlikte ilk defa üç yıllık “Orta Vadeli Harcama Çerçevesi” çıkarılmıştır.⁷⁰

4. IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu ve ROSC Kapsamında Bir Değerlendirme

Romanya 2000 yılından itibaren IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu çerçevesinde, IMF’den teknik yardım alınmakta ve bu konuda Standart ve Kuralların Gözlemi Raporları (ROSC) yayımlanmaktadır. Raporlarda IMF Mali Saydamlık Modülü ilkeleri bağlamında değerlendirme yapılmaktadır. Bu ana ilkeler: (i) kamu sektörünün ekonomide sahip olduğu rol ve sorumlulukların açık olması (ii) bütçenin hazırlanma, onaylanma ve raporlama sürecinde açıklık, (iii) bilginin kamuya açık olması, (iv) ulusal denetim ve istatistik organlarının bağımsız olması şeklindedir.

Bu alt bölümde sonuncusu 6 Kasım 2002 tarihinde yayımlanan ROSC ve bu prensipler dahilinde, ilerleyen yıllarda sağlanan gelişmeler değerlendirilecektir.

4.1. Kamunun Ekonomideki Rol ve Sorumluluklarının Açık Olması Prensibi

Romanya Anayasası’nda yasama, yürütme ve yargı organlarının görevleri açıkça belirlidir. Rapor’da NBR, kamu mali kuruluşları, bütçe ve bütçe dışı uygulamalar arasındaki yönetim ve koordinasyon mekanizmalarının iyi tanımlanmış olduğu da belirtilmektedir. Bununla beraber, temel eleştiriler yasama faaliyetlerinde KHK uygulamalarına çok sık başvurulması, vergi idaresinin ve vergi sisteminin farklı mevzuatlarda düzenlenmesi, vergi tahsilatında yaşanan sorunlar ile vergi borçlarının silinmesi olmuştur. Bu doğrultuda, 2004 yılında “Vergi Kodu”nun kabul edilmesi ile vergi mevzuatı tek kanunda izlenmeye başlanması olumlu bir gelişmedir.

---

⁷⁰ Romanya’da 2005 yılı başında Başbakanın girişimiyle oluşturulan Kamu Mali Yönetim Reform Komitesi ile uluslararası modern bütçe tekniklerinin kullanılması süreci de başlamıştır. Komite İlk olarak Kasım 2005’te ikinci olarak da Mart 2006 tarihinde yayımladığı raporlarıyla program bütçeleme, tahakkuk usulüne göre muhasebe sistemi oluşturulması ve finansal raporlama, hazine nakit yönetimi, iç denetim, finansal yönetim ve kontrol sistemleri alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

4.2. Bütçenin Hazırlanma, Onaylanma, Raporlama Süreçlerinde Açıklık Prensibi

Romanya'daki bütçe sınıflandırılması da uluslar arası standartlarla uyumludur. Bütçe sisteminde reforma gidilmesi ve gelir ve giderlerin saydam ve uluslar arası standartlara uyumlu şekilde gösterilmesini teminen 2001 yılında "ESA95" standartlarına geçilmiştir.⁷¹ Bununla beraber bütçe tahminlerinde maliyet hesaplarının bütçe eklerinde yer almaması, yurtdışından kullanılan ve bakanlıklar tarafından garanti edilen kredilerden kaynaklanan koşullu yükümlülüklerin bütçede yer almaması eleştirilmiş ancak bu konuda da 313/2004 sayılı Kamu Borçlanma Kanunu ile mesafe kaydedilmiştir.

4.3. Bilgilerin Kamuya Açık Olması Prensibi

544/2001 sayılı "Kamuyu İlgilendiren Bilgilerin Vatandaşlar Tarafından Elde Edilebilmesi Kanunu" ile halkın istediği bilgiye ulaşımı kolaylaştırılmıştır. Bütçe ile ilgili bilgiler de Romanya Maliye Bakanlığı tarafından düzenli olarak yayımlanmaktadır. Bununla beraber raporlarda yarı mali nitelikteki harcamalar ve koşullu garantilerle ilgili bilgi bulunmaması eleştirilmiştir.⁷²

4.4. Ulusal Denetim ve İstatistik Organlarının Bağımsız Olması

Romanya'da 9/1992 sayılı yasa ile "Ulusal İstatistik Kurumu" oluşturulmuş ve 311/2002 sayılı yasa ile bu Kurum yasal bağımsızlığını kazanmıştır. Bütçe denetimi için de iç (harcama öncesi ve sonrası) ve dış denetim olarak ikili bir yapı oluşturulmuştur. İç Kontrol Sistemi 119/1999 sayılı "Kamu İç Denetimi ve Önleyici (ex ante) Mali Kontrol Kanunu"na dayanmaktadır. İç denetim maliye bakanlığı tarafından bağlı birimlerde görevlendirilen "yetki devredilmiş" kontrol elemanlarınca yapılmaktadır.⁷³ Harcama sonrası denetim de kaynakların mevzuata uygun, verimli ve

---

⁷¹ ESA 95, 2223/96 sayılı Konsey Tüzüğü ile AB üyesi ve aday ülkelerin istatistik yöntemlerinin uyumlaştırılması amacıyla, tekleştirilmiş veri tanım ve sınıflandırmalarının kabul edildiği bir istatistik ve veri işleme metodudur. Özellikle söz konusu ülkelerin mali verilerinin gözetiminde kullanılan bir yaklaşımdır.

⁷² IMF, **Romania, Report on the Observance of Standarts and Codes (ROSC), Fiscal Transparency Module**, November 6, 2002, s.10-11

⁷³Bkz. IMF, Romania, a.g.e., November 6, 2002, s.15

yerinde kullanılması ile ilgilidir. Ancak Romanya’da özellikle harcama sonrası performans denetimi konusundaki eksikliklerin eleştirildiği görülmektedir.

Bütçenin dış denetimi ise 94/1992 sayılı Yasa ile kurulan ve doğrudan Parlamento’ya rapor veren “Sayıştay” tarafından yapılmaktadır. Sayıştay’ın rolü ve bağımsızlığı 77/2002 sayılı Yasa ile belirlenmiş ve güçlendirilmiştir.⁷⁴

5. Vergi Sistemi Reformları

Romanya’da vergi sistemi 1990 sonrası her dönem gelişim sürecinde olmuştur. İşletmeler üzerinden tahsil edilen kar havaleleri ve ücret fonu sistemine dayanan doğrudan vergi rejimi yerine, Temmuz 1990’da (ücretler dışarıda bırakılarak) bir “Gelir Vergisi” sistemi kurulmuştur.⁷⁵ “Kişisel Gelir Vergisi” alanında da Devrim sonrası ilk yasa 1991 yılında çıkarılan 32/1991 sayılı “Ücret Vergisi” yasası olmuştur.⁷⁶ 1997 yılında çıkarılan 85/1997 sayılı kanun ile “Gelir” ve “Kurumlar Vergisi” birbirinden ayrılmıştır. “Katma Değer Vergisi”ne 1993 yılında geçilmiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren “Özel Tüketim Vergisi” alkol, tütün mamulleri, gazolin, otomobil ve diğer lüks mamulleri kapsamaktadır.⁷⁷

Bu ilk yıllarda özellikle vergi mevzuatının ve sistemin tarife yapısının çok sık değişmesi, enflasyonist ortamda modern muhasebe sistemlerinin olmaması, işletmeler üzerine tarh edilen vergilerin yüksek kalmasının işletmeleri yoğun bir dekapitalizasyon sürecine tabi tutması ve vergi kaçırmayı teşvik etmesi, yatırımları

---

⁷⁴ Bkz. IMF, Romania, a.g.e., November 6, 2002, s.18

⁷⁵ Romanya’da Devrim sonrası geçici hükümet zamanında gerçekleştirilen ilk vergi düzenlemesi 1 Ocak 1990’dan itibaren geçerli olmak üzere 1989 yılının son günlerinde kabul edilmiştir. Buna göre işletmeler üzerindeki aşırı vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla, işletmelerin faaliyet sonucu değil, plan hedefleri çerçevesinde önceden tespit edilen karı üzerinden devlete aktardıkları kar havaleleri sistemi sonlandırılmıştır. Bunun yerine gelir vergisi sistemi kurulana kadar işletmelerin toplam maliyetin %10,5’ini aşan gelirini Devlete havale etmesi esası benimsenmiştir. Ayrıca Ceaucescu vergisi olarak da isimlendirilen ve üretici seviyesinde tarh edilen muamele vergileri ile, yine işletmeler üzerinden tahsil edilen ücret fonu kaldırılmış; yalnızca ücretleri kapsayan bir vergi düzenlemesi 1991 yılında kabul edilmiştir. Bkz. Demekas, G. D.,- Khan, S. M., a.g.e. 1991, s.26-27 ve World Bank: a.g.e. 1994, s.19

⁷⁶ Buna göre Romanya’da yapılan bir faaliyetten dolayı elde edilen ücretler, ücretin nerede ödendiğinden bağımsız olarak ücret vergisine tabidir. Bkz. Arthur Andersen, “Taxation in Romania” **Major Companies in Romania** 1998, s.59

⁷⁷ World Bank, a.g.e. 1994, s.19

teşvik amaçlı vergi oranı indirim, istisna ve muafiyetlerinin çokluğu⁷⁸ KDV’de indirimli oranların çokluğu,⁷⁹ enflasyonist ortamda ÖTV’de spesifik usulün uygulanması eleştiri konusu olmuştur.

Romanya’da 2000’li yıllarda vergi sisteminde önemli düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler, mali konsolidasyon hedefi ve dinamik piyasa ekonomisinin işlevini geliştirmek, yatırım ortamını iyileştirmek, mali mevzuatı Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırmak, şeffaf, açık, ayrımcı olmayan ve hem yerli hem yabancı yatırımları teşvik edici bir sistem yaratmak hedeflerini taşımaktadır.⁸⁰ 1 Ocak 2004’ten itibaren geçerli olan, 571/2003 sayılı kanun ile farklı yasalarla düzenlenen tüm vergi uygulamaları tek bir “Vergi Kodu” içerisine alınmıştır.

Doğrudan vergiler alanında, ücret ve diğer gelirler için farklı tarife uygulaması 1.1.2000 tarihinde yürürlüğe giren yeni gelir vergisi düzenlemesi ile ortadan kaldırılmış, tüm gelirler için oranları %18-%40 arasında değişen bir tarife benimsenmiştir. 2002 gelir vergisi reformu ile, hasılatı düşürücü ve katkıdan çok yatırım ortamını bulanıklaştırıcı etkisi olan vergi teşvikleri, muafiyet, indirim ve istisnalarının sayısı azaltılmıştır.⁸¹

---

⁷⁸ 92/1997, 40/1998, 67/1999 ve 139/1999 sayılı kanunlarla; vergide indirim, istisna ve muafiyetlerin sayısı artırılmıştır. Ancak bu durumun vergi hasılatındaki olumsuz etkisi üzerine 1999 stand by düzenlemesi sürecinde bu uygulamaların kapsamı daraltılmıştır. Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No:01/16, 2001, s.81-85

⁷⁹ Bununla beraber elektrik, gaz, gibi iç tüketime konu malların KDV oranları %0’a gerilemiş, muafiyet uygulaması, ilerleyen yıllarda hızla artış göstermiştir. 1994 yılından itibaren de indirilmiş KDV uygulamasına başlanarak, eğitim, sağlık, ulaşım, ilaçlar, gazete gibi mal ve hizmetlerde KDV oranı %9’a düşürülmüştür. Buna karşın Şubat 1998’de standart KDV oranı %18’den %22’ye, indirimli oran ise %9’dan %11’e yükseltilmiştir.

⁸⁰ Government of Romania, **Report on Progress in Preparing the Accession to the European Union September 2003-June 2004**, 2004, s.298

http://www.mie.ro/_documente/engleza/dialog_ro_ue/documente_raport_ro.htm 12/09/2005

⁸¹ Genel olarak indirime tabi harcamalar sigorta primleri, reklam giderleri, pazarlama – promosyon giderleri, seyahat ve konaklama giderleri, araştırma geliştirme giderleri, çevre koruma ile ilgili giderler, bilgi sistemlerinin modernleştirilmesine ilişkin giderler, işletme konusu organizasyonlara üyelik aidatları, çalışanlara ödenen ikramiye, verilen hediyeler, yemek kuponları v.b dahil olurken sponsorluk harcamaları, geç ödenen ceza ve faturalar, stok değer düşüklüğü giderleri, çalışanlara verilen KDV’ye tabi mallar, ortaklara malın emsal değerinin altında verilen mallar, çalışanlar ve işletme konusu mallar ile ilgili olmayan sigorta giderleri, vergilendirilmeyen gelir ile ilgili giderler, danışmanlık hizmeti giderleri indirim kapsamının dışında bırakılmıştır.

Bkz. Ernst & Young, “Taxation in Romania” **Romanian Business Digest** January 2005, s.87-88

1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde, 138/2004 sayılı kanun ile gelir ve kurumlar vergisinde büyük bir reforma gidilerek, piyasa müşevviklerini kırıncı etkisi olmayan %16 tutarında tek oran benimsenmiştir.⁸²

Dolaylı vergiler alanında, KDV için 2000 yılında tüm mal ve hizmetlerde %19'luk tek bir oran benimsenirken, aynı zamanda da sayısı 19'a çıkan KDV muafiyetine konu ürün sayısı 3'e düşmüştür.⁸³ %9 oranlı indirimde konu mal ve hizmetler eğitim, sağlık ve kültürel amaçlı mal ve hizmetler ile sınırlı kalmıştır.

ÖTV'de enflasyonist etkilerden arınmak için, verginin Euro cinsinden tahakkuk edilmesi uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde Topluluk müktesebatına uyum konusunda ÖTV düzenlemesinde ihracat taahhüdü karşılığı vergi askıya alma (duty-suspension) rejimi çerçevesinde vergi antrepoları (tax warehouses) oluşturulmuştur.⁸⁴ ÖTV'de AB müktesebatına uyum konusunda mal grupları itibariyle Komisyon'dan ek süreler alınmıştır.⁸⁵

G. Değerlendirme

Romanya'da liberalizasyon sürecini 2000 öncesi ve sonrası dönem olarak ikiye ayırabiliriz. 2000 öncesi dönemi de 1990-1996 dönemi ve 1997-2000 dönemi olarak ikili değerlendirmeye tabi tutmak mümkündür. 1996 sonuna kadar ülkede piyasa ekonomisinin kurumlarının ve kurallarının oluşturulması süreci sancılı geçmiştir. Devrim sonrası dönemde, IMF telkinleri ile liberal sistemin gereksinimi olan düzenlemeler konusunda ilk adımlar atılsa da, düzenlemelerin yetersizlikleri ile uygulamadaki aksaklıklar 1996 sonuna kadar kendini hissettirmiştir.

---

⁸² ABN AMRO Romania, "A Flat Income Tax – Benefits and Challenges" **Romanian Business Digest** January 2005, s.22

⁸³ Muafiyetler de büyükelçilik ve konsoloslukların, uluslar arası veya hükümetler arası organizasyonların veya bu organizasyonlardan yapılan mal ve hizmet alımları ile vergi askıya alma (duty-suspension) düzenlemeleri çerçevesindeki hizmetlerdir. Bkz. Government of Romania, a.g.e. Letter of Intent, June 2004, s.301

⁸⁴ European Commission, **2004 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, SEC(2004) 1200, 06.10.2004 s.85

⁸⁵ Alkole uygulanan vergi rejimi, etil alkol ve alkollü içeceklerle uygulanan rejimle aynılaştırılmıştır. Buna karşın sigaralar üzerinde uygulanan oranların Topluluk müktesebatı minimumuna yükseltilmesi için Romanya'ya 2009 yılı sonuna kadar süre verilmiştir. Elektrikte konut tüketimi için kullanılan uygulanan doğal gaz ve fuel oilde uyum için bu süre 2010, diğer amaçlı kullanılan fuel oil ve kurşunsuz benzin için 2011, LPG için 2013 yılı sonu şeklinde belirlenmiştir.

1997 – 2000 dönemi ise, “şok terapi” hedefi ile iktidara gelen liberal hükümetin reform çalışmaları ve siyasi ve ekonomik kriz ortamının reformlara sekte vurması ile geçmiştir. Fiyatlamada liberalizasyon alanında önemli reformlar onuçlandırılmış, Romen Leyi’nin tam konvertibilitesi, büyük kamu işletmelerinin özelleştirme kapsamına alınması gerçekleştirilmiştir.

Dönemin olumsuzlukları ise Asya ve Rusya krizi ile Kosova çatışmalarının ülkeden sermaye çıkışını tetiklemesi, özelleştirmenin 1998 sonrası hız kesmesi, kamu bankalarının, tarım ve enerji yoğun sektörler verdiği düşük faizli krediler ve geri dönmeyen kredilere tolerans gösterilmesi uygulamalarının aynı şekilde devam etmesi olmuştur. Ülkeden sermaye çıkışı yaşanan bir dönemde kamu bankalarının likidite ihtiyacının artması ülkeyi 1999’da bankacılık krizine sürüklemiştir.

2000 sonrası yıllar ise özellikle AB üyeliği sürecinde reformlar hızlanmıştır. Sermaye hareketlerindeki liberalizasyon tamamlanmış, özelleştirmeler hızlandırılmış, yabancı sermaye girişi için bir yatırım ajansı kurulmuş, likit ve risklere karşı dayanıklı bir bankacılık sistemi oluşturulmuş ve sermaye piyasalarında derinlik artırılmıştır. 2001 yılı sonrası işlevsel olarak da, açık finansmanı imkanının kaldırılmasıyla, NBR bağımsızlığına kavuşmuştur. Bütçe dışı kamu maliyesi daraltılmıştır. Bütçe sınıflandırması ve bütçe sistemi modernize edilmiş ve denetim etkinliği artırılmış; vergi düzenlemeleri tek bir vergi kanunu altında toplanmıştır. Ülkenin makroekonomik göstergeleri bir sonraki alt bölümde incelenmektedir.

III. Piyasa Ekonomisine Geçiş Sonrası Romanya’nın Ekonomik Performansı

A. Büyüme

1. Büyüme Dinamikleri

1990 sonrası Romanya’da ekonomik programlara siyasi düzeyde sahip çıkılmaması ve ekonomik reformların yavaşlığının yanında, halkın refah seviyesinin

düştüğü bir ortamda, programların çok çeşitli çıkar gruplarına hitap etmesi gereği sürdürülebilir büyümenin gecikmesine neden olmuştur.⁸⁶

1993 yılına kadar ekonomi küçülme dönemine girmiştir. 1994 IMF stand by düzenlemesi sonrası Romanya'nın sıkı para ve maliye politikaları ve hızlanan özelleştirmeler şeklinde daha güçlü önlemler alması benimsense de; program sürdürülememiştir. Ekonomide sağlanan geçici iyileşme, zarar eden KİT'lere ve tarım sektörüne verilmeye devam edilen sübvansiyonlar sonucu geçici üretim artışından kaynaklanmış; ancak bu durum stok birikimini artırdığı gibi, mali disiplinden de uzaklaşmıştır.

1996 yılında reformcu bir hükümetin seçimleri kazanması ekonomide beklentileri olumluya çevirdiyse de, 1997 yılından itibaren koalisyon hükümeti içindeki çekişmeler ve dünya konjonktürünün kötüye gitmesi (1997 Asya ve 1998 Rusya krizi ortamı ve Kosova Çatışmaları) büyüme performansını negatife çevirmiştir. Ekonomi 1997 – 1999 döneminde her yıl küçülmüştür.

1999 Helsinki Zirvesi sonrası Romanya'nın ekonomik performansında, AB üyeliği faktörü belirleyici olmuştur. 2000 yılında yeni iş başına gelen hükümetin reformlar konusunda siyasi desteği arkasına alması, etkisini ekonomi politikalarında da göstermiştir. Romanya ekonomisi 2000 yılında %2,1 oranında büyümüştür.

Tamamlanamayan stand by düzenlemelerinin ardından, 2001 yılında başlanan yeni IMF programı başarı ile yürütülmüş, AB ile müzakereler sonuçlandırılmıştır. 2001-2003 döneminde, ekonomi yıllık ortalama %5-5,5 oranında büyüdükten sonra, 2004 yılı büyüme rakamı %8,3 olarak gerçekleşmiştir. Ülke 2005 yılında ise %4,1 oranında büyümüştür.

---

⁸⁶ IMF, **Romania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement – Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania**, IMF Country Report no: 04/113, Washington D.C. 2004 s.17

2. Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları ve Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımlarının sektörler itibariyle dağılımı, sektörlerin büyümeye katkısı bağlamında önemlidir. Romanya’da reformdan önce GSYİH’nın %30-35’ine denk gelen sabit sermaye yatırımları yapılırken, bu oran 1991 yılında %14’lere kadar gerilemiştir. Sabit sermaye yatırımlarının GSYİH’ye oranı bundan sonraki dönemde ise dalgalı bir seyir izlemiştir; 1996 yılında %23 ile en yüksek seviyesine çıktıktan sonra, 1999’da %17,7’ye gerilemiştir. 2000’li yıllardan itibaren ise yeniden artarak, 2003 yılı itibariyle %22,5 seviyesine çıkmıştır.

Kamu yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımlarına oranı, 1993 yılında %70 iken, 2004 yılı itibariyle %20’lere gerilemiştir. Bu dönemde Romanya’da tarımla birlikte sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı gerilerken, hizmetler sektörü ivme kazanmıştır. Sanayinin payı 1993 yılında %49,9 iken dalgalı bir seyir sonrası 2000 yılında %39,5’e gerilemiş, 2004 yılında ise %40,5 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın hizmet sektörü, 1996 yılındaki %36,9’luk payını 2000 yılında %51,1’e çıkarmış, 2000’li yıllarda da %50’ler seviyesinde gelişmiştir. (Sabit sermaye yatırımlarının sektörler bazında dağılımı Ek 2’de tablolaştırılmıştır.)

Tablo 6: 1990 Sonrası Romanya’da Büyüme ve Sektörlerin Yıllar İtibariyle GSYİH’ya Katkıları

% GSYİH	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Büyüme Hızı (i)	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	5,9	7,1	5,9	-6,1	-4,8	-1,2	2,1	5,7	5	4,9	8,4	4,1
GSYİH İçinde Brüt Sermaye Yatırımı	19,8	14,4	19,2	17,9	20,3	21,4	23	21,2	18,2	17,7	18,9	20,7	21,3	22,5		
Sektörlerin GSYİH’ye Katkısı (iii)																
Tarım	23,7	20,1	19,4	22,6	21,5	21,4	20,5	19,6	16,2	15,2	12,5	14,9	13,1	11,9	12,8	8,9
Endüstri	49,9	45,1	44	42,1	46,3	42,7	42,5	39,2	35,4	33,8	36,4	37	38,1	36,1	36,1	36,3
Hizmetler ve diğer (inşaat dahil)	26,4	34,8	36,6	35,3	32,2	35,9	37	41,2	48,4	51	51,1	48,1	48,8	52	51,1	54,8
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

(i) (ii) Kaynak: 1990-2003 Dönemi Verileri World Bank, **Romania: Country Assistance Evaluation**, 2005 s.37, 2004 ve 2005 verileri IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No. 06/169 s.71

(iii) Kaynak: IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, 2004 s.55, ve World Bank, **Romania: Country Assistance Evaluation**, 2005 s.37, 2004-2005 verileri IMF, **Romania: IMF Country Report No. 06/168**, May 2006, s.33, Table:1

B. Enflasyon

Romanya’da Devrim sonrası izlenen fiyat liberalizasyonu politikaları sonucu ülke ekonomisi komünist dönemde hiç de alışık olmadığı enflasyon olgusu ile tanışmıştır. Bu dönemde komünist rejim döneminden kalan bastırılmış talep ve arzın talebi karşılayamaması, yüksek girdi fiyatları ile de birleşince stagflasyon olarak nitelendirilen durgunluk içinde enflasyon olgusuna zemin hazırlamıştır. Yumuşak bütçe ve mali disiplinin olmadığı bir ortamda, ücret artışlarından kaynaklanan maliyet enflasyonu, üretimin azalması ve halkın yaşam standartlarını artırma isteği dolayısıyla artan talep enflasyonu, fiyat liberalizasyonu ile birlikte nisbi fiyat ayarlamalarına yönelik devaluasyonlar Romanya’da enflasyonun süreklilik kazanmasına neden olmuştur.

1990 yılında %5,1 olan TÜFE enflasyonu 1991’de %170’e, 1993’te %256’ya yükselmiştir. 1994 yılına kadar üç haneli süren enflasyonda, 1994 programı sonrası izlenen değerli kur ve maliye politikalarının etkisi ile 1995 yılında keskin bir düşüş yaşanmış, TÜFE %21’ler seviyesine gerilemiştir. Bu keskin düşüşte KİT ürünlerine yüksek sübvansiyon verilmesi sonucu girdi fiyatlarının dünya fiyatlarının altında kalması etken olmuştur. Ancak 1997 yılından itibaren kur artışlarının enerji fiyatlarına yansıtılması sonucu, enerji fiyatları dünya fiyatları düzeyine yükseltilmiştir.⁸⁷ Fiyat realizasyonu sonucu, 1997 yılında enflasyon (TÜFE) %154,8 seviyesine yükselmiştir. 1998-1999 yıllarında yaşanan krizlere rağmen enflasyon 1999’da %45 seviyelerine gerilemiştir. Bu dönemde enflasyonu düşürmede ağırlıklı olarak kullanılan araç maliye ve gelir politikaları olmuştur.⁸⁸

Dezenflasyon politikası çerçevesinde 2000 yılı sonrası ülkede sıkı bütçe ve gelirler politikası izlenmesi ile azalan talep ve kur politikasında yönlendirilmiş sabit parite (crawling peg) uygulaması sonuç vermiş enflasyonda istikrarlı bir azalmayı meydana getirmiştir.⁸⁹ Programla para arzı artışı Net Dış Varlık (NDV) artışına

⁸⁷ İdari fiyatlara 1997 yılında %227,6, 1998 yılında %77,6, 1999 yılında %88,1 zam yapılmıştır.

⁸⁸ Gelir politikası olarak önceki dönem enflasyon artışının önemli nedeni olan ücret artışının enflasyonun %75’i ile sınırlandırılması kabul edilse de başta kamu işletmeleri bu politikaya uymamıştır. Ücretlerin enflasyon üzerindeki baskısı ancak bir sonraki 1999 stand by döneminde gerçekleştirilebilmiştir. 1999 yılında ücretler reel olarak yaklaşık %5 azalmıştır.

⁸⁹ Bkz. IMF, a.g.e., IMF Country Report No: 04/113, Washington D.C. 2004 s.11

bağlanmıştır.⁹⁰ Net İç Varlıklar (NİV) ise bu dönemde 2001 yılında Hükümetin NBR'den kısa vadeli kredi kullanım olanağının kaldırılmasının da etkisi ile hızla azalmıştır.⁹¹ TÜFE 2004 yılı sonunda %9,9 seviyesine gerileyerek geçiş sürecinde ilk defa tek haneli rakamlara inmiştir.

2004 yılında tek haneli enflasyonun görülmesi ve 1 Temmuz 2005 tarihinde 10.000 Ley = 1 Yeni Ley olacak şekilde Romen Leyi'nden 4 sıfır atılmasının psikolojik etkisi ile Romanya'da "enflasyon hedeflemesi" sistemine geçilmiştir. Enflasyon hedeflemesi hem NBR'nin bağımsızlığının güçlendirilmesi hem de enflasyon taahhüdüyle ekonomide öngörülebilirliğin artması ve çeyrek dilimler halinde ve aylık olarak yayımlanacak enflasyon raporlarıyla hedefe ulaşma bağlamında şeffaflığın sağlanması ve mali piyasaların gelişimine katkıda bulunması bakımından faydalıdır.⁹² 2005 yılı enflasyon hedefi %7,5-8 bandı olarak belirlenmiştir.⁹³ Bununla birlikte yıl sonunda TÜFE %8,6, (yıllık ortalama TÜFE ise %9) olarak gerçekleşmiştir.⁹⁴

Romanya'da özellikle 2004 sonrası ekonomik büyüme ve vergi düzenlemeleri ile birlikte gelir düzeyi artan halkın, tüketici kredisi taleplerinin artması fiyat istikrarının sürdürülebilmesi için endişe unsurudur. Öyle ki 2000 yılında GSYİH'nın %0,5'i olan tüketici kredileri 2005 yılında %7,5'e yükselmiştir.⁹⁵ 2004 Stand By

---

⁹⁰ Bu dönemde bir yandan kur rekabetçiliğini sağlamak için ülkeye özellikle dış kredi formunda yabancı sermaye olarak giren dövizin alımı yapıp, piyasaya Ley sürülürken diğer taraftan da piyasadaki fazla likidite açık piyasa işlemleri ile emilip enflasyonist baskının hafifletilmesi hedeflenmektedir.

⁹¹ NDV 2000 yılındaki 1,7 milyar seviyesinden 2004 sonunda 11,5 milyar ABD Doları'na, 2005 yılında ise 15,074 milyar ABD Doları'na çıkmıştır. 2000 sonrası giderek artan istikrar ortamında, ülkenin uluslararası rezervleri 1999'daki 2,687 milyar ABD Doları seviyesinden 2003 yılında 8 milyar ABD Doları'na 2004 sonunda ise yaklaşık 9,6 milyar ABD Doları'na çıkmıştır. 1999 yılında 2.054 RON olan NİV kalemi ise 2000 yılı ve ilerleyen yıllarda negatif görünüm almıştır. 2000 yılında NİV kalemi -56 milyon RON iken 2005 yılı sonunda -28,7 milyar RON olmuştur. Veriler için bkz. IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No. 06/169 s.90-94

⁹² Isarescu, M., **Towards a New Strategy of Monetary Policy: Inflation Targeting**, Dissertation on the occasion of being awarded degree of Doctor Honoris Causa by Craiova University, Craiova 2003 s.41-45 http://www.bnro.ro/def_en.htm 10/11/2005

⁹³ Bkz. NBR: **Inflation Targeting**, http://www.bnro.ro/def_en.htm 10/11/2005

⁹⁴ Veriler geçici niteliktedir. Bkz. IMF, **2006 Article IV Consultation—Staff Report; Staff Statement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania, Romania: IMF Country Report No. 06/168** May 2006, s.33, Tablo:1

⁹⁵ Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No: 06/169 2006, s.29, Tablo: 2

düzenlemesinin temel hedefleri arasında ülkedeki kredi arzı artışını kontrol altına almak ön planda gelmektedir.⁹⁶

Tablo 7: 1990 Sonrası Romanya’da Enflasyon Verileri

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TÜFE (yıllık ortalama) (i)	5,1	170	210,7	256	157,9	21,4	38,8	154,8
ÜFE (yıllık ortalama) (ii)						30,3	34,9	133,4
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
TÜFE (yıllık ortalama) (i)	59,1	45,8	45,7	34,5	22,5	15,3	12	9
ÜFE (yıllık ortalama) (ii)	33,2	44,5	53,4	40,3	24,5	19,6	18,7	

- (i) Kaynak: World Bank, **Romania - Restructuring for EU Integration - The Policy Agenda**, 2004 s.2, 2003-2004 dönemi verileri IMF, **Public Information Notice No:04/44**, April 23, 2004
- (ii) Kaynak:(1995-1997) dönemi İçin IMF, **Romania: Statistical Appendix 1998**, s.24'te bulunan ÜFE endeks verileri kullanılarak tarafımdan hesaplanmıştır. 1998-2004 verileri: ING Bank, "Romania - Economic Outlook", **Romanian Business Digest** 2005, s.15

C. Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri

1. Cari İşlemler Hesabı

Devrim sonrası Romanya'nın dış ticaret dengesi, ülkenin üretim yapısındaki değişim ve ticaret bloku CMEA'nın çöküşü ile ilişkilidir. 1989-1992 döneminde CMEA'nın çöküşü ve merkezi planlamanın son bulması ile belirsizlik ortamı ülkede üretimi durma noktasına getirmiş, bu dönemde ihracat %60, ithalat ise %40 oranında daralmıştır. Ancak 1 Mayıs 1993 sonrası AT ile yapılan Avrupa Anlaşması'nın ticari hükümlerinin yürürlüğe girmesi ile beraber, özellikle Topluluk ülkelerine yapılan ihracat artışı sayesinde ticaret performansı iyileşmiştir.

Romanya için ihracatta 1993-1995 dönemi artış, 1995-1998 dönemi durgunluk, 1999 sonrası ise ikinci artış dönemi olarak göze çarpmaktadır. Romanya'nın ithalat yapısı da ihracat ile benzer bir yol izlemektedir. İhracat artışı, ithalat ile birlikte gerçekleşmiş, buna karşılık 1994, 1997 yıllarında ithalatın GSYİH'ya payı azalmasına karşın, ihracat artmıştır. Mal ithalatı 2000-2004 döneminde ekonomik büyüme ile birlikte hacim olarak neredeyse ikiye

⁹⁶ Bkz. IMF, Press Release No: 04/137, July 7, 2004: **IMF Approves USD 367 million Stand By Arrangement with Romania**, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2004/pr04137.htm> 09/09/2005

katlanmıştır.⁹⁷ Dönem genelinde Romanya’da ihracatın ithalatı karşılama oranı ortalama %80 seviyelerinde gerçekleşmiştir.⁹⁸

Romanya’da özellikle 2000 yılı öncesinde dış ticaret performansı faktör verimliliği ile sağlanan rekabetçilikten değil, ağırlıklı olarak kur ve ücret ayarlamaları sonucu ulaşılan geçici nitelikteki maliyet avantajlarından kaynaklanmıştır. Ayrıca temel ihracatçı sektörlerde bile hammadde ve sermaye mallarında ithalata bağımlılık, ülkenin 1990 sonrası her sene dış ticaret ve cari işlemler dengesinde açık vermesine neden olmuştur.

1998 yılında GSYİH’nin -%8’ine çıkan dış ticaret ve -%6,9’ına çıkan cari açık 1998-99 kur ayarlamalarından sonra 2002 yılına kadar düşük seviyelerde gelişmiştir. 2002 yılında sırasıyla bu oranlar -%5,7 ve -%3,3 olarak gerçekleştikten sonra 2003 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Dönemin kur hedefine dayalı sabit kur politikası sonucu değerlendirilen kur, büyüme ve kredi arzı artışı ile beraber ithalat talebinde artış yaratmış; dış ticaret açığı ve cari açığın 2005 yılında sırasıyla -%9,9’a ve -%8,7’ye ulaşmasını sağlamıştır. Kur artışı yatırım malı ithalatına bağımlı ülkede, hem sermaye malı fiyatlarını, hem de reel olarak ücretleri artırdığı için, ekonominin tüm sektörlerinde rekabetçiliği olumsuz etkilemektedir.

Hizmet ticaretinin seyri ve toplam ticaret içerisindeki payı 1995 sonrası %15-18 aralığında durağan bir seyir izlemektedir. Artan dış ticaret hacmine paralel olarak, hizmet ticareti de hacim olarak yıldan yıldı artmaktadır. Sektör olarak ekonomide yaklaşık %53’lük payı olan hizmet sektörü 2002 ve 2003 yıllarında net ihracatçı iken 2004 ve 2005’te net ithalatçı konumuna gelmiştir.

2. Sermaye Hareketleri Hesabı

Bu alt bölümde Romanya’ya 1990 sonrası giren yabancı sermaye hareketleri irdelenecektir. Kaynaklardan alınan veriler 2000 yılı öncesinde ABD Doları, 2000 yılı sonrası ise Euro cinsinden olduğu için çalışmamızda da para cinsleri bu şekli ile verilecektir. Zira sermaye hareketlerinin hacminden çok yönü üzerinde durulacaktır.

⁹⁷ Mal ithalatı 2000 yılında 13,140 milyar Euro iken, 2004 yılında 24,258 milyar Euro’ya ulaşmıştır.

⁹⁸ Kaminski, B., – Ng, F., **Romania’s Integration into European Markets: Implications for Sustainability of the Current Export Boom**, World Bank, Washington D.C. 2004, s.10

Romanya’da cari işlemler dengesi 1990 sonrası her yıl açık verdiği için sermaye hareketleri hesabı açık finansmanına yönelik olmuştur.⁹⁹ Ülkeye net sermaye girişi ise 1992-1995 döneminde 1,2–1,4 milyar ABD Doları seviyelerinde gerçekleşirken; 1996 sonrası yaşanan iktidar değişimi sonrası artış eğilimine girmiş, 1997’de 3 milyar ABD Doları’na yükselmiştir. Bununla beraber, 1998-1999 kriz ortamında yıllık net sermaye girişi 1,1 milyar ABD Doları’na kadar gerilemiştir. 2000’li yıllarda ise ekonomik istikrar ile beraber ülkeye net sermaye girişi hızlanmıştır. 2000 yılında 1,4 milyar Euro sermaye girişi olurken bu tutar 2005 yılında 5,37 milyar Euro’ya çıkmıştır. (Romanya’nın ödemeler dengesi Ek 3’te tablolastırılmıştır.)

IMF verilerine göre 1993 yılında 498 milyon ABD Doları kısa vadeli sermaye girişi var iken, bu miktar 1994’te 24 milyon ABD Doları’na kadar düşmüş, 1997 yılında 1,197 milyar ABD Doları’na ulaştıktan sonra, kriz ortamında 1999’da 369 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Değerli kur politikası uygulanan dönemlerde artan faizlerle birlikte ülkeye giren kısa vadeli sermaye akımları artmıştır. 2000 – 2002 yılları arası ise kısa vadeli sermaye girişleri sınırlı bir hal alırken, 2003’ten sonra yurtdışından sağlanan kredilerin artması ile kısa vadeli sermaye girişi hızlanmıştır.

1990 – 2000 döneminde ekonominin yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak, uluslar arası finansal kuruluşlardan alınan krediler sayesinde, dış borç yükü hemen hemen sıfır düzeyinden 11,255 milyar ABD Doları’na çıkmıştır. Bu dönemde dış borç yükünün yaklaşık ortalama 1/3’ünün kamu borcu olduğu görülmektedir.

2000 sonrası dönemde ise dış borçlanmada uluslar arası kredi kuruluşlarından alınan krediler yaklaşık 2 katı artarken, ticari kredi kuruluşlarından alınan krediler 5 kattan fazla artmış, 2005 yılına gelindiğinde toplam dış borç stoku 36,201 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır. Bu tutarın içinde kamu borcu 7,764 milyar ABD Doları’dır. 2000 yılı sonrasında kısa vadeli borçlar yaklaşık 10 katı artış göstererek 751 milyon ABD Doları’ndan 7,260 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır. Aynı

---

⁹⁹ Bu bölümde kullanılan veriler IMF, a.g.e., IMF Country Report No:01/16, 2001, s.206 ile NBR, **Annual Report 2004**, s.239 ve NBR, **Monthly Bulletin**, **06/2006** s.44-45’teki Ödemeler Dengesi Tablolarından alınmıştır.

dönemde orta ve uzun vadeli borçlar ise 10,504 milyar ABD Doları seviyesinden, 28,941 milyar ABD Doları'na çıkmıştır. Dolayısıyla ülkenin borçluluğu 2000 sonrası dönemde artarken vade yapısı içinde kısa vadeli sermaye girişlerinin ağırlık kazanması bir risk faktörü oluşturmaktadır.

Tablo 8: 1990 Sonrası Romanya'nın Dış Denge ve Borç Göstergeleri

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Dış Ticaret Açığı / GSYİH (i)	-9,5	-3,9	-8,4	-5,0	-2,0	-5,6	-8,5	-7,0
Cari İşlemler Açığı / GSYİH(ii)	-8,5	3,5	-6,0	-4,5	-1,4	-5,0	-7,3	-6,0
DYY/ GSYİH(iii)			0,3	0,3	1,1	1,2	0,7	3,5
Dış Borç / GSYİH (iv)		3,0	7,0	9,4	12,4	13,8	17,4	22,1
Dış Borç Toplamı (milyon ABD Doları)				5.133,0	6.415,0	6.764,0	9.041,0	10.139,0
Kamu Kesimi Dış Borcu (milyon ABD Doları)				1.064,0	1.533,0	2.174,0	3.509,0	3.661,0
Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)				3.357,0	4.597,0	5.482,0	7.208,0	8.585,0
Kısa Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)				1.776,0	1.818,0	1.282,0	1.833,0	1.554,0
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dış Ticaret Açığı / GSYİH (i)	-8,0	-4,8	-5,6	-7,8	-5,7	-7,9	-8,7	-9,9
Cari İşlemler Açığı / GSYİH(ii)	-6,9	-3,6	-3,7	-5,5	-3,3	-6,1	-7,5	
DYY/ GSYİH(iii)	4,8	2,9	2,8	3,0	2,5	2,6	6,1	
Dış Borç / GSYİH (iv)	25,0	24,0	27,8	30,7	34,3	34,6	33,1	
Dış Borç Toplamı (milyon ABD Doları)	10.244,0	9.551,0	11.255,0	13.048,0	16.886,0	22.498,0	29.876,0	36.201,0
Kamu Kesimi Dış Borcu (milyon ABD Doları)	3.992,0	3.039,0	3.451,0	3.984,0	5.005,0	6.731,0	7.851,0	7.764,0
Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	9.406,0	8.793,0	10.504,0	12.068,0	15.604,0	20.005,0	24.967,0	28.941,0
Kısa Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	838,0	758,0	751,0	980,0	1.282,0	2.493,0	4.909,0	7.260,0

(i) ve (ii) Kaynak: 1990-2002 dönemi: World Bank, **Romania: Country Assistance Evaluation, 2005** s.37, 2003-2004 dönemi verileri: IMF, **Public Information Notice No:04/44**, April 23, 2004 ve European Commission, **European Economy, 2005 Fiscal Notifications of Acceding Countries**, Enlargement Papers 25 August 2005, s.16

(iii) ve (iv) World Bank, **Romania - Restructuring for EU Integration 2004-The Policy Agenda**, 2004 s.2

Yabancı özel sermaye hareketleri olarak nitelendirilen doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarının seyri de dönem içinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu tutar, 1992 yılında sadece 73 milyon ABD Doları iken 1998 yılına kadar istikrarlı bir artış trendine girerek 1998'de 2,129 milyar ABD Doları'na ulaşmış; ancak kriz ortamında 1999 yılında 1,051 milyar ABD Doları'na gerilemiştir. 2000 – 2005 dönemde özel sermaye yatırımları yeniden artış trendine girmiş ve 2005 yılında 5,893 milyar Euro'ya çıkmıştır. 2004 sonrası başarılı özelleştirme uygulamalarının yardımıyla yaşanan DYY artışı sayesinde özel sermaye yatırımları sıçrama yapmıştır.

D. Kamu Kesimi ve Mali Politikalar

1. Bütçe Harcama ve Gelirleri

1.1. Bütçe Harcamaları

Romanya’da konsolide devlet bütçesi harcamalarının GSYİH içindeki payı 1990 sonrası %30-35 aralığında gelişmektedir. Ekonomik sınıflandırma ile, toplam harcamalar içinde, 1992-2005 arasında transfer harcamalarının ortalama %52 oranı ile en yüksek harcama grubunu oluşturduğu; cari harcamalar ortalamasının %35, yatırım harcamaları ortalamasının ise %11 olduğu görülmektedir. Eski rejim zamanından kalan, ekonomik olmayan projelerin yatırım kapsamından çıkarılması ile yatırım harcamaları gerileme eğilimine girmiştir.

Devrim sonrası Romanya’da transfer harcamaları hızla artmıştır. Devlet bir yandan özelleştirmelerle birlikte ticari işletmelerin yatırım harcamalarını finanse etmekten geri çekilip, sadece stratejik önemi olan maden sektörü, nükleer enerji santrali gibi proje yatırımlarını finanse ederken; diğer yandan ücret artışı ve sosyal harcamaların finansmanı için fon ayırmakta, ayrıca halkın gıda ve enerji talebini karşılamak için tarım sektörüne ve gıda ve enerji fiyatlarına sübvansiyon vermektedir.¹⁰⁰ Sübvansiyon ve Transfer harcamalarının GSYİH içindeki payı 1992 yılında %22,6 iken, 2000 yılında %19,2’ye 2005 yılında ise %15,2’ye gerilemiştir.

Faiz harcamalarının oranı ise Romanya’da devlet borcunun artışı ve faiz oranı ve kurdaki değişimlerle paralel olmuştur. Ülkede devlet borcunun GSYİH’ya oranı 1990’da %0,8 iken, 2000 yılında %24’ler seviyesine yükselmiş; faiz harcamalarının GSYİH’ya oranı aynı dönemde %5 seviyesine kadar çıkmıştır.¹⁰¹ 2000 sonrası ise, istikrarlı bir azalma göze çarpmakta olup, bu oran 2005 yılında %1’e gerilemiştir.

---

¹⁰⁰ OECD, a.g.e. 1993, s.69

¹⁰¹ Bu dönemde global kriz ortamı ile beraber Romanya’nın dış finansman sağlaması da kolay olmamakta, dolayısıyla artan faiz oranları ile beraber, bütçe açıklarının süreklilik kazanması etkisini kamu ve özel yatırımları dışlama ve endüstriyel çıktının azalması olarak göstermektedir.

Bkz. Scriciu, S. S., Winker, P. **The Romanian Economy In Transition: Developments and Future Prospects**, International University Working Paper, Bruchsal, 2002 s.19

http://siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/SAIS_romania_economy.pdf
12/09/2005

Cari harcamaların 1990 sonrası seyri GSYİH'ya oran olarak %11-13 seviyelerinde durağan bir trend izlemiştir. Devrim sonrası ilk yıllarda cari harcamaların azaltılmasına önem verildiyse de, kamunun istihdamdaki payının azaltılamaması nedeniyle ücret ve idari harcamalarda büyük değişiklik olmamıştır.

1.2. Bütçe Gelirleri

Romanya'da kamu gelirlerinin seyri 1990 sonrası düşüş trendindedir. Kamu gelirleri 1992'de GSYİH'nın %37,4'ünü oluşturuyor iken, 2004 yılında bu oran %28,7'ye kadar gerilemiş; 2005 yılında ise %30,3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelirler içerisinde vergi gelirlerinin payı hiçbir dönemde %90'dan düşük olmamış; ancak vergi tahsilatında yaşanan sorunlar kamu gelirlerinin seviyesini doğrudan etkilemiştir. Nitekim sosyal güvenlik primleri de dahil vergi gelirlerinin oranı ise aynı dönemde GSYİH'ye oran olarak %33,5'den %27,3'e gerilemiştir.

Vergi gelirleri içinde doğrudan vergilerin payı (sosyal güvenlik gelirleri hariç) 1997 yılı sonuna kadar %35-40 aralığında gelişmiştir. 1997 yılına kadar doğrudan vergi hasılatının, dolaylı vergilerin üzerinde olduğu ancak bu tarihten sonra özellikle vergi tahsilatındaki sıkıntılar, gelir ve kurumlar vergisinin birbirinden ayrılması ve oranlarında indirim yapılması, özelleştirmeyi hızlandırma saikiyle kurumlar vergisine geniş indirim ve istisna uygulamaları sonucunda, doğrudan vergi gelirlerinin toplam içindeki payının düştüğü gözlenmiştir.

Romanya'da vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarını karşılama oranı, 1990'lı yılların ikinci yarısı haricinde %80'lerin altına düşmemiştir. 1996 sonrası, olumsuz iç ve dış konjonktür altında, kamu finansmanında iç borçlanmaya daha çok başvurulmuş, vergi gelirlerindeki düşüşle de beraber ilgili oran %78'lere kadar gerilemiştir. 2000 yılı sonrasında ise yeniden artarak 2005 yılında %89'e çıkmıştır.

2. Bütçe Dengesi, Faiz Dışı Denge, Kamu Borçluluk Verileri

2.1. Bütçe Dengesi

Romanya'nın bütçe dengesi 1990 sonrası negatif konumunda gelişmektedir. Devrim sonrası transfer harcamaları bütçe açığının artmasına neden olmuştur. 1992

yılında GSYİH'nin %4,4'üne çıkan bütçe açığı, özellikle 1993 sonrası kamu finansmanında NBR kaynaklarına ve yarı mali harcamalara ağırlık verilmesi ile azalmış, bir anlamda gerçek kamu açığı gizlenmiştir. Yarı mali harcamaların ağırlığının 1996 sonrası azalması ile kamu açığı - bütçe açığı marjı daralmıştır.

Bütçe açığı 1998'de %5,4 ile devrim sonrası en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra 2000 yılında %4,1'e gerilemiştir. Bu dönem yatırım harcamalarında, ücretlerde ve özellikle emekli maaşlarındaki azalma trendi ile faiz dışı bütçe dengesinde GSYİH'nin %5'ine yakın bir iyileşme sağlansa da faiz harcamalarındaki artış nedeniyle bütçe dengesindeki iyileşme %1'in altında kalmıştır.¹⁰²

2001 yılının ortalarından itibaren sıkı maliye politikasının sürdürülmesi sonucu bütçe açığı 2000 yılındaki %4,1'lik seviyesinden, 2005 yılında %0,8'e gerilemiştir. Kamu kesimi açığı ise 2005 yılında %2,19 olmuştur. (Romanya'nın Konsolide Devlet Bütçesi Ek 4'te tablolatırılmıştır.)

2.2. Faiz Dışı Bütçe Dengesi

Romanya'nın borçluluk verileri kritik düzeyde bulunmadığı için IMF ile yapılan düzenlemelerde "Faiz Dışı Fazla" (FDF) bir performans kriteri olmamıştır. Bununla birlikte, Romanya'da faiz dışı bütçe dengesi 1999 sonuna kadar negatif çıkmış; 2000 yılı sonrasında pozitif dönmüştür.

Tablo 9: Romanya'nın Toplam Faiz Dışı Fazla ve Kamu Borcu Verileri

% GSYİH	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Faiz Dışı Bütçe Dengesi(i)	-4,4	0,6	-0,9	-2	-3,1	-1,4	-0,7	1,7	0,9	0,6	0,4	-0,2	0,3	1
Kamu Kesimi Borcu (ii)					11,8	12,9	19,4	22,9	27,8	27,5	25,9	24,4	23,1	18,9

- (i) Kaynak: 1994 - 2000 dönemi: World Bank, **Romania-Restructuring for EU Integration - The Policy Agenda, 2004** s.2, 2001-2005 dönemi verileri: IMF, **Public Information Notice No:06/49**, May 4, 2006
- (ii) 1990-1999 dönemi verileri: IMF, **Romania**, IMF Country Report No:01/16, 2001,s.70, 2000-2005 verileri: IMF, **Public Information Notice No:06/49**, May 4, 2006

¹⁰² IMF, a.g.e., IMF Country Report No:01/16, 2001, s.42

2.3. Kamu Borç Stokunun Yapısı

Eski rejimden devralınan borçsuz yapı, dönemin genelinde yaşanan sıkıntılara rağmen bütçe açıklarının sürdürülebilir olmasında etken olmuş, borç stoku GSYİH'ye oran olarak %30'ların altında gerçekleşmiştir.

Romanya'da kamu kesiminin borçluluk verileri incelendiğinde kamu açıklarının finansmanında ağırlıklı olarak dış borçlanmaya başvurulduğu gözlenmektedir. İç borçlanma ise daha az başvuru alan bir kaynak olmuştur. 2000 yılına gelindiğinde kriz ortamında artan faizlerle beraber toplam borç stokunun GSYİH'ye oranı %27,8'e ulaşmış, bu oranın %18,6'sı dış borç, %9,2'si ise iç borç stokundan kaynaklanmıştır.¹⁰³

2000 – 2004 döneminde ise borç stokunun GSYİH'ye oranında bir azalma göze çarpmaktadır. 2004 yılında bu oran ESA 95 metodolojisi ile yapılan ve Romanya'nın Katılım Öncesi Ekonomik Programında ilan ettiği şekliyle %18,1'e gerilemiştir.¹⁰⁴ Bu oranın %12,5'i dış borç, %5,6'sı ise iç borçlardan oluşmaktadır. 2005 yılı tahmini ise %17,1'dir.¹⁰⁵

Özellikle dış borç stokunun 2005 yılında azaldığı gözlenmektedir. Dış borç yönetimi ile ilgili olarak 313/2004 sayılı Kamu Borç Yönetimi Yasası ile dış borç yönetimi yetkisi tamamen Maliye Bakanlığı'na devredilmekte ve diğer bakanlıkların dış borç yaratıcı kontrat yapma yetkileri kaldırılmaktadır.

---

¹⁰³ Veriler için bkz. Ministry of Public Finance Romania: **Budget in Brief**, http://www.mfinante.ro/eng/bug_scurt_eng/4.htm#Financing%20the%20National%20Debt 1/8/2006

¹⁰⁴ ESA 95, 2223/96 sayılı Konsey Tüzüğü ile AB üyesi ve aday ülkelerin istatistik yöntemlerinin uyumlaştırılması amacıyla, tekleştirilmiş veri tanım ve sınıflandırmalarının kabul edildiği bir istatistik ve veri işleme metodudur. Özellikle söz konusu ülkelerin mali verilerinin gözetiminde kullanılan bir yaklaşımdır. Bu metod, 1999 yılından itibaren uygulanmakta, böylece ülkeler arası karşılaştırmalarda verilerin şeffaflığını artırmaktadır. Romanya'da ise 2001 yılında ESA 95 benimsenmiştir. Çalışmamızda, önceki dönemlerde veri kaynağı olarak IMF ve Dünya Bankası verilerini kullandığı için veri bütünlüğünün sağlanması amacıyla IMF kaynaklı veriler kullanılmaya devam edilecek olup, özellikle bütçe verilerinde görülen farklılığın açıklığa kavuşması amacıyla ESA 95 metodu ile ulaşılan verilerde, metodoloji parantez içerisinde gösterilecektir.

¹⁰⁵ Government of Romania, **2005 Edition of Pre-Accession Economic Programme**, Bucharest, November 2005, s.71

E. Değerlendirme

Romanya Devrim sonrası 1990'ların sonuna kadar ekonomik göstergeler birbiriyle çelişen ekonomi politikalarının eseri olmuştur. 1990'lı yıllar boyunca ekonomi istikrarlı bir büyüme süreci yaşayamamış, para politikası kamu harcamalarının eşgüdümünde dolaylı bir politika niteliğinde olmuş, bazı yıllarda dezenflasyon, bazı yıllarda ise kur ayarlaması hedeflerine hizmet etmiştir. Kurda devalüasyon yaşanan dönemlerde enflasyon da artmış, rekabetçilikten ödün verilip, enflasyonu düşürme hedefi ile yola çıkıldığında kur aşırı değerli hale gelmiştir.

Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Romanya'nın AB'nin beşinci kuşak genişleme sürecine dahil edilmesi ülkede bir dönüm noktası olmuştur. AB üyeliğinin teşvikiyle ülkede siyasi çekişmelerin azaldığı bir döneme girilmiştir. İlk defa IMF ile yapılan 2001 stand by programı başarı ile sonuçlandırılmıştır.

Ardı ardına üç yıl küçülme sonrası, ekonomi 2000 yılında %2,1 oranında büyümüştür. 2006 büyüme oranı %7,7 olarak hesaplanmıştır. Enflasyon 1990'lı yıllar boyunca 4 sene üç haneli sayılarda geliştikten sonra, 2000'li yıllarda düşüş trendine girmiştir. Sıkı bütçe ve gelirler politikası ile azalan talep ve yönlendirilmiş sabit parite kur politikası sonuç vermiş, enflasyonda istikrarlı bir azalmayı meydana getirmiştir. TÜFE 2005 yılında %9'a, 2006'da %4,9'a gerilemiştir. 1 Temmuz 2005 tarihinden itibaren de "kontrollü dalgalı kur" rejimine geçilirken, para politikası da "enflasyon hedeflemesi" odaklı sürmektedir. Bununla birlikte, ülkede cari açık bir risk faktörü haline gelmiş, yabancı sermaye girişlerinin önemi artmıştır. Dış kredi şeklinde ülkeye giren sermaye sonucu, 2005 yılında toplam dış borç stoku 36,201 milyar ABD Doları'na ulaşmış olup, borç yapısı içinde kısa vadeli borçların payının arttığı görülmektedir. DYY ise 5,208 milyar Euro'ya ulaşmış ve GSYİH'nin %6,5'i seviyesinde gerçekleşmiştir.

Devrim sonrası dönemde devlet bütçesi de aynı zamanda bir transfer bütçesi niteliği kazanmıştır. Tahsil edilemeyen fatura ve vergilerin işletmeler için adeta bir finans kaynağı haline gelmesi ile yarı mali açığın bütçe açığını geçmesi sonucu maliye politikasının etkinliği kaybolmuştur. Ancak 2000'li yıllarda bütçe dışı kamu maliyesinin hacminin daraltılması ve sıkı maliye politikası izlenmesi sonucu bütçe

açığı 2005 yılında %0,8'e gerilemiştir. Kamu borç stoku da azalma eğiliminde olup, 2004 yılında %18,1'e gerilemiştir. 2005 yılı tahmini ise %17,1'dir.

Burada üzerinde durulması önemli olan bir başka konu da Romanya'nın Avrupa Birliği ile ilişkileridir. Özellikle 1999 sonrasında ülkedeki reform sürecinde ve ekonomik performansında AB'ye üyelik sürecinin etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir sonraki alt bölümde Romanya-AB ilişkileri irdelenecektir.

IV. Romanya'nın Avrupa Birliği ile İlişkileri

A. Romanya – Avrupa Birliği İlişkileri

1. Aralık 1999 Helsinki Zirvesine Kadar Olan Süreç

Romanya ile AT arasındaki ilişkilerin temeli 1989 Devrimi'nden çok öncelere dayanmaktadır. Romanya, MDA ülkeleri arasında AT ile resmi ilişkiye geçen ilk ülkedir. Romanya ile AT arasında, 1974 yılında "Romanya'nın AT'nin Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemine (GSP) Dahil Edilmesine Dair Anlaşma", 1980 yılında ise "Endüstriyel Ürünler Anlaşması" imzalanmıştır.

Devrim sonrasında Romanya ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler, MDA ülkelerindeki ekonomik rejim değişiklikleri ve S.S.C.B.'nin yıkılması sonrasında yeni bir konum almıştır. Romanya ile AT arasındaki "Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması" 22 Ekim 1990'da imzalanmış ve 1 Mayıs 1991'de yürürlüğe girmiştir.

MDA ülkeleriyle yapılacak ortaklık anlaşmalarının niteliği ve çerçevesi 1989 yılından itibaren düzenli toplantılarla bir araya gelen üye ülke dış işleri bakanlarının toplantıları ile belirlenmiş, ve mevcut ekonomik ve ticari işbirliği anlaşmalarının yerine geçmek üzere ortaklık anlaşmalarının "Avrupa Anlaşmaları" olarak isimlendirilmesi benimsenmiştir.

Romanya ile AT arasındaki "Avrupa Anlaşması" 1 Şubat 1993'te imzalanıp, 1 Şubat 1995'te yürürlüğe girmiştir. Romanya 22 Haziran 1995 tarihinde Avrupa Birliğine Tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1997 Amsterdam Zirvesi sonuç bildirgesinde aralarında Romanya'nın da bulunduğu ülkeler ile müzakerelerin

başlaması daha ileri bir tarihe bırakılmıştır. Komisyon'un Romanya ile ilgili görüşünde, ülkenin Kopenhag kriterlerine uyum sağlamada ilerleme kaydettiği; ancak kaydedilen ilerlemelere rağmen özellikle iç pazar ile ilgili müktesebatın zorunlu unsurlarına uyum sağlayamadığı, müktesebatın üstlenilmesi ve uygulanması amacıyla idari reformların gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰⁶

2. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile Başlayan Süreç

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar uyarınca, Romanya'nın da dahil olduğu ikinci grup ülkelerle tam üyelik müzakerelerinin 2000 yılında başlatılmasına karar verilmiştir. Romanya ile AB arasındaki katılım müzakereleri resmi olarak Şubat 2000 tarihinde başlamıştır.

Komisyon, 13 Kasım 2002 tarihinde, Romanya ve Bulgaristan için hazırladığı "Yol Haritası"nda, bu ülkelerin Topluluğun çeşitli ajanslarına ve komitelerine gözlemci statüsünde katılabilmesini kararlaştırmıştır. 2003 yılı sonu itibariyle tüm müzakere alanları açılmış olup, müzakereler 14 Aralık 2004 tarihinde sonuçlanmıştır. 2004 Strateji Belgesi'nde, Romanya ile Bulgaristan'ın katılım müzakerelerinin artık paralellik gösterdiği ve iki ülke için de, taslağı Temmuz 2004'te yazılmaya başlanan Katılım Anlaşmasının 2005'te imzalanmasının, 1 Ocak 2007 tarihinde de yürürlüğe girmesinin öngörüldüğü belirtilmiştir.

Romanya 25 Nisan 2005 tarihinde Avrupa Birliği'ne Katılım Anlaşmasını imzalamıştır. Buna göre, Romanya'nın Bulgaristan ile birlikte AB'ye katılımı 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşecektir. Romanya'nın gelişim sürecinde bir ihmalinin tespiti durumunda, Komisyon'un üyeliğin 2008 yılına ertelenmesini önerme hakkı bulunmaktadır. Bu bağlamda AB Komisyonu, İlerleme Raporlarında olduğu gibi, "Kapsamlı İzleme Raporları" ile Romanya'nın AB müktesebatına uyumunu yıllık olarak izlemeye devam etmiş ve nihayetinde Romanya, 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle, Bulgaristan ile birlikte Avrupa Birliği'ne üye olmuştur.

---

¹⁰⁶ Kavalalı, M., **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci Avrupa Birliği – Romanya İlişkileri**, DPT Müsteşarlığı, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2006, s.22

B. Katılım Öncesi Stratejisi

1993 Kopenhag Avrupa Birliği Zirvesi sırasında, Birliğe üye olmak isteyen ülkelerde gerekli olan siyasi ve ekonomik kriterler saptanmıştır. Bir aday ülke ile müzakerelerin başlaması, siyasi kritere, müzakerelerin sonuçlanması ise siyasi ve ekonomik kriterlere uyumu şart koşulmuştur. Bu kriterler:

Siyasi Kriterler: Demokrasiyi teminat altına alan kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, insan haklarının gelişmesi, azınlık haklarına saygı;

Ekonomik Kriterler: İşleyen bir piyasa ekonomisine sahip olma ve Birlik içinde rekabetçi baskılara ve piyasa güçlerine karşı koyabilme kapasitesidir.

1995 Madrid Zirvesi ise bu kriterlere, “Üyelik gereklerini yerine getirebilme kabiliyeti” eklenmiştir.

1994 yılı sonundaki, Essen Avrupa Birliği Zirvesi, MDA ülkelerinin AB üyeliğine hazırlanmasında “Katılım Öncesi Stratejisi”ni tanımlamıştır. Katılım Öncesi Stratejisi, aday ülke açısından öncelik belirlenmesi, teknik ve mali destek ile tarama yoluyla müzakerelere hazırlık gibi faaliyetleri kapsayan bir çerçeve olup:

- (i) Avrupa Anlaşmalarının uygulanması
- (ii) PHARE mali yardım programı,
- (iii) Tüm üye ve aday ülkelerin ortak çıkarlarının konuşulduğu yapılandırılmış diyalog,
- (iv) Avrupa Topluluğu program ve ajanslarına katılma etmenleri üzerine dayandırılmıştır.

1. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Avrupa Komisyonu’nun Gündem 2000’de yer alan önerilerinin ardından Lüksemburg Avrupa Konseyi, 1997 sonunda orta Avrupa’nın on aday ülkesi için yoğun bir ön katılım stratejisi benimsemiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Bkz. DTM ve TOBB, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Ankara, Kasım 2002 s.267

Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Stratejisi bağlamında Komisyon tarafından 30 Mart 1998 tarihinde Romanya için ilk “Katılım Ortaklığı Belgesi” (KOB) yayımlanmıştır.¹⁰⁸ Romanya da Nisan 1998’de ilk “Ulusal Program”ını (UP) hazırlamıştır.¹⁰⁹ 6 Aralık 1999 ve 28 Ocak 2002 tarihlerinde iki kere güncellenen KOB, 13 Kasım 2002 tarihli “Romanya ve Bulgaristan için Yol Haritası” ile getirilen öneri sonucu Konsey tarafından 19 Mayıs 2003’te yenilenmiştir.¹¹⁰ Romanya’da ilki Nisan 1998’de yayımlanan, Haziran 1999, Mayıs 2000, Haziran 2001 ve Temmuz 2002 tarihlerinde KOB öncelikleri dikkate alınarak yenilenen “Ulusal Programlar” çerçevesinde AB ile müzakereler sürdürülmüştür.

2. Avrupa Anlaşması ve Siyasi Diyalog

Romanya ve AT arasındaki Avrupa Anlaşması iki taraf arasındaki ilişkilere temel oluşturmuştur. 1 Şubat 1993’te imzalanıp, ticari hükümleri, 1 Mayıs 1993 tarihli “Geçici Anlaşma” ile yürürlüğe giren Anlaşma’da, AB ile Romanya arasındaki siyasi diyalog, serbest ticaret, ekonomik, teknik, mali, kültürel işbirliği, mevzuat yaklaşırması (sermayenin dolaşımı, işgücünün dolaşımı ve hizmetler, rekabet kuralları, diğer ekonomik ve ticari hükümlerde) konuları işlenmiştir.

Avrupa Anlaşmaları ile AB, ortaklık kurduğu ülkelerle sanayi ürünlerinde ticareti 1995 yılından itibaren serbestleştirirken, tekstil ve tarım ürünleri bu sürecin dışında kalmıştır. Avrupa Birliği, geçici anlaşmaların yürürlüğe girmesi ile tüm miktar kısıtlamalarını kaldırırken, malların hassasiyet derecesine göre altı grupta, farklı serbest ticaret programları ile, tarife ve tarife dışı önlemler almıştır.¹¹¹ Ancak

---

¹⁰⁸ Katılım Ortaklığı, Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi ve özellikle Topluluk müktesebatının üstlenilmesine yönelik kısa, ve orta vadeli önceliklerin belirlendiği ve tüm Topluluk yardım araçlarının tek bir başlık altında toplandığı bir belgedir.

¹⁰⁹Ulusal Program ise 5 ana başlıktan oluşmakta olup, bu başlıklar sırasıyla Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum için yerine getirilecek çalışmalar, AB mevzuatına uyum için yapılacak çalışmalar, mali programlama ve idari kapasitenin geliştirilmesi için yapılacak çalışmaları içermektedir.Bkz. DTM ve TOBB, a.g.e. 2002, s.464

¹¹⁰ Söz konusu Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, Romanya’nın henüz Copenhag ekonomik kriterlerini yerine getirmediği belirtilmekte ve 2004 yılının sonuna kadar yerine getirmesi gereken hususlar vurgulanmaktadır.

¹¹¹ (i) Bir yıl gecikmeli serbest ticarete konu mallar endüstriyel ham maddelerdir. (ii) Dört yıl gecikmeli serbest ticarete konu mallar ara malları kapsamaktadır. Bu mallarda, anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte %20 ve her yılın sonunda %20 indirim ile dördüncü yılın sonunda tarifelerin ortadan kaldırılması planlanmıştır. (iii) Kota ve beş yıl gecikmeli grupta sanayi sektörü malları kapsamaktadır. Gümrük vergisi indirimleri yerini tarife kotalarına bırakmakta ve beş yıl sonunda tüm

1993 Aralık Kopenhag Zirvesi sonucu MDA ülkelerine karşı ticaretin serbestleştirilmesinde takvim erkene çekilmiştir. Avrupa Birliği, Romanya ile ticaretinde tüm ticaret engellerini 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla kaldırırken; Romanya, AB'ye uyguladığı tarife oranlarını ancak 1 Ocak 2002 tarihinde kaldırmıştır.

Tarım ürünlerinde ise AB ve Romanya karşılıklı tarife indirimine gitmişlerdir. 1 Temmuz 2000 tarihinde tarım ürünü ticaretinin tamamen ya da tarife kotaları ile kısmen liberalizasyonu konulu ticaret anlaşması yürürlüğe girmiştir.

Ticari hükümlerin haricinde, AT ile Romanya arasında arasındaki Avrupa Anlaşması çerçevesinde oluşturulan siyasi ve teknik organlar ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.¹¹² Ayrıca Kopenhag siyasi kriterleri alanında sağlanan ilerleme, Komisyon tarafından yıllık raporlarla ortaya konulmaktadır.

3. Topluluk Program ve Ajanslarına Katılım

Topluluk Programları, AT'nin kuruluşunu izleyen yıllarda daha çok nükleer güvenlik, nükleer sanayiler ve çevrenin korunması gibi alanlarla ilgiliyken, sonraları teknoloji ve bio-teknoloji, araştırma ve teknolojik gelişme, eğitim, mesleki eğitim, gençlik, kültür, görsel – işitsel konular, çevre, gümrükler, tarım, bölgesel gelişme, enerji, toplum sağlığı, KOBİ'ler, telekomünikasyon, vergilendirme ve bilgi teknolojileri gibi alanlara da genişletilmiştir.¹¹³ Bu programlar ilke olarak AB genel

---

ticaret engelleri ortadan kaldırılacaktır. (iv) AKÇT grubu ise çelik ve kömür ürünleri ile ilgili tarifelerle ilgilidir. Bu ürünler üzerindeki tarifeler en geç beşinci yılda yürürlükten kalkacaktır. (v) Çok Elyafıllar Anlaşması (Multi-Fibres Agreement – MFA) grubu tekstil ve hazır giyim ürünlerini kapsamakta olup, bu ürünlerle ilgili tarife indirimi, senede 1/7 oran indirimi ile altı senede tamamlanacaktır. (vi) Kalan ürünler, geçici anlaşmaların yürürlüğe girmesi ile birlikte acilen ticareti serbestleştirilecek mallardır.

Bkz. Kaminski, B., **The Significance of the Europe Agreements for Central European Industrial Exports**, Policy Research Working Paper, 1314 The World Bank, June 1994, s.11-12

¹¹² Bu çerçevede Ortaklık Konseyi: bakan düzeyinde ikili toplantılarda AB müktesebatına uyumun tartışıldığı organ, Ortaklık Komiteleri: Avrupa Anlaşması'nın kapsadığı alanlarda, oluşturulan alt komitelerin de yardımıyla, resmi düzeyde detaylı tartışmaların yapıldığı organ, Karma Parlamenter Komiteleri, Avrupa Parlamentosu ile ulusal parlamentosu üyelerinin bir araya geldiği organdır.

¹¹³ Tanrıtanır, N., **Avrupa Topluluğu Programları ve Ajansları**, ATAUM yayını, Ankara, 2002, s:2

bütçesinden karşılanan özel bir tahsisat temelinde ve yalnızca üye ülkelere yönelik olarak tasarlanmaktadır.¹¹⁴

İlk defa Gündem 2000’de tanımlanan ve katılım öncesi stratejisinin bir parçası olan aday ülkelerin Topluluk program ve ajanslarına katılımı, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde pekiştirilmiştir. 18.02.2002 tarih ve 1/2002 sayılı Romanya-AB Ortaklık Konseyi Kararı ile Topluluk ile Romanya arasında tek çerçeve kararı alınmıştır.¹¹⁵ Bu çerçevede Romanya’nın katıldığı Topluluk programları:

Girişimcilik ve KOBİ’ler (2001-2005), Ayırmıcılıkla Mücadele (2001-2006), Cinsiyet Eşitliği (2001-2005), Sosyal Dışlama ile Mücadele (2001-2005), İstihdam Alanında Teşvik Edici Önlemler (2001-2005), LIFE III (2005-2006), Sivil Koruma Mekanizması (2002-2007), Çevre Koruma (2002-2006), Araştırma Geliştirme Üzerine 6. AT Çerçeve Programı (2002-2006), Ar-Ge Üzerine 6. EURATOM Çerçeve Programı, E-Content (2001-2005), Fiscalis (2003-2007), Customs 2007, Leonardo Da Vinci II (2000-2006), Socrates II (2000-2006), Youth (2000-2006), Culture 2000 (2005-2006), Kamu Sağlığı Alanında Topluluk Hareketi (2003-2008), Intelligent Energy – Europe (2003-2006), Tüketiciyi Koruma Alanında Topluluk Hareketi (2004-2007), Faal Avrupa Vatandaşlığını Destekleyen Topluluk Programı olarak sıralanmaktadır.^{116 117}

Romanya’nın üye olduğu Topluluk Ajansları ise:

---

¹¹⁴ Bu bağlamda PHARE, TACIS, MEDA programları AB Programları kapsamına girmemektedir. Topluluk ajansları ise Avrupa kamu yasasına bağlı, Topluluk Kurumlarından farklı (Konsey, Parlamento, Komisyon,) ve kendi tüzel kişiliğine sahip kurumlardır.

¹¹⁵ Kavalalı, M., a.g.e. 2006, s.42

¹¹⁶ Ministry of Foreign Affairs: Mission of Romania to the European Union
<http://www.ue.mae.ro/index.php?lang=en%id=354> 16/12/2005

¹¹⁷ Romanya ayrıca PHARE tarafından fonlanan TAIEX (Technical Assistance Information Exchange Office), KOBİ Finans Kolaylığı (Small and Medium Sized Enterprises Finance Facility), SIGMA (Support for Improvement in Governance and Public Management) ve Nükleer Güvenlik Programı, bir gibi çok ülkeli ve yatay programlara da katılmaktadır. 2005 yılı için katılım sağlanan programlar ise “Kaliteli Altyapı” (Quality Infrastructure), “AB’nin Finansal Çıkarlarını Etkileyen Sahtecilikle Savaş” (Fight Against Fraud Affecting the Financial Interests of the EU), “Küçük Projeler Programı” (Small Projects Programme), “Sivil Toplum” (Civil Society), “İstatistiki İşbirliği” (Statistical Cooperation Programme), “Belediye Finans Kolaylığı” (Municipal Finance Facility) olarak sıralanmıştır. Bkz. European Commission: **Work Programme Grants**, 2005 DG ELARG, http://ec.Europa.eu/enlargement/financial_assistance/projects/pdf/project_list_en.pdf 15/03/2006

“Avrupa Kalkınma ve Mesleki Eğitim” Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme”, “Avrupa İşte Güvenlik ve Sağlık”, “Avrupa Yaşam ve İş Koşullarını İyileştirme”, “Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme”, “Avrupa Tıbbi Ürün Değerlendirme”, “Avrupa Gıda Güvenliği İdaresi”, “Avrupa Deniz Güvenliği” ajanslarıdır.¹¹⁸

4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Avrupa Birliği aday ülkeleri, Birliğe katılım sürecinde reformları tamamlamaları amacıyla katılım öncesi stratejisi kapsamında AB fonlarından yararlanmaktadır. Bu yardımlarla aday ülkelerin demokratikleşme ve pazar ekonomisi kurallarının tesisi çabaları, bu ülkelerdeki özellikle enerji, ulaşım, telekomünikasyon, çevrenin korunmasına yönelik yatırımlar ve küçük ve orta ölçekli işletmeler desteklenmektedir. Bu bağlamda katılım öncesi stratejisi içinde katılım öncesi mali yardımları özellikli bir yer tutmaktadır.

Romanya'nın da dahil olduğu MDA ülkelerinin katılım öncesi stratejisindeki hedefleri başarmak ve aday ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için, Berlin Avrupa Konseyi'nde alınan kararlar 2000 yılından itibaren mali yardımlar ikiye katlanmış ve diğer yapısal ve tarımsal katılım öncesi araçları geliştirilmiştir. 1999 yılına kadar sadece PHARE programı ile yürütülen yardımlar, sonraki yıllarda ISPA ve SAPARD programları ile desteklenmiştir.

C. Mali Yardımlar

Avrupa Birliği'nin MDA ülkelere olan mali yardımları Türkiye ve Yunanistan ile imzaladığı Ortaklık Anlaşmalarındaki gibi mali protokoller vasıtasıyla değil, çok taraflı bir çerçevede gelişmektedir. Bu kapsamı başta PHARE programı olmak üzere katılım öncesi mali araçlarından sağlanan fonlar ve Avrupa Yatırım

---

¹¹⁸ Orijinal isimleri sırasıyla: “European Center for the Deveopment of Vocational Training – CEDEFOP”, “European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia”, “European Agency for Safety and Health at Work”, “European Foundation fort he Improvement of Living and Working Conditions”, “European Monitoring Center for Drugs and Drug Addition”, “European Agency fort he Evaluation of Medicinal Products”, “European Food Safety Authority”, “European Maritime Safety Agency” Bkz. European Commission, **Work Programme Grants**, 2005 DG ELARG, s.4 http://ec.Europa.eu/enlargement/financial_assistance/projects/pdf/project_list_en.pdf 15/03/2006

Bankası (European Investment Bank) EIB kredileri oluşturmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin özel durumlarda üye ülkelerin ödemeler dengesi açıklarının finansmanı için Konsey kararı ile verdiği "Makro Yardımlar", 1990 yılı sonrasında aralarında Romanya'nın da bulunduğu MDA ülkelerine de sağlanmıştır.

1. Katılım Öncesi Mali Yardımları

1992-1999 aralığında Avrupa Birliği Romanya'ya yaklaşık 1,203 milyar Euro mali yardımda bulunmuştur.¹¹⁹ Bu yardım ağırlıklı olarak PHARE kaynaklarından fonlanmıştır. 2000 yılı sonrasında ise PHARE programına ISPA¹²⁰ ve SAPARD¹²¹ da katılmıştır. 2000-2003 arasında Romanya bu üç enstrüman ile, yılda yaklaşık 660 milyon Euro mali yardım almıştır. Avrupa Komisyonu'nun önerisi ile 24-25 Ekim 2002 tarihli Brüksel Zirvesi sonucunda alınan kararla, 8 MDA ülkesinin Birliğe katılımı sonrası 2004-2006 dönemine Romanya'nın aldığı yardım yaklaşık %40 oranında yükseltilmiştir.¹²² Romanya ve Bulgaristan için hazırlanan 13 Kasım 2002 tarihli Yol Haritası'nda belirlenen mali yardımlar şu şekildedir.¹²³

Tablo 10: Romanya ve Bulgaristan İçin 2004 – 2006 Dönemi Artırılmış Katılım Öncesi Yardımları

milyon Euro	2004	2005	2006
Harcama	1.228	1.330	1.432
Bulgaristan	368	399	430
Romanya	860	931	1.002

Kaynak: European Commission, **Communication From The Commission to the Council and the European Parliament Roadmaps for Bulgaria and Romania**, Brussels, 13.11.2002, COM(2002)624 s.43

¹¹⁹ Bir karşılaştırma yapmak için söz konusu üç yardım aracı ile Romanya 10 aday MDA ülkesi arasında, yardımların hacmi bakımından Polonya'dan sonra ikinci, yardımların GSYİH'ya oranı bakımından ise Bulgaristan'dan sonra ikinci ve yardımların kişi başı milli gelire oranı bakımından da Baltık ülkeleri ve Bulgaristan'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. IMF, a.g.e., IMF Country Report No:01/16, 2001 s.152

¹²⁰ Instrument for Structural Policies for Pre-Accession

¹²¹ Special Accession Program For Agricultural and Rural Development

¹²² Ministry of Foreign Affairs: Mission of Romania to the European Union

<http://www.ue.mae.ro/index.php?lang=en%id=354> 16/12/2005

¹²³ Bkz. European Commission, **Communication From The Commission to the Council and the European Parliament Roadmaps for Bulgaria and Romania**, Brussels, 13.11.2002, Com(2002)624 s.43

1.1. PHARE

PHARE programı kamu idare ve kuruluşlarının AB içinde etkin işlev görmesini güçlendirmek, AB'nin geniş müktesebatına uyumu sağlamak, geçiş sürecini kısaltmak, AB ile ekonomik ve sosyal uyumu sağlamak hedeflerine sahiptir.¹²⁴ PHARE öncelikleri ise aday ülkenin “Kurumsal Yapılanması” ve “AB Müktesebatı ile İlgili Yatırım Yapılması”dır.

Kurumsal yapılanmanın sağlanması, kamu idaresinin, yargı sisteminin ve ulusal müktesebatın AB normlarına göre geliştirilmesini içerir. Kurumsal yapılanma, PHARE fonlarının %30'unu içeren, aday ülkenin ekonomik, sosyal, düzensel ve yapısal kapasitesini güçlendirme amacıyla gerekli yapıları, stratejileri, insan kaynakları ve yönetim becerilerini geliştirmesine yardımcı olma süreci olarak tanımlanmaktadır.¹²⁵

Know How transferi şeklinde yapılan teknik yardım ağırlıklı olarak da Twinning¹²⁶ (Eşleştirme) enstrümanı ile sağlanmaktadır. Twinning, Romanya'da 1998-2003 arasında 132, 2004 yılında ise 44 proje ile PHARE yardımlarının önemli bir aracı olmuştur.

PHARE fonlarının %70'inin harcandığı “müktesebatla ilgili yatırım önceliği” iki temel faaliyet tipini gerektirmektedir. Bunlar

- (i) Müktesebata uyumla ilgili düzenleyici altyapıyı güçlendirmek için aday ülkelerdeki yatırımların ortak finansmanının sağlanması.¹²⁷
- (ii) Ekonomik ve Sosyal uyumla ilgili bölgesel ve sosyal gelişim ile piyasa ekonomisini güçlendiren ve Birlik içinde rekabetçi baskıya karşı koyabilme kapasitesini artıran yatırımların desteklenmesidir.

---

¹²⁴European Commission, **Phare**

http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/phare/index_en.htm 12/12/2005

¹²⁵ European Commission, **The Enlargement Process and the Three Pre-Accession Instruments: Phare, Ispa, Sapard**, Enlargement Directorate General, February 2002 s.8

¹²⁶ Twinning ile desteklenen projeler kapsamında ilk sıraları adalet ve iç işleri, iç Pazar, çevre, kamu idaresi reformu, sosyal işler, istihdam, tarım ve yapısal fonlar ve araştırma yönetim desteği projeleri almaktadır.

¹²⁷ Diğer bir ifade ile gıda güvenliği, sınırların korunması, tüketicinin korunması gibi alanlardaki yatırımlar Phare programının öncelikli olarak finanse ettiği alanlar olmaktadır.

2000-2003 döneminde Romanya 1 milyar Euro'dan fazla PHARE kaynağından yararlanmışır. Yılda ortalama 250 milyon Euro kaynak kullanımı gerçekleşirken, 2004 sonrası dönemde bu miktar 400 milyon Euro'yu geçmektedir. 2004 yılında Romanya 405,3 milyon EURO kullanmıştır. 2005 yılında Romanya için PHARE programı ile 397 milyon Euro ve Phare CBC Sınır Ötesi İşbirliği programı ile de 34 milyon Euro yardım sağlanmışır. Halen 2006 yılı tahsisatı ise 438 milyon Euro'dur.¹²⁸

1.2. ISPA ve SAPARD Programları

ISPA kapsamında Romanya yılda ortalama 240 milyon Euro ISPA fonu kullanmakta olup, 1.943 milyar Euro tutarındaki 38 projede toplam ISPA katkısı 1,442 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir.¹²⁹ Projelere AB katkısı ise 1 milyar Euro dolayında olmuştur. 2004 sonrasında ise Program çerçevesinde yıllık tahsisat yaklaşık olarak 342 milyon Euro'ya yükselmiştir.

Romanya'nın SAPARD fonlarından aldığı pay ise, 2000-2003 arasında yılda ortalama 150 milyon Euro iken; 2004 sonrasında 8 MDA ülkesinin AB'ye katılımı ile bu pay yaklaşık 175,2 milyon Euro'ya yükselmiştir. Program süresince toplam tutarı 2.195 milyon Euro olan projelerde AB katkısı 1,110 milyar Euro dolayında gerçekleşmiştir.¹³⁰

2. Makro Yardımlar

Romanya'ya 1991 yılında 375 milyon ECU 1992 yılında 80 milyon ECU, 1994 yılında 125 milyon ECU ve 1999 yılında son olarak 200 milyon Euro olmak üzere şu ana kadar toplam 780 milyon Euro tutarında Makro Yardım taahhüdünde bulunulmuş, bu tutarın 730 milyon Euro'luk kısmı Romanya tarafından kullanılmışır. Bu tutarın tamamı hibedir.¹³¹ 16 Temmuz 2004 tarihinde makro mali

---

¹²⁸ Bkz. European Commission, **Relations with Romania**, http://ec.europa.eu/enlargement/romania/eu_romania_relations_en.htm 15/06/2006

¹²⁹ European Commission, **The Mini ISPA Report 2000-2003**, EC Regional Policy DG, Feb.2004,s.18

¹³⁰ Bkz. Kavalalı, M: a.g.e. 2006, s.40, Tablo:11

¹³¹ En sonuncusu Kasım 1999 tarihinde kabul edilen 200 milyon Euro tutarında makro yardımdan 150 milyon Euro kullanılmış olup kalan 50 milyon Euro'luk kısım kredidir.

yardım işleminin etkinliği kaldırılmış olup, ihtiyaç halinde bu yardım yeniden aktif hale getirilecektir.¹³²

Tablo 11: Romanya'ya AT Tarafından Sağlanan Makro Mali Yardımlar

(Milyon Euro)	Konsey Kararı Tarihi	Taahhüt Tutarı	Kullanım Tarihi	Kullanım Tutarı
Romanya I	22.07.1991	375	Oca.92	190
			Nis.92	185
Romanya II	27.11.1992	80	Şub.93	80
Romanya III	20.06.1993	125	Kas.95	55
			Eyl.97	40
			Ara.97	30
Romanya IV	08.11.1999	200	Oca.00	100
			Tem.03	50

(kredi)

Kaynak: European Commission, **Staff Working Paper on the Implementation of Macro Financial Assistance to Third Countries 2004**, Brussels, 08.06.2005, s.47'deki verilerden derlenmiştir.

3. Katılım Sonrası Mali Yardımları

AB'ye katılım ile birlikte Romanya uygulama mekanizmaları ve taahhüt edilen katılım öncesi projeleri bağlamında katılım öncesi mali yardımını almaya devam edecektir. Bununla beraber katılım öncesi programında taahhüt edilmeyen fonları kullanım olanağı katılımı birlikte ortadan kalkacaktır. Bu bağlamda örnek olarak taahhüt edilmeyen yaklaşık 700 milyon Euro SAPARD fonu bulunmaktadır.¹³³ Aşağıdaki tablo Romanya'nın 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmesi beklenen AB üyeliği sonrası katılım öncesi fonlarından elde edilecek katkıyı göstermektedir.

Tablo 12: Romanya'ya 2005 – 2009 Dönemi Katılım Öncesi Mali Yardımı

Mn Euro	2005		2006		2007		2008		2009	
	AB Bütçesi	Ortak Finansman	AB Bütçesi	Ortak Finansman	AB Bütçesi	Ortak Finansman	AB Bütçesi	Ortak Finansman	AB Bütçesi	Ortak Finansman
Toplam	602	96	1.006	330	1063	255	687	177	580	103
PHARE	263	22	306	98	404	74	278	80	233	46
ISPA	152	25	439	88	375	86	278	75	236	57
SAPARD	187	49	261	144	284	95	131	22	111	0

Kaynak: IMF, **Romania**, IMF Country Report no:06/169 2006, s.66

¹³² European Commission, **Staff Working Paper on the Implementation of Macro Financial Assistance to Third Countries 2004**, Brussels, 08.06.2005, s.30

¹³³ IMF, a.g.e. IMF Country Report no:06/169, 2006, s.66

Katılım öncesi mali araçlarının yanı sıra, Romanya için 2007-2009 yıllarını kapsayan mali paket Aralık 2005 Avrupa Konseyi'nde onaylanmıştır. Romanya'nın katılımının gerçekleşmesi ve Avrupa Parlamentosu'na kabulünün ardından yürürlüğe girecek pakete göre yapısal işlemler için 5,97 milyar Euro, tarım alanında kullanılmak üzere 4 milyar Euro iç politika alanları için 796 milyon Euro ve götürü ödenek olarak da 560 milyon Euro olmak üzere toplam 11,34 milyar Euro tutarında taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Aşağıda yıllar itibariyle bu ödenekler tablolaştırılmaktadır.¹³⁴

Tablo 13: Romanya'ya 2007 – 2009 Dönemi Mali Paketi

milyonEuro	2007	2008	2009	2007 – 2009
Tarım	826	1.454	1.728	4.008
Piyasa Önlemleri	249	244	239	732
Doğrudan Ödemeler	0	440	528	968
Kırsal Kalkınma	577	770	961	2.308
Yapısal İşlemler	1.399	1.972	2.603	5.974
Yapısal Fon	933	1.314	1.735	3.982
Uyum Fonu	466	658	868	1.992
İç Politikalar	270	265	260	796
Mevcut Politikalar	244	248	252	744
Kurumsal Yapılanma	26	17	8	52
Götürü Ödenekler	297	132	131	560
Toplam (taahhüt)	2.792	3.823	4.722	11.338
Toplam (ödeme)	1.421	2.352	2.995	6.768

Kaynak: IMF, **Romania**, IMF Country Report no:06/169 2006, s.67

Mali pakette:

Tarım ve kırsal kalkınma ödenekleri ile ilgili olarak, Komisyon 2007 için AB-15 seviyesinin %25'i, 2008 için %30'u, 2009 için %35'i ve sonraki yıllar için yıllık %10 artışla kademeli olarak artan bir doğrudan ödeme sistemi öngörmüştür. Yıllık %10 artışlar, 2016 yılında doğrudan ödemelerin seviyesi AB-15 seviyesinin %100'üne denk olana kadar sürecektir.¹³⁵ Ortak Tarım Politikası çerçevesinde

¹³⁴ Taahhüt ödeneği haricinde cari yıl için tahsis edilen ancak harcanması gerekli olmayan ödeme ödenekleri de bulunmakta, ödeme ödeneklerine veri bütünlüğünün sağlanması açısından tabloda yer verilmektedir. Ödeme ödenekleri, cari yıl ödeneklerini içerdikleri gibi, önceki mali yıllardan gelen ödenekleri de kapsamaktadır. Ödeme ödenekleri bütçeye girmeden taahhüt ödenekleri işlerlik kazanmaz.

¹³⁵ European Commission, **A financial package for the accession negotiations with Bulgaria and Romania**, SEC(2004) 160 Final, Communication from the Commission Brussels, 10.02.2004 s.3

yapılacak ödemeler tamamen AB bütçesinden karşılanmakta olup, kırsal kalkınma ödemeleri önümüzdeki 3 yıllık periyotta %25 oranla ortak finansmana tabidir.

Yapısal Eylemler ile ilgili olarak ise fon kullanımı “ilave olma - additionality” konseptine göre olmaktadır. Bu kavram AB yapısal fonlarının¹³⁶ mevcut bir ulusal harcamanın yerine ikame edilememesi, dolayısıyla Romanya’daki yapısal harcamalara reel bir etkisinin olmasını ifade etmektedir.¹³⁷ Uyum fonu bu kavrama dahil değildir. Katılım öncesi mali araçlarında ve yapısal fonlarda ortak finansman oranı %25 iken, Uyum Fonu’nda %20’dir.¹³⁸

İç politika ile ilgili ek fonlar, Romanya’nın katılımı sonrası tahsis edilecek olup bu fonlarda ortak finansman gereksinimi bulunmamaktadır.

Götürü ödeme olarak ise Birliğin yeni sınırlarındaki faaliyetlerin finansmanında Schengen müktesebatına uyum, sınır kontrolleri ve ulusal bütçedeki nakit akışının iyileştirilmesi alanında kullanılmak üzere 2007-2009 döneminde 560 milyon Euro ek fon tahsisatı yapılmıştır.¹³⁹

4. Yardımların Kullandırılması

Romanya için 1999 sonrasında ISPA ve SAPARD programlarının da yürürlüğe girmesi ile, Komisyon’un denetim faaliyetini “ex post” denetim fonksiyonuna çevirmeye çalıştığı ve kontratların denetimi ile ilgili yetkilerin önemli bir kısmını aday ülkelerdeki temsilciliklerine devrettiği görülmektedir.

Romanya için PHARE uygulamasında şeffaflığı sağlamak ve fonların etkin dağılımını gerçekleştirmek için uygulama ajansı olarak Romanya Maliye Bakanlığı içinde Ulusal Fon oluşturulmuştur.¹⁴⁰ Ulusal Fon, yardım fonlarının tahsisi, finansal yönetim, PHARE ihale kurallarına uyumu gözetme, proje değerlendirme ve proje

¹³⁶ Bkz. Hallet, M., **Fiscal Effects of Accession in the New Member States**, European Economy, European Commission Economic Papers no:203, May 2004, s.10

¹³⁷ Yapısal Fonlar: Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu’nun “Yönlendirme” kısmı, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Balıkçılık Yönerme Mali Aracı için additionality geçerli bir kavramdır.

¹³⁸ Bkz. Hallet, M.: a.g.e. 2004, s.19

¹³⁹ IMF, a.g.e. IMF Country Report no:06/169, 2006, s.68

¹⁴⁰ European Commission, **1999 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 13.10.1999, s.8

bilgi sistemini oluşturma işlevlerine ve sorumluluklarına sahiptir. Ayrıca Ulusal Fon'dan alınan fonlarla ilgili uygulama ajansı olarak, yine Romanya Maliye Bakanlığı'na bağlı “Merkezi Finans ve Sözleşmeler Birimi” (Central Finance and Contracting Unit – CFCU-) oluşturulmuştur.

Bununla beraber 2000 yılından itibaren SAPARD için uygulama ajansı olarak, tam anlamıyla desantralize bir SAPARD ajansı oluşturulmuştur. SAPARD ajansı bağımsız olarak fon kullanımını sağlamakta, Komisyon ise Temsilciliği vasıtasıyla ex post bir bütçe denetimi yapmaktadır. Genişletilmiş Desantralize Uygulama Sistemi (Extended Decentralized Implementation System – EDIS) olarak adlandırılan bu sisteme, ISPA için akreditasyon süreci Temmuz 2006 tarihinde tamamlanmış olup, PHARE için ise süreç devam etmektedir.

D. Romanya'nın AB İle Ticaret ve Doğrudan Yatırım İlişkileri

1. Romanya – AB Ticareti

1.1. Romanya'nın AB'ye İhracatı

Romanya ile AB arasındaki ticaret hacmi 1993 yılında Geçici Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinin ardından sürekli olarak artmıştır. Toplamda ise, 1993-2002 döneminde Romanya'nın ihracatı hacim olarak 3 kat artarken, AB'ye olan ihracatı 5 kat artmıştır.¹⁴¹ Aynı dönemde diğer ülkelere yapılan ihracat artışı ise sadece %46 olmuş, bu artış da ağırlıklı olarak 1999-2002 döneminde gerçekleşmiştir.

Romanya'nın bu dönemde AB ülkelerine olan ihracat artışı yıllık ortalama %20 olurken, aynı dönemde diğer tercihli ticaret ortaklarına olan ihracatı ortalama %15 oranında artmıştır. Bu artışta özellikle CEFTA ülkeleri başı çekmektedir. EKÜ ülkelerine ihracat ise 1993 sonrası durağan bir hal izlemişken, 1998-1999 arasında azalmış ancak 2000 yılı sonrasında tekrar 1997 öncesi hacmine ulaşmıştır.¹⁴² Buna karşılık, Romanya'nın devrim öncesi ihracatında büyük payı olan Doğu Asya ve Baltık ülkeleri hariç Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine olan ihracatta

¹⁴¹ Kaminski B. – Ng, F., a.g.m. 2004 s.1

¹⁴² 2000-2002 döneminde EKÜ ihracatı ortalama 2 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

büyük düşüş söz konusudur. (Romanya'nın ihracatında ülkelerin payı Ek 5'te tablolatırılmıştır.)

Romanya'nın genel ihracat yapısında olduğu gibi, AB'ye olan ihracatta da tekstil ve hazır giyim sektörü lider konumundadır. Özellikle düşük işgücü maliyeti ile emek yoğun sektörlerin ticarete rekabetçi olduğu görülmektedir.¹⁴³ Ancak hazır giyim sektöründe hammaddelerin (kumaş, deri, post v.b.) Avrupa'dan ithalatı, Romanya'da ithalata bağlı bir ihracat artışını ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁴

Tekstil kotalarının 2005 yılında kaldırılması sonrası ise Romanya'nın AB'ye ihracatında düşüş yaşanmıştır. Ayakkabı sektörü dahil edilmediğinde, AB'nin Romanya'dan ithalatında tekstil ve hazır giyim sektörünün payı 2003 yılında %34,3 iken 2005 yılında %25,8'e gerilemiştir. Ayakkabı, şapka, şemsiye, baston mamullerinin yer aldığı TDC XII kodunun payı da %9,1 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁵

Tablo 14 : Avrupa Birliği'nin Romanya'dan İthalatı (AB 25, milyon Euro)

Ürün Grupları	2001	%	2003	%	2005	%	AB'nin İthalatındaki Payı
TOPLAM	10.135	100,0	12.296	100,0	15.289	100,0	1,30
Temel Mallar	1.189	11,7	1.228	10,0	1.682	11,0	0,44
Tarımsal mallar	514	5,1	564	4,6	606	4,0	0,75
Enerji	212	2,1	259	2,1	68	4,0	0,25
İmalat Malları	8.851	87,3	10.983	89,3	12.957	84,8	1,78
Makine	1.484	14,6	2.028	16,5	3.037	19,9	1,10
Ulaştırma ekipmanı	381	3,8	694	5,6	1.272	8,3	1,29
Otomotiv	171	1,7	281	2,3	796	5,2	1,81
Kimya	279	2,7	301	2,4	422	2,8	0,45
Tekstil ve Hazır Giyim	3.675	36,3	4.217	34,2	3.937	25,8	5,60

Kaynak: European Commission, **Romania: EU Bilateral Trade and Trade with the World**, DG Trade 18 May 2006 s.5, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_113439.pdf 22/07/2006

¹⁴³ Romanya'nın AB'ye olan ihracatındaki faktör bileşenine göz atarsak, ihracatçı sektörlerle uyum göze çarpmaktadır. 2002 yılı itibariyle vasıfsız işgücünün AB'ye olan ihracat üretimindeki faktör ağırlığı %63, sermayenin faktör ağırlığı %15, doğal kaynakların %13, vasıflı işgücünün ise %9'dur.

¹⁴⁴ T.C. Başbakanlık İGEME, **Romanya Hedef Pazar Araştırması**, Ankara 2004 s.19

<http://www.igeme.org.tr/tur/yerinde/romanya/romanya1.pdf> 22/11/2005

¹⁴⁵ Veriler European Commission, **Romania: EU Bilateral Trade and Trade with the World**, DG Trade 18 May 2006,s.9'dan alınmıştır.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_113439.pdf 22/07/2006

1.3. Romanya – AB Dış Ticaret Dengesi

2005 yılı itibariyle Avrupa Birliği, Romanya'nın ihracatında ve ithalatında sırasıyla %73,3 ve %65,6 payları ile birinci sırada yer alırken, Romanya Avrupa Birliği'nin ihracatında %2,1 pay ile 10. ve ithalatında %1,3 pay ile 19. sıradadır.

Romanya AB ile ticaretinde net ithalatçıdır. Sektörler bazında ise, enerji ve tekstil-hazır giyim sektörleri hariç tüm sektörlerde Romanya AB ile ticarete net ithalatçı konumunu sürdürmektedir. Romanya – AB ticaret hacmi artışı ile birlikte 2004 yılı sonu itibariyle ticaret hacmi 30,850 milyar Euro iken, 2000 yılında -1,352 milyar Euro olan AB ile ticaret dengesi 2005 yılında -6,515 milyar Euro'ya ulaşmıştır. 2005 yılında en yüksek değerde net ithalatçı olunan sektör -2,185 milyar Euro açık ile ulaştırma ekipmanları sektörü olmuştur. (Mal grupları itibariyle Romanya'nın AB ile ticaret dengesi Ek 7'de sunulmuştur.)

Tablo 16: 2000 Yılı Sonrası Romanya'nın AB ile Ticareti (milyon Euro)

Yıl	İthalat	Yıllık % Değişim	İthalattaki AB Payı	İhracat	Yıllık % Değişim	İhracattaki AB Payı	Denge	İthalat + İhracat
2000	9.211		65,05	7.860		69,9	-1,352	17.071
2001	11.519	25,1	66,33	9.398	19,6	73,92	-2,121	20.917
2002	12.739	10,6	68,44	10.657	13,4	72,82	-2,082	23.396
2003	14.273	12	68,04	11.498	7,9	74,04	-2,775	25.771
2004	17.046	19,4	65,62	13.803	20	73,26	-3,243	30.850
Tem.04	9.377		65,94	8.043		74,06	-1,334	17.419
Tem.05	12.817	36,7	69,69	8.064	0,3	69,27	-4,752	20.881
Ort.Büyüme		16,6			15,1			15,9

Kaynak: European Commission , **Romania: EU Bilateral Trade and Trade with the World**, DG Trade 18 May 2006 s.2, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_113439.pdf
22/07/2006

2. Romanya'ya Yönelik AB Doğrudan Yatırımları

Romanya'da DYY'nin geldiği sektörler ekonomik gelişme ile birlikte değişiklik göstermektedir. 1991-2004 döneminde ortalama olarak imalat sektörü DYY stokunun %56,3'ünü, hizmetler %16,7'sini, perakende ve toptan ticaret %15,4'ünü, ulaştırma %7,1'inin inşaat %1,8'ini turizm %1,7'sini tarım ise %1'ini oluşturmaktadır.¹⁴⁶ Yabancı firmaların maddi ve maddi olmayan duran varlıklara

¹⁴⁶ WTO, a.g.e. 2005 s.9

yatırımı 9,082 milyar Euro ile toplam DYY'nin %60,4'ü olarak gerçekleşmekte, yabancı yatırımın ülkedeki süresi de uzamaktadır.¹⁴⁷

Tablo 17: Romanya'ya Yapılan DYY Stoku İçinde Ülkelerin Payı (31.12.2004)

	Ülkeler	Yabancı Para Olarak Getirilen Kayıtlı Sermaye (milyon Euro)	Ülke Payları (%)
1	Hollanda	2.456,00	16,33%
2	Avusturya	2.355,00	15,66%
3	Fransa	1.552,00	10,32%
4	Hollanda Antileri	1.316,00	8,75%
5	Almanya	1.300,00	8,64%
6	Yunanistan	1.233,00	8,20%
7	İtalya	724,00	4,81%
8	A.B.D.	650,00	4,32%
9	Kıbrıs Rum Kesimi	605,00	4,02%
10	İsviçre	446,00	2,97%
11	İsveç	277,00	1,84%
12	Macaristan	268,00	1,78%
13	Türkiye	222,00	1,48%
14	Belçika	207,00	1,38%
15	Diğer	1.429,00	9,50%
	TOPLAM	15.040,00	100,00%

Kaynak: NBR, **Foreign Direct Investment in Romania as of 31December 2004**, <http://www.bnro.ro/En/Statistica/FDI/eFDI2004.pdf> 12/07/2006

Ülkeler bazında ise 1991-2004 döneminde AB ülkeleri Romanya'ya yapılan DYY yatırımlarının 2/3'ünü gerçekleştirmektedir. Özellikle yatırım ortamındaki iyileşmelerle birlikte artan özelleştirmeler, AB ülkelerinin Romanya'ya yönelik ilgisini ortaya koymaktadır.¹⁴⁸ AB dışında ABD ve Asya firmalarının Romanya'ya yatırımlarında son yıllarda artış gözlenmektedir. Özellikle Pan-Avrupa ticaret alanına dahil olmak amacıyla, gerek AB piyasasına yakınlığı ve gerek ise ucuz işgücü ile Romanya bir çekim alanı olmaktadır.

¹⁴⁷ NBR, **Foreign Direct Investment in Romania as of 31December 2004**, <http://www.bnro.ro/En/Statistica/FDI/eFDI2004.pdf> 12/07/2006

¹⁴⁸ Larive Romania, "Foreign Direct Investment in Romania" **Romanian Business Digest**, September 2005, s.37

E. Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Katılım Öncesi Stratejisi Kapsamında İlerleme ve İzleme Raporları

Komisyon tarafından 1998 yılından sonra İlerleme Raporları ve 2005 yılından itibaren katılım tarihine kadar yayımlanacak İzleme Raporları çerçevesinde Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum düzeyi değerlendirilmektedir.

Kopenhag ekonomik kriterlerinden “işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olma”, ticaretin ve fiyatların serbest olmasını ve mülkiyet hakları dahil, icra edilebilen bir hukuki sistemin var olmasını gerektirir. Makroekonomik istikrar ve ekonomi politikası üzerinde uzlaşma, bir piyasa ekonomisinin performansını artırır. Gelişmiş bir mali sektör ve piyasaya giriş ve piyasadan çıkış önünde önemli herhangi bir engel bulunmaması, ekonominin verimliliğini iyileştirir.

“Birlik içinde rekabetçi baskılara karşı koyabilme kapasitesi”, ekonomik aktörlerin ileriye görebilecekleri bir ortamda karar almalarına imkan veren istikrarlı bir makroekonomik çerçevenin ve altyapı da dahil yeterli miktarda beşeri ve maddi sermayenin, bir piyasa ekonomisinin varlığı ile ilişkilidir. Katılım öncesinde Birlik ile ekonomik ve ticari entegrasyon derecesinin yüksekliği, üyelik gereksinimlerini üstlenmede ülkeye kolaylık sağlayacaktır.

1. Kopenhag Ekonomik Kriterlerine Uyum

1.1. İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olma

1998, 1999 ve 2000 yılı İlerleme Raporları, Romanya'nın üyelik için gereken reformlar ve uygulama bağlamında fazla bir gelişme göstermediğini ortaya koymuştur. Raporlarda özetle fiyat ve ticaret liberalizasyonu, enflasyonu kontrol altına alma ve finansal sektörle ilgili yasal düzenlemeler alanlarında göze çarpan bir iyileşme olsa da; sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanamadığı, piyasa kurumlarının zayıf kaldığı, özelleştirme hızının düşük ve gelirlerinin yetersiz kaldığı, ayrıca ekonomik reformlar konusunda siyasi konsensüsün sağlanamadığı, sermaye ve

toprak piyasalarının iyi işlemediğini ve devletin ekonomideki birçok sektörde baskın konumunun sürdüğü belirtilmiştir.¹⁴⁹

İşleyen bir piyasa ekonomisi olma bağlamında, ülkede makroekonomik istikrarın sağlanmaya başlamasıyla beraber 2003 yılı İlerleme Raporunda ilk defa Romanya ekonomisi, göstermiş olduğu ve süregelen performansı sonucu işleyen bir piyasa ekonomisi olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁰

İlerleme Raporları'nda genel olarak:

Piyasaya giriş ve çıkış konusunda yapılan kolaylaştırıcı yasal düzenlemeler övülmüştür. Yeni kayıt yaptıran firma sayısının artması ve etkin çalışmayan firmalarla ilgili mahkemelerde görülen iflas davası sayısındaki artış olumlu bulunmuştur.¹⁵¹

Mali saydamlık konusunda bütçe ve vergi sistemleri ile ilgili reformlar övülmüştür. Bunun yanında özellikle kamu harcama yönetimi, yerel idare harcamaları, emeklilik ve sağlık reformu konularında çalışma gerektiği belirtilmiştir.

Finansal sistemde denetim ve düzenleme faaliyetlerini yürüten NBR'yi güçlendiren yasal düzenlemelerle beraber ülkede kredi arzının da arttığı gözlenmektedir.¹⁵² Bu süreçte bankacılık reformları ile beraber bankaların bilançolarındaki geri dönmeyen krediler sorunun hafiflemesi, banka birleşmelerinin sıklaşması sektörü güçlendiren unsurlar olmuştur.¹⁵³ Yine de bankacılık sektörünün gelişmişliği sınırlı olmaktadır. Sermaye piyasaları ise gelişme sürecindedir.¹⁵⁴

---

¹⁴⁹ European Commission, **1998 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession** 1998, s.20

¹⁵⁰ European Commission, **2003 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, 2003 s.44

¹⁵¹ Yeni kayıt yaptıran ve faaliyete başlayan firma sayısı 2001 yılında %6, 2002'de %8,2 ve 2003'te %9,4 artmıştır. Verimsiz çalışan işletmelerle ilgili iflas davası sayısı 2001'de %53 ve 2002'de %68 artmıştır.

¹⁵² 2003 yılında özellikle banka muhasebe sisteminin IAS standartlarına uyumu ve kredi sınıflaması ve kredi talep edenler için risk santralizasyonu kurumlarının oluşması, sigorta sektörüne yönelik Sigorta Denetim Komisyonu'nun (Insurance Supervisory Commission) kurulması önemli gelişmelerdir.

¹⁵³ Ayrıca 32 yabancı sermayeli banka ile yabancıların bankacılık sektörü içindeki payı artırılmıştır.

¹⁵⁴ Yine de 2002'de GSYİH'nın %7'sini oluşturan sermaye piyasaları kapitalizasyon oranı, 2003'te %10'a çıkmıştır.

1.2. Birlik İçinde Rekabetçi Baskılara Karşı Koyabilme Kapasitesi

1998 yılı Raporunda genel olarak yabancı yatırımlar da dahil yatırımlarda gözlenen azalmanın ve zayıf ihracat performansının, kırılğan makroekonomik yapının bir işareti olduğu, özellikle kamu işletmelerindeki finansal disiplin eksikliğinin, zor makroekonomik ve finansal koşullar altında Romanya firmalarının performanslarını geliştirmelerine ve iç ve dış piyasalarla entegre olmalarına engel olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁵

2000 yılı Raporunda, ülkede özel sektörün ve yatırım ortamının gelişmemesi, insani ve fiziksel sermaye stokunun yetersizliği nedenleri ön plana çıkarılmaktadır. 2001, 2002 ve 2003 Raporlarında genel olarak ülkenin artan dış ticaret hacmi ve reform programının tamamlanması ile beraber, Romanya'nın orta vadede bu kapasiteye sahip olacağı belirtilmektedir. 2004 yılı Raporunda ise, devam eden makro ekonomik istikrar ve süregelen yapısal reformlar ile Romanya'nın, 2004 yılı itibariyle bu kriteri tutturmaya yakın olduğu vurgulanmıştır.

İlerleme Raporlarında genel olarak kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının yüksekliği, fiziksel ve beşeri sermayenin yetersizliği, DYY'nin hacim olarak küçüklüğü, iflas kanununun özellikle kamu işletmelerine uygulanmaması sonucu verimsiz kamu işletmelerinin faaliyetlerini sürdürmesi eleştirilmiştir.

Ülkede fiziksel ve entelektüel sermaye birikimi ve altyapı yatırımları istenilen seviyede olmasa da bu alanda iyileşme gözlemlendiği 2003 Raporunda yer almıştır.¹⁵⁶ Bununla birlikte KOBİ'lerin gelişimi konusunda ve rekabet kanunu uygulamaları alanlarında olumlu gelişmeler dikkat çekici bulunmuştur.¹⁵⁷ 2000 yılı verilerin göre brüt katma değerinin %39,5'i KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmektedir.¹⁵⁸ İlerleme

---

¹⁵⁵ European Commission, **1998 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, 1998, s.21

¹⁵⁶ Romanya'da zorunlu eğitim süresi bir yıl uzatılmış, sabit sermaye yatırımlarının GSYİH'ya oranı 1.2 puanlık artışla %22,5'e yükseltilmiş, sulama ve ısıtma şebekelerinin modernizasyonu çalışmaları yapılmış, sabit telefon ağı genişletilmiştir. Bkz. European Commission, **2003 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, s.42

¹⁵⁷ European Commission, **2001 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, 13.11.2001, s.39

¹⁵⁸ European Commission, **2002 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, 09.10.2002 s.50

Raporlarında KOBİ'lere verilen önem takdir edilse de, halen KOBİ'ler için üretim ve yatırım ortamının iyileştirilmesi ve bu işletmelere finansman kolaylığı sağlanması gereği üzerinde durulmuştur.

Birlik içinde rekabetçi baskılara karşı koyabilme kapasitesi kriteri bağlamında, Romanya ile AB arasındaki ticaret hacminin yükselmesi en olumlu gelişme olarak nitelendirilmiştir.

2. İzleme Raporları

2004 sonrasında Romanya'nın katılım tarihine kadar göstereceği performans "İzleme Raporları" çerçevesinde ele alınmaktadır. İzleme Raporları, AB Komisyonu'nun "anlaşmalara uyumun koruyucusu olma" fonksiyonu gereğince, Katılım Anlaşması imzalamış ülkelerin Birliğe katılımı gerçekleşene kadar olan hazırlıklarını ve ekonomik, siyasi ve idari alandaki reformları uygulama konusundaki performanslarını değerlendiren belgelerdir. Bu bağlamda şu ana kadar Ekim 2005 Kapsamlı İzleme Raporu (Comprehensive Monitoring Report), Mayıs 2006 ve Eylül 2006 İzleme Raporları yayımlanmıştır.

2.1. Genel Olarak İzleme Raporları

2005 ve 2006 yılı Raporlarında Romanya'nın siyasi kriterleri ve ekonomik kriterlerden işleyen bir piyasa ekonomisi olma kriterini sağlamaya devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçlerine karşı koyabilme kapasitesi kriterini başarmak için reform programının tamamlanmasının gereğine vurgu yapılmaktadır.¹⁵⁹ Eylül 2006 Raporunda ise, Romanya'nın makroekonomik istikrar ve ekonomik reform konusunda daha fazla ilerleme sağladığı belirtilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu reform yolu Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile başa çıkmaya imkan vermektedir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ European Commission, **Romania: 2005 Comprehensive Monitoring Report**, SEC(2005) 1354, 25 October 2005, s.4-5

¹⁶⁰ European Commission, **Monitoring Report on the Preparedness for EU Membership of Bulgaria and Romania**, COM (2006) 549 Final, Communication From the Commission, Brussels, 26.09.2006, s.6

Ekim 2005 Raporunda kamu idaresi, yargı sistemi, yolsuzlukla mücadele alanlarında daha ileri düzenlemelerin gerekli olduğu belirtilmektedir. Mayıs ve Eylül 2006 Raporlarında ise bu kısa sürede siyasi alanda gerçekleştirilen reformlara vurgu yapılırken, özellikle yolsuzluklarla mücadele ve yargı sistemin alanlarında daha ileri düzeyde düzenleme ve uygulamaların gerekli olduğu belirtilmiştir.¹⁶¹

Ekonomik kriterlerle ilgili olarak, 2005 Raporunda büyümedeki ve enflasyondaki düşüşün yavaşlayan bir trendle de olsa sürdüğü, dış ticaret açığının ihracat artışındaki yavaşlama paralelinde arttığı belirtilmiştir.

GSYİH'ye oranla 2005 yılında dış ticaret açığı %9,9, cari açık ise %8,7 olarak gerçekleşmiştir. Dış açığın finansmanında, 2005 yılında GSYİH'nin %6,6'sı olarak gerçekleşen yurt dışından transferlerin artması, cari açığın finansmanını kolaylaştırmaktadır.

Mayıs 2006 Raporunda AB sürecinde özellikle eğitim, çevre ve altyapı harcamalarındaki artış gereksinimi ve 2005 yazında yaşanan sel felaketleri sonrası onarım ve inşaat harcamalarındaki artış ile yüksek ücret artışlarının mali risk yarattığı belirtilmektedir.

2006 yılı için mali politikalarındaki gevşeme sonucu, (reel ücret artışı, sübvansiyon artışı ve hükümetin diğer cari harcamalarında GSYİH'nin %1,1'i oranında artış olmuştur) GSYİH'nin %0,5'i olarak tespit edilen bütçe açığı hedefi Haziran ayında %2,5'e yükseltilmiştir.

Ülkede vergi tabanının genişlemesi ve vergi tahsilatının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar gerekmektedir. 2006 Raporunda büyük vergi borcu olan firmalara iflas ve tasfiye prosedürlerinin uygulanmasında kararlılık gösterilmesi olumlu

---

¹⁶¹ 2005 yargı reformu ile ihtisaslaşmış mahkemelerin kurulması, yolsuzlukla ilgili soruşturma ve dava sayılarının artması, kamu idaresi reformu ile ilgili olarak memurların statüsünün yeniden tanımlanması ve desantralizasyon mevzuatının geçmesi, insan kaçakçılığının engellenmesi ve çocukların korunması ile ilgili gelişmeler olumlu bulunmuştur. Yolsuzluklarla mücadele, yargı sisteminin etkin işlemesi ve engelli insanların bakımı ile ilgili olarak daha ileri düzenlemelerin gerekli olduğu belirtilmiştir. Eylül 2006 Raporunda ise yolsuzlukla mücadele, Anayasa Mahkemesinin etkinliği, mahkemelerin çalışma koşullarının iyileşmesi övülmüş ancak kanunların uygulanmasında yaşanan aksaklıklar olduğu belirtilmiş, yolsuzlukların daha çok yerel idarelerde sürdüğü tespit edilmiştir.

gelişme olarak nitelendirilirken, enerji sektörüne yönelik GSYİH'nin %1'ine denk tutarda borcun silinmesi eleştirilmiştir.¹⁶²

Bütçe açığında artış beklentisi, idari fiyatlardaki artışlar, sellerin tarım ürünü fiyatlarını artırıcı etkisi ve canlı iç talep nedeniyle 2006 enflasyon hedefinin de tutturulması beklenmemektedir.¹⁶³

2005 yılında özelleştirme sürecindeki yavaşlama eleştirilmiştir. Mayıs 2006 Raporunda ise geçen süreçte özelleştirme işlemlerinde duraksama sürecinin sürdüğü belirtilmiştir.¹⁶⁴ Bununla birlikte Mayıs 2006 Raporundan Eylül 2006 Raporuna kadar geçen sürede 4 KİT'in özelleştirmesi veya tasfiyesi yoluyla AVAS portföyünden çıkması ile süreç hızlanma eğilimine girmiştir.

2.2. AB Müktesebatına Uyum

2005 Kapsamlı İzleme Raporunda tüm müzakere başlıkları altında müktesebata uyum sorunsuz alanlar, çaba sarf etmesi gereken ve gelişim düzeyi endişe verici olan alanlar olarak üçe ayrılmıştır.¹⁶⁵

Sorunsuz alanlar; sektörel yaklaşım müktesebatı, işçilerin serbest dolaşımı, sosyal güvenlik sistemlerinin eşgüdümü, niteliklerin karşılıklı tanınması, bankacılık mevzuatı, yatırım hizmetleri ve menkul değerler mevzuatı, bilgi toplumu mevzuatı, sermaye hareketleri mevzuatı, ödeme sistemleri mevzuatı, muhasebe kuralları mevzuatı, denetim mevzuatı, anti-tröst mevzuatı, uluslar arası balıkçılık mevzuatı, devlet yardımı, ulaştırma politikası, KDV, ÖTV ve doğrudan vergilendirme, ekonomik ve mali politikalar, istatistik, istihdam politikası, enerji politikası, sanayi stratejisi, KOBİ'ler, ar-ge politikası, eğitim politikası, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri, bölgesel düzenlemeler, doğanın korunması, nükleer güvenlik,

¹⁶² Bkz. European Commission, a.g.e. Brussels COM (2006) 549 Final, 26.09.2006 s.42

¹⁶³ European Commission, **Romania: May 2006 Monitoring Report**, SEC(2006) 596, 16.05.2006, s.14

¹⁶⁴ Elektrik dağıtım, enerji üretim ve gaz işleme alanlarındaki özelleştirme hedeflerine ulaşılamamıştır. Ekim 2005'ten bu yana geçen sürede 18 firma satılmış ya da tasfiye edilerek AVAS portföyünden çıkarılmıştır. Bununla beraber özelleştirme anlaşmalarındaki itilaflar nedeniyle satışı iptalleri nedeniyle 2005 ortasında kamu hissesi bulunan işletmelerin sayısı 1180 iken 2006 başında bu sayı 1233'e yükselmiştir. Bkz. European Commission, **Romania: May 2006 Monitoring Report**, SEC(2006) 596, 16.05.2006, s.15

¹⁶⁵ European Commission, **Romania: 2005 Comprehensive Monitoring Report**, SEC(2005) 1354, 25 October 2005, s.78-80

tüketicinin sağlığı ve korunması politikası, göç ve iltica politikası, terörle mücadele, gümrük birliği mevzuatı, insan haklarına ilişkin yasal araçlar, dış ilişkiler politikası, ortak güvenlik ve sanayi politikası, mali işler ve bütçe konuları olarak sıralanırken;

Çaba gerektiren alanlar, malların serbest dolaşımında yatay mevzuat ve yöntemler, vatandaşlık hakları, yerleşme hakkı, mali hizmetler dışındaki hizmetler, özel verilerin korunması, sigorta hizmetleri, kara paranın aklanmasıyla mücadele, devlet yardımı mevzuatı, kalite politikası, ortak pazar kuruluşları, canlı hayvan ve hayvan ürünleri mevzuatı, dış ticaret mekanizmaları, balıkçılık politikası alanında filo yönetimi, pazar politikası, yapısal eylemler, sosyal koruma, çalışma hukuku, sosyal diyalog, kamu sağlığı, Avrupa Soysal Fonu, özelleştirme ve yeniden yapılandırma, görsel ve işitsel politika mevzuatı, denetleme ve değerlendirme, su kalitesi, çevre politikası alanında yatay mevzuat, atık yönetimi, vize politikası ve iltica, yargıda işbirliği, polisiye konularda işbirliği, organize suç, kara para ve uyuşturucu trafiği ile mücadele, kamuda iç mali denetim ve dış denetim alanları olarak gösterilmiştir.

Mayıs 2006 Raporunda gelişim düzeyi endişe verecek kadar yetersiz olan 4 politika alanı belirlenmiştir. Bu alanlar:

- Ortak Tarım Politikası çerçevesinde çiftçi ve işletmecilere doğrudan ödemeleri gerçekleştirecek tam operasyonel ödeme ajansının akreditasyonu
- Tarımda gelişmeleri gözlemleyecek uygun bir entegre idare ve kontrol sisteminin (Integrated Administration and Control System - IACS) kurulması, (ortak tarım politikası çerçevesinde her üye devlet ilgili AB bütçesinden gelen ilgili fonları uygun şekilde harcayacağını garanti etmek zorundadır.
- Hayvanların toplanması ve tedavisi alanında AB müktesebatının üstlenilmesi, (gıda güvenliği AB vatandaşları için temel bir konu olup tüm gıda ürünleri AB gereksinimlerine tam olarak itibar etmelidir.)
- Vergi idaresi IT sistemlerinin Birliğin tamamıyla karşılıklı tanımlanabilir olması (böylece AB bütçesinin de gelir kaynaklarından

biri olan KDV'nin doğru bir şekilde toplanabilmesi sayesinde AB'nin mali çıkarlarının korunması olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁶⁶

Eylül 2006 Raporunda bu alanların tamamı ile ilgili İlerleme olduğu belirtilmektedir.

Ortak Tarım Politikası çerçevesinde tarım fonlarından yapılacak ödemeleri gerçekleştirecek ödeme ajansı ve IACS sistemi kurulmuştur. Bununla birlikte, teknolojik altyapı ve donanımlı insan kaynağı eksikliği sebebiyle katılım sırasında sistemden yeteri kadar verim alınamayacağı tahmin edilmektedir.

Gıda güvenliği alanında, Romanya Mayıs sonrası hayvanların tedavisi ve hayvan ürünleri ile hayvan ölülerinin toplanması konusundaki hizmetleri ihale eden kontratlar imzalamış olup, sistemin katılım tarihinden önce uygulamaya geçmesi gerekmektedir. Aksi takdirde iç pazarı riske atmamak için Romanya'dan et ürünleri ithalatına sınırlama getirilecektir.

Vergi idaresi IT sistemleri alanında ise KDV ve ÖTV bilgilerine Topluluk içinde hızlı erişimi ve veri paylaşımını sağlayan sistem oluşturulmuştur.

F. Değerlendirme

Avrupa Komisyonu tarafından İlerleme ve İzleme Raporlarında Romanya'nın Kopenhag kriterlerine uyum düzeyleri ve eksiklikleri takip edilmektedir. Buna göre, Romanya ilk defa 2003 İlerleme Raporunda işleyen bir piyasa ekonomisine sahip sayılırken, birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçlerine karşı koyabilme kapasitesi kriterine ilk defa 2006 Eylül İzleme Raporunda ehil sayılmıştır.

Eylül 2006 İzleme Raporunda müktesebata uyum konusunda kısa vadede gelişim düzeyi endişe verir nitelikte olan alanlar, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde IACS sisteminin oluşturulması, hayvan ve gıda sağlığı olarak belirtilmiş, diğer alanlarda çaba gerekse de genel olarak üyelik için yeterli ilerleme sağlanmıştır.

---

¹⁶⁶ European Commission, **Romania: May 2006 Monitoring Report**, SEC(2006) 596, 16.05.2006, s.40

Romanya'nın AB ile müzakere sürecinde 31 başlık altında siyasi ve ekonomik kriterlerin sağlanması üzerinde hassasiyetle durulması ve bu çerçevede Romanya'nın özellikle Topluluk program ve ajanslarına katılımı ve adaylık sürecinde üyeliğe yaklaştıkça artan mali yardımlar (yaklaşık değerlerle 1999 öncesi kullanılan mali yardım ve makro yardım toplamı 2 milyar Euro iken, 2000-2005 döneminde kullanılan mali yardım 5,4 milyar Euro'ya yaklaşmıştır.) Romanya'nın üyelik yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini artırmıştır.

Romanya AB ile ticaretinde 2000 yılında 1,35 milyar Euro açık verirken 2005 yılında bu tutar 6,5 milyar Euro'ya yükselmiştir. Artan sermaye akımı ve cari transferler Romanya'nın cari açıklarını finanse edilebilir konumda tutmaktadır. Ülkeler bazında AB15 ülkeleri 1991–2004 döneminde Romanya'ya yapılan DYY yatırımlarının 2/3'ünü gerçekleştirmiştir. Özellikle AB firmalarının Romanya'daki firmalara ortak olmak suretiyle ülkenin uluslararası üretim zincirlerinin bir parçası haline gelme yolunda ilerlemesini sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ REFORMU ve AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

Türkiye ekonomisinde serbest piyasa ekonomisine geçiş için 24 Ocak 1980 kararları milat oluşturmuştur. Piyasa ekonomisi reformlarını incelemeye başlamadan önce, geçiş sürecini hazırlayan planlı dönem koşullarına göz atmak faydalı olacaktır.

I. 1960 – 1980 Dönemi Türkiye Ekonomisi

A. Kalkınma Planları

Türkiye’de 1950’li yılların ikinci yarısı ülkede enflasyonist baskının kızıştığı, ödemeler dengesi açıklarının arttığı bir dönem olmuş; bu koşullar karşısında 1960’lı yıllarda ekonomi politikalarının uzun vadeli planlar dahilinde yürütülmesi benimsenmiştir. 1961 yılında “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuş, 1962 yılında bir yıl süreli hazırlanan ekonomik planın başarılı olması üzerine beş yıllık planlar hazırlanmaya başlanmıştır. Türkiye’de uygulanan kalkınma planları kamu kesimi için emredici, zorlayıcı, özel kesim için de yol gösterici niteliktedir.

Kalkınma planlarının ortak özellikleri: (a) tüm reform sözlerine karşın üretim yapısını veri almaları, (b) ekonominin her yıl belli bir hızda büyümesini temel amaç edinmeleri, (c) sanayileşmeye öncelik vermeleri (d) belli bir uzun dönem stratejisinin parçaları olmaları¹⁶⁷, (e) her planda ödemeler dengesi sorunlarına vurgu yapılması, (f) istihdam artışı, gelir dağılımı adaleti ve sosyal adaletin önemli hedefler olmasıdır. İlk iki plan için yıllık %7, üçüncü ve dördüncü plan devreleri için ise yıllık %7,9 ile %8,2 gibi yüksek büyüme hedefleri amaçlanmıştır. Planlarda tüm sektörlerde dengeli kalkınma stratejisinden söz edilse de sanayi öncelik verilen sektör olmuştur.

Dönem planlarının ilk ikisinin 15 yıllık, son ikisinin ise 22 yıllık uzun dönemli stratejilerin parçasıdır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, Türkiye ile AT arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşması’nın 1 Ocak 1973 yılında

¹⁶⁷ Kepenek, Y.-Yentürk, N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 11.Basım, İstanbul, Kasım 2000, s.144

yürürlüğe girmesi ile, gümrük indirimlerinin gerçekleşmesi ve geçen on yıllık dönem içinde ulaşılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar, özellikle sanayide hedeflenen artış hızının gerçekleştirilememesi, belirli bir yapısal değişikliği zorunlu kılmıştır.

B. Kalkınma Planları Performans Değerlendirmesi

1963-1970 dönemi, Türkiye ekonomisinde yüksek büyüme hızı ile fiyat istikrarının bir arada yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde GSMH yılda ortalama %6,3 oranında büyümüş ve ortalama %5 seviyelerinde enflasyon yaşanmıştır. Buna karşın ekonominin sanayileşme süreci, gerek hammadde, gerekse yatırım malları gereksinimini artırdığı için, dış ticaret dengesi üzerindeki baskıları daha da yoğunlaştırıcı bir etki yapmıştır.

1970 yılında yürürlüğe giren ekonomik önlemler paketi ile, ihracatı özendirici vergi indirimi ve kredi kolaylıklarına yer verilmiş, iç fiyat ayarlamalarında reeskont ve faiz oranları yükseltilmiştir. Planlı dönemin kambiyo rejimi 1962 tarihli 17 sayılı karara göre yürütülmüş ve kambiyo kontrolleri Maliye Bakanlığı tarafından sürdürülmüştür. Bununla beraber, ödemeler dengesi açıklarının çoklu kur yöntemi ile giderilemediği görüldüğünden, Ağustos 1970 tarihinde 1 ABD Doları = 15 TL olacak şekilde %40 oranında bir devalüasyona gidilmiştir.

Söz konusu ekonomik önlem paketi uygulaması ilk yıllarda olumlu sonuç vermiş, dış ticaret açıkları kapanmış ve 1973 yılında işçi dövizlerinin de etkisiyle 484 milyon TL fazlaya geçmiştir. Büyüme istikrarlı bir şekilde 1976'ya kadar devam etmiş, sonrasında ekonomiye dış kaynak girişinde yaşanan sıkıntı ve döviz darboğazı nedeniyle ara ve yatırım malları ithalatının yapılamaması üretim ve ihracat düşüşüne neden olmuştur.¹⁶⁸ Planlı dönemde, özellikle ara malı sağlanmasında ekonominin karşılaştığı güçlükler kamu sınai yatırımlarını bu alt sektörlerde yoğunlaştırmıştır.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ Büyümedeki dönüşümün temelinde ithal ikamesi politikasında yaşanan dönüşüm de etken olmuştur. İthal ikameci politikalar dayanıksız tüketim mallarına (işlenmiş gıda ürünleri, tekstil gibi) yönelik olduğu sürece büyüme devam etmiş, fakat 1960'ların ortalarından itibaren ithal ikameci politikalar dayanıklı tüketim malları (taşıtlar, beyaz eşya gibi) ve ara mallar (çelik, rafine edilmiş ürünler, petro-kimya ürünleri gibi) üretimini hedef almış ve döviz kıtlığının olduğu bir ortamda, ara ve yatırım malı ithalatının durması ve ihracattaki azalma, ekonomik durgunluğu beraberinde getirmiştir.

¹⁶⁹ Kepenek, Y.-Yentürk, N., a.g.e. 2000, s.181

Tablo 18: Planlı Dönem Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	P: Planlanan, G: Gerçekleşen						
	<u>I. Plan</u>		<u>II. Plan</u>		<u>III. Plan</u>		<u>IV. Plan</u>
Sektörler	P	G	P	G	P	G	P
Tarım	17,7	13,9	15,2	11,1	11,7	11,8	12,2
Madencilik	5,4	5,6	3,7	3,3	5,8	3,7	6,1
Sanayi	16,9	20,4	22,4	26,8	31,1	28,2	27,4
Enerji	8,6	6,5	8,0	9,0	8,5	7,4	10,6
Ulaştırma	13,7	15,6	16,1	16,0	14,5	20,6	16,3
Turizm	1,4	1,3	2,3	2,1	1,6	1,0	1,2
Konut	20,3	22,4	17,9	20,1	15,7	16,9	14,6
Eğitim	7,1	6,6	6,7	4,7	5,0	3,3	4,8
Sağlık	2,3	1,8	1,8	1,5	1,4	1,1	1,4
Diğer Hizmetler	6,6	6,0	5,9	5,4	4,7	6,0	5,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Kongar, E, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, Ankara 1981, s.254

Dönemin para politikası, özellikle 1970'li yıllardan itibaren kamu açıklarının finansmanı hedefini ön planda tutmuştur. Kamu açıkları ile paralel olarak para arzının artmasında, emisyon genişlemesinin etken olduğu gözlenmektedir.

1977 sonrası ekonomide fiyat istikrarının bozulması ile beraber hızlı büyüme süreci de son bulmuş ve ekonomi bunalım sürecine girmiştir. 1977 yılında ödemeler bilançosu da 3,4 milyar TL açık vermiştir. Bu açık GSMH'nin %8'ine ve döviz gelirlerinin %92'sine denktir. Yaşanan döviz sıkıntısı karşısında 1970'lerin ikinci yarısında Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM) uygulamasına ağırlık verilmiş ancak bu finansman şekli, kur riskinin TCMB tarafından garanti edilmesi nedeniyle dış borçların artması, borçlanma yapısının bozulması ve konvertible döviz rezervlerinin azalması şeklinde üç alanda kötüleşmeye neden olmuştur.

Finansman açığı dış borçların miktarını ve dış borçlar içerisinde kısa vadeli borç bileşenini 1977 – 1979 aralığında üç kat artırmıştır. 1979 yılı itibariyle toplam dış borç stoku 11,6 milyar ABD Doları orta ve uzun vadeli, 4,4 milyar ABD Doları kısa vadeli olmak üzere toplam 16 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.¹⁷⁰ Bu süreçte AT ile entegrasyonu gerektiren gümrük indirimleri ve mevzuat uyumları da gecikmiştir. İç borç stoku da artan fon ihtiyacı ve maliye politikasının etkinliğini

¹⁷⁰ Şahin, H, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu**, 7. Baskı, Bursa, Ekim 2002, s.171

kaybetmesi ile birlikte hızla yükselmiştir. 1963'te 10,4 milyar TL olan devlet iç borç stoku 1978'de 178,7 milyar TL'ye ulaşmıştır.¹⁷¹

Tablo 19: Plan Dönemleri ve Sektörler İtibariyle GSYİH Büyüme Oranları

	I. Plan		II. Plan		III. Plan		1978 Programı	
	1963-1967		1968-1972		1973-1977		1978-1979	
	Planlanan	Gerçekleşen	P	G	P	G	P	G
Tarım	4,2	3,0	4,1	1,8	3,7	1,2	4,1	2,8
Sanayi	12,3	10,9	12,0	9,1	7,5	8,8	8,8	3,4
Hizmetler	6,8	7,2	6,3	6,6	8,0	7,3		0,1
GSYİH	7,0	6,6	7,0	6,3	7,9	5,2	6,1	1,2

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, Tablo 1.3, s.5

Tablo 20: 1960-1980 Dönemi TEFE Artış Oranları

Yıllar	1960	1961	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
TEFE %	5,25	2,95	5,62	4,28	1,20	8,10	4,84	7,59	3,16	7,23
Yıllar	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
TEFE %	15,92	18,00	20,47	29,86	10,07	15,56	24,08	52,57	63,92	107,25

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, Tablo 6.3, s.117

C. 1978 – 1979 İstikrar Programları

Bahsedilen ekonomik sıkıntılar karşısında Mart 1978 ve Nisan 1979 tarihlerinde, iki tane istikrar programı yayımlanmıştır. Bu çerçevede: (a) ödemeler dengesi sorunlarını gidermek için devalüasyon ve ihracat artışı yönünde önlemler alınması, (b) KİT ürünlerine zam yapılması, (c) TCMB kaynaklarına başvuru (emisyon artışı) olanağı sınırlandırılması, (d) Tasarrufun özendirilmesine yönelik olarak faizler yükseltilmesi, kamu harcamaları kısılması, (e) DÇM uygulamasına son verilmesi istikrar paketinin önemli bileşenleri olarak belirlenmiştir.

Buna karşılık siyasi istikrarsızlık ve zayıf hükümetlerin oy kaybına neden olacak programı uygulamadaki isteksizlikleri, programa halkın ve uluslar arası mali çevrelerin yeterli desteği vermemesi, uygulamadaki aksaklıklar karşısında uluslar arası finans kuruluşlarından beklenen kredilerin alınmaması sonucunda enflasyon 1979'da %80'i aşmış ekonomi %0,5 küçülmüştür. Mevcut ekonomik koşullarda,

¹⁷¹ Şahin, H., a.g.e. 2002, s.168

1979 yılı sonunda işbaşına gelen yeni hükümet serbest piyasa ekonomisi felsefesine ile, 24 Ocak 1924 tarihinde yeni ekonomik istikrar programını yürürlüğe koymuştur.

D. Değerlendirme

Türkiye’de planlı dönem ilk üç plan döneminde genel olarak olumlu sonuçlar vermiştir.1976 yılına kadar ortalama yıllık %6 büyüme performansı yakalanmış, 1970 öncesinde enflasyon tek haneli rakamlarda kalmıştır. Ancak 1970’li yıllarla birlikte gerek enflasyon artışı, gerek ise ekonomiye dış kaynak girişinde yaşanan sıkıntı ve ödemeler dengesi finansmanında sıkıntı yaratmış ayrıca döviz kıtlığında ara ve yatırım malları ithalatının yapılamaması üretimde düşüşe neden olmuştur.

II. Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Politikaları

Türkiye de Romanya gibi, planlı dönemi ödemeler dengesi sorunları, enflasyon ve planlı dönemin son yılında ekonomik küçülme ile tamamlamıştır. Bunun yanında, iki ülkede de reform çalışmaları ve reforma karşı gösterilen direnç birbirine benzer nitelikte olmuş, IMF ve Dünya Bankası’nın teknik ve kredi desteği ekonomik dönüşümü desteklemiştir. 2000’li yıllarda ise AB’ye adaylık süreci ekonomik performansın iyileşmesinde temel rolü oynamıştır.

A. Türkiye’de 24 Ocak 1980 Ekonomik Programı

Türkiye’de reform çalışmaları 1980 yılında 24 Ocak kararları ile başlamıştır. 1980 dönüşümünün temel amacı, bir yandan ulusal ekonominin birikim ve kaynakların dağılım mekanizmalarında pazar fiyatlarının belirleyici unsur oluşturması, diğer yandan da mal ve hizmet ihracatını arttırmaya yönelik yoğun bir devlet desteği ile sürdürülen dışa açılma stratejisidir.¹⁷² 24 Ocak kararları, IMF’in Ortodoks önermeleri çerçevesinde uzun dönemli ekonomik gelişmeyi hedeflemektedir.¹⁷³ Bir başka deyişle reform programında izlenen strateji:

---

¹⁷² Yeldan, E., **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim, Büyüme**. İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006, s.39

¹⁷³ Bkz. Demircan, E. S. – Ener, M., “IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri” **Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilimleri Dergisi**, sayı:1-2 2004, s.91

- Ekonominin makro ve mikro dengelerinde fiyat mekanizmasının geçerli olması,
- İhracata yönelik sanayileşme politikasına geçilmesi olurken,

Program hedefleri:

- Enflasyonu kontrol altına alıp hızlı büyüme oranları yakalamak,
- Acil dış ödeme güçlüklerine çözüm bulmak,
- Özel girişimciliği teşvik ederek devletin ekonomideki rolünü azaltmak olarak sıralanmıştır.

24 Ocak Kararları, 1980’li yıllar boyunca gerçekleştirilen üç stand by düzenlemesi ile desteklenmiştir. Ancak 1980’li yılların ortalarından itibaren, uygulaması tamamlanamayan 1994 stand by düzenlemesi haricinde, 1990’lı yılların sonuna kadar da IMF desteği alınmamıştır. Bununla beraber 1998 sonrasında Türkiye ekonomisinde reform süreci IMF programları çerçevesinde şekillenmektedir.

B. Fiyatlarda Liberalizasyon

1. Mal ve Hizmet Fiyatlarının Piyasada Belirlenmesi

Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile beraber, İkinci Dünya Savaşı yıllarından kalma, Milli Korunma Kanunu ile kurulan Fiyat Tespit ve Kontrol Komitesi’ne son verilmiştir. Böylece fiyat denetimleri kaldırılmıştır. Tarımsal destekleme alımları ve taban fiyat uygulamasının kapsamı daraltılmıştır. Ayrıca temel mal kavramı daraltılarak kömür, gübre, elektrik, demir ve denizyolu yük taşımacılığı dışında kalan tüm kamu mal ve hizmetlerinin fiyatını ilgili kamu kuruluşunun serbestçe belirleyebilmesine imkan sağlanmıştır.¹⁷⁴ Böylece daha yüksek bir dengede de olsa, 1980 yılındaki %108’lik TÜFE ile arz ve talebin kesiştiği noktada fiyat dengesi sağlanmıştır. Bununla beraber KİT’lerin özelleştirilme sürecindeki yavaşlık nedeniyle, Türkiye’de fiyatlandırması idari olarak yapılan mallar 2000’li yıllara kadar geniş bir sepet oluşturmaya devam etmiştir.

---

¹⁷⁴ Kepenek, Y.-Yentürk, N., a.g.e. 2000 s.199

2000'li yılların reform çalışmaları ile, elektrik, şeker ve tütün gibi önemli piyasalar serbestleştirilmiş ve telekomünikasyon, enerji, tütün ve alkol alanlarında bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar tesis edilmiş, fiyat sapmaları azaltılmıştır. Fiyat yapısında büyük çarpıklıklara neden olan tarımsal destekleme sistemi, doğrudan gelir desteği sistemine dönüştürülmüştür. İzlenen reformlar sonucu, 1999 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi sepetinde kamu tarafından belirlenen fiyatların payı %24 seviyesinde iken; 2003 yılında bu pay %17'ye düşmüştür.¹⁷⁵ Romanya'da 2004 İlerleme Raporu itibariyle bu oran %23 olarak belirlenmiştir.

2. Faiz Oranı Liberalizasyonu, Döviz Kurunun Konvertibilitesi ve Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu

Türkiye'de 1 Temmuz 1980 tarihinde gerek kredi, gerek mevduat faizleri büyük ölçüde serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte, faiz oranlarının kısa sürede 3-4 kat artması sonucu yaşanan banka ve banker bunalımları nedeniyle 1983 yılında bu uygulamadan geri dönmüştür. Ancak 1987 yılı ortalarında yeniden mevduatta faiz serbestisine başlanmış, TCMB'ye faiz oranlarına üst sınır getirme yetkisi tanınmıştır.¹⁷⁶ 12 Ekim 1988'de tüm mevduat faiz oranları serbest bırakılmıştır.

Döviz kuru ile ilgili serbestleşmenin ilk adımı olarak Türk Parasının Değerini Koruma Mevzuatı reforma tabi tutulmuştur. Döviz kuru rejimi 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 sayılı Kararnameyle büyük ölçüde liberalleştirilmiştir.¹⁷⁷ Sermaye Hareketleri de Aralık 1983 ve Temmuz 1984'te uygulamaya konan 28 ve 30 nolu Kararnamelerle kısmen liberalleştirilmiştir.

Sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesi ve döviz kurunun tam konvertibilitesi süreci 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 32 sayılı kararname ile tamamlanmıştır.¹⁷⁸ Bu kararname ile Türkiye'de yerleşik kişilere

---

¹⁷⁵ Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Düzenli Raporu**, 6 Ekim 2004, s.54

¹⁷⁶ Akgüç, Ö., **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, Üçüncü Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992 s.74

¹⁷⁷ Türkiye'ye döviz ithali, yurtdışından döviz kredisi sağlanması, yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet ihraç etmeleri, Türk parası ile ithalat ve ihracat gibi dövizle ilgili birçok faaliyet serbest bırakılmıştır. 29 Haziran 1985 tarihinde ise bankaların ticari, ticari olmayan ve bankalar arası işlemleri için kendi kurlarını belirlemelerine izin verilmiştir. Bkz. TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, Mayıs 2002 s.12

¹⁷⁸ TCMB, a.g.e. 2002 s.16

döviz alıp, satma ve döviz bulundurma hakkı tanınmış, Türkiye’de yerleşik olmayanların ise TL cinsinden hesap açtırmaları ve bu hesaplara ilişkin anapara ve faizlerini, TL ya da döviz cinsinden yurt dışına transfer etmeleri, yurtdışından döviz kredisi temini v.b. uygulamalarının önü açılmıştır.

C. Dış Ticaret Rejimi Reformları

Türkiye’de planlı dönem sonrası dış ticaret rejimleri hızlı bir liberalizasyon sürecine girmiştir. 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmıştır. Bu çerçevede birçok malın gümrük vergisi oranları değiştirilmiştir. Toplu Konut Fonu (TKF) ve Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) uygulamaya sokularak fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler ayrı bir listede izlenmiştir.¹⁷⁹ ¹⁸⁰ 1990 yılında “Yatırım Malları Listesi” oluşturularak gümrük vergileri ve TKF tek bir listede toplanmıştır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararınca 1996 yılında AT ile gümrük birliğine gidilmesi üzerinde Türkiye’de AB ve EFTA menşeli malların ağırlıklı koruma oranı %5,9’dan %0’a düşürülmüştür.¹⁸¹ 2/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararınca ise hassas olarak belirlenen ürünler listesi üzerinden OGT’ye uyumun, 2001 yılına kadar 5 yılda kademeli gümrük tarifesi indirimleri ile gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir.¹⁸² Toplulukla varılan mutabakat neticesinde gümrük vergisi ve TKF haricinde tüm vergi ve eş değer ücretler kaldırılmıştır.

Türkiye ayrıca Gümrük Birliği ile Topluluğun tercihli ticaret rejimine uyum çerçevesinde, başta MDA ülkeleri olmak üzere Topluluğun ticaret partnerleri ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamıştır.¹⁸³ Türkiye Pan Avrupa Menşe

---

¹⁷⁹ Büyüктаşkın, Ş., **Dünya Ticaret Sistemi. GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**, ESBANK Yayınları, Ankara, 1987 s.240

¹⁸⁰ 1984 yılında ithal malları “İthali Yasak Mallar”, İzne Bağlı İthalat” ve “Liberalizasyon” listeleri olmak üzere üç gruba ayrılmış ancak 1985’te yasak mallar listesi, 1990’da da izne tabi mallar listesi uygulamalarına son verilmiştir.

¹⁸¹ TCMB, a.g.e. 2002 s.10

¹⁸² Otomobil, deri, ayakkabı, seramik, mobilya v.b. ürünlerde 1997 ve 1998’de %10, 1999 ve 2000’de %15, 2001’de %50 oranında indirim uygulanarak, ilgili liste ürünlerinde 2001 yılında OGT düzeyine erişilmiştir.

¹⁸³ Türkiye’nin tercihli ticaret rejimi uyguladığı ülke grupları: AB(25), EFTA, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, ECO ülkeleri, (Pakistan ve İran), İsrail, Suriye, Fas, Filistin ve Mısır’dır.

Kümülayonu sistemine 1 Ocak 1999 tarihinde dahil olmuştur. Topluluğun üçüncü ülkelerle tercihli ticaret düzenlemeleri çerçevesinde, üçüncü ülkelerden ithalatta ortak gümrük tarifesi (OGT) hadlerinin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte %10,78 olan ağırlıklı koruma oranı %5,6'ya indirilmiştir. GATT 94 taahhütlerinin yerine getirilmesiyle beraber bu oran 2001 yılında %2,96'ya gerilemiştir.¹⁸⁴

Romanya ile mukayese açısından, GATT çerçevesinde Romanya'da EKÜ ortalama tarife oranı %17,5 iken, Türkiye'de 2003 yılı sonu itibariyle %11,8 olarak hesaplanmıştır.¹⁸⁵ Türkiye'de de Romanya'da olduğu gibi ihracat teşviklerinde Eximbank kredileri ve vergi iadesi sistemi ön plandadır. 1980 sonrası uygulamalarıyla ihracatta devlet denetimi büyük ölçüde kaldırılmış ve geniş teşvik sistemi getirilmiştir.¹⁸⁶ 1980 – 1984 arası dönemde ağırlıklı olarak vergi iadeleri ile gerçekleştirilen sübvansiyonların, 1985 yılında imzalanan GATT Anlaşması'na paralel olarak azaltılması ile beraber bütçe dışı fonlardan ödeme yapılması ve vergi istisnası uygulaması önem kazanmıştır. 1980'lerin başında ihracatın desteklenmesi amacıyla TCMB kaynaklarından kredi uygulamasına başvurulurken, kredi uygulaması 1987 yılında Eximbank'ın kurulması ile bu bankaya devredilmiştir.

D. Para ve Sermaye Piyasalarındaki Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler

1. Sermaye Piyasalarındaki Kurumsal Düzenlemeler

Yabancı sermayeyi özendirmek için çıkarılan “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi¹⁸⁷” ile önceleri birçok bakanlık ve DPT tarafından yapılan hizmetlerin Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi'nce yürütülmesi benimsenmiştir. 1981'de yürürlüğe konan “Sermaye Piyasası Kanunu” ile sermaye piyasalarının düzenlenmesi, denetlenmesi ve yatırımcıların haklarının korunması amaçlanmıştır. Bu amaçla 1982'de “Sermaye Piyasası Kurulu” kurulmuştur.¹⁸⁸ Ayrıca 1985 yılı sonunda “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası” (İMKB) resmen faaliyete geçmiştir.

¹⁸⁴ DTM ve TOBB, a.g.e. 2002 s.362

¹⁸⁵ Bkz. WTO, **Trade Policy Review Turkey**, WT/TPR/S/125, 19 November 2003, s.31

¹⁸⁶ DTM, **1980 Sonrası Ekonomik Politikalar ve Dış Ticaret Politikası**
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1980so.htm> 12/05/2006

¹⁸⁷ 1954 tarihli, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'na ek olarak çıkarılmıştır.

¹⁸⁸ TCMB, a.g.e. 2002, s.13

2. Para Piyasaları ve Bankacılık Sektöründeki Düzenlemeler

2.1. Merkez Bankasının Rolü

Türkiye’de de Merkez Bankasının para piyasalarının oluşumunda ve etkin işleminde büyük rolü olmuştur. 1986 yılında TCMB bünyesinde Bankalararası Para Piyasası (interbank) 1988 yılında “döviz ve efektif piyasaları” kurulmuş ve günlük kur belirleme seansları başlamıştır.¹⁸⁹ Bono ihaleleri ile birlikte TCMB 1987 yılında “açık piyasa işlemleri”ne başlamıştır. “Devlet iç borçlanma senedi” (DİBS) ihalelerindeki rekabetçi tekliflerle belirlenen faiz oranları gösterge faiz oranları olarak kabul edilmeye başlanmıştır.¹⁹⁰

Türkiye’de TCMB’den açık finansman imkanı, Romanya’daki gibi 2001 yılında çıkarılan yeni TCMB kanunu ile tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹⁹¹ Nisan 2001’de yürürlüğe giren yeni kanun kapsamında TCMB bağımsız bir Merkez Bankası haline getirilmiş, başlıca görevinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu vurgulanmış ve para politikasının etkinliği yönünde dev bir adım atılmıştır.

Romanya’dan farklı olarak Türkiye’de bankacılık sektörünün denetim ve düzenleme işlevi, ayrı bir üst kurul olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun sorumluluğundadır.

2.2. Bankacılık Denetim Mekanizmaları

1985 yılında kabul edilen “Bankacılık Kanunu” ile sistemdeki yapısal sorunlara el atılmıştır. Kanunda bankaların kredi verme sınırları, uluslararası muhasebe standartlarına uygunluğu ve denetimlerine ilişkin uygulamalara yer verilmiştir. 1987’den itibaren bankalara bağımsız dış denetimden geçmiş finansal raporlarını TCMB’ye sunma zorunluluğu getirilmiş, 1989’da ise “Bank for

---

¹⁸⁹ 2002 yılı sonu itibariyle TCMB interbank, döviz ve efektif piyasalarındaki aracılık faaliyetlerini sonlandırmıştır.

¹⁹⁰ TCMB, a.g.e. 2002, s.15

¹⁹¹ İlk olarak, Banka kaynaklarından kısa vadeli avans olanağı, o yılın bütçesinin %15’i ile sınırlandırılmış; ancak Nisan 1994 krizi sonrası önceki mali yılın bütçe ödenekleri ile cari yıl ödenekleri toplamları arasındaki farkın %12’si olarak belirlenmiştir. Bu oran 1998’de %3’e geriledikten sonra 2001 yılında sıfırlanmıştır.

International Settlements” (BIS) kriterlerine uygun olarak sermaye yeterlilik oranlarını tutturma zorunluluğu getirilmiştir.¹⁹²

22.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren ve eski mevduat koruma fonunun yerini alan Bankalar Hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” (TMSF) kurulmuştur. 1994 yılında TMSF yeniden yapılandırılmış, Fon’a bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gereğinde yeniden yapılandırma görevi verilmiştir.¹⁹³

Avrupa Birliği üyeliği sürecinde ayrıca sektörde saydamlığı, güveni, rekabeti artırmak, sektörden kaynaklanan potansiyel sistematik riskleri önlemek, kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla, 1999 yılında 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile özerk statüde “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” (BDDK) kurulmuştur. Bankaların kredi portföyleri, teminatları ve diğer risklerinin BDDK tarafından izlenmesi ve ödeme kabiliyetini yitirmiş bankaların BDDK tarafından TMSF’ye devredilmesi benimsenmiştir. Devralınan bankaların sisteme sağlıklı şekilde katılımının sağlanması, birleştirilmesi veya tasfiyesi, IMF programı çerçevesinde yapısal kriter olarak dikkati çekmektedir.

Gelişen süreçte bankaların Basel standartlarına uygun iç kontrol ve risk yönetimi birimleri kurmaları zorunlu hale getirilmiş; ayrıca IMF yapısal kriteri gereği 2002 yılından itibaren bankaların muhasebe standartları, IAS-uluslar arası muhasebe standartlarına uyumlu hale getirilmiştir. Minimum %8 sermaye yeterlilik rasyosu tutturulması kabul edilmiş ve bankaların sermaye yapılarındaki erozyonun giderilmesi için sermaye artırımına gidilmesi benimsenmiştir.¹⁹⁴

---

¹⁹² TCMB, a.g.e. 2002, s.18

¹⁹³ Fon 1999 yılına kadar TCMB, 2003 yılına kadar BDDK bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüş olup, 12.12.2003 tarih ve 5020 sayılı Bankalar Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile Fonun karar organının Fon Kurulu olduğu ve Fonun genel yönetim ve temsili ile Fon Kurulunca alınan kararların yürütülmesinin Fon Kurulu Başkanına ait olduğu hükme bağlanmıştır.

Bkz. TMSF, **Tarihçe** <http://www.tmsf.org.tr/Content.aspx?tabid=14&lang=tr> 12/10/2006

¹⁹⁴ TMSF’nin de bankaların çoğunluk hisselerine sahip ortakların hisselerine rehne konulması karşılığında bankalara sermaye desteği sağlaması benimsenmiştir. TMSF desteğine sahip olabilmek için banka aktiflerinin piyasanın en az %1’i düzeyinde olması gerekmektedir. Sermaye desteğine ek olarak , ana sermayesi en az %5 olacak şekilde sermaye yeterlilik oranına sahip bankalar , bu rasyo %9’a çıkana kadar TMSF tarafından yapılabilecek hisse senedine çevrilebilir sermaye benzeri krediye

Kasım 2005 tarihinde ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kabul edilmiştir. Böylece, AB direktifleri, uluslararası ilke ve standartlar ile uyumlu olarak mevcut sorunları çözümlenmeyi ve geleceğe yönelik politikalar oluşturmayı hedefleyen, şeffaflık ilkesi çerçevesinde, anlaşılır ve açık bir kanun hedeflenmiştir.¹⁹⁵

2.3. Kamu Bankalarının Durumu

2001 yılında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) kapsamında kamu bankalarının öncelikli hedefi likidite sorunlarının çözülmesi olmuştur. Bu amaçla birikmiş görev zararlarının sonlandırılması için görev zararına imkan veren yasalar yürürlükten kaldırılmış ve bankalara görev zararları karşılığında 25,8 katrilyon TL tutarında özel tertip tahvil verilerek, 2001 sonu itibariyle aktiflerinin düzlüğe çıkarılması sağlanmıştır.¹⁹⁶

IMF ile yapılan programın ön koşullarından biri olarak, Emlak Bankası, Ziraat Bankası’na devredilmiş, Ziraat Bankası ve Halk Bankası KİT statüsünden çıkartılarak anonim şirket haline getirilmiş ve Bankalar Kanunu ve özel hukuk hükümlerine tabi, etkinlik ve verimlilik prensipleri ile çalışmaları benimsenmiştir. Kamu bankalarından Vakıfbank’ın hemen, Halk Bankası’nın 2004 yılı sonuna kadar, Ziraat Bankası’nın da hemen ardından özelleştirilmesi benimsenmiştir.¹⁹⁷ Buna karşın bankaların özelleştirme süreci yavaş işlemektedir. 2005 yılı sonunda Vakıfbank’ın ilk halka arzı başarıyla tamamlanmıştır, Halk Bankası’nın özelleştirme süreci için bir mali danışman firma ile anlaşılmış ve Ziraat Bankası için de benzer bir sürecin takip edilerek özelleştirme takviminin 2006 yılı içinde tespit edilmesi tasarlanmaktadır. 2005 yılı itibariyle Türkiye’de kamu bankalarının bankacılık sektörü toplam aktiflerindeki payı %31’dir.

(katkı sermaye) hak kazanabileceklerdir. Bkz. Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu**, 18.Stand By düzenlemesi için niyet mektubu, Ankara 18 Ocak 2002, md.31

¹⁹⁵ TBB, **Bankalarımız 2005**, Mayıs 2006, İstanbul, s.9

¹⁹⁶ Çolak, Ö.F.(Ed), “Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması”, **Kriz ve IMF Politikaları**, Alkım Yayınları, İstanbul 2002, s.171

¹⁹⁷ Bkz. Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu**, 18. Stand By düzenlemesi için niyet mektubu, Ankara 5 Nisan 2003, md.31

E. Özelleştirmeler

1. Özelleştirmeler İçin Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Türkiye’de özelleştirme fikri ilk defa 1950’li yıllarda gündeme gelse de 1980’li yıllara kadar özelleştirmenin hukuki altyapısı oluşturulmamıştır. Özelleştirmenin kapsam ve boyutlarında yaşanan siyasi ve idari çekişmeler sürecin hızlı işlemesine engel olmuştur. Bununla beraber 2000’li yıllara girildiğinde IMF düzenlemeleri ve AB sürecinin de etkisi ile özelleştirme çalışmaları hız kazanmıştır.

Türkiye’de özelleştirmeye ilişkin ilk hukuki düzenleme 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı Kanun ile getirilmiştir. Böylece kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının devrine olanak tanınmıştır.

Özelleştirme programının yürütülmesi konusunda ise, 2983 sayılı yasa ile oluşturulan ve Nisan 1990’da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ile yeniden şekillenen “Kamu Ortaklığı İdaresi” görevli kılınmıştır.¹⁹⁸ 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile de, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii “Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu” olarak değiştirilmiştir.¹⁹⁹

Kasım 1994’te 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla özelleştirme işlemlerinin yürütülmesinden sorumlu olarak “Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK)” ve “Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB)” kurulmuş ayrıca “Özelleştirme Fonu” oluşturulmuştur. ÖYK kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına yöntemine karar veren kuruluş olup, ÖİB, ÖYK kararlarını uygulayan yürütme organıdır. Bu kanunla birlikte özelleştirmenin kapsamı genişletilmiş, iktisadi devlet teşekkülleri ile bunlara ait

---

¹⁹⁸ 2983 sayılı yasa ile oluşturulan “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi”, Nisan 1990’da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, “Kamu Ortaklığı İdaresi” ve “Toplu Konut İdaresi” adı altında iki ayrı kuruluş olarak yeniden örgütlendirilmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresi, özelleştirme uygulamalarının yürütülmesi ve Kamu Ortaklığı Fonu ile Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı’nın yönetimi konusunda görevli kılınmıştır. Bkz. ÖİB, **Türkiye’de Özelleştirme, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı**, Ankara, 2006, s.1

http://www.oib.gov.tr/program/turkiyede_ozellestirme.htm 12/07/2006

¹⁹⁹ ÖİB, a.g.e. 2006 s.2

kurum ve payların yanı sıra, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da özelleştirilebilmesine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmıştır.²⁰⁰ 3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanun'un adı "Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun" olarak değiştirilmiş ve genel olarak özelleştirme programında bulunan kuruluşların birleşme bölünme ve yeniden yapılandırılmaları hususlarında karşılaşılan güçlükler giderilmeye çalışılmıştır.²⁰¹

IMF ile yapılan kredi anlaşmaları nedeniyle KİT'ler hakkında takvime bağlı önlemler Niyet Mektuplarında da belirtilmektedir. Ayrıca KİT'lerin yeniden yapılandırılması hakkında benzer önlemlerin yerine getirilmesi, Avrupa Birliği üyeliğine adaylık sürecindeki müzakereler nedeniyle hazırlanan "Ulusal Programlar" ile de üstlenilmiş bulunmaktadır.²⁰²

2. Özelleştirme Yöntem, Uygulama ve Gelirleri

2.1. Özelleştirme Yöntemlerinin Gelişimi

Türkiye'de özelleştirmelerde kullanılan yöntemler:

- Satış: (1.Varlıkların satışı, 2.Hisse Satışı, (i) Blok Satış, (ii) Halka Arz / Çalışanlara Satış, (iii) Uluslararası Arz/ Borsada Satış/ Yatırım Fonlarına Satış (iv) Bu Yöntemlerin Bileşeni.
- Kiralama,
- İşletme Hakkının Devri,
  - Mülkiyetten Gayri Hakların Tesisi,
  - Gelir Ortaklığı Modeli,
  - Kupon Sistemi olarak sınıflandırılabilir.

---

²⁰⁰ Kanunla ayrıca özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması hükme bağlanmıştır. Bununla beraber 26 Mayıs 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4568 sayılı Kanunla "Özelleştirme Fonunun nakit fazlası, Hazinesinin iç ve dış borç ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine hesaplarına intikal ettirilir" ibaresi Özelleştirme Kanunu'na eklenmiştir.

²⁰¹ Bkz. ÖİB, a.g.e. 2006 s.4-6

²⁰² Hazine Müsteşarlığı, "Cumhuriyet'in 80. yılında KİT'ler", **Hazine Dergisi, Cumhuriyet'in 80. Yılı Özel Sayısı**, 2003 s.58

Son yıllarda Türkiye’de özelleştirme yöntemleri içinde blok satışın giderek artan şekilde kullanıldığı görülmektedir. Blok satışın yararları, ekonomide teşebbüs ve sermaye arzını artırmak için elverişli yapısı, finansman açısından satış hasılatını baştan garanti etmesi ve özelleştirilecek kuruluşta yönetim zafiyeti yaratmayan bir yöntem olması olarak sıralanabilir.²⁰³ Özellikle halk arasında KİT’lere karşı oluşan önyargı nedeniyle halka arz yönteminin başarıya ulaşmaması ve kamu açıklarının kapatılıp, %6,5 olan faiz dışı fazla hedefini tutturma hedefi blok satış yöntemini adeta zorunlu kılmıştır.

2.2. Özelleştirme Uygulamaları ve Elde Edilen Gelirler

Türkiye’de özelleştirme 1980 sonrası hükümetlerin en önemli politika önceliklerinden biri olmasına karşın ülkedeki ekonomik krizlerden ve hukuki ihtilaflardan olumsuz etkilenmiştir.

1985 yılından itibaren 243 kuruluşdaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 372 taşınmaz, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 97 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır.²⁰⁴ 1986’den itibaren hızlanan özelleştirme ile, bugüne kadar 195 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 186’sında hiç kamu payı kalmamıştır.

2000 yılı öncesi özelleştirmedeki büyük atılımlar, 1998 yılında Türkiye İş Bankası’ndaki kamu hisselerinin satışı, ve 2000 yılında TÜPRAŞ’ın halka arzı, GSM operatörü lisans ihalesi ile POAŞ’ın %51 hissesinin blok satışı olmuştur.²⁰⁵ ²⁰⁶ 2000 yılındaki 2,7 milyar ABD Doları’lık özelleştirme sonrası kriz yılı 2001 ve seçim yılı 2002 özelleştirme gelirlerinin düşük seviyede seyrettiği yıllar olmuştur. 2003 yılında ise 187 milyon ABD Doları tutarındaki özelleştirme bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

---

²⁰³ Akalın, G., **Türkiye’de Ekonomi-Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002 s.192

²⁰⁴ ÖİB, a.g.e. 2006 s.7

²⁰⁵ 2002 yılında POAŞ’ın kalan kamu hisseleri de İMKB’de halka arz yöntemi ile özelleştirilerek POAŞ’ta bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Bkz. ÖİB, a.g.e. 2006 s.8-9

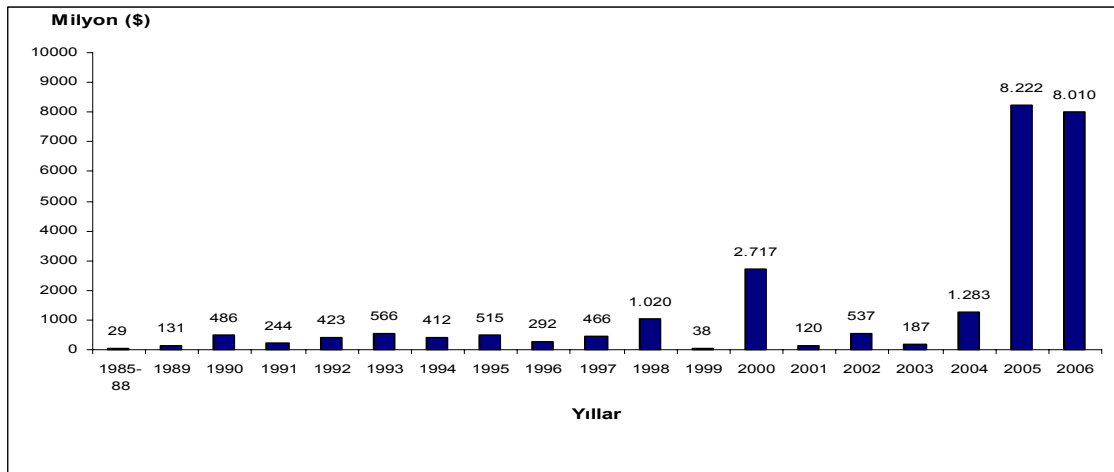
²⁰⁶ 2000 yılı sonu itibarıyla özelleştirme gelirlerinin %48’i özelleştirme kapsamındaki kuruluşların sermaye ödemeleri ve bu kuruluşlardan çeşitli nedenlerle ayrılan personelin özlük haklarıyla ilgili ödemelerde, %10’u borç ödemelerinde, %4’ü ise idarenin personel, danışmanlık, ihale v.b. harcamalarında kullanılmış olup sadece %38’i Hazineye aktarılmıştır.

2004 yılı özelleştirmenin hızlandığı yıl olmuş, 1.283 milyar ABD Doları tutarındaki özelleştirme geliri ağırlıklı olarak maden ve şeker işletmelerinin blok satışlarından (yaklaşık 400 milyon ABD Doları), tesis ve varlık satışından (607 milyon ABD Doları), THY hisselerinin halka arzından (190 milyon ABD Doları) elde edilmiştir.

2005 yılı ise Türkiye’de özelleştirme rekoru kırıldığı yıl olarak tarihe geçmiştir. 1985-2004 arası elde edilen gelirlere neredeyse denk 8.222 milyar ABD Doları satış geliri elde edilmiştir. Türk Telekom’un özelleştirilmesinden 6,55 milyar ABD Doları, PETKİM hisselerinin halka arzından 273 milyon ABD Doları, TÜPRAŞ’ın İMKB’de satışından 454 milyon ABD Doları gelir sağlanmıştır.²⁰⁷

2006 yılı ilk altı ayı itibariyle ise 8 milyar ABD Doları’lık özelleştirme gelirine erişilmiştir. TÜPRAŞ hisselerinin blok satışından 4.140, ERDEMİR hisselerinin blok satışından 2,77 milyar ABD Doları, Başak Sigorta ve Başak Emeklilik hisselerinin blok satışından 268 milyon ABD Doları gelir elde edilmiştir. Tesis ve varlık satışından 623 milyon ABD Doları, THY’nin halka arzından 207,8 milyon ABD Doları gelir sağlanmıştır.²⁰⁸

Şekil 3:Yıllar İtibariyle Özelleştirme Uygulamalarından Elde Edilen Gelirler

Kaynak: ÖİB, **Türkiye’de Özelleştirme**, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2006 s.25

²⁰⁷ Ayrıca varlık ve tesis satışlarından 404, ETİ Alüminyum A.Ş.’den 305, diğer turistik tesisler ve Kıbrıs Türk Hava Yolları’nın özelleştirilmesinden yaklaşık 93, Adapazarı Şeker Fabrikaları’nın özelleştirilmesinden 45 milyon ABD Doları gelir sağlanmıştır.

²⁰⁸ Bkz. ÖİB, **2006 Özelleştirme Uygulamaları**

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/2006_uygulamalar/2006_uygulamalar11.htm 12/06/2006

Tablo 21:Yöntemler İtibariyle Özelleştirme Gelirleri

	1986 – 2004		2005		2006		TOPLAM	
	ABD Doları	%	ABD Doları	%	ABD Doları	%	ABD Doları	%
Blok Satış	3.926.793.478	41	7.054.000.000	86	7.178.000.000	90	18.158.793.605	71
Tesis/Varlık Satışı	1.493.143.224	16	404.272.515	5	622.805.421	8	2.520.221.181	10
Halka Arz	2.860.019.875	30	273.719.603	3	207.820.151	3	3.341.559.663	13
İMKB'de Satış	800.819.126	8	460.234.642	6	0	0	1.261.053.782	5
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.368.792	0	0	0	0	0	4.368.792	0
Bedelli Devirler	377.823.128	4	30.013.471	0	1.695.702	0	409.532.305	2
TOPLAM	9.462.967.623	100	8.222.240.231	100	8.010.321.274	100	25.695.529.328	100

Kaynak: ÖİB, **Türkiye’de Özelleştirme**, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2006 s.24

F. Kamu Maliyesinde Etkinlik ve Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Düzenlemeler

1. Bütçe Dışı Kamu Maliyesi

Romanya’da 1990’lı yıllarda gözlenen ve başta fon uygulamaları olmak üzere bütçe dışı doğrudan harcamalar ve başta KİT görev zararlarından kaynaklı yarı mali harcamalardan oluşan bütçe dışı dolaylı harcamaların hacminin genişlemesi, Türkiye’de 1980’li yıllarda yaşanmıştır. Bütçe dışı fonların ve yarı mali harcamaların yüksek tutarlara ulaşması, kamu açıklarını gizleme ve saydamlığa zarar verme sonuçlarının dışında kamu sektörü ile ilgili temel göstergelerin yanıltıcı olmasına neden olmaktadır.

1.1. Fon Uygulamaları

Türkiye’de 1984-1990 döneminde 36, 1991-1995 döneminde 25 adet yeni fon oluşturulmuştur. 1993 yılında ise toplam fon gelirlerinin %85’ini oluşturan başlıca 65 fon geliri bütçe içine “vergi dışı gelirler” kalemi altında alınmış, bütçe dışında toplam 13 fon kalmıştır.²⁰⁹ 2000’li yıllarda ise IMF programı yapısal kriterleri gereğince kalan bütçe içi fonlardan Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonu; bütçe dışı fonlardan ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayi Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Özelleştirme Fonu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu haricindeki tüm fonlar Temmuz 2001’e kadar kapatılmıştır. Kalan fonların ise Meclis denetimine ve dış raporlamaya tabi tutulması benimsenmiştir.

²⁰⁹ Bu fonlardan önemli olanlar arasında Savunma Sanayi Destekleme Fonu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu sayılabilir.

5018 sayılı “Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu” (KMYK) ile, döner sermaye işletmeleri ve fonların gelir ve giderlerinin ilgili oldukları idare bütçesine dahil edilmeleri sağlanmakta ve belirli bir süre sonunda tasfiye edilmeleri öngörülmektedir.²¹⁰

1.2. Yarı Mali Nitelikli Harcamalar

Türkiye’de 1999 yıl sonu itibariyle, KİT’lerin birikmiş görev zararları 13 katrilyon TL’ye ulaşmıştır. Bununla birlikte en büyük görev zararı veren kuruluşlar kamu bankalarıdır. Ziraat ve Halk Bankaları 1994-1995 yıllarına kadar görev zararlarını kendi karları ile finanse edebilirken, bu tarihten sonra rekabetin hız kazanması ile piyasa hacimlerinin daralması ve sübvansiyonlu krediler ile giderek artan görev zararları vermiştir. Kamu bankalarının 1999 yılı sonu itibariyle birikmiş görev zararı 10 katrilyon TL ile GSMH’nin yaklaşık %12,5’ine denk gelmektedir.²¹¹ Bu bankaların yarı mali nitelikteki işlemleri üç sınıfa ayrılabilir: (i) kredi faiz oranı sübvansiyonu (ii) aşırı şube açma, aşırı personel istihdamı veya zayıf hazine yönetimi nedenlerinden kaynaklanan etkinsizlik kayıpları (iii) biriken görev zararlarına karşı verilen DİBS faiz giderleri.²¹²

2000 sonrası reform çalışmaları bağlamında, Nisan 2001’de yürürlüğe giren yeni kanun kapsamında, TCMB’nin Hazine ve diğer kamu kuruluşlarına avans veya kredi açması yasaklanmıştır. Kamu bankalarının özel hukuk hükümlerine tabi, etkinlik ve verimlilik prensipleri ile çalışması benimsenmiştir. Aynı şekilde enerji fiyatlarının dünya fiyatlarına entegre edilmesi, hem bütçe hem de cari işlemler dengesinin sağlanması açısından önemli olmuştur.

²¹⁰ Bülbül, D., Ejder, H.L., Şahan, Ö., **Devlet Bütçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s.42

²¹¹ 2000 yılında bu görev zararının %15’ine denk gelen kısmı karşılığında, yaklaşık 1.5 katrilyon lira tutarında özel tertip devlet tahvili ihraç edilerek ilgili bankalara verilmiştir.

Bkz. DPT, **Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı , Mart 2000 s.36

²¹² IMF, **Turkey: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Staff Country Report No.00/14, February 2000, s.13-14

2. Kamu Sektörü Reformları

2.1. Kamu Finansman ve Yönetiminin Güçlendirilmesi

Türkiye'nin 1990'lı yıllarda kamu mali yönetiminin güçlendirilmesine ilişkin reformları Romanya ile paralellik taşımaktadır.

2002 yılında 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile ihalenin ilanı aşamasından başlayarak, ihale edilen varlığın değerinin hesaplanması, tekliflerin alınması ve değerlendirilmesi aşamalarında şeffaflık sağlanması hedeflenmiştir.²¹³

4749 sayılı Borçlanma Yasası ile de bugüne kadar başta bütçe kanunları olmak üzere, devletin garanti verme sistemi tek bir kanunda düzenlenerek kamu borç yönetiminin sınırları belirlenmiş olmaktadır.

Gelir idaresinin modernizasyonu bağlamında, Türkiye'de 19. Stand-By düzenlemesi görüşmelerinin tamamlanması için öngörülen yapısal koşullarına uygun olarak 5345 sayılı "Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" 2005 Mayıs ayında yürürlüğe girmiştir. Getirilen düzenleme ile mevcut Gelirler Genel Müdürlüğü, merkez ve taşra teşkilatından oluşan ve esas olarak vergi uygulamasından sorumlu özerk bir idare şeklinde yapılandırılmaya çalışılmıştır.²¹⁴

2.2. Kamu Sektöründe Şeffaflığı Artırmaya Yönelik Reformlar

Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye'de de IMF programı yapısal kriterleri gereğince kalan bütçe dışı fonlar büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Türkiye'de bütçe dışı 5, Romanya'da ise 4 fon kalmıştır.

Türkiye'de 2003 yılında yayımlanan Devlet Muhasebe Genel Yönetmeliği ve 2004 yılında yayımlanan Genel Bütçeli Daireler ve Katma Bütçeli İdareler Muhasebe Yönetmeliği sonrası ülkemizde "tahakkuk esası"na göre şekillenen bütçe sistemine geçilmiştir. Romanya'da ise, 2005 yılında bütçe lemede tahakkuk esasına geçilmiştir.

---

²¹³ Türkiye'nin Kamu İhale Kanunu'nda 2003 yılında 4734 sayılı kanunla değişiklikler yapılmıştır. Kamu İhale Kanunu BM UNICTRAL standartlarına uyumludur.

²¹⁴ TEPAV, **Mali Saydamlık İzleme Raporu 3**, Aralık 2005, s.26

2004 yılından itibaren ise devletin mali istatistiklerinin daha düzenli, güvenilir olmasını ve analizin etkin yapılabilirliğinin sağlanması amacıyla bütçe kodlamasında “Analitik Bütçeleme Sınıflandırması” sistemine geçilmiştir. 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu” (KMYK) Aralık 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun’un yürürlüğe giriş tarihi ise 2006 yılı başı olmuştur. KMYK ile 2006 yılından başlayarak 3 yılı kapsayan bütçe sistemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda hükümetçe “Orta Vadeli Program” ve “Orta Vadeli Mali Plan” hazırlanması benimsenmiştir.²¹⁵ Böylece Türkiye’de çok yıllık bütçeleme sistemine adım atılmış olmaktadır. Romanya’da 2002 yılında çıkarılan Kamu Maliyesi Kanunu ile birlikte 3 yıllık program bütçelemeye başlanmıştır.

Bütçe sistemi ile ilgili olarak, Türkiye’de KMYK ile birlikte, daha önceleri 1050 Sayılı Muhasebe_i Umumiye Kanunu’na göre şekillenen bütçe türleri uluslararası standartlara uygun olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu çerçevede bütçe türleri (i) Merkezi Yönetim Bütçesi (ii) Mahalli İdareler Bütçeleri (iii) Sosyal Güvenlik Kurumları bütçeleri olmak üzere 3’e ayrılmıştır.²¹⁶ Romanya bütçesi, devlet bütçesi, mahalli idareler bütçesi, sosyal güvenlik fonları ve diğer özel fonlar olmak üzere 4’lü bir yapı arz etmektedir.

3. IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu ve ROSC Kapsamında Bir Değerlendirme

Türkiye için en son “Standart ve Kuralların Gözlemi Raporu” (ROSC) Mart 2006 tarihli rapor ile güncellenmiştir. Söz konusu Kod’un ilkeleri bağlamında Türkiye’nin durumu aşağıda irdelenmektedir.

---

²¹⁵ Orta Vadeli Program ile esas olarak bütçe ve takip eden iki yıla ait tahminlerin hazırlanması sırasında esas alınacak ilkeler, stratejik öncelikler ve temel ekonomik hedefler içerilmekte; Orta Vadeli Mali Plan ile ise, programda konulan hedef ve önceliklerin hayata geçirilmesinde gerekli kaynakların ilgili kuruluşlara tahsis edilmesi benimsenmektedir.

Bkz. TEPAV, **Mali İzleme 1**, Mayıs – Eylül 2005, Yönetişim Etüdüleri Programı, 2005, s.47-48

²¹⁶ Merkezi Yönetim Bütçesi de kendi içinde (i) Genel Bütçe, (ii) Özel Bütçe, (iii) Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluş Bütçeleri olmak üzere 3’e ayrılmaktadır.

3.1. Kamunun Ekonomideki Rol ve Sorumluluklarının Açık Olması Prensibi

Türkiye için gelen eleştiriler daha çok uygulamalarla ilgilidir. Genel olarak bütçede kamu sektörünün sınırlarının halen tam olarak ifade edilememesi,²¹⁷ yerel idarelerin yüksek borçluluğu ve muhasebe – raporlama süreçlerinin kamuya açık olmaması, özelleştirme sürecinde görev alan kurumların fazlalığı eleştirilmiştir.

Vergi ile ilgili düzenlemelerin çok çeşitli kanunlarda yer alması, geçici vergilerin her yıl yinelenmesi, buna karşılık bazı sektörlerde vergi muafiyeti düzenlemesine gidilmesi, vergi ve sosyal güvenlik affı uygulamalarının fazlalığı, vergi oranlarının Bakanlar Kurulu'nca değiştirilebilmesi, gelir toplama birimleri olan Gelir İdaresi'nin Maliye Bakanlığı'na, Gümrük İdaresi'nin ise Başbakanlığa bağlı olması saydamlığı zedeleyici unsurlar olarak nitelendirilmiştir.²¹⁸

3.2. Bütçenin Hazırlanma, Onaylanma, Raporlama Süreçlerinde Açıklık Prensibi

Türkiye'deki bütçe süreci ve KMYK ile getirilen bütçe sınıflandırması uluslar arası standartlarla uygundur. Bütçe sınıflandırmasında GFSM 2001 sınıflamasına geçilmiştir.²¹⁹ Bununla birlikte bütçenin hazırlanma sürecinde çok fazla kurumun görev alması²²⁰, mali tahminlerin ve makro projeksiyonların hesaplanmasında kullanılan model ve varsayımların yeterince açık olmaması saydamlığa zarar verici uygulamalar olarak nitelendirilmiştir.²²¹

---

²¹⁷ IMF GFS standartlarına göre yeniden şekillenen kamu sektörü tanımı, bağlı bakanlıklarca kurulan kuruluşlar, İller Bankası ve TMSF'yi içermemektedir.

²¹⁸ Bkz. IMF, **Turkey: Report on the Observance of Standards and Codes, - Fiscal Transparency Module**, IMF Country Report No: 06/126, March 2006, s.4-17

²¹⁹ Government Finance Statistics Manual: IMF tarafından hazırlanan ve nakit esası yerine tahakkuk esasına göre devletin mali raporlarının hazırlanmasını, varlıkların ve yükümlülüklerin her ülkede aynı sınıflamaya tabi tutulmasını amaçlayan düzenlemedir. AB ülkelerinde uygulanan ve Eurostat tarafından hazırlanan ESA 95 standardı ile paralellikler taşımaktadır. Türkiye 2004 yılında GFSM 2001 standartlarına uygun kodlama yapmaya başlamıştır ve 2006 yılından itibaren tüm kamu sektörünü tek bütçede toplayan bütçe uygulamasına geçilmiştir.

²²⁰ DPT, Yüksek Planlama Kurulu, Maliye Bakanlığı, harcamacı bakanlıklar, Bakanlar Kurulu ve TBMM, Sayıştay bütçe hazırlanma, onay ve raporlama sürecinde görev alan kamu kurumlarıdır.

²²¹ Bkz, IMF, a.g.e. IMF Country Reports No: 06/126, March 2006, s.17-26

3.3. Bilgilerin Kamuya Açık Olması Prensibi

KMYKK ile, mali raporların belli standartlar üzerinden düzenli olarak yayımlanması, bütçede toplam gelir ve giderler konusunda, tam ve ayrıntılı bir bilgi setinin kamuoyuna sunulması ilkesinin benimsenmesi saydamlık bağlamında önemli unsurlar olurken; kamu borçlarının gelecek değeri hakkında bilgi verilmemesi, finansal olmayan kamu kurumlarının da içinde olduğu bir toplu kamu sektörü bilançosunun oluşturulamaması eksiklik olarak nitelendirilmiştir.²²²

3.4. Ulusal Denetim ve İstatistik Organlarının Bağımsız Olması

5394 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ile 3 Temmuz 2005 tarihinde eski Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Kurumu'na dönüştürülerek görevlerine dair esaslar yeniden düzenlenmiştir.

5018 sayılı KMYKK ile bütçe denetim şekilleri de değiştirilmiştir. Buna göre bütçe denetimi iç kontrol sistemi ve dış denetim olarak ayrılmıştır. İç kontrol sistemi, mali yönetim, harcama öncesi kontrol ve harcama sonrası iç denetim faaliyetlerinin tamamıdır.²²³ Mali yönetim ve harcama öncesi kontrol süreçlerine ilişkin standartlar ve yöntemler Maliye Bakanlığı'nca, iç denetime ilişkin standartlar ve yöntemler İç Denetim Koordinasyon Kurulu'nca belirlenmektedir.²²⁴ Dış denetim ise Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Sayıştay genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerinin kanunlara, kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelemesini yapmaktadır. Bununla beraber Türkiye'de Sayıştay'ın denetim alanının kapsamı eleştirilmiştir. Sayıştay'ın denetimi performans denetiminden çok hukuki denetime dayanmaktadır.²²⁵

---

²²² Bkz IMF, a.g.e. IMF Country Reports No: 06/126, March 2006, s.27

²²³ İç kontrol mali hizmetler, harcama öncesi kontrol ve muhasebe hizmetlerinden oluşur. Her türlü mali faaliyette usulsüzlüklerin baştan önlenmesini amaçlar. İç denetim ise kamu idaresinin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılabilmesi için yapılan bir danışmanlık faaliyetidir.

²²⁴ Bülbül, D., Ejder, H.L., Şahan, Ö., a.g.e. 2005 s.131

²²⁵ Kızıldaş, E: **IMF Tarafından Belirlenen Mali Saydamlık Standartları, Bu Standartların Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Bu Konuda Yapılması Gereken Düzenlemelere İlişkin Öneriler**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, 2001, s.212

4. Vergi Sistemi Reformları

Türkiye’de 2000’li yıllarda vergi sistemi kamu finansmanının sağlanması bağlamında maliye politikasında gelir artırıcı önlemlerin parçası olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda özellikle kriz sonrası bir defalık niteliğinde vergiler getirilmiş, bu vergilerin bir bölümü sonraki yıllarda kalıcı hale gelmiş, vergi oranları artırılmıştır.²²⁶ Romanya’da ise olağanüstü nitelikte vergi uygulaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte iki ülkede de ekonominin düzelmesi ve bütçe açığının azalması ile beraber bazı vergi oranlarında indirimler gözlenmiştir.

Doğrudan vergiler alanında, Türkiye’de 2004 yılında %33 olarak uygulanan kurumlar vergisi oranı, 2005 yılında %30 olarak dikkate alınmış, 01.01.2006 tarihinden itibaren de % 20’ye düşürülmüştür. Böylece, Türkiye’nin yabancı sermaye yatırımlarında rekabet ettiği MDA ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkelere göre avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Gelir vergisinde 2006’dan itibaren, ücret - diğer gelirler ayırımından vazgeçilerek 4 dilimli, her bir gelir unsuru aynı şekilde artan oranlı tek tarifeye geçilmiştir. Vergi oranları %15-%35 arasında değişmektedir.

Dolaylı vergiler alanında ise KDV önce %17’ye sonra 2001 yılında %18’e çıkarılmış, Bununla birlikte 2005 yılına gelene kadar %8’lik indirilmiş KDV oranı uygulanan malların sayısı artırılmıştır.²²⁷ Türkiye’de ÖTV uygulamasına 1 Ağustos 2002 tarihinde geçilmiş, dağınık yapı gösteren mevcut tüketim vergileri yeniden düzenlenerek toplulaştırılmıştır. Ayrıca ülkemizin vergi mevzuatını AB mevzuatına uyumlaştırmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte özellikle alkollü içecek ve tütün mamulü vergilemesi ve otomobiller üzerinden alınan ÖTV’nin kapsam ve oranlarında AB müktesebatı ile uyumsuzluk bulunmaktadır.

---

²²⁶ 2000 yılında kriz sonrası ek gelir ve kurumlar vergisi tedbirleri, ek emlak ve motorlu taşıtlar vergisi düzenlemeleri, özel işlem ve özel iletişim vergileri, bedelli askerlik uygulaması, hazine bonoları reel kazançlarının geçmişe yönelik stopaja tabi tutulması bu önlemlere örnektir.

²²⁷ Vergi alanında uygulamaya konulan yeni düzenlemeler çerçevesinde, 2004 yılı sonunda çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı gıda ürünleri, eğitim hizmetleri, tıbbi ürün ve cihazlarda KDV indirimi getirilmiştir. 2006 yılında ise tekstil ve hazır giyim sektörüne yönelik KDV oranı %8’e indirilmiştir.

G. Değerlendirme

Türkiye, 24 Ocak Kararları ile birlikte piyasa ekonomisi kurumlarını ve kurallarını oluşturma konusunda önemli bir adım atmış ve 1980'li yıllarda kararlı bir çizgi izlemiştir. Liberalizasyon sürecinde büyük mesafe kaydedilmiştir. Fiyatlarda liberalizasyon, faiz oranı liberalizasyonu, döviz kuru liberalizasyonu, dış ticaret rejimi liberalizasyonu ve 1989 yılında sermaye hareketlerinin liberalizasyonu tamamlanmıştır.

1990'lı yıllar ise reform sürecinin siyasi kaygılarla yavaşladığı yıllar olurken, en önemli gelişme olarak AB ile Gümrük Birliği tesis edilmiş, dış ticaret rejimi AB ortak ticaret politikası çerçevesinde şekillendirilmiştir. Populist politikalar ile sosyal güvenlik sistemi açıklarının artırılması, 1989 sonrası sıcak para girişine dayalı bir büyüme süreci yaşanması ve siyasi istikrarsızlık süreci ekonomide kırılganlığı artırmıştır. Finansal serbestleşme olgusu ile sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ile beraber bankaların yurtdışından kısa vadeli kredi bulup, içeride devlet iç borçlanma senetlerine yatırımları ile, Türkiye'de kamu finansmanına yönelik bir bankacılık sistemi oluşmuştur. Bununla birlikte, cari işlemler dengesizlikleri ve ani sermaye çıkışlarının varlığı altında, kurdaki ani değer kaybı sonucunda bankalar açık pozisyonda yakalanmış ve ekonomik krizler kaçınılmaz olmuştur. Bankacılık sektöründe, mevduat kompozisyonu açısından bakıldığında da benzer bir yapısal bozukluk göze çarpmaktadır.²²⁸ Zira, toplam mevduattaki hızlı artışı yaratan unsur 80'li yılların sonundan itibaren artan şekilde döviz tevdiat hesapları olmuştur.

1990'lı yılların sonundan itibaren ise reformlar yeniden hız kazanmıştır. IMF eşgüdümünde yürütülen istikrar programları ile özellikle mali piyasalarda ve kamu maliyesinde harcama disiplini, ve denetim fonksiyonları geliştirilmiş, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ve BDDK'nın faaliyete geçmesi ile mali piyasaların gelişimini hızlandırmış, özellikle 2001 krizi sonrasında yapısal reformlar hız kazanmıştır. Yabancı sermayeyi çekebilmek amacıyla bürokratik engeller azaltılmış, özelleştirme süreci de 2004 sonrasında hızlanmıştır.

---

²²⁸ Yeldan, E, a.g.e. 2006, s.132

III. Piyasa Ekonomisine Geçiş Sonrası Türkiye'nin Ekonomik Performansı

A. Büyüme

1. Büyüme Dinamikleri

Türkiye'de 1983 yılına dek süren istikrarsızlık ortamından sonra, 1984 yılından itibaren hızlı büyümenin istikrara tercih edilmesi ile beraber izlenen genişleyici para ve maliye politikaları ile, 1988 yılına kadar ortalama %6,7 oranında bir büyüme sağlanmıştır. 1988 sonrasında reform sürecinin ivme kaybettiği ve ihracata yönelik büyüme stratejisinin sınırlarına ulaştığı gözlenmektedir.

1980'li yılların sonunda oluşan durgunluğu aşmak için 4 Şubat 1989'da ekonomik önlemler paketi açıklansa da, 1989 yılından itibaren hükümetin populist kaygılarla cari ve transfer harcamalarında artışa gitmesi, kamu finansmanında yapısal ve finansal dengesizlikleri artırmıştır. Ayrıca 32 sayılı KHK ile yabancı sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve TL'nin konvertibilitesi, açık ekonominin yasal ve kurumsal altyapısı hazır olmayan Türkiye'yi kısa vadeli sermaye hareketlerine bağımlı hale getirmiştir. Kısa vadede bu durumun büyümeye olumlu katkısı olsa da, (Körfez Savaşı'nın yaşandığı 1991 yılı hariç 1990-1993 döneminde yıllık %6'nın üzerinde büyüme oranları gerçekleşmiştir) 1994 yılında ekonomi krizle sarsılmıştır.

Bu dönemin temel ikilemi "sıcak para" olarak nitelendirilen kısa vadeli yabancı sermaye ve dış borçlanma ile makro dengelerin tutturulması, buna karşın yüksek faiz hadleri ile değerlendirilen kurun dış ticaretteki üretici sektörleri geriletmesidir. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, kamu açıklarının finansmanında kısa vadeli sermayenin kullanılmasını olanaklı hale getirerek, sıcak para girişi sonrası TL'nin aşırı değerlendirilmesi sonucunu yaratmıştır. Aşırı değerli TL ve düşük ücretle rekabetçilik avantajı sağlama politikasının sonuna gelinmesi, ihracata dayalı büyüme sürecinin de sonunu getirmiştir.²²⁹

---

²²⁹ Bkz. Yıldırım, E., Yıldırım, R., "1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri" **16. Türkiye Maliye Sempozyumu Tebliği**, 2001,s.8 <http://www.bayar.edu.tr/%7Emsempoz/yildirim.zip> 24/05/2006

1990'ların ikinci yarısında da ekonomideki bu dalgalı yapı sürmüştür. 1995-1997 arasında ulaşılan yaklaşık ortalama %8 oranındaki büyüme sonrası, 1998 yılında büyüme yavaşlamış ve 1999 yılında ekonomi yüzde 6,1 küçülmüştür. 2000 yılı büyüme oranı ise %6,3 olmuştur. Bununla beraber ekonomideki para ikamesi ve bankacılık sektörün ağırlıklı olarak yurtdışından döviz olarak borçlanıp Hazine'yi fonlama işlevi dolayısıyla yarattığı açık pozisyonlar, yüksek cari açıkların olduğu bir ortamda döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasına neden olmuş ve oluşan kaos ortamında 2001 yılında ekonomi %9,6 küçülmüştür.

Türkiye'de Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) adı altında yeni ve çok daha kapsamlı bir ekonomik reform programı ilan edilmiştir. Bu dönemde IMF gözetiminde gerçekleştirilen reform süreçleri sonucunda ekonomi istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2002-2004 döneminde ortalama yıllık büyüme oranı %7,9 olmuştur. Bu büyümede sanayi ve ticaret sektörlerinin oldukça önemli payları olurken, harcamalar yönünden de ertelenmiş olan özel sektör yatırım ve tüketim harcamalarının rolü olmuştur.²³⁰ 2005 yılında ise özellikle son çeyrekte gözlenen hızlı büyüme ile yılın tamamında GSYİH ve GSMH, sırasıyla % 7,4 ve % 7,6 oranlarında artmıştır.

2. Sektörler İtibariyle GSMH ve Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı 1980 yılında %21,8 iken, dalgalı bir seyir sonrası 1990'ların ikinci yarısında %25 seviyelerine yükselmiş; ancak izleyen yıllarda düşüş göstererek 2003 yılında %16,1'e gerilemiş; 2004 yılında da %18,4 olarak gerçekleşmiştir.

GSMH içindeki payı bakımından sektörler bazında yapılan incelemede, sanayi ve hizmet sektörlerinin payının arttığı, tarım sektörünün payının ise azaldığı gözlenmiştir. Bu dönemde kamu kesimi sabit yatırımlarının toplam içindeki payı 1980'de %40 iken 2004 yılında %24'e düşmüştür. İdeolojik nedenlerle kamu kesiminin enerji ve altyapı dışında sabit sermaye yatırımlarından çekilmesine karşın,

---

²³⁰ Bulut, C., **Ekonomik Yapı ve Politika Analizi, Türkiye Ekonomisi Performans Değerlendirmesi**, DER Yayınları, İstanbul 2006, s.389

özel sektörün bu açığı kapatamadığı gözlenmiştir.²³¹ (Türkiye’de sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımlarının toplama oranı Ek 8’de tablolaştırılmıştır.)

Tablo 22:Türkiye’de Sektörler İtibariyle GSMH ve Sektörlerin GSMH Payı

Yıllar	GSMH % Değişim	TARIM		SANAYİ		HİZMETLER	
		GSMH Payı	GSMH Büyüme	GSMH Payı	GSMH Büyüme	GSMH Payı	GSMH Büyüme
1980	-2,8	24,2	1,1	20,5	-3,3	55,4	-3,7
1985	4,3	19,4	-0,5	23,6	6,2	57	5,1
1990	9,4	16,3	6,8	25,9	8,6	57,9	10,3
1991	0,3	16,1	-0,9	26,5	2,7	57,4	0,6
1992	6,4	15,8	4,3	26,5	5,9	57,8	6,5
1993	8,1	14,5	-1,3	26,5	8,2	59	10,7
1994	-6,1	15,3	-0,7	26,6	-5,7	58,1	-6,6
1995	8	14,4	2	27,7	12,1	57,9	6,3
1996	7,1	14	4,4	27,7	7,1	58,3	7,6
1997	8,3	12,7	-2,3	28,1	10,4	59,2	8,6
1998	3,9	13,4	8,4	27,6	2	59	2,4
1999	-6,1	13,4	-5	27,9	-5	58,7	-4,5
2000	6,3	14,1	3,9	23,3	6	59	8,9
2001	-9,5	12,1	-6,5	25,7	-7,5	58	-7,7
2002	7,9	11,6	6,9	25,2	9,4	57,7	7,5
2003	5,9	11,7	-2,5	24,7	7,8	58,2	6,7
2004	9,9	11,2	2	24,9	9,4	59	10,2
2005	7,6	11,2*	5,6	29,4*	6,5	59,4*	8,2
2006	6,1	10,8*	0,6*	29,4*	4,5*	59,8*	5,7*

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, Tablo 1.2, DPT, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2004 Yılı Programı** s.44, DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler** Mayıs 2006 Tablo 2-2, DPT, **Ekonomik Gelişmeler Mayıs 2006** s.2’deki ilgili yıllara ait veriler kullanılmıştır. (*) Tahmini

Sanayi sektörünün GSMH içindeki payı 1980 yılında %20,5 iken, dönem boyunca ortalama %25’ler seviyesinde gerçekleşmiş; 2005 yılında %29’u aşmıştır. Sektörün bu yıllardaki üretim ve ihracat başarımı teknolojik bir atılıma dayalı verim artışından değil, esas olarak reel devalüasyonları gerçekleştiren döviz kuru politikaları ile ücret maliyetindeki aşınmaya dayalı olmuştur.²³²

Türkiye’de 2001 sonrası dönemde ticaret açıklığı ve finansal derinliğin artması güçlü toplam faktör verimliliği (TFF) performansına işaret etmektedir. İhracat ve ithalat toplamının GSYİH’ya oranı olarak ifade edilen ticaretin açıklığı

²³¹ Özel sektörün özellikle konut gibi ticarete yönelik olmayan sektör yatırımlarında sıçrama yaptığı görülmüştür.

²³² Boratav, K., a.g.e. 2005, s.163

oranı 1993-2003 arasında %33'ten %59'a yükselmiştir. Liberalizasyon ve reformlar etkisini (özellikle ekinlik kazancı ve TFF büyümesi şeklinde) en fazla sanayide göstermiş, buna karşın hizmet sektöründe işgücü verimliliği durağan kalmıştır.²³³

B. Enflasyon

Türkiye'de 1980 sonrası bir yandan fiyat liberalizasyonu çalışmalarının başlatılırken, bu durumun enflasyonist etkilerini kırmak için de talebi kısımaya yönelik gelirler politikası önlemleri alınmıştır. 1980 yılında %115'lere çıkan TÜFE'den sonra, 1981-1983 döneminde yıllık ortalama TÜFE enflasyonu %31,1 olmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda ekonomi politikaları daha hızlı bir büyüme hedefiyle gevşetilmiş, bununla birlikte kamu kesimi borçlanma gereği özellikle 1987 sonrasında çok hızlı seyretmiş ve açık finansmanında iç borçlanmaya artan şekilde başvurulması sonucu para arzı bütçe politikasına fazlaca bağımlı hale gelmiştir. Para arzının kontrol edilememesi, iç talep artışı, ithal girdi fiyatlarındaki artış enflasyonun kalıcı hal almasını neden olmuştur.

1991 seçimlerinin ardından 1990 yılına kadar finansman fazlası veren sosyal güvenlik kuruluşları ve fonlarının, populist yasa değişikliği sonrası 1991 yılından itibaren açık vermeye başlaması ve Merkez Bankası'nın kamu kesimine açtığı kredilerdeki artış enflasyonun yükselmesine yol açmıştır.²³⁴ TÜFE, 1994 krizinde %106'ya kadar çıktıktan sonra, 1995'te %89'a düştüyse de artık eskisinden daha yüksek bir platoda izlemeye başlamıştır. 1995 seçimleri sonucu ortaya çıkan politik istikrarsızlık ortamında yüksek bütçe açıklarına eşlik eden parasal büyüklüklerdeki hızlı büyüme enflasyonun temel nedeni olmuştur.

Lim, C.H. ve Papi, L tarafından yapılan ve 1970 – 1995 yılları arasında Türkiye'deki enflasyon dinamiklerin inceleyen çalışmadaki regresyon analizinde, kurdaki dengesizlikler ve kamu sektörü açıklarının enflasyon üzerinde etkisi anlamlı çıkmakta, buna karşın para arzı artışının enflasyon üzerinde bağımsız bir etkisinin

---

²³³ Bkz. World Bank, **Turkey Country Economic Memorandum Promoting Sustained Growth and Convergence with the European Union**, February 23, 2006, s.5-7

²³⁴ Bkz. Yıldırım, E., Yıldırım, R., a.g.e. 2001, s.8

bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.²³⁵ Bu durum, dönemin para politikasının pasifize edilmesinden kaynaklanmaktadır.

1998 yılında IMF ile yapılan yakın izleme anlaşması ile ekonomi politikasının enflasyonu düşürme hedefine odaklanması benimsenmiş ancak seçim yılı olan ve iki büyük depremin yaşandığı 1999'da bu hedef gerçekleştirilememiştir. 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı ile belirlenen hedefler ise Kasım 2000 krizinin yaşandığı ortamda gerçekleştirilememiştir.²³⁶ 2001 yılında yaşanan büyük kriz enflasyonda da artışa neden olmuştur. Ancak talepte gözlenen gerileme enflasyondaki artışı sınırlı tutmuştur. (TÜFE:%61,6, TEFE:%54,4)

Bu dönem, bir yandan enflasyonu yaratan kamu açıklarının kapatılması için %6,5 faiz dışı fazla hedefi bağlamında mali disiplin sürdürülürken; diğer yandan da para arzı artışının NDV artışına bağlanması ve NİV artışına tavan getirilmesi ile kamu harcamaları sınırlandırılmış, ekonomide yapısal reformların hızlanması ile Türkiye'de enflasyon düşüş trendine girmiştir.^{237 238}

2002 yılından itibaren örtülü enflasyon hedeflemesi izlenerek para ve maliye politikalarının enflasyon hedefi çerçevesinde koordinasyonu amaçlanmıştır. 2004 yılı sonu itibarıyla dünya emtia fiyatlarının arttığı bir dönem olmasına karşın Türkiye'de

---

²³⁵ Lim, H.C., Papi, L, **An Econometric Analysis of the Determinants of Inflation in Turkey**, IMF Working Paper, WP/97/170, December 1997, s.19-23

²³⁶ 2000 yılı hedefleri olarak 12 aylık TEFE artışı %20, TÜFE artışı ise %25 olarak öngörülse de, 2000 Kasım krizinin yaşandığı bir ortamda TEFE ve TÜFE sırasıyla %54,9 ve %51,4 olarak gerçekleşmiştir.

²³⁷ Krizin etkisi ile 19 Şubat 2001 tarihinde 9.972 milyon ABD Doları olan NDV hesabı, kriz ortamında 2001 yılının son günü -8.859 milyon ABD Doları'na düşmüştür. 2000 yılı sonunda 2.476 trilyon TL olan NİV hesabı, 2001 yılı sonunda 20.556 trilyon TL'ye yükselmiştir. Merkez Bankası'nın Şubat 2001 krizi sonrası kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla söz konusu bankalardan satın aldığı Devlet İç Borçlanma Senetleri karşılığında piyasada önemli miktarda fazla likidite oluşmuştur. Bkz. TCMB, **Yıllık Rapor 2002** s.77

²³⁸ 2002 yılından itibaren NİV kalemi azalmaya, NDV artmaya başlamıştır. 2003 ve 2004 yıllarında hedefler dahilinde NİV kalemi dalgalı bir seyir izlese de, yıl genelinde durağan bir seyir izlemiştir. 2005 yılında ise ters para ikamesinin hızlanması sonucu NDV hızlı bir artış trendine girerken NİV'deki düşüş trendi de hızlanmıştır. Özellikle piyasaya toplam tutarı yaklaşık 22 milyar ABD Doları'nı bulan döviz alım ihaleleri ve doğrudan döviz müdahaleleri etkili olmuştur. Bilançonun aktif tarafında, 2005 yılı boyunca NİV kalemi, -2.179 milyon YTL seviyesine gerilemiştir. NDV hesabı ise, 25 milyar ABD Doları artış göstererek 34,9 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. Uygulanmakta olan ekonomik program çerçevesinde performans kriteri niteliğinde takip edilen Net Uluslar arası Rezervler (NUR) de benzer şekilde bir artış göstermiş ve yıl sonu itibarıyla 22,4 milyar ABD Doları artışla 49,7 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Bkz. TCMB, **Yıllık Rapor 2005**, s.74

enflasyon uzun yıllar sonra ilk defa TÜFE %9,3 ile tek haneli rakamlara erişmiştir. Enflasyondaki düşüş sonucu, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren TL'den 6 sıfır eksiltilmesi ile 1 milyon TL = 1 Yeni Türk Lirası şeklinde düzenlemeye gidilmiştir.

Enflasyon 2005 yılında da düşüş trendini sürdürmüş artık Üretici Fiyat Endeksi olarak isimlendirilen endeks yıl sonu itibariyle %5,26, TÜFE ise %7,72 olarak gerçekleşmiş ve %8'lik hedefin altında çıkmıştır. Açık enflasyon hedeflemesine geçilen 2006 yılında TÜFE enflasyon hedefi %5 olarak ilan edilmiştir. Bununla beraber 2005 yılından itibaren ekonomide gözlenen canlanma sonucu enflasyon beklentilerinde artış meydana gelmiştir.

Tablo 23: Türkiye'de 1980 Sonrası Enflasyon Oranları

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
TÜFE ortalama%	115,6	33,8	21,9	31,4	48,4	45	34,6	38,9	73,7	63,3	63,8	63,8	72,3
TEFE ortalama%	107,2	36,8	25,2	30,6	52	40	26,7	39	70,5	63,9	52,3	55,4	62,1
Yıllar	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
TÜFE ortalama%	66,1	106,3	89,1	80,4	85,7	84,6	64,9	54,9	54,4	45	25,3	10,6	8,2
TEFE ortalama%	58,4	120,6	86	75,9	81,8	71,8	53,1	51,4	61,6	50,1	25,6	11,1	5,9

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Aralık 2005, Tablo 8.1 ve 8.3'teki veriler konsolide edilmiştir.

C. Ödemeler Dengesi Gerçekleşmeleri

1. Cari İşlemler Hesabı

1980 sonrası Türkiye'de cari işlemler dengesinde dikkati çeken ilk husus, dış ticaretin hacim ve GSMH'ye oran olarak kaydettiği çarpıcı gelişmedir. Türkiye'nin dış ticareti 1980'li yıllar boyunca hızla artmıştır.²³⁹ Buna karşın ihracat artışı ekonomide yeni kapasite yaratılmasından çok, sanayideki atıl kapasitenin harekete geçirilmesi ile sağlandığından, 1988 sonrası duraklamaya geçmiştir.

1984 yılından itibaren ithalat rejimindeki liberalizasyonun hızlanması ve gümrük vergilerindeki indirimler sonucu ithalat rakamları da artış göstermiştir.

²³⁹ İhracattaki artışta 1980 sonrası iç talebin daraltılması politikaları sonucu yoğun teşviklerin ve mevzuattaki formalitelerin azaltılmasının da etkisiyle üreticilerin dış piyasaya yönelmesi, devalüasyonlar sonucu Türk mallarının görece ucuz halde olması, olumlu dış konjonktür ile TCMB bünyesinde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, EXIMBANK ve Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin kurulmasıyla yaşanan kurumsal gelişme etkin olmuştur.

İthalattaki artış daha çok ekonomik büyüme ve ekonominin dışa bağımlı hale gelmesi ile ilgilidir. Bununla birlikte 1980 – 1990 arası hacim olarak yaklaşık değerlerle ihracat %345, ithalat ise %200 artmıştır. 1980 yılında %38 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 1990 yılına gelindiğinde %57'ye yükselmiştir.

1990 sonrası ise GATT yükümlülükleri çerçevesinde ihracat teşviklerinin azaltılması, kamunun finansman sorunu nedeniyle değerli TL politikası izlenmesi ve artan ücretler ihracatın durgunlaşmasına neden olmuş, ayrıca 1991 Körfez Krizi ve sonrasında Irak'a yönelik uygulanan ticaret yasağı Türkiye'nin bölgeyle olan ticaretine sekte vurmuştur. 5 Nisan 1994 kararları sürecinde yapılan devalüasyonla birlikte, 1994 yılında ihracat %18 artarken ithalat %20,9 azalmıştır. Bununla birlikte, ithalat 1995 yılında %53,5 oranında rekor bir artış sergileyince cari işlemler dengesindeki düzelme tersine dönmüştür.

GATT yükümlülükleri çerçevesinde ihracata yönelik devlet yardımlarının iyice sınırlandırılması ve 1996 yılında AB ile “Gümrük Birliği”ne gidilmesi, ticaret hacmimizde artış bağlamında faydalı olmuştur. Ancak gümrük birliğinin ilk yıllarında Türkiye dış ticaret dengesinde büyük açıklar vermiştir. 1995 yılında 21,636 milyar ABD Doları olan ihracatımız 2000 yılına gelindiğinde 30,721 milyar ABD Doları olmuştur. İthalatımız ise 1995 yılında 34.788 milyar ABD Doları iken 2000 yılında 52.680 milyar ABD Doları'na çıkmıştır.

Genel olarak 1990 – 2000 döneminde ihracat %137, ithalat %134 artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı 1999 yılında %74'e çıkmış, 2000 yılında ise %58'e gerilemiştir. 2001 yılında, kriz sonrası TL'nin hızlı değer kaybı sonucu ithalattaki azalma dış ticaret açığını 3,7 milyar ABD Doları'na kadar düşürmüş, ihracatın ithalatı karşılama oranı %90'lara çıkmıştır. 2002 yılından itibaren ise, Türkiye özellikle Batı ile ticari entegrasyonunu geliştirirken, ithalat ile ihracat artışı arasındaki makas açılmaya başlamıştır. 2001 - 2005 döneminde Türkiye'nin ihracatı %124 artarken, ithalattaki artış %188 olmuştur. 2005 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %70 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, dış ticaret

açığı 2005 yılında 32,9 milyar ABD Doları olmuştur.²⁴⁰ Cari açık da hizmet gelirleri hesabındaki artışa karşın, 23,2 milyar ABD Doları ile GSMH'nin yaklaşık -%6,5'ine ulaşmış ve bir risk faktörü oluşturmuştur.

Cari işlemlerin açık veya fazla vermesinde belirleyici bir başka etmen, görünmeyen kalemler başlığı altında yer alan hizmet ticaretidir. Özellikle turizm sektörü lehine uygulanan politikaların bir sonucu olarak düzenli artan turizm gelirleri, dış borç faiz ödemelerine rağmen döviz gelirleri açısından önemli bir kaynak oluşturmuştur. Hizmet hesabı genel dengesi 1980'de 162 milyon ABD Doları açık pozisyonundan, 1990 yılında 4,906 milyar ABD Doları, 2000 yılında 11,368 milyar ABD Doları ve 2005 yılında ise 13,996 milyar ABD Doları fazlaya çıkmıştır.

2. Sermaye Hareketleri Hesabı

Liberalleşme sürecinde, doğrudan sermaye yatırımları sınırlı düzeyde artmış, bununla beraber özellikle 1986'da İMKB'nin kurulması ve 1989 yılında yabancı sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonrasında, portföy yatırımlarında ve diğer kısa vadeli sermaye akımlarında daha fazla artış gözlenmiştir.

Genel olarak sermaye hareketleri hesabı 1980 sonrası döneminde, 1988, 1991, 1994, 1998, 2001 yılları hariç hep fazla vermiştir. Ödemeler bilançosu verilerine göre, 1991 yılında Körfez Savaşı, 1994 yılında Meksika krizi, 1997 Asya ve 1998 Rusya krizleri gelişmekte olan ülkelere güveni azaltarak sermaye akımlarının çıkış yönünde olmasını sağlamıştır. 2001 yılında ise, Türkiye'deki kriz ortamında 14,6 milyar ABD Doları sermaye çıkışı yaşanmıştır. 2002-2005 döneminde ise, ekonomik gelişim süreci ile birlikte Türkiye'ye sırasıyla 1,2, 7,2, 17,7 ve 43,8 milyar ABD Doları net sermaye girişi yaşanmıştır.²⁴¹ (Türkiye'nin Ödemeler Dengesi Ek 9'da tablolatırılmıştır.)

²⁴⁰ Yurt içi sanayi üretim artışı, makine teçhizat yatırımları, inşaat sektöründeki canlanma ve ham petrol fiyatlarında gözlenen artış ithalat artışının belirleyicisi olmuştur. İhracat performansının yavaşlamasında, tekstil ve giyim sektöründe Asya ülkelerinden kaynaklanan rekabet baskısı ve aşırı değerli TL faktörü olumsuz etken olmuştur.

²⁴¹ Veriler DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Mayıs 2006, Tablo:5-1, s.49'daki ödemeler dengesi tablosundan alınmış olup, 2005 yılı verileri geçicidir.

Özel sermaye hareketleri olarak nitelendirilen doğrudan yabancı sermaye akımları ve portföy yatırımlarında, 1980-2000 döneminde fiili olarak 10.919 milyar ABD Doları, net olarak da 7.861 milyar ABD Doları yabancı sermaye girişi yaşanmıştır.²⁴² 2000’li yıllarda ise özel sermaye hareketlerinde canlanma başlamıştır. Özellikle 5 Haziran 2003 tarihli, 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun çıkarılması ile yabancı yatırımcıların önündeki bürokratik engeller azaltılmıştır. 2005 yılında başarılı özelleştirme uygulamalarının katkısıyla, 8 milyar ABD Doları net yabancı sermaye girişi yaşanmıştır. 2006 yılında bu süreç devam etmektedir.²⁴³ Net portföy yatırımları da 2001 yılında -4,5 milyar ABD Doları, iken 2005 yılına gelindiğinde 13,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.²⁴⁴

1980 sonrası sermaye akımlarının yapısında da önemli değişiklikler olmuş, dış borçlanmada vadeler kısalmıştır. Bu eğilimde bankaların yurtdışından kolay kredi bularak DİBS’e yatırım yapma tercihi etkin olmuş, Türkiye’nin toplam dış borcu 1980 yılında 15 milyar ABD Doları iken 2000 yılında (28,3 milyar ABD Doları kısa, 91,4 milyar ABD Doları orta-uzun vadeli) 119,7 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır.

2001 Krizi sonrasında ise, ticari bankaların borçlarını geri ödeme gayreti içinde olmaları ve uluslar arası finans kuruluşlarından sağlanan kredilerin katkısıyla orta ve uzun vadeli borçların oranı artmıştır.

2005 yılında toplam dış borç stoku 170 milyar ABD Doları’na çıkarken orta ve uzun vadeli dış borç stokunun payı 132 milyar ABD Doları’na, kısa vadeli dış borç stokunun payı ise 38 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır. Bir başka ifade ile 2000 yılından bu yana toplam dış borç stoku %42 artmış, kısa vadeli borç stoku %35, orta ve uzun vadeli borç stoku ise %44 artmıştır. Bununla beraber, büyüme sonucu dış borç stokunun GSMH’ye oranı 2000 yılında %59,3 seviyesinde iken, 2005 yılında %50’nin altına gerilemiştir.

---

²⁴² Bkz. Şahin, H., **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, Genişletilmiş 7. Baskı, Bursa 2002, s.398

²⁴³ Veriler DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Mayıs 2006, Tablo:5-22, s.75’teki ödemeler dengesi tablosundan alınmış olup, 2005 yılı verileri geçicidir.

²⁴⁴ İlgili veriler T.C. Merkez Bankası Yıllık Rapor ve Ödemeler Dengesi Raporlarından alınmıştır.

Tablo 24: Türkiye’de Dış Denge ve Borç Göstergeleri

%	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Dış Ticaret Açığı / GSMH	-6,20	-4,78	-5,02	-7,74	-3,18	-7,65	-5,56	-7,74
Cari İşlemler Açığı / GSMH	-1,72	0,16	-0,61	-3,53	2,01	-1,36	-1,32	-1,36
DYY/ GSYİH (i)						0,46	0,34	0,30
Dış Borç / GSMH	32,21	33,20	34,62	37,04	49,59	43,08	43,21	43,76
Dış Borç Toplamı (milyon ABD Doları)	49.035	50.489	55.592	67.356	65.601	73.278	79.330	84.191
Kamu Kesimi Dış Borcu (milyon ABD Doları) (ii)								
Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	39.535	41.372	42.932	48.823	54.291	57.577	62.258	66.500
Kısa Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	9.500	9.117	12.660	18.533	11.310	15.701	17.072	17.691
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dış Ticaret Açığı / GSMH	-6,82	-5,43	-10,90	-2,58	-3,98	-5,88	-7,89	
Cari İşlemler Açığı / GSMH	0,96	-0,72	-4,87	2,35	-0,83	-3,37	-5,16	
DYY/ GSYİH (i)	0,29	0,08	0,06	1,94	0,47	0,50	0,62	2,37
Dış Borç / GSMH	46,67	55,59	59,28	78,01	71,99	60,76	54,04	
Dış Borç Toplamı (milyon ABD Doları)	96.388	102.987	118.568	113.658	130.219	145.367	161.801	
Kamu Kesimi Dış Borcu (milyon ABD Doları) (ii)			38.729	56.773	63.346	68.583	64.643	65.602
Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	75.614	80.066	90.267	97.255	113.795	122.354	129.906	
Kısa Vadeli Dış Borç (milyon ABD Doları)	20.774	22.921	28.301	16.403	16.424	23.013	31.895	

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, Tablo 3.1., 3.11., 3.13’deki veriler konsolide edilerek hazırlanmıştır.

- (i) DYY verileri DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2004**, Tablo:3.10, s.46, GSYİH verileri World Economic Outlook Database, April 2006, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/dbginim.cfm> sitesinden alınarak tarafımdan hesaplanmıştır.
- (ii) Hazine Müsteşarlığı, **Kamu Borç Yönetimi Raporu**, Tarihsel Veriler, Mayıs 2006, s.4 http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/TarihselVeriler_Mayis2006.xls

D. Kamu Kesimi ve Mali Politikalar

1. Bütçe Gelir ve Harcamaları

1.1. Bütçe Harcamaları

1980 yılında kamu harcamalarının GSMH içindeki payı %20,33 iken 1990 yılında %16,92 olmuş, 2000 yılında ise %37 olarak gerçekleşmiştir.²⁴⁵ 2001 krizi

²⁴⁵ Bu değerlendirme sadece konsolide bütçe giderleri bakımından yapılmıştır. KİT’ler, mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumu harcamaları, fonlar, döner sermayeli işletmelerin giderleri de hesaba katıldığında, 2000 yılı için Akalın’ın çalışmasına göre Türkiye’de kamu harcamalarının payı GSMH’nin %71,77’sine ulaşmıştır. Akalın çalışmasında GSMH’nin %70’ine ulaşan bir kamu hacminin sosyalist olmayan hiçbir ülkede olmadığı kadar yüksek olduğuna işaret etmektedir. 2000 yılında konsolide bütçe harcamalarının GSMH’ye oranı %37,4’tür. Dolayısıyla kamu kesimi hacmini dikkate alırken konsolide kamu kesiminin dikkate alınması gerektiği ortadadır. Akalın ayrıca

sonrası kurda ve faiz oranlarındaki artış ve milli gelirin gerilemesi sonucu bu oran %46'ya kadar çıktıktan sonra, 2005 yılında %32'ler seviyesine gerilemiştir.

1980 sonrası toplam yatırım harcamalarının konsolide bütçe içerisindeki payı hızla düşmüştür. Bu oran 1980'lerin başında %17,2 seviyelerinden 2004 yılı sonunda %4,98'e gerilemiştir. Bütçe dışı fonların varlığı bu oranın düşüklüğünde etkilidir.

1980'li yılların başında Türkiye'nin kamu harcamaları içerisinde en yüksek payı cari harcamalar alırken, özellikle reel ücretleri düşürmeye yönelik izlenen gelirler politikası ve artan faiz harcamaları ile 80'li yılların ikinci yarısından itibaren transfer harcamalarının payının cari harcamaları aştığı görülmüştür. Cari harcamalar 1980 yılında konsolide bütçenin %45'i (%31,7'si personel harcamaları) ve GSMH'nin %9,5'i seviyesinde olurken, bu oranlar 2004 yılında sırasıyla %29,48 (%24,09'u personel harcaması) ve GSMH'nin %10,40'ı seviyesinde olmuştur.

Transfer harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı 1980 yılında %36,9 (faiz ödemelerinin payı %2,9) iken, 2000 yılında %65,18 (%43,52'si faiz ödemesi) olmuştur. 2004 yılı sonu itibariyle transfer harcamaları %65'lik payını muhafaza etse de; faiz harcamaları ekonominin istikrar sürecine girmesi ile birlikte düşen faiz oranları sayesinde %37,38'e gerilemiştir. Faiz ödemeleri 2001 yılında vergi gelirlerinin %103'ü iken, 2005 yılında bu oran %43 seviyelerine gerilemiştir.

1.2. Bütçe Gelirleri

1980'li yıllarda ekonomi politikasında gönüllü tasarrufların zorunlu tasarruf vergilere tercih edilmesi ile tasarruf eğilimi yüksek sermaye geliri sahiplerinin vergi yükünün azaltılması benimsenmiştir. Buna karşılık, tahsilatındaki kolaylık ve yatırım üzerinde şevk kırıcı etkisi olmaması nedeniyle vergilemede dolaylı vergilere ağırlık verilmiştir. Dolaylı vergilerin vergi hasılatındaki payı 2005 yılında %70'lere yaklaşmıştır. Böylece özel sektör yatırımları ile büyüme hedefi güdülmüş, ancak yüksek faiz ortamında üretim ve istihdam olanaklarının gelişmesi sınırlı kalmıştır.²⁴⁶

---

hesaplamaya dahil edilmeyen kayıt dışı devlet olgusuna ve Türkiye'de piyasa ekonomisi hacminin darlığına vurgu yapmaktadır. Bkz. Akalın, G., a.g.e. 2002 s.169-173

²⁴⁶ Bkz. Kepenek, Y., Yentürk, N., a.g.e. 1999 s.255-256

Başta vergi gelirleri olmak üzere, konsolide bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranı 1980'li yıllarda azalma eğilimine girmiştir. 1980 yılında %14,4 olan bu oran, 1990 yılında %11,43'e gerilemiş ancak bu tarihten sonra yeniden artış trendine girerek 2000 yılında %26,47'ye ve 2005 yılında %31,83'e yükselmiştir.

Vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarını karşılama oranı ise 1980'li yıllar boyunca ortalama %70'ler seviyesinde gelişmiştir. Bu oran 1990'lı yıllarda %60 seviyesinde geliştikten sonra, 2001 yılında %49'a gerilemiştir. Bununla beraber istikrar programı önlemleri ile 2005 yılında bu oran %82'ye çıkmıştır.

2. Bütçe Dengesi, Faiz Dışı Denge, Kamu Borçluluk Verileri

2.1. Bütçe Dengesi ve KKBG

Türkiye'de devlet bütçesi 1980 sonrası dönemde aralıksız her sene açık vermiştir. Bütçe açığı 1980 yılında %3,1 iken, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren hızlı bir artış trendine girerek 2001 yılında %17,45'ye yükselmiştir. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği²⁴⁷ (KKBG) ise, 1980 yılında GSMH'nın %8,8'i olduktan sonra istikrar paketi ile birlikte 1980'li yılların ilk yarısında ortalama %5 seviyesinde gelişmiş; 1990'lı yıllarda ise artış trendine girerek 2001 yılı sonunda %16,39'a yükselmiştir. Bu yükselişte sosyal güvenlik kurumu açıkları ve kamu bankalarına verilen DİBS'lerin faiz ödemeleri de etkili olmuştur.

2002 yılından itibaren borç stokunun istikrarlı bir yapıya kavuşturulması ve faiz dışı fazlanın artırılması ile birlikte KKBG azalma eğilimine girmiştir. Özellikle faiz oranlarının azalması ve özelleştirme gelirlerinde gözlenen canlanma bu düşüşte etkin olmuş; KKBG 2005 yılında %0,9 olarak gerçekleşmiş, bütçe açığı ise %3,1'e gerilemiştir. KKBG'nin bütçe açığından düşük çıkmasında KİT'lerin, fonların, mahalli idare ve döner sermaye kuruluşlarının bütçe fazlası vermesi etkili olmuştur. (Türkiye'de konsolide bütçe gelir ve giderleri Ek 10'da tablolaştırılmıştır.)

---

²⁴⁷ Türkiye'de Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin (KKBG) ölçülmesi : Konsolide Bütçe Açığı + KİT'lerin Finansman Açıkları + Mahalli İdarelerin Finansman Açıkları + Sosyal Güvenlik Kurumlarının Finansman Açıkları + Döner Sermayeli Kurumların Finansman Açıkları = Toplam Kamu Kesimi Açığı; Toplam Kamu Kesimi Açığı / GSMH = KKBG

2.2. Faiz Dışı Bütçe Dengesi

Aşağıdaki tablolar IMF kaynaklı olup, kamu kesiminin 1990 sonrası faiz dışı (birincil) dengesini ortaya koymaktadır. Türkiye’de 1990’lı yıllarda kamu sektörü birincil dengesi olarak da ifade edilen kamu sektörü faiz dışı dengesinin negatif çıkmasında bütçe dışı fonlar, KİT’ler ve kamu bankalarının karşılanmayan görev zararları, merkezi hükümet açıklarından daha büyük pay almıştır.²⁴⁸

Bütçenin faiz dışı fazla (FDF) vermesi 2000’li yıllarda IMF ile yürütülen ekonomik programların en önemli performans göstergelerinin başında gelmiştir.²⁴⁹ 2000 yılı stand by düzenlemesi çerçevesinde, ilk niyet mektubunda FDF GSMH’nin %3,7’si olarak hedeflenmiş ancak bu hedefe ulaşılamamıştır. Aralık 2000 niyet mektubunda %5, GEGP’nin son niyet mektubunda ise %5,5 olarak bu hedef revize edilmiştir. 2002 stand by düzenlemesinde, hükümetin kararlılığının göstergesi olarak FDF hedefi %6,5’e yükseltilmiş, 2005 stand by’ında bu hedef sürdürülmüştür. 2003 yılı sonrası FDF hedefinin başarılmasında sorun yaşanmadığı gözlenmektedir.

Tablo 25: Türkiye’de 90’lı Yıllarda Kamu Sektörü Faiz Dışı Dengesi

(%GSMH)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kamu Sektörü Birincil Dengesi	-3,6	-6,2	-7,0	-5,6	-0,2	2,7	-1,2	-2,1	-0,5	-2,8
Merkezi Hükümet	1,3	-0,6	-1,7	-0,6	3,4	3,4	1,2	-0,2	3,6	0,9
Bütçe Dışı Fonlar	-0,6	-1,0	-0,8	-1,5	-1,5	-0,6	-0,2	0,1	0,0	-0,5
Yerel İdareler	-0,1	-0,3	-0,1	-0,6	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,4	-0,8
KİT’ler	-4,2	-4,0	-4,0	-1,9	-0,3	1,3	-0,1	-0,4	-1,1	-1,2
Sosyal Güvenlik Kurumları	0,0	-0,3	-0,3	-0,6	-0,6	-0,6	-0,2	0,0	-0,4	-0,1
Görev Zararlarının Birincil Bileşeni	0,0	0,0	0,0	-0,3	-1,1	-0,8	-1,9	-1,4	-1,2	-1,2

Kaynak: IMF, **Turkey: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Staff Country Report No.2000/14, s.9

²⁴⁸ IMF, Turkey: a.g.e., IMF Staff Country Report No.00/14, February 2000, s.9

²⁴⁹ IMF tanımlı FDF hesabında toplam gelirlerden orijinal bütçede öngörülme arzı nitelikte özel gelir ve fonlar, faiz gelirleri, özelleştirme gelirleri, Merkez Bankası karı ve Merkez Bankası Yeniden Değerleme Fonu gelirleri çıkarılır. Toplam giderlerden ise orijinal bütçede öngörülme özel ödenekler, faiz giderleri, kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla aktarılan transfer tutarı düşülmektedir. Bkz. Emil, F., Yılmaz, H., **Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler**, METU Economic Research Center Working Paper, Eylül 2003, s.21
<http://erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf> 15/06/2006

Tablo 26: 2000 Sonrası Türkiye’de IMF Tanımlı Faiz Dışı Bütçe Dengesi

(%GSMH)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 (Mr. YTL) (*)	2006 (GSMH’ye Oran%)
Toplam Kamu Sektörü Faiz Dışı Dengesi	2,8	5,6	4,1	6,3	7,1	6,5	35.517	6,58
Konsolide Bütçe	4,6	4,8	2,4	5	5,1	5,1	27.542	5,10
Diğer Kamu	-1,8	0,8	1,6	1,3	2	1,4	7.975	1,48
Bütçe Dışı Fonlar	-0,2	0,1	-0,1	0,2	0,2	0,1	1.251	0,23
KİT’ler	-1,8	0,1	1,1	0,7	1,1	0,8	3.035	0,56
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0	-0,1	0	0	-0,1	0	0	0,00
İşsizlik Sigortası Fonu	0,3	0,6	0,3	0,3	0,4	0,4	2.088	0,39
Döner Sermayeler	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0	840	0,16
Yerel Yönetimler	-0,2	0	0,2	-0,2	0,2	0,1	761	0,14

(*)Program Hedefi

Kaynak: IMF, **Turkey: First and Second Review Under Stand By Agreement, and Request for Waiver of Non Observance of Performance Criteria and Rephasing of Purchases – Staff Report; Staff Supplement; Pres Release on the Executive Board Discussion and Statement By the Executive Director for Turkey**, IMF Country Report No: 06/268, July, 2006²⁵⁰ s.39 Tablo:6

2.3. Kamu Borç Stokunun Yapısı

Kamu açıklarının finansmanında 1980’li yılların ortalarından itibaren artan oranda iç borçlanmaya başvurulduğu görülmüştür. 1986’dan sonra faiz harcamalarının payının anapara ödemesini aştığı gözlenmektedir.²⁵¹ Kamu kesimi 1990’lı yıllar boyunca (1992 ve 1997 iki istisna olmak üzere) her sene yeni net iç borçlanmanın üzerinde iç borç faiz transferi gerçekleştirmiştir.²⁵²

Bu dönemde kümülatif borç stoku artsa da, büyüme performansı ile birlikte GSMH’ye oran olarak borç stokunun azalma eğilimine girdiği görülmüştür. Borç

²⁵⁰ 2000 yılı verileri için IMF, **Turkey: Third Review Under the Stand By Arrangement, Staff Report ; Staff Statement and News Brief on the Executive Board Discussion**, IMF Country Report No.02/264, December 2002 s.42, Tablo 8, 2001 yılı verileri için IMF, **Request for Stand By Arrangement and Extension of Repurchase Expectations - Staff Report; Staff Supplements; Pres Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Turkey**, IMF Country Report No 05/412 s.58, Tablo 6’daki ilgili veriler kullanılmıştır.

²⁵¹ İç borçlanmaya başvurmak, sonucunda borç stokunun ödenmesinde TCMB kaynaklarına gitme eğilimini beraberinde getirmiş (monetizasyon) ve sonuç olarak para arzının kontrolünü imkansızlaştırmıştır. Enflasyon beklentilerinin artması da faiz oranlarında yukarı doğru eğilim yaratmış, borç anapara ve faizlerinin de yeni borçlanma ile finansmanı ekonomide bir borç sarmalı oluşturmuştur.

²⁵² Yeldan, E., a.g.e. 2006 s.122

stoku 2001 yılında 123,6 milyar ABD Doları'ndan 2005 yılında 248,1 milyar ABD Doları'na çıkmış; ancak GSMH'ye oran olarak %101'den %68'e düşmüştür.²⁵³

Tablo 27: Türkiye'de İç ve Dış Borç İstatistikleri (1980-2000)

% GSMH	1980	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000
Dış Borçlanma (Net)	0,33	0,08	0,03	-0,21	-0,2
İç Borçlanma (Net)	2,51	2,03	3,33	5,13	9,19

Kaynak: DPT, **Sayılarla Türkiye Ekonomisi, Gelişmeler (1980-2001), Tahminler (2002-2005) 2002**, s.25-26

Tablo 28: 2001 – 2006 Dönemi Kamu Toplam Borç Stoku Gelişmeleri

Milyon ABD Doları	2001	% GSMH	2002	% GSMH	2003	% GSMH	2004	% GSMH	2005	% GSMH	Mart 2006
TOPLAM BORÇ	123.609	101	148.475	88	202.670	79	235.849	74	247.069	68	249.084
İÇ BORÇ	84.856	69	91.691	54	139.262	54	167.262	52	182.428	50	183.481
Piyasa	28.843	24	43.293	26	72.903	29	105.169	33	126.184	35	127.802
Kamu	56.013	46	48.398	29	66.359	26	62.093	19	56.244	16	55.679
DİŞ BORÇ	38.752	32	56.784	34	63.408	25	68.587	21	64.641	18	65.602
Kredi	18.624	15	33.699	20	36.565	14	38.854	12	33.080	9	31.484
Uluslararası Kuruluşlar	6.370	5	20.615	12	23.525	9	26.264	8	22.098	6	20.472
- IMF	454	0	13.941	8	16.732	7	18.445	6	14.647	4	12.975
- Diğer	5.916	5	6.674	4	6.793	3	7.819	2	7.451	2	7.497
Hükümet Kuruluşları	6.372	5	6.784	4	6.924	3	6.535	2	5.247	1	5.100
Ticari Bankalar	5.883	5	6.300	4	6.116	2	6.056	2	5.735	2	5.912
Tahvil	20.128	16	23.085	14	26.843	11	29.732	9	31.561	9	34.118

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, **Kamu Borç Yönetimi Raporu**, Tarihsel Veriler, Mayıs 2006, s.4 http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/TarihselVeriler_Mayis2006.xls 12/06/2006

2000 sonrası dönemde başta IMF ve Dünya Bankası kaynaklı olmak üzere büyük miktarda krediler bulunabilse de, 2001 sonrası KKBG'nin finansmanında iç borçlar ağırlığını korumuştur. 2001-2005 döneminde borç stoku içinde iç borçların oranı %69'dan %74'e çıkarken, dış borçların oranı %31'den %26'ya gerilemiştir.

Türkiye'de bu süre zarfında iç borçlanma dahil, borçların ortalama vadesi hızla uzamış; 2006 ortalarında 30 ayı aşmıştır. 2006 ortası itibariyle, kamu borcunun

²⁵³ İç borçların GSMH'ye oranı 2001-2005 döneminde %69'dan %50'ye, dış borçların oranı ise %32'den %18'e gerilemiştir.

yaklaşık % 40'ı yabancı döviz cinsindedir.²⁵⁴ 2003'te bu oranın % 45 olduğu düşünüldüğünde ulusal paraya doğru bir kayma olduğunun göstergesidir.

E. Değerlendirme

Türkiye 1983-1990 dönemini istikrarlı bir büyüme sürecinde geçirmiştir. Bununla birlikte dönemin ihracata dayalı büyüme stratejisi ile hedeflenen rekabetçilik artışının, yeni kapasite yaratımından çok ücretlerde azalma ile sağlanmaya çalışıldığı görülmüş; bu sebeple 1980'li yılların sonundan itibaren ihracat artışı duraksamış, kamu finansman açıkları artmış, enflasyon süreklilik kazanmıştır. Kamu finansmanında borçlanmanın vergilerin önüne geçmesi, özel sektör aleyhine bir dışlama (crowding out) etkisi yaratmıştır. Kamu borç stokunun her yıl artması, 1990'lı yıllarda ülkeye sıcak para girişini artırmış, sıcak para ile sağlanan büyüme de, değerli kur, cari açık, devalüasyon ve kriz sarmalını yaratmıştır.

2000'li yıllar ise Türkiye ekonomisinde makroekonomik istikrarın sağlanmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Türkiye, kriz sonrası 2001 yılında %9,4 küçüldükten sonra, izleyen yıllarda yüksek büyüme hızına erişmiş, ekonomi 2005 yılında %7,6, 2006'da ise %6,1 büyümüştür.

Hızlı büyüme sürecinde kamu borçları hacim olarak artsa da GSMH'ye oran olarak azalma eğilimine girmiştir. GSMH'ye oran olarak %100'ün üzerinde seyrederken, 2005 sonunda %68'e gerilemiştir. Bütçe açığının GSMH'ye oranı da, 2001 yılında %17,5'e çıktıktan sonra 2005 yılına kadar %3,09'a gerilemiştir.

Enflasyon'da da istikralı bir düşüş trendi yaşanmıştır. Kontrollü dalgalı kur mekanizması ile birlikte izlenen sıkı para politikası ve kamuda harcama disiplini ile enflasyonda düşüş sağlanmıştır. 2001 yılında TÜFE %54,4 olurken; 2005 yılında %8,2'e gerilemiş, 2006'da ise %9,7'ye çıkmıştır. 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir.

---

²⁵⁴Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**, SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.26

TL'nin değer kazanması ile ithalat ile ihracat arasındaki makasın açılması sonucunda, 2005 yılında Türkiye GSMH'sinin -%6,5'i oranında cari açık vermiştir. Bununla birlikte bu dönem Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye girişi artmış ve giren sermayenin vade yapısı da ekonomideki iyileşme ile birlikte uzamıştır. Başarılı özelleştirmelerin etkisi ile DYY'nin GSYİH'ye oranı da bir sıçrama ile 2005 yılında GSMH'nin %2,4'üne erişebilmiştir.

IV. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkileri

Romanya'nın özellikle 1999 sonrası ekonomik gelişiminde AB üyeliği faktörünün hızlandırıcı etmen olduğuna önceki bölümde değinilmişti. Bu bağlamda, AB ile entegrasyon çabalarının Türkiye'nin reform sürecine etkisi ve Türkiye'nin Birlik ile ilişkileri de bu bölümde incelenecektir.

A. Genel Olarak Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri

1. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Öncesi Süreç

Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihçesi aslında 1959 yılında Türkiye'nin Topluluğa üyelik için başvuru yapmasına kadar uzanır. Bu ilk girişim, 27 Mayıs 1960 ihtilali sonucu sekteye uğrasa da, AT ile 12 Eylül 1963'te ortaklık anlaşması niteliğindeki Ankara Anlaşması imzalanmıştır. 23 Kasım 1970 tarihinde ise, AT ile Türkiye arasında Katma Protokol imzalanmıştır.²⁵⁵ Katma Protokol (KP) genel hatlarıyla Gümrük Birliği'ni öngörmektedir.

1970'li yılların ikinci yarısında, Türkiye'nin KP yükümlülüklerini yerine getirememesi ve sonrasında 1980 İhtilali ve Yunanistan'ın AT üyesi olması ile duraksama dönemine giren ilişkiler, Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa üyelik başvurusu yapması ile yeniden canlanmıştır.

Komisyon'un üyelik başvurusuna karşı hazırladığı Görüş (Avis), (18 Aralık 1989) Türkiye'nin başvurusunun askıya alınması yönünde olmuştur. AT'nin üçüncü kuşak genişlemesi sonrası yeni üye kabulü için erken olduğu ve “Tek Pazar”

---

²⁵⁵ Anlaşma, GATT onayından geçip, Türkiye ve üye ülkelerin parlamentolarının onayı da alındıktan sonra, 1.1.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ilkelerine Türkiye'nin uzak durduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Türkiye ile gümrük birliğinin tamamlanması, mali işbirliğinin canlandırılması, sınai ve teknolojik işbirliği ve siyasi diyalog ile kültürel bağların geliştirilmesi alanlarında taraflarca çalışmalar yürütülmesi hususlarında tavsiyelerde bulunmuştur.²⁵⁶ 1 Ocak 1996 tarihinde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği tesis edilmiştir.

2. 1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Aday Ülke Statüsü Kazanması

12-13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylık başvurusu kabul edilmemiştir. Bununla birlikte Avrupa Konseyi Türkiye'nin AB'ye katılım konusunda ehil ülke olduğunu teyit etmiş ve Türkiye'nin aday olan diğer ülkelerle aynı kriterlere göre değerlendirilmesi benimsenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'yi AB'ye katılıma hazırlamak için daha yakın işbirliğini öngören Türkiye için "Avrupa Stratejisi" kabul edilmiştir.

"Avrupa Stratejisi"nin; Ankara Anlaşması'nın getirdiği olanakların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, Birlik müktesebatının benimsenmesi, belirli programlara ve kurumlara katılım hususlarını kapsaması benimsenmiştir.²⁵⁷ Türkiye için de, diğer aday ülkelere olduğu gibi yıllık düzenli "İlerleme Raporu" hazırlanması karara bağlanmıştır.

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi sonucunda ise Türkiye'ye "aday ülke" statüsü tanınmıştır. Aynı zamanda Helsinki Zirvesi sonuç bildirisinde: "Türkiye diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya aday bir ülkedir. Türkiye, Avrupa Stratejisi çerçevesinde reformların hızlandırılması ve desteklenmesi için diğer ülkeler gibi bir "Katılım Öncesi Stratejisi"nden yararlanacaktır" denilmektedir.^{258 259}

²⁵⁶ Erhan, Ç., Arat, T.: "1980-90 AT'yle İlişkiler", Oran, B. (Ed.):, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt.II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001. s. 100.

²⁵⁷ Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu**, 1998 s.7

²⁵⁸ DTM ve TOBB, a.g.e. 2002, s.455

²⁵⁹ Zirve sonucunda ayrıca Topluluk müktesebatının üstlenilmesine ilişkin tarama sürecine hazırlıkların başlaması için Komisyon görevlendirilmiş ve bu bağlamda 11 Nisan 2000 tarihli Türkiye – AB Ortaklık Konseyi toplantısında Ortaklık Komitesi'ne bağlı sekiz alt komite oluşturularak ön izleme süreci başlatılmıştır.

B. Katılım Öncesi Stratejisi

AB'nin Türkiye'ye yönelik Katılım Öncesi Stratejisi, Lüksemburg Avrupa Konseyi'nin talebi üzerine 1998'de geliştirilmiş olan Avrupa Stratejisi üzerine inşa edilmiş, Helsinki Zirvesi sonrası şekillenmiştir. Stratejinin unsurları:

- (i) Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği,
- (ii) Katılım Ortaklıkları ve müktesebatın kabulüne ilişkin Ulusal Programlar,
- (iii) Güçlendirilmiş siyasi diyalog,
- (iv) Topluluk program, ajans ve komitelerine katılım,
- (v) Tek finansal çerçeve kapsamında özel katılım öncesi yardımı esasına dayanmaktadır.

1. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde, KOB'un, aday ülkelere yönelik bütün yardımları tek bir çerçeve içerisinde harekete geçiren Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Stratejisinin anahtar unsuru olması kararlaştırılmıştır. KOB, Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi ve özellikle Topluluk müktesebatının üstlenilmesine yönelik kısa ve orta vadeli önceliklerin belirlendiği ve tüm Topluluk yardım araçlarının tek bir başlık altında toplandığı bir belgedir.

Türkiye'nin ilk Katılım Ortaklığı Belgesi Mart 2001 tarihinde yayımlanmış olup, bu belge ilk olarak Mart 2003 tarihinde güncellenmiştir. İkinci olarak da Komisyon'un özellikle siyasi reformların sürdürülebilirliğinin garanti altına alınması çerçevesinde ilerlemenin yakından izlenmesine yönelik Ekim 2004 tarihli tavsiyesi sonrası 2005 yılı için de gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesinin kabul edilmesi önerisinde bulunması üzerine 23 Ocak 2006 tarihinde güncellenmiştir.

KOB'un yayınlanmasını müteakip, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde yürütülen çalışmalar sonucunda ilk Ulusal Program (UP) 24 Mart 2001 tarihinde yayımlanmıştır. UP, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklere geniş bir şekilde cevap vermektedir. 23 Haziran 2003

tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan UP ise, 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlayarak yürürlüğe girmiştir.

2. Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve Gümrük Birliği

Ankara Anlaşması ile AT ile Türkiye arasında, uzun vadede bir gümrük birliğinin oluşturulması ve bu amaçla karşılıklı gümrüklerin indirilmesi kararlaştırılmıştır. 33 maddeli Anlaşma'nın 2.maddesinde Türkiye ile AT arasındaki ortaklığın bir hazırlık, bir geçiş ve bir de son dönemi olduğu belirtilmektedir. Hazırlık süresi 5 yıl olarak belirlenirken, geçiş süresinin 12 yılı aşmaması öngörülmüştür. Anlaşma'nın 28. maddesinde, Türkiye'nin ekonomik olarak gerekli düzeye ulaştığında tam üyeliğe kabul edileceği açıkça belirtilmiştir. Bunun haricinde, Anlaşma'da mali protokoller bulunmaktadır. Bu protokoller, beşer yıllık dönemler halinde ortaklık ilişkilerinde ele alınacaktır.²⁶⁰

Türkiye'ye tanınan 5 yıllık sürenin sonunda, 1969 – 1970 yıllarını kapsayan görüşmeler sonucunda 23 Kasım 1970 tarihinde, AT ile Türkiye arasında Katma Protokol (KP) imzalanmıştır.²⁶¹ KP'nin en önemli noktası, gümrük vergilerinin kaldırılması ve üçüncü devletlere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanması kararıdır (K.P. md.7,17). 1973'te uygulamaya sokulan Protokol'ün gümrük birliğine ilişkin hükümleri ayrıca imzalanan Geçici Anlaşma ile 1 Eylül 1971'de yürürlüğe girmiş ve böylece AT, bazı istisnalar dışında Türkiye'den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar sınırlamalarını 1971'den itibaren tamamen kaldırmıştır. Türkiye için ise malların hassasiyet derecelerine göre 12 ve 22 yıllık takvimler belirlenmiş, tarım ürünleri gümrük birliği kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye KP çerçevesindeki yükümlülüklerini 1976 sonrasında ekonomik durumunu öne sürerek ve Anlaşma'nın sanayi koruma hükmünden (K.P. m.60) yararlanarak ertelemiştir. Katma Protokol geçerliliğini 1/95 sayılı Türkiye – AB Ortaklık Konseyi kararı uyarınca 1995 yılı sonunda tamamlayabilmiştir.

---

²⁶⁰ Anlaşma'yla Avrupa Yatırım Bankası kanalıyla, Türkiye'ye sunulan projelere karşılık uzun vadeli yatırım kredileri verilmesi karara bağlanmıştır. Örneğin, 1965-1970 dönemini kapsayan dönemde Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında bir kredi verilmiş ve bu kredi Birinci Boğaz Köprüsü'nün inşaatında kullanılmıştır.

²⁶¹ Anlaşma, GATT onayından geçip, Türkiye ve üye ülkelerin parlamentolarının onayı da alındıktan sonra, 1.1.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye – AB arasındaki gümrük birliğinin tesisi ise 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile, 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleşmiştir. Gümrük birliği ile Türkiye, AB üyesi devletlere karşı uyguladığı gümrük vergilerini ve eş etkili yükümlülükleri sıfırlamış; üçüncü ülkelere karşı Avrupa Birliği ile ortak gümrük tarifesi (OGT) uygulamaya başlamış ve AB'nin tercihli ticaret rejimine dahil olmuştur. Ancak hassas maddeler olarak nitelendirilen ve 2/95 sayılı karar ile belirlenen listeye tabi bazı sanayi ürünlerinin üçüncü ülkelere ithalatında OGT'ye uyum konusunda 5 yıllık geçiş süreleri alınmıştır.²⁶²

Gümrük birliği esas itibarıyla sanayi ürünlerini kapsamaktadır. İşlenmiş tarım ürünleri gümrük birliği kapsamında yer alırken, bu ürünler dışındaki tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Türkiye'nin, Topluluğun Ortak Tarım politikasına uyumu ertesinde mümkün olabilecektir.

AB ile Gümrük Birliği, Türkiye açısından Tek Pazar uygulamaları çerçevesinde Topluluğun Ortak Ticaret Politikası ve Ortak Rekabet Politikasının temel unsurlarına uyumu da kapsamaktadır.^{263 264} Aynı zamanda AT ile Türkiye arasında arasındaki Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği çerçevesinde, oluşturulan siyasi ve teknik organlar ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

3. Topluluk Program ve Ajanslarına Katılım

İlk defa Gündem 2000'de tanımlanan aday ülkelerin Topluluk program ve ajanslarına katılımı Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde pekiştirilmiştir. 26 Şubat 2002 tarihinde “Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılımı İçin Çerçeve Anlaşma”

²⁶² Belirlenen listede deri eşya, ayakkabı, seramik, porselen eşya ve mobilya dışında ağırlıklı olarak otomotiv sanayi ürünleri bulunmaktadır. Bu ürünlerde uygulanan tarifelerde Türk Gümrük Tarifesi ile OGT arasındaki marjın 1.1.1997 tarihinden başlamak üzere sırasıyla %10, %10, %15, %15, ve %50 indirimlerle 1.1.2001 tarihinde sıfırlanması öngörülmektedir.

²⁶³ Topluluğun ortak ticaret politikasının esasları (i) ortak gümrük tarifesi, (ii) ithalatta ortak kurallar, (iii) dumpingli ithalata karşı korunma, (iv) sübvansiyonlu ithalata karşı korunma (v) miktar kısıtlamalarının idaresi (vi) haksız ticaret uygulamalarına karşı Topluluk haklarının korunması (vii) ithalatta uygulanan diğer mevzuat: ticaret markalarının korunması, standart ve teknik şartlara ilişkin düzenlemeler, tekstil ve hazır giyim ürünleri ithalatına karşı özel düzenlemeler, (viii) ihracatta ortak kurallar, (ix) resmi destekli ihracat kredileri olarak özetlenebilir. Bkz. DTM, **Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği El Kitabı**, Ankara, Ocak 1996, s.3

²⁶⁴ Türkiye'nin gümrük birliğini, ticaret politikasını ve mevzuat uyumunu gerçekleştirebilmesi için, Türkiye'nin ve AB Komisyonu'nun temsilcilerinden oluşan “Avrupa Birliği – Türkiye Gümrük Birliği Ortak Komitesi” kurulması hükme bağlanmıştır.

üzerinde uzlaşmıştır. Türkiye 1 Haziran 2004 tarihinde imzaladığı mutabakat zabtı ile aşağıda belirtilen programlara katılmaya hak kazanmıştır.²⁶⁵

Tablo 29: Türkiye'nin Katıldığı Topluluk Programları

Program Adı	Mutabakat Zaptı İmza Tarihi
Leonardo da Vinci II (2000 – 2006)	15.04.2004
Socrates II (2000-2006)	15.04.2004
Youth (2000-2006)	15.04.2004
IDA II (1998 – 2004)	15.12.2003
Gümrükler 2007 (2003 – 2007)	26.05.2003
Fiscalis 2007 (2003 – 2007)	29.04.2003
E-İçerik (2001 – 2005)	10.02.2003
Halk Sağlığı Alanında Topluluk Eylem Programı (2003 -2008)	08.01.2003
İstihdam Teşvik Tedbirleri Topluluk Programı (2001 – 2005)	09.12.2002
Cinsiyet Eşitliği (2001 – 2005)	25.11.2002
Toplumsal Dışlanmayla Mücadele (2002 – 2006)	25.11.2002
Ayrımcılıkla Mücadele (2001 – 2006)	25.11.2002
AR-GE Üzerine 6. AT Çerçeve Programı (2002 – 2006)	29.10.2002
İşletme ve Girişimcilik için Çok Yıllı Program (2001 – 2005)	23.10.2002

Kaynak: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Topluluk Programları, Ajansları ve Türkiye'nin Katılımı**

<http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=4&fId=6&prnId=9&hnd=1&ord=8&docId=369&fop=0> 23/09/2006

Türkiye'nin katıldığı ajansların listesi de aşağıdadır.²⁶⁶

- Avrupa Çevre Ajansı
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi
- Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi
- Avrupa Topluluğu Patent Ofisi
- Avrupa Tıbbi Ürünleri Değerlendirme Ajansı
- Avrupa Mesleki Eğitimi Geliştirme Merkezi
- Avrupa İş ve Yaşam Koşullarını İyileştirme Vakfı

²⁶⁵ Aday ülkelerin Topluluk Programlarına katılması için, Avrupa Komisyonu ile her bir Topluluk Programı için, ayrı olarak söz konusu Programa katılım ilkelerini ve o ülkenin ödeyeceği katkı payına dair bilgileri de içeren Mutabakat Zabıtlarını imzalanması gerekmektedir.

²⁶⁶ Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, **Türkiye AB İlişkileri, Ortaklıktan Tam Üyelğe**, Profile 2001, s:81

- AB Organları Çeviri Merkezi
- Avrupa Yeniden Yapılandırma Ajansı

4. Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Türkiye'ye yönelik mali yardımlarla ilgili ayrıntılı değerlendirme bir sonraki bölümde yapılacaktır.

C. Mali Yardımlar

Türkiye'ye yapılan mali yardımları nitelik ve kapsam olarak Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edildiği 1999 Helsinki Zirvesi öncesi ve sonrası mali yardımlar ayırımına tabi tutmak faydalı olacaktır. Helsinki Zirvesi öncesi mali yardımları da, Gümrük Birliği öncesi ve sonrası dönem olarak ikili bir ayırma tabi tutulabilir.

1. Helsinki Zirvesi Öncesi Dönemde Alınan Mali Yardımlar (1963 – 1999)

1.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Alınan Mali Yardımlar (1964 – 1996)

Türkiye'ye yönelik mali yardımlar, 1964 -1981 yılları arasında imzalanan üç ayrı Mali Protokol ve bir de Tamamlayıcı Protokol çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 1981 yılında Yunanistan'ın üyeliğinin ardından, 600 milyon ECU tutarındaki Dördüncü Mali Protokol bu ülkenin vetosu nedeniyle yürürlüğe girememiştir.

Mali protokoller kapsamındaki yardım türü ağırlıklı olarak kredi olmak üzere kredi ve hibelerden oluşmakta olup, krediler Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Topluluk kredilerini kapsamaktadır. Bu dönemde 1.427 milyon ECU tutarında yardım öngörülmesine rağmen, kullanılan tutar 827 milyon ECU gibi düşük bir seviyede kalmıştır.²⁶⁷ Bu yardımın enerji, sağlık, eğitim ve çevre konularında

---

²⁶⁷ ABGS, **Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlar**
<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=617&VisitID={6DED80C8-F47C-4CAB-A35A-F04AFB3DD39A}&Timer=84443.67> 12/01/2004

kullanılmak üzere sadece 75 milyon ECU'lük kısmı hibedir. Bu dönemde tahsis edilen yardımlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.²⁶⁸

Tablo 30: Mali Protokoller Çerçevesinde Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar

	G.Bütçe Kredi	G.Bütçe Bağış	EIB Kredi	Toplam
1)1.Mali Protokol (1964 – 1969) (1)	175	-	-	175
2)2. Mali Protokol (1971 – 1977) (1)	195	-	25	220
3)Tamamlayıcı Pr. (1971 – 1977) (1)	47	-	-	47
4)3. Mali Protokol (1979 – 1981) (1)	220	-	90	310
5)Özel İşbirliği Fonu (1980 – 1982) (2)	-	75	-	75
6)4. Mali Protokol (1982 – 1986) (3)	325	50	225	600
Toplam	962	125	340	1427
(1) Kullanılmış (2) Kısmen Kullanılmış (3) Kullanılmamış				

Kaynak: Bilici, N., **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Birinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.135

Bunların yanı sıra, Türkiye 1991 yılında Körfez Savaşı nedeniyle 175 Milyon ECU faizsiz kredi kullanmıştır. 1993 ve 1995 yıllarında genel bütçeden “İdari İşbirliği” çerçevesinde ikişer defa 3 Milyon ECU tutarında hibe almıştır. 1992-1996 döneminde Yenileştirilmiş Akdeniz Programı kapsamında 339,5 Milyon ECU tutarında bir mali kaynaktan faydalanmıştır. 1999 yılına kadar, Life-Üçüncü Ülkeler ve "Kalkınmakta Olan Ülkelerde Çevre" programları kapsamında desteklenen çevre projeleri için 4,9 Milyon ECU, 1996-1999 arası dönemde uyuşturucuyla mücadele faaliyetleri için toplam 760,000 ECU, 1992-1998 arası dönemde, aile planlaması faaliyetlerine yönelik olarak 3,3 milyon ECU, 1994-1998 arası dönemde Türkiye HIV/AIDS ile mücadele kapsamında 682,000 ECU tutarlarında destek almıştır.

²⁶⁸ Bkz. Bilici, N., **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Birinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.135

1.2. Gümrük Birliği Sonrası Yardımları (1996 – 1999)

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren gümrük birliğinin Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, 6 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi Deklarasyonu yayımlanmıştır. Bu bağlamda, Türk sanayiinin rekabet gücünü artırma, Türkiye'nin AB ile alt yapı bağlantısını geliştirme ve Türkiye ile AB ekonomileri arasındaki gelişmişlik farkını azaltma amaçlarını gerçekleştirebilmek için Türkiye'nin büyük miktarda mali ve teknik yardıma ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁹ Deklarasyon ile açıklanan yardımlar aşağıda sıralanmıştır:

- Özel Eylem Programı: AT Genel Bütçesi'nden (1.1.1996-31.12.2000 arasında) 375 Milyon ECU hibe.
- AYB kaynaklarından (1.1.1996 – 31.12.2000 arasında) 750 Milyon ECU. (Gümrük Birliği'ne giren Türkiye'nin rekabet gücünün iyileştirilmesi amacıyla kullanılacaktır.)

Bu iki kalemede deklare edilen yardımlar Özel Eylem Programı olarak adlandırılmaktadır. Hibe yardımı Konsey'de, Kredi yardımı ise AYB Governörler Kurulu'nda Yunanistan vetosuna uğramıştır.

- 1992-1996 yılları arasında uygulanan Yenileştirilmiş Akdeniz Programı çerçevesinde 399,5 Milyon ECU.
- Yine Akdeniz ülkelerine yönelik olarak ayrılan ve 1996-1999 döneminde uygulanacak olan 5,5 Milyar ECU'lük Akdeniz Fonu'ndan (MEDA²⁷⁰) kesin miktarı belli olmayan bir yardım (hibe veya kredi).
- İdari işbirliği konularıyla ilgili 6 Milyon EURO hibe.
- Makro Ekonomik Yardım: Bu yardım ihtiyaç halinde IMF onaylı programların yürütülmesi için verilecek olup, 200 Milyon ECU olarak öngörülmüştür. İhtiyaç hasıl olmadığından uygulanmamıştır.

²⁶⁹ Gençkol, M., **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara Eylül 2003, s:162

²⁷⁰ Avrupa – Akdeniz işbirliğinin sadece hibelerden oluşan kısmının MEDA kapsamında düzenlenmesi üzerine 12 Akdeniz ülkesine AYB'den yatırım kredisi temin etmek amacıyla yeni bir düzenlemeye gidilmiştir.

Bununla birlikte 1996-1999 döneminde Gümrük Birliği ile ilgili olarak aşağıda sıralanan yardımlar alınabilmiştir.

- Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde 339,5 Milyon ECU kredi,
- EURO-MED kredilerinden, AYB aracılığıyla 205 Milyon ECU kredi.
- MEDA fonlarından hibe olarak 375 Milyon ECU hibe,
- İdari İşbirliği 6 Milyon ECU hibe.

2. 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Sonrası Mali Yardımlar

Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki'de aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra, AB'nin Türkiye'ye vereceği mali yardımlar "Katılım Öncesi Stratejisi" doğrultusunda yönlendirilmektedir. Katılım öncesi stratejisi bağlamında kullanılan mali yardımların %30'u, ülkenin kurumsal yapısının güçlendirilmesi, %70'i ise AB müktesebatının üstlenilmesi amacıyla harcanmaktadır.

Kurumsal yapılanmanın desteğinin temel aracı olan twinning (eşleştirme) mekanizması çerçevesinde Türkiye'de 2002 yılında 12, 2003 programında 18, 2004 yılında 22 proje onaylanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'ye sağlanmakta olan Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında, twinning projelerine 2002 yılında 14 milyon Euro, 2003 yılında ise 23,9 milyon Euro mali destek sağlanmıştır.²⁷¹

Kurumsal destek kapsamında eşleştirmenin mümkün olmadığı durumlarda ise "teknik destek" yöntemi kullanılmaktadır.²⁷² Türkiye 15 Mart 2002 tarihinde TAIEX

---

²⁷¹ Bu projeler adalet ve içişlerinden mali sektöre kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. İçişleri Bakanlığı ile uyuşturucuyla mücadele, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu ile enerji piyasalarının serbestleştirilmesi, Tarım Bakanlığı ile bitki sağlığının korunması, Maliye Bakanlığı ile kara para aklama ile mücadele, Emniyet Genel Müdürlüğü ile ifade alma yöntemlerinin iyileştirilmesi, Adalet ve İçişleri alanında sığınma ve göç stratejisi, Çevre ve Orman Bakanlığı ile doğal kaynakların iyileştirilmesi eşleştirmeye örnek olarak gösterilebilir. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği: Eşleştirme (Twinning) <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=4&fId=6&prnId=4&hnd=1&ord=3&docId=364&fop=0> 25/09/2006

²⁷² Teknik Destek özellikle aday ülkedeki ilgili kesimlere ekipman sağlanması ile ilgilidir.

bütçesine dahil edilmiştir. Türkiye'nin TAİEX faaliyetlerine katılımı mümkün olduğu ölçüde katılım öncesi mali yardım paketinden karşılanmaktadır.²⁷³

Türkiye ile ayrıca AB mevzuatına uyum ve uygulama kapasitesinin artırılması bağlamında İdari İşbirliği II (2004 - 2006) programı yürütülmektedir. Bunun haricinde Yunanistan ile Interreg III ve Bulgaristan ile Sınır Ötesi İşbirliği (Cross Border Cooperation) bağlamında sınır bölgeleri arası ekonomik, sosyal ve kültürel bağların kuvvetlendirilmesini içeren programlar kabul edilmiştir.

Katılım öncesi yardımının bir parçası olan Yatırım Desteği ise:²⁷⁴

- (i) Müktesebatın uygulanmasına olanak sağlayacak olan düzenleyici altyapının oluşturulması için gerekli ortak yatırım ile,
- (ii) Ekonomik ve sosyal uyumu desteklemek için yatırım olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir.

Ortak Yatırım, proje için gerekli malzemeyi sağlayan yatırımlardır. Ekonomik ve Sosyal Uyuma Destek ise 3 şekilde olmaktadır:²⁷⁵

- (i) KOBİ'ler öncelikli olmak üzere özel sektöre destek vererek üretim faaliyetinin ve sınıai altyapının artırılmasını sağlamak,
- (ii) Ekonomik ve sosyal uyumla bağlantılı insan kaynaklarını geliştirmek,
- (iii) İşle ilgili altyapıyı güçlendirmek ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak.

Proje bazında kullanılan fonlar yapılacak masrafın en fazla %80'ini karşılamakta ve projedeki alımların ihale usulü ile yapılması şartı aranmaktadır.²⁷⁶

---

²⁷³ Komisyon'un Genişleme Genel Müdürlüğüne bağlı Teknik Deste ve Bilgi Değişim Ofisi TAİEX, aday ülkelere AB mevzuatı ile ilgili uyumlaştırma çalışmaları ve bu çalışmalar için gerekli idari yapıların oluşturulması konularında kısa süreli destek vermektedir.

²⁷⁴ Odabaşı, A. **Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Fonları ve Kullanım Koşulları**, İKV Yayınları No:180, İstanbul, Haziran 2004, s.17

²⁷⁵ Odabaşı, A, a.g.e. 2004, s.18

²⁷⁶ Bilici, N., **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, Seçkin Yayınları, Ankara – Ocak 2004, s:98

2.1. Katılım Ortaklığı Belgesi Öncesi Mali Yardımlar

Türkiye için “Katılım Ortaklığı Belgesi” ile, Türkiye’ye verilecek mali yardımların, Türkiye’nin AB müktesebatını uygulamasına yönelik olarak tespit edilen öncelikler doğrultusunda kullanılması öngörülmektedir. KOB’un yürürlüğe girdiği 2001 yılı öncesinde de Türkiye çeşitli başlıklar altında mali yardım almıştır.

“Deprem Yardımları” olarak, Türkiye’de 1999 yılında Avrupa Topluluğu İnsani Yardımlar Ofisi ECHO’dan 30 Milyon EURO Acil Yardım hibesi sağlanmış, ilave olarak 1 Milyon Euro “Rehabilitasyon”, 4 Milyon Euro da “İnsani Yardım” başlıkları altında yardım yapılmıştır.²⁷⁷ Ayrıca TERRA²⁷⁸ başlığıyla 2000-2003 dönemini için 600 Milyon Euro kredi sağlanmıştır.

“Türkiye için Avrupa Stratejisi” çerçevesinde:

10 Nisan 2000 tarihli ilk tüzük ile 2000-2002 döneminde yıllık 5 milyon Euro olmak üzere toplamda 15 milyon Euro’luk bir yardım verilmesi planlanmıştır. 22 Ocak 2001 tarihinde kabul edilen ikinci tüzük ile 2000-2002 dönemi için yıllık 45 milyon Euro’dan toplam 135 milyon Euro’luk bir kaynak ayrılması öngörülmüştür.

Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye’nin faydalandığı mali yardım miktarının artırılmasına yönelik alınan bir dizi karar sonrası, “MEDA II” kapsamında 2000 - 2006 döneminde kullanılmak üzere hibe olarak ayrılmış olan miktar iki katı artırılarak 890 milyon Euro’ya (yıllık 127,14 milyon Euro) çıkartılmıştır. Türkiye’nin adaylık statüsü elde etmesi ile birlikte ülkemize yapılan mali yardımlar “Türkiye’ye Yönelik Katılım Öncesi Yardım” adı altında tek bir kaynağa dönüştürülmüştür.

2.2. Katılım Ortaklığı Belgesi ile Beraber Mali Yardımlar

17 Aralık 2001 tarih, 2500/2001 sayılı Konsey tüzüğü ile Türkiye’ye yapılacak mali yardımlarla ilgili tek bir “Çerçeve Yönetmelik” kabul edilmiş ve Ocak 2002’de yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye’ye yapılacak mali yardımların

²⁷⁷ Bkz. DTM-TOBB, a.g.e. 2002, s.450-451

²⁷⁸ Turkey Earthquake Relief and Rehabilitation Aid

her yıl tek bir bütçe kalemi altında toplanması benimsenmiştir.²⁷⁹ Mali yardımlar artık sadece KOB önceliklerine göre kullanılacağı için, bu fonların devamlılığı Türkiye'nin ortaklık ilişkilerinden kaynaklanan yükümlülüklerini ve Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesi şartına bağlanmıştır. Ayrıca sağlanan kaynağın sadece Hükümetin değil, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının da istifadesine sunulması, Türk şirketlerine AB fonlarıyla finanse edilen yurtdışı ihalelere katılım imkanı sağlanması,²⁸⁰ mali yardımlarla ilgili alınacak kararlarda AB'de oybirliği kuralından nitelikli çoğunluk esasına geçilmesi kararlaştırılmıştır.

2002 yılı Strateji Belgesi'nde de Türkiye'nin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yardımların artırılması benimsenmiştir. Hibe yardımlarının tutarının 2004 – 2006 döneminde artırılması, AB Komisyonu'nun 12 Şubat 2003 tarihli COM (2003) 70 Sayılı önerisi sonrası kabul edilmiştir.²⁸¹ Türkiye'ye Katılım Öncesi Stratejisi bağlamında şu ana kadar sağlanmış olan hibe nitelikli mali yardımın dağılımı yıllar itibariyle şu şekildedir:

- 2002 yılında toplam 18 adet proje için 126 Milyon Euro,
- 2003 yılında toplam 32 adet proje için 144 Milyon Euro,
- 2004 yılında toplam 38 adet proje için 250 milyon Euro
- 2005 yılında 35 adet proje için 300 milyon Euro,²⁸²
- 2006 yılı için ise 500 milyon Euro hibe yardımı yapılmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin 1963 yılından bu yana kullandığı “hibe” niteliğindeki mali yardımlar toplamı sadece 2,2 milyon Euro'da kalmakta olup, diğer üye ve aday ülkeler ile kıyaslandığında bu tutar son derece düşük kalmakta; ancak Türkiye'nin adaylık süreci ile birlikte arttığı gözlenmektedir.

---

²⁷⁹ Çerçeve Tüzük'ten önce mali yardım; MEDA, Türkiye'ye Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Yardımı ve Türkiye-AB Gümrük Birliği'ni Güçlendirme Yardımı olmak üzere üç ayrı bütçe kalemi altında toplanmıştı. Bu tüzükle mali yardımlar tek bir bütçe kalemine aktarılmıştır.

²⁸⁰ Bu ihaleler PHARE, ISPA, SAPARD, MEDA, TACIS mali araçları uygulaması ile geniş bir alanı kapsamaktadır. 2002 yılı başında uygulaması başlayan bu yenilik ile Türk şirketlerine, yıllık büyüklüğü 7 Milyar Euro'yu bulan bir pazara girme imkanı tanınmış olmaktadır.

²⁸¹ Bkz. European Commission, **Proposal for a Decision of the European Parliament and the Council on the Adjustment of the Financial Perspective for Enlargement**, COM(2003) 70 Final, Brussels, 11.02.2003, s.3

²⁸² Bkz. ABGS, **Katılım Öncesi Mali Yardımlar**, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> 24/09/2006

2.3. 2007 – 2013 Mali Perspektifi

Komisyon 17 Temmuz 2006 tarihli Tüzük “(EC)1085/2006” ile, 2007 – 2013 mali perspektifinde tüm aday ülkeler (Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya, ve potansiyel aday ülkeler olarak nitelendirilen Arnavutluk, Bosna – Hersek, Karadağ, Sırbistan) için yapılacak mali yardımlarda, önceden kullanılan PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye’nin Katılım Öncesi Mali Aracı, ve Batı Balkanları için CARDS’ın yerini alacak yeni tek mali araç olan Katılım Öncesi Yardımı Aracını (Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA) benimsemiştir.²⁸³ IPA ile söz konusu dönemde toplam 11.468 milyar Euro fon tahsis edilmiştir.²⁸⁴ IPA’nın uygulaması yıllık ve çok yıllık programlar ile yürütülecektir.

3. Yardımların Kullandırılması

Türkiye’nin adaylık perspektifinde AB mali yardımlarının, “Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi” (Decentralized Implementation System, DIS) çerçevesinde kullanılması benimsenmiştir.²⁸⁵ Bu yapılamada mali işbirliğinin değişik evrelerinin farklı birimler ve kişilerce uygulanması ve denetlenmesi söz konusudur. Böylece Mali İşbirliği sürecinde, program hazırlama, izleme ve değerlendirme ile proje uygulama birimlerinin farklılaştırılması istenmektedir.

2002 yılından başlayarak, mali işbirliğinin program bazında uygulama ve denetimi Türkiye’ye verilmiştir. Dolayısıyla diğer aday ülkelerle uygulanmakta olan bu yapının Türkiye’de de uygulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye ile AB Komisyonu arasında “Mutabakat Zabıtları” imzalanmış, mutabakatın uygulanması amacıyla 18 Temmuz 2001 tarihinde Başbakanlık tarafından yayınlanan 2001/41

---

²⁸³ Bkz. European Commission, **Instrument for Pre Accession Assistance**
http://ec.Europa.eu/enlargement/financial_assistance/ipa/index_en.htm 24/09/2006

²⁸⁴ Yeni Katılım Öncesi Araç, kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma alanlarına odaklanacaktır.

²⁸⁵ ABGS, **Katılım Öncesi Mali Yardımlar**,
<http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> 24/09/2006

sayılı Genelge ile Türkiye-AB mali işbirliğini yürütmek üzere beş ayrı birimin kurulması kararlaştırılmıştır.²⁸⁶

D. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticaret ve Yatırım İlişkileri

1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticareti

Türkiye, Avrupa ülkeleri ile ticarete payını artıran bir ülkedir. Türk sanayi malı üreticileri, 1971 yılından beri AT pazarına gümrük vergisiz girme olanağına sahiptir. EFTA ile 1991 yılında serbest ticaret anlaşması imzalayan Türkiye, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olurken, Pan Avrupa Menşe Kümülasyonu sistemine, 1 Ocak 1999 tarihinde dahil olmuştur. Türkiye, AB ile ticari ilişkilerini de gümrük birliği seviyesinde sürdürmektedir.

Türkiye ayrıca AT'nin tercihli ticaret rejimine uyum çerçevesinde başta MDA ülkeleri olmak üzere Topluluğun ticaret partnerleri ile STA imzalamıştır.²⁸⁷ 29 Temmuz 2005 tarihinde ise, Ankara Anlaşması'nın kapsamını, 10 yeni üyeyi içine alacak şekilde genişleten ek protokolü imzalamıştır.

1.1. Türkiye'nin AB'ye İhracatı

1980'lerden bu güne ihracata dönük büyüme stratejisi çerçevesinde dış ticarete liberal politikalar benimseyen Türkiye ekonomisi, AB ile Gümrük Birliğinin tesisi sonrası Dünya ekonomisi ve ticaretinde önemli bir bloğa ticari entegrasyonunu gerçekleştirmiştir.²⁸⁸ Gümrük Birliği, doğrudan ticaret artırıcı etki yarattığı gibi,

---

²⁸⁶ Topluluk fonlarının yardımın yapıldığı ülkeye aktarımını sağlayan ve Hazine Müsteşarlığı'na yönetilen merkezi hazine birimi **Ulusal Fon**, katılım süreci ile Topluluk mali kaynakları arasında ilişkiyi sağlamak ve Topluluk kaynaklarının KOB ve UP önceliklerine göre projelere yönlendirilmesi, izlenmesi ve değerlendirmesini yapmak üzere **Ulusal Mali Yardım Koordinatörlüğü**, ABGS'ye bağlı, proje bazında ihale açılması, ihalelerin sonuçlandırılması ve AB fonlarının proje bazında uygulayıcı kuruluşa aktarılması, muhasebe ve raporlama işlerini yapan **Merkezi Finans ve İhale Birimi**, mali işbirliği ile ilgili çalışmalar arasında gerekli uyumu sağlamak amacıyla Dışişleri, Maliye Bakanlıkları ile DPT, Hazine Müsteşarlığı ve ABGS temsilcilerinden oluşan **Mali Yardım Komitesi** ve Ulusal Mali Yardım Koordinatörü, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, Mali İşbirliği Komitesi ve Avrupa Birliği Komisyonu temsilcilerinden oluşan **Ortak İzleme Komitesi** oluşturulmuştur.

Bkz. Bilici, N., a.g.e. 2004, s:95

²⁸⁷ Türkiye'nin Eylül 2003 tarihi itibarıyla tercihli ticaret rejimi uyguladığı ülke grupları: AB(25), EFTA, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, ECO ülkeleri, (Pakistan ve İran), İsrail, Suriye, Fas, Filistin ve Mısır'dır.

²⁸⁸ DTM ve TOBB, a.g.e. 2002, s.433

dolaylı olarak da ekonomide öngörülebilirlik ve şeffaflığı artırıcı etki yaratmış; tercihli rejim ve EKÜ ülkelerine yönelik tarife ve tarife dışı engellerin azaltılması ya da kaldırılması ile piyasaya giriş serbestisi getirdiği için ve ticaret politikalarında istikrar sağladığı için Türkiye'nin rekabetçiliğini önemli ölçüde artırmıştır.²⁸⁹

Türkiye'nin ihracatındaki artış hızı 1990-1993 döneminde Körfez Savaşı, 1997-1999 döneminde de Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ile küresel durgunluk ve Türkiye'de yaşanan depremler ve ekonomik dengesizlikler nedeniyle yavaşlama eğilimine girmiş, 1998 ve 1999 ihracatta gerileme yaşanan yıllar olmuştur. Ancak 2000 yılı sonrası ihracat çok hızlı bir artış trendine girmiştir.

İhracat artışında Türkiye'nin tercihli ticaret rejimi uyguladığı ülke grupları ilk sıralarda olup, hacim olarak en büyük artış ise Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatta yaşanmıştır. Zira AB'ye (AB15) yönelik mal ihracatı 1996 yılında 11,56 milyar ABD Doları iken; 2005 yılında 35,87 milyar ABD Doları'na erişmiştir. Avrupa Birliği'ne (AB15) yönelik ihracatın toplam ihracatımız içindeki payı 1995 yılında %48,7 iken; 2004 yılında bu oran %54,6'ya çıkmıştır.²⁹⁰ Bununla birlikte Birliğe 2004 yılında katılan 10 ülkeye yönelik ihracatımız aynı dönemde 5 kat, içinde Romanya ve Bulgaristan'ın da bulunduğu ve diğer Avrupa olarak adlandırılan ülkelere ihracatımız 2,5 kat artmıştır. Avrupa bölgesi haricinde Türkiye'nin 1980'li yılların ortalarından itibaren, NAFTA, Orta Doğu, Kuzey Afrika'ya 90'ları başından itibaren de Bağımsız Devletler Topluluğu'na yönelik ihracatında da düzenli artış gözlenmiştir. (Türkiye'nin ihracatında ülkelerin payı Ek 11'de tablolandırılmıştır.

Bu dönemde ticaret açıklığı ve finansal derinlik artışı Türkiye'deki güçlü toplam faktör verimliliği performansının kanıtıdır. Türkiye'nin, ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ye oranı olarak ölçülen ticaret açıklığı, 1993 – 2003 döneminde %33'ten %59'a çıkmıştır. Bu durum bir ticari entegrasyon sonrası tek bir bloğa yönelik ticaret artışından çok, Türkiye'nin sağladığı rekabetçilik, toplam faktör

²⁸⁹ Kaminski, B., Ng, F., **Turkey's Evolving Trade Integration into Pan-European Markets**, World Bank Policy Research Paper 3908, May 2006, 2006, s.3

²⁹⁰ Avrupa Birliği içinde ise 2004 yılı verileri ile Türkiye'nin ihracatında en büyük payı %25,4 pay ile Almanya izlerken Almanya'yı %16,1 pay ile İngiltere ve %13,4 pay ile İtalya izlemektedir.

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls> 26/09/2006

verimliliği artışı ve özellikle 2001 krizi sonrası kurdan kaynaklanan maliyet avantajı nedeniyle gerçekleşmiştir.²⁹¹

Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği mallar çok çeşitli mal grupları arasında heterojen bir yapıdadır. Bununla birlikte 1996-2004 döneminde AB'ye yönelik elektrikli makine ve cihazlar ile otomotiv sanayi ürünleri ihracatı %671 oranında artarak, AB'ye olan ihracatımızdaki payını %11'den %34,5'e yükseltmiştir.²⁹² Demir Çelik ürünlerindeki artış bu dönemde %517 olurken, tekstil ve hazır giyim sektöründeki artış ise %113,7 olarak gerçekleşmiştir.²⁹³

2004 itibariyle AB'ye olan ihracatımızda, elektrikli makine ve cihazlar ile otomotiv sanayi ürünlerinin payı tekstil ve hazır giyim sektörünü geride bırakmıştır. AB'ye ihracatta, 2005 yılında tekstil ve hazır giyim sektörünün hacminde daralma gözlenirken, diğer sektörlerdeki artış sürmüştür. Gümrük birliğinin yarattığı rekabet ve pazara giriş kolaylığı sonucunda, beyaz eşya ve otomotiv gibi katma değeri yüksek, istihdam açısından önemli sektörlerin ihracatımızdaki ağırlığı artmıştır.

Tablo 31: Avrupa Birliği'nin Türkiye'den İthalatı (AB 25, milyon Euro)

Ürün Grupları	2001	%	2003	%	2005	%	AB'nin İthalatındaki Payı
TOPLAM	21.359	100	25.854	100	33.492	100	1,30
Temel Mallar	3.232	15,1	3.040	11,8	4.250	12,7	1,11
Tarımsal mallar	2.388	11,2	2.263	8,8	2.907	8,7	3,59
Enerji	248	1,2	191	0,7	464	1,4	0,19
İmalat Malları	17.956	84,1	22.647	87,6	27.619	82,5	3,79
Makine	2.499	11,7	3.613	14	5.093	15,2	1,84
Ulaştırma ekipmanı	2.882	13,5	4.164	16,1	6.741	20,1	6,84
Otomotiv	2.155	10,1	3.408	13,2	5.796	17,3	13,17
Kimya	474	2,2	548	2,1	710	2,1	0,76
Tekstil ve Hazır Giyim	8.647	40,5	10.151	39,3	10.141	30,3	14,40

Kaynak: European Commission, **Bilateral Trade Relations, Turkey**

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf 28/09/2006 s.6

²⁹¹ Bkz. World Bank, a.g.e. Turkey Country Economic Memorandum, February 23, 2006 s.6

²⁹² 84. 85. ve 87. fasıllarda yer alan ilgili mal gruplarında Türkiye'nin AB'ye olan ihracat toplamı 1996 yılında 1,5 milyar ABD Doları iken, bu tutar 2004 yılı sonu itibariyle 11,6 milyar ABD Doları'na çıkmıştır.

²⁹³ AB'ye yönelik tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı 1996 yılında 4,914 milyar ABD Doları iken, 2004 yılı sonunda 10,501 milyar ABD Doları'na çıkmıştır.

Kaynak yoğunluğu açısından, düşük teknoloji, emek yoğun ürünlerden, ileri teknoloji, sermaye yoğun ürünlere doğru kayma yaşanmaktadır. AB'ye yönelik ürün ihracatında sermaye yoğun ürünlerin payı 1995 yılında %13 iken, 2000 yılında %25'e ve 2004 yılında %37'ye yükselmiştir. Bu artışa AB ülkelerindeki artan ithalat talebi neden olduğu gibi Türk ihracatçılarının güçlü rekabetçiliği de etkindir.²⁹⁴

1.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden İthalatı

Türkiye'nin ithalatı ihracat gibi belli dönemler dışında sürekli artan bir yapıda olmamış, ülkenin ekonomik performansı ile paralel şekilde dalgalanmıştır.²⁹⁵ Türkiye'nin ithalatı 2000 yılında 54,5 milyar ABD Doları ile tavan yaparken bir sonraki yıl ekonomik kriz ile birlikte 41,4 milyar ABD Doları'na gerilemiştir. Bununla birlikte ekonomide istikrarın sağlanması ile birlikte, 2005 yılı sonu itibariyle ithalatımız 116,8 milyar ABD Doları'na erişmiştir.

Gümrük Birliği'nin ilk yılı olan 1996 yılında, OGT'nin kabulü ile birlikte gerek AB, gerek ise üçüncü ülkelere yönelik olarak ithalatımız artmıştır. AB'den yapılan ithalatımızın toplam ithalat içindeki payı 1994 yılında %46,9 seviyesinde iken, gümrük birliğini takip eden 1996 yılında %53'e yükselmiştir.²⁹⁶ Bununla birlikte, 1999 sonrasında bu oranda düşüş gözlenmiştir. 2005 yılında AB15'in toplam ithalatımızdaki payı %38,9'a, AB25'in payı ise %42,1'e kadar gerilemiştir. Hacim olarak, AB'den ithalat 1994 yılında 10,9 milyar ABD Doları iken; 1996 yılında 23,5 milyar ABD Doları'na çıkmış; 2001 kriz yılında 18,9 milyar ABD Doları'na geriledikten sonra hızlı bir artışla 2005 yılında 49,2 milyar ABD Doları'na erişmiştir.

AB içerisinde ve genel olarak Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülke ise Almanya'dır. AB'den ithalat içinde Almanya'nın payı %27,5'tir. 2004 yılı itibariyle Almanya'dan 12,515 milyar ABD Doları değerinde ithalat gerçekleştirilmiştir. Almanya'yı AB içindeki payı %15,1 olan İtalya, %13,6 olan Fransa, % 9,5 olan Birleşik Krallık izlemektedir. (Türkiye'nin ithalatında ülkelerin payı Ek 12'de tablolatırılmıştır.)

²⁹⁴ Kaminski, B., Ng, F., a.g.m. World Bank Policy Research Paper 3908, 2006 s.20

²⁹⁵ WTO, a.g.e. 2003, s.6

²⁹⁶ Toskay, T: "Dış Ekonomik İlişkiler ve Gümrük Birliği" **Yeni Türkiye** sayı: 2000/36 s.1099

Türkiye'nin ithalatında en büyük payı 2004 yılı itibariyle %69,2 oranla aramalı ithalatı alırken, bunu %17,9 ile yatırım malı ithalatı izlemektedir. Girdi ve yatırım mallarının toplam ithalat içindeki payında gümrük birliği öncesinde ve sonrasında önemli değişim olmamıştır. Bu durum Türkiye'deki üretim artışında yabancı girdi kullanımının ağırlığını ve önemini ortaya koymaktadır. Bununla beraber özellikle tüketim mallarının payında gözlenen artış dikkat çekicidir. Tüketim mallarının payı 1995 yılında %6,9 iken, 2004 yılında %12,4'e çıkmıştır. Bu artışı, koruma oranlarındaki düşüş ve milli gelir artışı ile birlikte gelir ve talep esnekliği yüksek mamullere yönelik talep artışı ile açıklamak mümkündür.

AB'den ithalatta 84, 85 ve 87. fasıllarda yer alan elektrikli makine ve cihazlar ile otomotiv ürünleri ithalatı 1996 – 2004 döneminde %116, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı %62,8, demir çelik ürünleri ithalatı ise %51,4 oranında artmıştır

Tablo 32: Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye İhracatı (AB 25, milyon Euro)

Ürün Grupları	2001	%	2003	%	2005	%	AB'nin İhracatındaki Payı
TOPLAM	20.906	100	29.444	100	41.849	100	3,94
Temel Mallar	1.695	8,1	2.543	8,6	3.323	7,9	2,66
Tarımsal mallar	743	3,6	1.018	3,5	1.126	2,7	1,82
Enerji	318	1,5	494	1,7	1136	2,7	2,92
İmalat Malları	18.388	88	25.833	87,7	35.345	84,5	4,01
Makine	6.267	30	8.370	28,4	11.490	27,5	3,72
Ulaştırma ekipmanı	2.921	14	5.627	19,1	9.286	22,2	5,55
Otomotiv	1942	9,3	4.905	16,7	7.858	18,8	7,29
Kimya	4.012	19,2	5.372	18,2	7.285	17,4	4,46
Tekstil ve Hazır Giyim	1.226	5,9	1.432	4,9	1.460	3,5	4,42

Kaynak: European Commission, **Bilateral Trade Relations, Turkey**

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf 28/09/2006 s.7

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ihracatında imalat sanayi malları %84,5 ile en yüksek payı alırken; makine ihracatı %27,5, ulaştırma ekipmanı %22,2 (%18,8'i otomotiv ürünleri) pay almıştır. 2001-2005 döneminde Türkiye'ye yönelik ihracatta otomotiv ürünlerinin payında gözlenen 2 katı artış ve hacminde gözlenen 4 katı artış dikkat çekicidir. Bununla birlikte makine ile tekstil ve hazır giyim ihracatında azalma gözlenmektedir.

1.3. Türkiye – AB Dış Ticaret Dengesi

Türkiye – AB ticaret dengesine ilişkin tablolar aşağıdadır. Buna göre Türkiye AB ile ticaretinde Türkiye AB ile ticaretinde tarım ile tekstil ve hazır giyim sektörleri haricinde tüm sektörlerde net ithalatçı konumundadır.

Tablo 33:Yıllar İtibariyle Türkiye'nin AB ile Ticareti

Milyon ABD Doları	Avrupa Birliği							AB'nin Payı (%)			Türkiye-AB Ticaret Dengesi
	Yıl	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	Hacim	Değ (%)	İhracat	İthalat	
1993	7.599	---	13.875	---	54,8	21.474	---	49,5	47,1	48,0	-6.276
1994	8.635	13,6	10.915	-21,3	79,1	19.550	-9,0	47,7	46,9	47,3	-2.280
1995	11.078	28,3	16.861	54,5	65,7	27.939	42,9	51,2	47,2	48,7	-5.783
1996	11.549	4,3	23.138	37,2	49,9	34.687	24,2	49,7	53,0	51,9	-11.589
1997	12.248	6,1	24.870	7,5	49,2	37.118	7,0	46,6	51,2	49,6	-12.622
1998	13.498	10,2	24.075	-3,2	56,1	37.573	1,2	50,0	52,4	51,5	-10.577
1999	14.348	6,3	21.401	-11,1	67,0	35.749	-4,9	54,0	52,6	53,2	-7.053
2000	14.510	1,1	26.610	24,3	54,5	41.120	15,0	52,2	48,8	50,0	-12.100
2001	16.118	11,1	18.280	-31,3	88,2	34.398	-16,3	51,4	44,2	47,3	-2.162
2002	18.459	14,5	23.321	27,6	79,2	41.780	21,5	51,2	45,2	47,7	-4.862
2003	24.484	32,6	31.695	35,9	77,2	56.179	34,5	51,8	45,7	48,2	-7.211
2004	34.417	40,6	45.434	43,3	75,8	79.851	42,1	54,6	46,7	49,8	-11.017
2005	38.400	11,6	49.220	8,3	78,0	87.620	9,7				-10.820

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm> verilerden oluşturulmuştur. 27/09/2006 (2004 ve 2005 verileri AB25 olarak dikkate alınmıştır.)

AB'nin Türkiye ile ticaret dengesi 2005 yılında 8,356 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Türkiye açısından ise, tarım sektöründe 1,781 milyon Euro, tekstil ve hazır giyim sektöründe ise 8,681 milyar Euro fazla verişmiş, kalan sektörlerde ise açık verilmiştir. (Mal grupları itibariyle AB-Türkiye Ticaret Dengesi Ek 13'te tablolaştırılmıştır.)

2. Türkiye'ye Yönelik AB Doğrudan Yatırımları

Türkiye'ye DYY girişi mutlak değer olarak ve hatta Doğu Avrupa ve Latin Amerika standartlarına göre bile düşük kalmaktadır.²⁹⁷ Özellikle özelleştirme

²⁹⁷ WTO, a.g.e. 2003, s.10

sürecinin 2000’li yıllara kadar yavaş işlemesi²⁹⁸ yabancı yatırımın önündeki bürokratik engellerin çokluğu²⁹⁹ nedeniyle Türkiye yatırımları çekmede oldukça başarısız olmuştur. 2000’li yıllarda ise Avrupa Birliği süreci, ekonomik istikrar, artan verimlilik ve düşürülen kurumlar vergisi oranları etkili olmaktadır.

1980 sonrası Türkiye’ye yönelik DYY yıllara göre değişiklik göstermiş ancak imalat ve hizmet sektörleri en fazla DYY çeken sektörler olmuştur.³⁰⁰ 1980 – 2003 döneminde DYY’den imalat sektörü %53, hizmetler %44 pay alırken, kalan pay tarım ve madencilik sektörleri arasında paylaşılmıştır. DYY girişinde bir hızlanma yaşanan 2005 yılında ise DYY bileşeninde hizmet sektörü baş etken olmuş, özellikle bankacılık ve telekomünikasyon sektörleri yatırım çekmede ön safhada yer almıştır.

Türkiye’ye yapılan DYY’nin menşei incelendiğinde sermaye girişlerinde Avrupa Birliği ülkelerinin ağırlığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte özelleştirmeler dolayısıyla, dönem dönem diğer ülke gruplarının payında hızlı değişimler olabilmektedir. AB’nin Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 1990 – 2005 dönemine “genel olarak” $\frac{3}{4}$ gibi bir orana sahip olduğu görülmektedir. 2005 yılında ise Türkiye’ye yönelik AB doğrudan sermaye yatırımların yaklaşık 5 kat artarken bu oran %60’lara inmiştir. Bunun nedeni ise Lübnan firması Öger Telecom’un Türk Telekom hisselerini satın alması ile Asya grubu ülkelerinin payının artmasıdır.³⁰¹ 2002 – 2005 yılları arasında gerçekleştirilen

---

²⁹⁸ 2000 yılındaki GSM lisans ihalesi hariç tutulursa Türkiye’de özelleştirme ancak 2004 yılı sonrası hız kazanmıştır. Bu konu önceli kısımlarda ayrıntılı olarak işlenmiştir.

²⁹⁹ 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile birlikte bürokratik engeller çok büyük ölçüde azaltılmıştır. Önceleri bir yabancı yatırımcının Türkiye’de yatırım yapması için gerekli onayları tamamlaması 19 farklı merciden izin alınması ve ortalama 53 günlük bir süre alırken, bu Kanun ile birlikte izin mercii sayısı 3’e düşerken, bütün işlemler 1 günde tamamlanabilmektedir. Bürokraside harcanılan zamanın oluşturulan irtibat bürolarının sayesinde azaltılması hedeflenmektedir.

³⁰⁰ 8,2 milyar ABD Doları olarak gerçekleşen 2005 yılı DYY girişinin (sermaye bileşeni) % 45’i bankacılık ve finans sektörü tarafından, %39’u telekomünikasyon sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer önemli sektörler 257 milyon ABD Doları DYY girişi yaşanan gayrimenkul, 222 milyon ABD Doları giriş yaşanan kimyasal ürünler ve 174 milyon ABD Doları giriş yaşanan metal dışı diğer mineral ürünler alanında gerçekleşmiştir.

³⁰¹ 2005 yılında ayrıca önceki yıllarda Türkiye’de büyük yatırımları bulunmayan İngiliz Virgin Adaları’ndan Türkiye’ye uluslararası doğrudan yatırım olarak transfer edilen Rusya menşeli Alfa Group şirketinin Turkcell hisselerini satın alması, ABD orijinli GE Consumer Finance şirketinin Garanti Bankası’na iştirak etmesi, Belçika – Hollanda orijinli Fortis Bank’ın Dışbank’ın %93’ünü ve İtalya orijinli Unicredito’nun Yapı ve Kredi Bankası’nın % 57’sini satın alması 2005 yılının en önemli doğrudan sermaye girişleri olmuştur.

DYY tutarlarına göre, Türkiye'deki önemli yatırımcı ülkelerin ABD, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İtalya olarak sıralanması mümkündür.³⁰²

Tablo 34: Türkiye'ye Yapılan DYY İçinde Ülkelerin Payı

(milyon ABD Doları)	2002	2003	2004*	2005*	2005 (Ocak- Temmuz)	2006 (Ocak- Temmuz)
AB Ülkeleri (25)	455	555	1.025	4.991	1.975	6.800
Almanya	86	142	73	391	133	196
Fransa	22	120	34	2.105	274	328
Hollanda	72	50	568	267	220	4.842
İngiltere	8	141	126	284	234	211
İtalya	241	1	15	692	30	41
Diğer AB Ülkeleri	26	101	209	1.252	1.084	1.182
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	64	70	109	1.662	31	51
Afrika Ülkeleri	0	0	--	3	2	21
Amerika	9	58	97	123	33	535
Kuzey Amerika	9	58	97	115	32	523
A.B.D.	2	52	36	89	19	407
Kanada	7	6	61	26	13	116
Orta Amerika ve Karayipler	0	0	--	8	1	11
Güney Amerika	0	0	--	--	--	1
Asya	70	60	60	1.756	67	48
Körfez Ülkeleri	5	0	--	1.675	36	20
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	0	1	54	3	3	12
Diğer Asya Ülkeleri	65	59	6	78	28	16
Avustralya	0	0	--	1	--	--
Sınıflandırılmayan	24	2	--	1	1	7
Toplam	622	745	1.291	8.537	2.109	7.462
* Geçici Veriler (2006 Temmuz itibarıyla)						

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye İstatistikleri
http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_temmuz2006.xls 28/09/2006

E. Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Katılım Öncesi Stratejisi Kapsamında İlerleme Raporları

1. İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olma Kriteri

“İşleyen bir piyasa ekonomisine sahip olma” bağlamında 1998-2000 yılları İlerleme Raporlarında, Türkiye'nin 1980 sonrası piyasaya dayanan bir kalkınma modelini seçtiği ve liberal ekonomi prensiplerini benimsediği açıklanmakta ve piyasa ekonomisinin kurumsal çerçevesine sahip olduğu belirtilmektedir. Gümrük Birliği

³⁰² Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Mayıs 2006, s.37

sonrası OGT ve gümrük mevzuatının uyumlulaştırılmasına ilişkin taahhütlerin büyük çoğunluğunun yerine getirildiği, ülkemizin başta rekabet ve fikri mülkiyet alanları olmak üzere çok sayıda alanda ilerleme sağladığı, yabancı yatırımcılarla ihtilaflarda uluslararası tahkime başvurma olanağı tanıyan anayasa değişikliğinin parlamentodan geçtiği belirtilmektedir.³⁰³ Piyasanın işleyişi için hukuki çerçeve büyük ölçüde kurulmuş olsa da, mevzuatın uygulanmasında iyileştirme ihtiyacı sürmektedir.

2000 yılı Raporunda ayrıca IMF ile 1999 yılı sonunda yapılan stand by düzenlemesine yer verilmiş ve bu bağlamda “yeni kurulan hükümetin, ekonomi politikasının temel ilkeleri üzerinde daha önce hiç görülmemiş bir uzlaşmayı sürdürdüğü” vurgulanmıştır.³⁰⁴ Ekonomik program ile kamu sektörü hesabının iyileştirilmesi, sosyal güvenlik reformu, POAŞ, TÜPRAŞ hisseleri ve GSM lisansı satışı ile birlikte özelleştirme uygulamalarının hızlanması, BDDK’nın faaliyete geçmesi, kamu bankalarının sübvansiyonlu kredi verme uygulamalarının kaldırılması, program disiplini ile faiz oranları ve enflasyonda sağlanan düşüş övülmüş; ancak cari açığın ekonomi için bir risk faktörü olduğu belirtilmiştir.

2001 sonrası dönemin İlerleme Raporları, daha çok Türkiye’nin yaşamış olduğu krizler sonrası ekonominin girdiği bunalım derecesi ve sonrasında izlenen ekonomi politikaları üzerine yoğunlaşmıştır. 2001 yılı programında, IMF ile yapılan yeni 3 yıllık stand by ve bu çerçevede hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yapısal reformların hızlandırılması üzerinde odaklanılarak, IMF’ten alınan mali desteğin de artırıldığı vurgulanmıştır. IMF performans kriteri olarak GSYİH’nin %6,5’i oranında faiz dışı fazla vermenin önemi ve bu bağlamda gelir artırıcı, harcama kısıcıcı politikaların önemi teyit edilmiş; tüm Raporlarda Türkiye’nin bu hedefi tutturduğu belirtilmiştir.³⁰⁵

---

³⁰³ Bu düzenleme, enerji, telekomünikasyon ve altyapı sektörlerinde işletmelerin özelleştirilmesini kolaylaştırmakta ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları önündeki önemli bir engeli ortadan kaldırmaktadır.

³⁰⁴ Avrupa Komisyonu, **Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu**, 2000 s.23

³⁰⁵ Özellikle kamu sektörü açığının ESA 95 standartlarına göre 1999 yılında GSYİH’nin %21,8’i 2000 yılında %11’i seviyesinde gerçekleştiği ve Türkiye’nin kamu sektörü borçlarını kontrol altına almak için, büyük bir net bütçe fazlası oluşturmaya mecbur kaldığı anlatılmıştır. İzlenen başarılı politikalar sonucu bütçe açığının GSYİH’ye oranı AB standartlarına göre 2004 yılında %3,9’a inmiştir. Özellikle ekonomik istikrarın artması ile faiz oranlarında gözlenen düşüş bu sonuçta etkili olmuştur.

2006 yılı Raporunda, hükümetin siyasi kaygılarla reform sürecinde zaman zaman yavaşlama eğilimi içine girse de, genel olarak makro ekonomik istikrar ve yapısal reformlar üzerindeki uzlaşmayı büyük ölçüde muhafaza ettiği belirtilmiştir. Aralık 2005'te Komisyon'a sunulan Katılım Öncesi Ekonomik Programı da kurumsal kapasitenin oluşturulması ve reformların ileri götürülmesi yönünde önemli taahhütler içermektedir. Bununla birlikte sorumlulukların farklı bakanlık ve müsteşarlıklara dağılması, ekonomi politikası alanında karar alma, koordinasyon ve uygulama açısından verimliliği ve etkinliği azaltmaktadır yorumu yapılmıştır.

İlerleme Raporlarında, Türkiye'de mali sektörde Bankacılık kesiminin ağırlığına vurgu yapılmıştır.³⁰⁶ BDDK'nın faaliyete girmesi ile güçlenen bankacılık sektörü büyüme eğilimine girmiştir. Banka kredileri 2006 yılının ilk çeyreği itibariyle GSYİH'nin %110'u seviyesine yükselmiştir. Sektörde yabancı payı ise 2006 yılı ortasında tüm sektör varlığının %15'i seviyesine çıkmıştır.

Banka dışı mali kesim de son dönemde büyümektedir. Ekim 2005'te kabul edilen yeni bankacılık yasası ile mali haklar, leasing, faktoring ve tüketici finansmanı şirketlerinin üzerindeki düzenleme ve gözetim yetkisinin BDDK'ya devredilmesi ile mali sistemde denetimin kuvvetlendirildiği belirtilmiştir.³⁰⁷

Piyasa kuvvetlerinin serbest işleyişi alanında ilerleme sağlanmıştır.³⁰⁸ Kamu bankaları ve diğer KİT'ler üzerindeki siyasi etkilerin azaltıldığı, daha çok ürün fiyatının arz-talep çerçevesinde belirlenmeye başladığı ve önemli sektörlerde piyasanın serbestleştirilmesi çalışmalarının sürdüğü belirtilmiştir.³⁰⁹ Kamu bankalarına tanınan ayrıcalıklar ortadan kaldırılmaktadır. Şeker ve tütün piyasaları ile tarım dışında telekomünikasyon, elektrik ve gaz sektörlerinde kısıtlı kaynakların

---

³⁰⁶ "Türkiye'de bankacılık dışı mali sektör çok sınırlı bir role sahip olup, GSYİH'nin % 4'ü civarında varlığa sahip olan 70 sigorta şirketinden oluşmaktadır. İMKB, GSYİH'nin % 35'i civarında piyasa sermayesine sahiptir. Ayrıca, GSYİH'nin % 1,5'i kadar toplam varlığa sahip olan 270 fon ve 30 yatırım şirketi bulunmaktadır" şeklinde değerlendirme yapılmıştır. Bkz. Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, 2003, s.52

³⁰⁷ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**, SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.27

³⁰⁸ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.26

³⁰⁹ Kamu sektörünün verimliliği, kamu hizmetlerinde reformların başlatılması, vergi sisteminin modernleştirilmesi ve kamu kesiminin daha şeffaf hale getirilmesi sonucu artmıştır. Bkz. Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu**, SEC(2004) 1201 COM (2004) 656 Nihai 2004, s.49

tahsisinde piyasa güçlerinin rolünü artıran piyasa düzenleyici ve rekabetin gözetimini sağlayacak üst kurulların varlığı vurgulanmıştır. Tarım sektöründe, destekleme fiyatları sistemi yerine, bir “Doğrudan Gelir Desteği” sistemi kurulmuştur.³¹⁰ Sosyal güvenlik reformuna ilişkin kanun tasarılarının geç yürürlüğe sokulsa da, sistemin sağlıklı işlemesi bakımından önemi açıklanmıştır.

2002 ve sonraki yıllarda yayınlanan Raporlarda özellikle artan mali saydamlıktan övgü ile bahsedilmiştir. Kamu ihaleleri, mali yönetim ve mali kontrole ilişkin kabul edilen kanunlar, ve bütçe dışı fonların bütçeye dahil edilmesi olumlu karşılanmıştır. Mali konsolidasyon ve şeffaflık alanında önemli bir adım, çeşitli kamu sektörü kurumları arasında sorumlulukları açıklığa kavuşturacak olan “Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Yasası”nın 2003 yılında kabul edilmesi olmuştur.

2006 yılı Raporunda, Türkiye’de genel olarak, mali şeffaflığın arttığı belirtilmiştir. Bununla birlikte bütçenin ve orta vadeli ekonomi politikasının oluşturulması sürecinde, sorumlulukların kamu kurumları arasında dağılması, eşgüdüm sağlanması açısından olumsuz bir unsur olarak belirtilmiştir.³¹¹

Genel olarak, mali konsolidasyon güçlü olarak nitelendirilmiştir. Kamunun gayrisafi borç miktarı 2005 sonunda % 69.6’ya düşmüştür (ESA 95 metodolojisi). Bu başarıdaki temel etkenler, elde edilen faiz dışı fazla, GSYİH’da güçlü büyüme ve faiz oranlarındaki düşüştür.³¹²

Türkiye’nin piyasaya giriş ve çıkışta liberal mevzuatı dönemin tüm Raporlarında belirtilmiştir. 2003 yılında çıkarılan 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” sonrası piyasaya giriş ve çıkış önündeki engeller daha da azaltılmış olsa da; 2006 Raporuna göre sivil havacılık, deniz ve karayolu ulaşımı, yatçılık, yayıncılık, elektrik, finansal şirketler, özel iş bulma ofisleri, turizm, eğitim, savunma alanlarında yabancılara yönelik kısıtlamalar sürmektedir.³¹³

---

³¹⁰ Avrupa Komisyonu, **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, 2003, s.50

³¹¹ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**, SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.24

³¹² Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.25

³¹³ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.26

Özelleştirmede ise, 2004 yılı ile birlikte bir kıpırdanma yaşanmıştır. 2004 yılına kadar olan Raporlarda özelleştirmedeki gecikmelerin piyasa ekonomisini oluşturmaya yönelik politikalara güveni sarstığı belirtilmiştir. Bununla beraber, devlet son 5 yıl içinde petrol dağıtımını gibi bazı endüstrilerden ve süt ve süt ürünleri, alkollü içecekler üretimi gibi bazı gıda işleme faaliyetlerinden tamamen çekilmiştir. 2005 özelleştirmede altın yıl olmuş, Türk Telekom, PETKİM, TÜPRAŞ özelleştirmelerinden 8,2 milyar ABD Doları gelir elde edilmiştir. Elektrik dağıtım sektöründeki özelleştirmelerde ise gecikmeler meydana gelmiştir.

Tüm raporlarda mülkiyet hakları düzenlemesi dahil yerleşmiş bir hukuk sisteminin varlığından bahsedilmiş; ancak var olan mevzuatın uygulanması yetersiz bulunmuştur. KOBİ'lerin mali sektördeki çarpıklıkları eleştirilmiştir. Hukuki sistemin mülkiyet haklarının düzenlenmesi de dahil olmak üzere sağlam bir şekilde oluşturulmuş olmasına rağmen, bürokratik işlemler hukuki sürecin yavaşlatmakta; özellikle ticari yargı personelinin sayıca ve eğitim açısından yetersiz olması işlemlerin uzamasına neden olmaktadır yorumu yapılmaktadır.³¹⁴

Sonuçta Komisyon ilk defa 2005 Raporunda “Türkiye son zamanlardaki istikrar ve reform alanlarındaki başarılarını sürdürdüğü müddetçe işleyen bir piyasa ekonomisi olarak kabul edilebilir.” yorumunda bulunmuştur.

2. Birlik İçindeki Rekabetçi Baskı ve Piyasa Güçleri İle Başa Çıkma Kapasitesi Kriteri

Türkiye’de istikrarlı ve tahmin edilebilir bir makroekonomik çerçevenin uzun yıllar sağlanamaması piyasa ekonomisinin düzgün işleyişine engel teşkil etmiştir. İlerleme Raporlarında, Türkiye’de bölgeler arasındaki kalkınma düzeyi ve altyapının farklı olması, tarım sektörünün geri kalmışlığı, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlik ve beşeri sermaye birikimindeki olumsuzluklar üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye’nin AB ile entegrasyon seviyesinin 1963 Ankara Anlaşması’ndan itibaren ve özellikle 1996 yılı itibariyle gümrük birliğinin tesisi

---

³¹⁴ Bkz. Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006, s.26

sonrası hızla yükseldiği belirtilmiştir. Gümrük birliğinin başlıca etkisi bu dönemde Türkiye'nin üçüncü ülkelerden ithalatının AB'ye yönelmesi olmuştur.³¹⁵

1998–2000 Raporlarında Türk ekonomisinin önemli kesimlerinin, Topluluk ile gümrük birliği içinde rekabet baskısı ve piyasa güçlerine dayanabilme yeteneğine genelde şimdiden sahip olduğu; ancak ekonominin orta vadeli planlamaya imkan verecek yeterli bir makroekonomik istikrar derecesine henüz ulaşmadığı ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının yüksek olduğu eleştirilerinde bulunulmuştur.

2001 krizi sonrası dönemde ise izlenen politikalar sonucu sağlanan makroekonomik istikrar ile bu kriterin sağlandığı görülmektedir. Özellikle üretim yapısında ve AB'ye ihracatın bileşeninde sermaye yoğun sanayi ürünlerinin payının artması bunun göstergesidir. Bunun yanında işçi verimliliği hem özel hem kamu sektöründe artış göstermiştir. Önceki bölümde bahsedildiği gibi, gümrük birliğinin Türkiye için dinamik etkisi ülke rekabetçiliğini artırması olmuştur. AB üyesi ülkelerle yapılan ticaretin hacmi ve ticarete konu ürünlerin çeşitliliği, Birlik ile ekonomik bütünleşmeye birer kanıt teşkil etmektedir.

2006 yılı Raporunda yapısal reformlar ve makroekonomik istikrar sürecinin sonucu olarak, iş ve yatırım ortamının tedricen geliştiği ancak devlet yardımlarında şeffaflığın düşüklüğü v.b. nedenlerinin piyasanın işleyişini bozduğu belirtilmiştir.³¹⁶

Raporda, “beşeri sermayenin artırılması bağlamında eğitim reformları ve artan harcamaların eğitim seviyesinde bazı olumlu etkileri görülüyorsa da önemli sorunlar devam etmektedir” yorumu yapılmıştır.³¹⁷ Ayrıca kadın ve yaşlıların işgücüne katılım oranlarının düşük seyretmeye devam ettiği; hızla büyüyen çalışan nüfus ve tarım sektöründeki boşalmaların, yeni meslekler yaratılmasını gerekli kıldığı üzerinde durulmuştur. Yüksek işsizlik ve kayıt dışı istihdamın ekonomik istikrarın önünde bir engel olduğu belirtilmiş ancak İş Kanunu ve sosyal güvenlik sistemi ile ilgili düzenlemeler olumlu karşılanmıştır.

---

³¹⁵ Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin 1999 Düzenli Raporu**, 1999 s.25

³¹⁶ Avrupa Komisyonu , a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006 s.27

³¹⁷ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006 s.28

Fiziksel yatırımların 2005 yılında güçlü olmaya devam ettiği belirtilmiştir. Gayrisafi sabit sermaye, nominal GSYİH'nın % 20'si civarında kaydedilmiştir. DYY girişi 2005 yılında kayda değer şekilde artmış, 2004 yılında GSYİH'nın % 0.8'i iken, 2005 yılında GSYİH'nın % 2.8'ine çıkmıştır.³¹⁸ Bununla beraber, özellikle kamunun FDF hedefini tutturma bağlamında altyapı yatırımlarının yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Ar-Ge harcamaları düşük düzeyde kalmaya devam etmiştir.

İlerleme Raporlarında, KOBİ'lerin ekonominin önemli bir temel taşı olmayı sürdürdüğü, ancak verimliliklerinin genelde düşük kaldığı ve kayıt dışılıklarının yaygın olduğu eleştirisinde bulunulmuştur. 2006 Raporunda belirtildiği gibi, banka kredileri KOBİ'lerin fon ihtiyacının sadece %10'unu karşılayabilmekte, fon ihtiyacı ağırlıklı firma öz sermayelerinden karşılanmaktadır.

Komisyon, 2006 Raporunda "Türkiye istikrar politikasını güçlü bir şekilde sürdürdüğü ve yapısal reformlara doğru kararlı ilave adımlar attığı takdirde, orta vadede, Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkabilecektir" yorumunu yinelemiştir.³¹⁹

2005 ve 2006 Raporları'nda Türkiye gittikçe artan bir şekilde açık ekonomi haline geldiği yinelenmiştir.. Mal ihracat ve ithalatı 2005 yılında % 3 civarında artarak GSYİH'nin % 54'üne denk bir düzeye gelmiştir. Başka pazarlara olan ihracatta daha hızlı bir artış kaydedildiği için, AB'ye yönelik ihracatın payı 2004'te %54,5 iken, 2005'te %52,4'e gerilemiştir. AB'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı da % 46'dan % 42,2'ye düşmüştür. Bununla birlikte AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmiştir.³²⁰ İşgücü verimliliğinde de iyileşme görülmüş; yıl boyunca imalat sanayinde %8 verimlilik artışı sağlanmıştır.

3. AB Müktesebatına Uyum

Adaylık sürecinde AB ile Türkiye arasındaki müzakerelerin ilk aşaması olan tarama süreci 20 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Bu bağlamda Müzakere Çerçeve Belgesi de kabul edilmiştir. Şu ana kadar sadece 12 Haziran 2006 tarihinde "Bilim ve

³¹⁸ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006 s.28

³¹⁹ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2005) 1426, COM(2006) 561 Nihai, s.62

³²⁰ Avrupa Komisyonu, a.g.e. SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai 2006 s.29

Araştırma” başlığında fiili müzakerenin açılmış ve aynı gün geçici olarak kapanmış olup diğer alanlarda çalışmalar sürmektedir. Bununla beraber tarama sürecine hazırlık (pre-screening) çalışmaları Türkiye – AT Ortaklık Konseyi’nin 3/2000 sayılı kararı ile Ortaklık Konseyi’ne bağlı olarak 8 alt komitenin kurulması ile 2000 yılında başladığından, Türkiye bazı alanlarda müktesebata uyumda ileri aşamadır. Bazı alanlarda ise süreç içinde gelişim beklenmektedir.

Türkiye Raporlarında, Romanya için 2005 Kapsamlı İzleme Raporunda olduğu gibi tüm müzakere başlıkları ve alt başlıkları altında müktesebata uyum sorunsuz alanlar, çaba sarf edilmesi gereken alanlar ve gelişim düzeyi endişe verici olan alanlar olarak üçlü bir ayırma tabii tutulmamıştır. Ancak 2006 yılı Raporu çerçevesinde müktesebata uyum karşısında Türkiye’nin konumunun irdelenmesi açısından çalışmamızda benzer bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Buna göre:

“Müktesebata uyumda sorun olmayan alanlar”,

- malların serbest dolaşımı alanında akreditasyon, standardizasyon ve uygunluk değerlendirmesi,
- rekabet politikası alanında anti-tröst düzenlemeleri,
- taşımacılık politikası alanında kara yolu taşımacılığı düzenlemeleri,
- adalet, özgürlük ve güvenlik başlığında, özellikle iltica, sınır yönetimi, insan ticareti ile mücadele, gümrük ve polis işbirliği alanları,
- mali ve bütçesel hükümler alanında Kasım 2005’te çıkartılan yeni İstatistik Kanunu ile getirilen düzenlemeler,
- tüketicinin ve sağlığın korunması alanında özellikle bulaşıcı hastalıkların kontrolü ve genel olarak fikri mülkiyet hakları, işletme ve sanayi politikası, bilim ve araştırma, eğitim ve kültür, gümrük birliği, dış güvenlik ve savunma politikası başlıklarıdır.

“Müktesebata uyumda çaba gerektiren ve uyum için erken bir aşamada bulunulan alanlar” olarak ise:

- malların serbest dolaşımı alanında ticaretteki teknik engeller,
- işçilerin serbest dolaşımı alanında sosyal güvenlik sistemi uygulamaları,

- sermayenin serbest dolaşımı alanında ödeme sistemleri, kara para aklama ile ilgili mevzuat,

- şirketler hukuku alanında kamu kurumları ve bankalar ayrık uluslar arası muhasebe standartlarına uyum,

- mali hizmetler alanında özellikle sigortacılık, tamamlayıcı emeklilik ve yatırım fonları gibi bankacılık dışı sektörlerin denetimi,

- bilgi toplumu ve medya alanında elektronik iletişim ve bilgi teknolojileri,

- taşımacılık alanında deniz, hava ve demir yolu ulaşımı,

- enerji alanında idari kapasite ve düzenleyici kurumların özerkliğinin güçlendirilmesi,

- vergilendirme alanında AB ülkeleri ile elektronik veri değişiminin sağlanması, KDV ve ÖTV kapsamı ve oranları ile genel olarak doğrudan vergileme,

- ekonomik ve parasal birlik alanında TCMB'nin Avrupa Merkez Bankaları sistemine uyumu ve Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun uygulaması,

- istihdam ve sosyal politika alanında sosyal güvenlik mevzuatının uygulanması, sendikal haklar, işyeri sağlığı ve güvenliği, Avrupa Sosyal Fonu ile ilgili uygulamalar,

- bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında özellikle merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki ve sorumluluk paylaşımı,

- yargı ve temel haklar alanında özellikle yargı bağımsızlığı, yolsuzlukla mücadele ve azınlık hakları,

- adalet, özgürlük ve güvenlik alanında özellikle göç, örgütlü suçlar, kara para aklama ile cezai ve hukuki konularda adli işbirliği v.b. alanlar,

- gümrük birliği alanında serbest bölgeler, vergi muafiyeti, taklit mallarla mücadele ve sonradan kontrol alanları ile idari kapasitenin geliştirilmesi,

- dış ilişkiler alanında özellikle GSP sisteminin Topluluğun ortak ticaret politikası çerçevesinde uygulanması,

- mali ve bütçesel hükümler alanında ESA95 standartlarının uygulanması konuları ile genel olarak kamu alımları, enerji, istatistik, trans-Avrupa ağları, tüketicinin korunması, mali kontrol başlıkları nitelendirilmiştir.

Sermayenin serbest dolaşımı alanında yabancılarca gayrimenkul edinimini de içeren sermayenin dolaşımı, rekabet politikası alanında Topluluğun devlet yardımları

alanındaki kurallarının uygulanmasına yönelik yasal çerçeve ve idari yapının eksikliği, bilgi toplumu ve medya alanında medya ve görsel-işitsel politika düzenlemeleri ve genel olarak yerleşme hakkı ve hizmet sunma serbestisi, tarım³²¹, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, balıkçılık ile çevre başlıkları alanında genel olarak uyum düzeyinin çok yetersiz olması eleştirilmektedir. Ayrıca özellikle fikri mülkiyet, tarım, enerji, yargı, gümrükler, vergilendirme, istatistik, ekonomik ve parasal birlik, mali kontrol, tüketici ve sağlığın korunması mevzuatlarının uygulanması için idari kapasitenin gelişimine ihtiyaç duyulmaktadır.

F. Değerlendirme

Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri karşısındaki uyum düzeyi 1998 yılından itibaren her sene yayımlanan İlerleme Raporlarında belirtilmektedir. Buna göre, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli düzeyde karşıladığı Aralık 2004 AB Konseyi toplantısında belirtilmiş ve bu sayede Türkiye, AB ile müzakerelere 2005 yılında başlamıştır.

Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerine uyumu ise, ağırlıklı olarak ülkede makroekonomik istikrarın sağlanma şartına bağlanmıştır. Türkiye ilk defa 2005 Raporunda işleyen bir piyasa ekonomisi kabul edilmiş; Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme kriteri için ise, Türkiye'nin Gümrük Birliği içinde bir ülke olduğuna değinilmiş ve makro ekonomik istikrarın ülkede hakim olduğu sürece Türkiye'nin orta vadede bu kriteri tamamen sağlayabileceği belirtilmiştir.

Müktesebata uyum konusunda ise, Türkiye'nin gümrük birliği ile yakından ilgili başlıklarda uyum konusunda yeterli gelişim düzeyine şimdiden sahip olduğu; ancak diğer başlıklarda da müzakere sürecinde gelişim göstermesinin beklendiği belirtilmektedir.

Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında Türkiye'nin dış ticaret ve cari açık oranları hızla yükselse de, özellikle 2001 yılından sonra Türkiye'nin AB ile ihracatının

---

³²¹ Bununla beraber tarım alanında Ortak Tarım Politikasına uyumla ilgili Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS)'nin uygulanmasına yönelik ilk adımlar atılmış, kırsal kalkınmada eylem planı ve Katılım Öncesi Mali Yardımı'nı kapsayacak Ulusal Strateji kabul edilmiştir.

ithalatını karşılama oranının iyileştiği görölmektedir. Gümrük birliğinin yarattığı rekabet ve pazara giriş kolaylığı sonucunda, özellikle otomotiv, makine, elektrikli cihaz sektörlerinin üretim ve ihracattaki payını artırdığı görölmektedir. Türkiye potansiyeli ile uyumlu şekilde DYY çekmeyi başaramasa da, özellikle özelleştirme işlemlerinden kaynaklanan, büyük kısmı (1990 sonrasında yaklaşık ortalama 3/4 oranında) AB ülkelerinden olan DYY girişinin varlığı sözkonusudur.

Sonuç olarak üyelik konusunda Türkiye Kopenhag kriterlerini büyük ölçüde sağlıyor iken, müktesebata uyum zaman içinde sonuçlanacak bir durum özelliği taşımaktadır. AB ile entegrasyon derecesinin yükselmesi, Türkiye'nin ticaret hacmini ve Türkiye'ye yönelik DYY'yi artıran bir süreç olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE ROMANYA'NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ PERFORMANSININ KARŞILAŞIRILMASI

Türkiye ve Romanya'nın planlı ekonomik düzen sonrası piyasa ekonomisine geçiş süreçleri eş zamanlı olmamıştır. Türkiye 1980 yılında, Romanya ise 1990 yılında piyasa ekonomisi prensiplerini benimseme yoluna girmiştir. Ayrıca planlı sistemlerin nitelikleri de farklıdır. Planlama, Romanya'da ekonominin tümü için emredici nitelikte olurken; Türkiye'de özel sektör için yol gösterici nitelikte olmuştur. Bununla birlikte, gerek Türkiye'de kamu kesimi hacminin genişliği, gerek planlı dönemin sonuçlanma sürecinin Romanya ile benzer ekonomik ve siyasi çalkantıların ardından gerçekleşmesi bakımından iki ülke tecrübeleri birbirine benzemektedir.

Piyasa ekonomisine geçiş süreci Türkiye'deki askeri, Romanya'daki sivil darbe ile birlikte gelişmiştir. Siyasi açıdan Türkiye'deki 12 Eylül 1980 müdahalesi demokrasiyi askıya alırken, Romanya'daki 22 Aralık 1989 Darbesi ülkede demokrasinin oluşturulmasında tarihi dönüm noktası niteliği taşımıştır. Ekonomik sistemin dönüşümünde ise iki ülkede de IMF ve Dünya Bankası'ndan alınan destek ve Avrupa Birliği süreçleri teşvik edici unsur olmuştur. Reform sürecinin ilk yıllarında IMF'ten alınan destek, son yıllarında ise AB üyeliğinin teşviki liberalizasyon ve regülasyon çalışmalarının ardındaki itici güç olmuştur.

I. Piyasa Ekonomisine Dönüşüm Süreçleri

Gelinen noktada, iki ülkede de reform süreci ile ulaşılmak istenen piyasa ekonomisi kuralları aynı olduğundan ve reform sürecine aynı organizasyonlardan destek sağlanması dolayısıyla ekonomi programları da benzer nitelikte olmuştur. İki ülkede de program disiplinine uyulan ve reformların gerçekleştirildiği yıllarda ekonominin büyüme performansı yüksek olurken, sürecin sektöre uğradığı yıllarda büyümede istikrarın kaybolduğu gözlenmiştir.

A. Reform Süreçleri

1. Genel Olarak Ekonomik ve Yapısal Reformlar

Türkiye’de demokrasi sürecinin askıya alınmasına karşın, 24 Ocak kararlarını uygulama sürecinde program disiplininden vazgeçilmemiştir. Bu süreç 1980’li yılların sonuna kadar sürmüş, 1990’lı yıllar ise reform sürecinin siyasi kaygılarla yavaşladığı yıllar olurken, 1990’lı yılların sonundan itibaren ise reformlar yeniden hız kazanmıştır.

Türkiye’nin 1999 sonrası IMF kaynaklarından kullandığı kredi tutarı yaklaşık 25 milyar SDR’ye ulaşmıştır. Dolayısıyla bu yüksek meblağda kredinin kullanımının performans kriterlerini yerine getirme koşuluna bağlanması ve 2001 krizi sonrası dibe çöken ekonomide acil iyileşme gereksinimi Türkiye’nin program disiplinine bağımlılığını ve reformlar konusundaki isteğini artırırken, Avrupa Birliği süreci de Türkiye ekonomisine ek bir ivme kazandırmıştır.

Romanya’da ise Türkiye’den farklı olarak, liberalizasyon ve regülasyon yönündeki çalışmalar aralıksız sürdürülmüş; ancak geçiş döneminin ilk yıllarında uygulamadaki siyasi isteksizlik kendini hissettirmiştir. Halkın acil refah artışı beklentisi, populist uygulamaların özellikle 1996 sonuna kadar sürmesine neden olmuştur. 1996 sonunda yeni liberal bir koalisyon hükümetinin kurulması ile reform çalışmaları 1997-1998 yıllarında hızlansa da hükümet içindeki çekişmeler ve dönemin olumsuz dış konjoktürü (Kosova Savaşı, Asya ve Rusya Krizleri) reform çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Bununla birlikte 2000 yılı sonrasında AB ile müzakerelerin başlaması ve AB üyeliğinin Romanya’da partiler üstü bir hedef olarak algılanması ile siyasi çekişmeler ortadan kalkmış ve reformları tamamlama konusundaki kararlılık sayesinde, Romanya hızlı bir gelişim sürecine girmiştir.

Türkiye’de 1980’li yılların sonuna kadar fiyat, faiz oranı ve kur liberalizasyonu süreci tamamlanmış; 1989 yılında TL’nin konvertibilitesi ve sermaye hareketleri liberalizasyonu gerçekleştirilmiştir. Dış ticaret rejimi GATT prensipleri ve Gümrük Birliği çerçevesinde şekillendirilmiştir. Böylece Türkiye’de, Tek Pazar uygulamaları çerçevesinde Topluluğun Ortak Ticaret Politikası ve Ortak Rekabet

Politikasının temel unsurlarına uyum konusunda adım atılmıştır. Para ve sermaye piyasalarına yönelik önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmış, SPK ve TMSF kurulmuş ve İMKB faaliyete geçmiştir. 1999 yılında BDDK'nın faaliyete geçmesi ve 2001 yılında Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanması önemli düzenlemeler olmuş, ilerleyen yıllarda kamu maliyesinde etkinlik ve şeffaflığı sağlamak amacıyla bütçe sistemi ve gelir idaresi reforma tabi tutulmuştur. Sosyal güvenlik sistemi, kamu ihale ve kamu borçlanma mevzuatları reforma tabi tutulmuştur. Özelleştirme de, 2004 sonrası ivme kazanmıştır.

Romanya'da 1996 yılına kadar IMF eşgüdümü ile fiyatlarda liberalizasyon, özelleştirme stratejilerinin benimsenmesi, mülkiyetin özel kesime devri, dış ticaret rejiminin liberalleşmesi, para ve sermaye piyasalarının oluşturulması, merkez bankasının ve bankacılık denetim mekanizmalarının kurulması, modern bir vergi sisteminin oluşturulması alanlarında ilk yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber, bütçe dışı fon uygulamaları, artan sübvansiyonlar ve işletmeler anası borçların silinmesi kamu maliyesinde şeffaflığı azaltmıştır. Reform alanındaki isteksizliğin kendini en çok hissettirdiği alanlardan biri de özelleştirme olmuş, hiçbir büyük kamu işletmesinin devri gerçekleştirilememiştir.

1997-2000 döneminde reform süreci hızlanmış, fiyat liberalizasyonu sonuçlandırılmış, Romen Leyi'nin konvertibilitesi, yabancı yatırımların teşviki, merkez bankasının bağımsızlığının sağlanması, Mevduat Garanti Fonu'nun oluşturulması, yarı mali harcamaların bütçeye dahil edilmesi, büyük kamu işletmelerinin özelleştirme kapsamına alınması gerçekleşmiştir. 2000'li yıllarda özellikle kamu maliyesinde şeffaflık ve etkinliği artırmaya yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Romanya'da da bütçe sistemi ve gelir idaresi reforma tabi tutulmuş, sosyal güvenlik sistemi, kamu ihale ve borçlanma düzenlemeleri yenilenmiş ve AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmiştir. Özelleştirme süreci de özellikle 2003 sonrası hızlanmıştır. Sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ise AB'ye üyelik takvimi ile birlikte gelişmiş; aşamalı bir süreç sonucu 2005 yılında tamamlanabilmiştir.

2. Özel Sektörün Gelişimi

2.1. Sektörel Gelişim

Romanya’da 1993-2005 arası toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde kamu kesiminin payı %70’lerden %20’lere gerilemiştir. Bu süre zarfında, GSYİH içinde özel sektörün payı %34,8’den, %70,4’e yükselmiştir.

Türkiye’de de benzer şekilde toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde kamunun payı 1980 yılında %40 iken 2005 yılı itibariyle %24,9’a gerilemiştir. Bununla birlikte yatırım harcamalarının azalması Türkiye’de kamu kesimi hacminin daralması anlamına taşımamaktadır. Bunun en iyi göstergesi de, konsolide devlet bütçesi harcama ve gelirlerinin GSMH’ye oranındaki artıştır. 1980 yılında konsolide bütçe harcama ve gelirlerinin GSMH’ye oranı sırasıyla %20,33 ve %17,2 iken, 2001 yılında bu oranlar %46 ve %29’ye çıktıktan sonra, 2005 yılında %32,70 ve %31,83 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörlerin GSYİH’ye katkısı bağlamında ise, iki ülkede de milli gelire en çok katkıyı hizmetler sektörü yapmaktadır. Bununla birlikte, planlı dönem sonrası Romanya’da sanayi sektörünün katkısında gerileme görülürken; Türkiye’de sanayi sektörü payını en çok artıran sektör olmuştur. Romanya’da 1990 yılında hizmetler, sanayi ve tarım sektörlerinin payı sırasıyla %26,4 %49,9 ve %23,7 iken 2005 yılı itibariyle inşaat dahil hizmetler sektörü payını iki katına, %54,8’e yükseltmiş; sanayi sektörünün payı % 36,3’a, tarımın payı ise %8,9’a gerilemiştir.

Türkiye’de ise 1980 – 2005 arasında hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı %55,4’ten %59,4’e, sanayi sektörünün payı %20,5’ten %29,4’e yükselirken; tarım sektörünün payı %24,2’den %11,2’ye gerilemiştir. Bu gerileme ekonominin dönüşümü açısından normal bir süreç olsa da, tarım sektöründeki istihdamın diğer sektörlere kayması zorunluluğunu beraberinde getirmiş; ancak aynı oranda iş ve meslek yaratılamaması iki ülkede de işsizlik sorununa neden olmuştur.

2.2. Özelleştirme Süreçleri

Türkiye’de özelleştirme süreci dönem dönem siyasi ve idari engellemelerle sekteye uğramıştır. Bu açıdan Romanya’nın özelleştirme süreci ile arada benzerlik bulunmaktadır. Bununla birlikte iki ülkedeki özelleştirme faaliyetleri arasında kapsam, yöntem ve elde edilen gelirler açısından farklılıklar mevcuttur.

İlk olarak Romanya’daki özelleştirme süreci kapsam olarak Türkiye’dekinden farklıdır. Romanya’da özelleştirme kavramı mülkiyetin özel sektöre devri anlamında küçük ölçekli firma ve varlık satışını da kapsamaktadır.

İkinci olarak, Romanya’da özelleştirme idaresi Türkiye’ye oranla daha dağınık bir yapı arz etmektedir. Türkiye’de Başbakanlığa bağlı Özelleştirme Yüksek Kurulu ve ona bağlı ÖİB tarafından özelleştirme işlemlerinin idaresi yürütülürken, Romanya’da özelleştirme idaresi AVAS’ın dışında, Romanya Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı OPSPI de özellikle enerji alanındaki özelleştirme sürecinde sorumluluk üstlenmektedir.

Üçüncü olarak iki ülkede de özelleştirme işlemlerinde son yıllarda ağırlığı giderek artan ve en çok kullanılan metot blok satışlar olmuş; ancak Romanya’nın blok satışlara başvurmasındaki temel saik, satış işlemini hızlandırmak ve yabancıların ilgisini çekmek olurken; Türkiye’de özellikle 2000 yılı sonrası kamu gelirlerini artırmak amacı ön plana çıkmıştır. Boratav’ın ifadesi ile “etkinlik için özelleştirme kavramı ortadan kalkmış ve kamu açıklarını kapatma amacıyla özelleştirme hedefi öne çıkmıştır”³²²

Türkiye’nin özelleştirme geliri 1983-2005 döneminde 18,4 milyar ABD Doları iken, Romanya’da 1993-2005 döneminde 5,7 milyar ABD Doları gelir elde edilmiştir. İki ülkede de özelleştirme gelirlerinin büyük kısmı 2004 sonrası satışlarından elde edilmiştir.

---

³²² Bkz. Boratav, K., **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Yayınları, 9. Baskı, Ankara, Ağustos 2005, s.177

2.3. Mali Piyasaların Gelişimi

Türkiye ve Romanya’da yatırım ortamı ile ilgili yapılan değerlendirmeler birbirine çok benzer niteliktedir. İki ülkede de borsa ve menkul kıymet piyasalarının finansal aracılıktaki rolü ve ağırlığı bankacılık sektörünün gerisinde kalmakta ve bankacılık ağırlıklı aracılık faaliyeti sürdürülmektedir. Bununla beraber, 2000’li yıllarda yabancı yatırımların da hızlanması ile sermaye piyasalarında kısırdanma başlamıştır. Bu durumda Romanya’da 2002, Türkiye’de 2003 yıllarında yabancı yatırımcıların önündeki engelleri azaltan yasal düzenlemeler etkin olmuştur.

Türkiye’de sermaye piyasalarının hacmi Romanya’nın çok üzerindedir. 2000 yılında Bükreş Menkul Kıymetler Borsası’nın kapitalizasyon tutarı 1,2 milyar ABD Doları iken, 2005 yılı için tahmini tutar 13,3 milyar ABD Doları olmuştur.³²³ Türkiye’de ise IMKB nezdinde tüm hisse senedi işlem piyasalarını kapsayan Ulusal Pazar, İkinci Ulusal Pazar, Yeni Ekonomi Pazarı ve Gözaltı Pazarı toplam piyasa kapitalizasyonu 2000 yılı sonunda 68,635 milyar ABD Doları iken 2005 yılı sonu itibariyle 161,630 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır.³²⁴ Eylül 2006 tarihi itibarıyla, ana listede GSYİH’nin %50’si civarında bulunan 289 şirket bulunmaktadır.³²⁵

Türkiye’de bankacılık sektörü özellikle 1999 yılında BDDK’nın faaliyete geçmesi ile güçlenmiş ve mali aracılık gelişmiştir. 2001 krizi sonrası, etkin çalışmayan bankaların sistemden tasfiye olması TMSF için büyük yük getirirse de; ekonomik istikrarın arttığı ülkede bankacılık sektörü güçlenmektedir. Romanya için de 1999 krizi bir dönüm noktası olmuştur. NBR’nin denetim yetkileri artırılarak sektörün güvenliği güçlendirilmiştir. İki ülkede de Merkez Bankaları’nın bağımsızlığı 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile güçlendirilmiştir. Romanya’daki dönüşümde IMF ve Dünya Bankası’ndan alınan teknik destek ön planda olmuştur.³²⁶

³²³ Bucharest Stock Exchange, “Bucharest Stock Exchange January-June 2005” **Romanian Business Digest**, September 2005 s.146

³²⁴ Veriler için bkz. İMKB, Veri Setleri <http://www.imkb.gov.tr/veri.htm> 05/10/2006

³²⁵ Türkiye’de bankacılık dışı mali sektör çok sınırlı bir role sahip olup, GSYİH’nin % 4’ü civarında varlığa sahip olan 70 civarında sigorta şirketi ile GSYİH’nin % 1,5’i kadar toplam varlığa sahip olan 270 fon ve 30 yatırım şirketinden oluşmaktadır. Küçük sigorta sektörünü bankalar ve çokuluslu şirketler yönlendirmektedir. Sigorta sektörü, hali hazırda Hazine tarafından düzenlenmektedir.

³²⁶ IMF ve Dünya Bankası, Finansal Sektör Değerleme Programı (Financial Sector Assessment Program) çerçevesinde Romanya’ya da teknik yardımda bulunmuştur. 2003 yılı FSAP Değerlendirme

Kriz sonraları, iki ülkede de devlet kontrolündeki bankaların sermayeleri arttırılmış ve kısa vadeli risk durumları önemli ölçüde azaltılmıştır. Bankalar, sermaye yeterlilik oranlarını düzeltmeye ve uluslararası raporlama ve ihtiyat standartlarına uymaya zorlanmışlardır. Türkiye’de büyük bankaların 2005 yılında %20, devlet bankalarının %30 oranını sağladığı görülmüştür.³²⁷ Romanya’da ise 2005 sonu itibariyle sektörün ortalama sermaye yeterlilik oranı %20,7’dir.

Türkiye’de 2002-2005 döneminde toplam aktifler 130 milyar ABD Doları’ndan 296 milyar ABD Doları’na yükselmiştir. Toplam aktiflerin GSMH’ye oranı 10 puan artarak %82 olmuştur. Toplam aktiflerin içinde kredilerin oranı %39’a çıkmıştır. Bu bağlamda kredilerin GSMH’ye oranı yaklaşık %32’dir. YTL aktiflerin toplam içindeki payı %57’den %68’e, YTL pasiflerin oranı ise %50’den %64’e yükselmiştir.³²⁸

Romanya’da ise, 2004 yılı itibariyle banka aktiflerinin %47’si kredilerden oluşmaktadır.³²⁹ Son beş yıl içerisinde yıllık kredi arzı artışı %30 ile %50 arasında gerçekleşmiştir. (Şubat 2006 itibariyle yıllık reel artış %49 olmuştur) Özel sektöre verilen kredi stoku da 2000 yılında GSYİH’nın %9,3’ü iken, 2005 yılı sonunda %20,9’a yükselmiştir.³³⁰ 2004 yılında banka kredilerinin %41,2’si, mevduat hesaplarının ise %60,8’i yabancı para cinsindedir. Dolayısıyla ülke paralarına olan güven süreç içinde artıyor olsa da, iki ekonomi de kur riski ile işlemektedir.

Bunun yanında sektörlerdeki yoğunlaşma oranına dikkat edersek, iki ülkede de sektörde en büyük aktif yoğunluğuna sahip ilk 5 bankanın, sektörün aktif toplamının yaklaşık %60’ına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte,

---

Raporunda Romanya’nın bankacılık sisteminin likit ve risklere dayanıklı olduğu ancak özellikle döviz cinsinden artan kredi hacminin sorun yaratabileceği hususlarına değinilmiş, para piyasaları haricinde sermaye piyasalarının ve finansal aracılığın yeterince gelişmediği, ayrıca piyasanın ve yatırım araçlarının yeterince şeffaf olmadığı, muhasebe sisteminin modern olmadığı, mali sektöre ilişkin yasaların, denetimin ve yargı sürecinin yeterince güçlü olmadığı belirtilmiştir.

Bkz. IMF, **Romania, Financial System Stability Assessment**, September 22, 2003 s.2-8

³²⁷ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2005 İlerleme Raporu**, SEC(2005) 1426 COM(2005) 561 Nihai, Brüksel, 9 Kasım 2005 s.57

³²⁸ Veriler için bkz. TBB, a.g.e. 2006, s.6-7

³²⁹ Duenwald, C., Gueorguiev, N., Svhaechter, A., **Too Much of a Good Thing? Credit Booms in Transition Economies: The Cases of Bulgaria, Romania and Ukraine**, IMF Working Paper No:WP/05/128, 2005 s.25

³³⁰ IMF, a.g.e. IMF Country Report No. 06/169, May 2006, s.23

Türkiye’de kamu bankalarının yoğunlaşma oranına katkısı Romanya’nın üzerindedir.³³¹

3. Kamu Maliyesinin Etkinliği

Türkiye’de Romanya ile paralel şekilde reform sürecinde kamu sektörüne ilişkin şeffaflık ve etkinliği artırıcı düzenlemeler ön planda olmuştur. Reform sürecinin ilk yıllarında, bütçe açığını düşük gösterme saiki ve bütçe disiplini dışında finansman sağlamak ve harcama karar alma sürecini hızlandırmak amaçlarıyla, fon uygulamaları ve başta yarı mali harcamalar olmak üzere dolaylı nitelikteki bütçe dışı harcamalar iki ülkede ağırlık kazanmıştır. Bununla birlikte, özellikle 2000’li yıllarda ivme kazanan düzenlemeler ile iki ülkede de bütçe dışı fonlar tasfiye edilmiş büyük ölçüde tasfiye edilmiş, (Türkiye’de bütçe dışı 5, Romanya’da ise 4 fon kalmıştır.) zarar eden KİT’lerin etkinlik ve verimlilik prensipleri ile çalışmaları ve özelleştirilmeleri benimsenmiştir.

Kamu gelir ve harcamalarında şeffaflığı artırmak amacıyla, her iki ülkede de uluslar arası standartlara uyumlu kamu ihale ve borçlanma yasaları kabul edilmiş, tahakkuk esasına göre, program bütçe sistemine ve modern bütçe sınıflandırmalarına geçilmiş ve özerk gelir idareleri oluşturulmuştur.

Vergi düzenlemelerine ilişkin olarak ise, Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda ekonominin ihtiyaçlarına yönelik, olağanüstü nitelikteki vergi düzenlemelerinin getirildiği ve kalıcı olduğu, ayrıca vergi oran/miktarlarının çok sık değiştiği gözlemlenirken; Romanya’da öncelikle modern anlamda bir vergi sisteminin kurulması amacı güdülmüş ve bu amaç 2003 yılında kabul edilen Vergi Kodu düzenlemesi ile büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Romanya’da gelir ve kurumlar vergisinde %16’lık tek oranın benimsenmesi, vergi sistemini kolay anlaşılır hale getirmiş, ülkeye sermaye girişlerini hızlandırmıştır.

Her iki ülkede de IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu çerçevesinde alınan teknik destek ile birlikte kamu maliyesinde şeffaflık artırıcı düzenlemeler

---

³³¹ 2005 yıl sonu itibarıyla aktif büyüklüğü en büyük banka olan Ziraat Bankası ve 5. büyük banka olan Vakıfbank, toplam aktif büyüklüğünün %25’ine sahiptir.

sürmektedir. Bunun yanında, IMF tarafından Türkiye'ye yöneltilen eleştiriler daha çok yasaların hızlı değişmesi, idarenin borçluluğu ve mali raporların kamuya açık olması ile denetim sürecindeki etkinsizlikler üzerine yoğunlaşırken; Romanya'da, mali raporların kapsamı, altyapı ve teknik donanım eksikliği, özellikle vergi düzenlemelerinde KHK uygulamalarına çok sık başvurulması eleştirilmektedir. Denetim sürecinde Romanya için Sayıştay'ın bağımsızlığı vurgulanmış, ancak sistemin yeni oluşturulduğu göz önünde bulundurulmuştur.

B. IMF ve Dünya Bankası Desteği

Her iki ülke için de IMF ve Dünya Bankası'ndan alınan kredi ve teknik yardım destekleri dönüşüm sürecinin sürdürülebilir olmasında etkin olmuştur. IMF desteği stand by programları ve teknik destekten meydana gelirken, Dünya Bankası da Ülke Yardım Stratejileri (country assistance strategy – CAS) kapsamında kredi ve teknik yardım desteğinde bulunmaktadır.

1. IMF ile İlişkiler

Planlı dönem sonrası, Romanya'nın IMF'ten özellikle stand by programları bazında sürekli destek aldığı görülmüştür. Türkiye ise Haziran 1998 Yakın İzleme Anlaşmasına (Staff Monitor Program) kadar IMF ile sürekliliği olan bir işbirliği tesis etmemiştir. İki ülkede de 2000'li yıllara kadar ekonomi programına disiplin sınırlı düzeyde olmuş, dolayısıyla kredi kullanımı tahsis edilen ölçüde gerçekleşmemiştir.

IMF'in stand by düzenlemelerinde 1990'lı yılların ortalarından itibaren “yapısal koşulluluk” kavramının önem kazandığı görülmektedir. Yapısal koşullar ise kur sistemi, dış ticaret rejimi, sermaye hesabı, fiyatlama ve pazarlama, kamu işletmeleri, özelleştirme, maliye politikası, sosyal güvenlik, sosyal politika, mali sektör, tarım, işgücü piyasası, ekonomi istatistikleri, kurumsal şeffaflık olmak üzere 14 alt grupta incelenmekte; kredi kullanımı da koşulların sağlanması ile ilişkilendirilmektedir. Türkiye'nin 2005 yılında yapılan en son stand by düzenlemesine ilişkin Nisan 2005 niyet mektubunda 5 ön koşul, 16 yapısal kriter ve

3 performans kriteri olmak üzere 24 yapısal koşul bulunmaktadır.³³² Türkiye, Romanya'ya kıyasla daha fazla kredi kullandığı için, kredilerle ilgili yapısal kriterlerin sayısı fazla olduğu gibi, taahhüt düzeyleri de ayrıntılı olmaktadır.³³³ Romanya'nın ise 2004 stand by düzenlemesinde 17 ön koşul, 10 yapısal performans kriteri, 7 yapısal kriter bulunmaktadır.³³⁴ Belirtilen sayılar orijinal veriler olup stand by gözden geçirmeleri sırasında yeni yapısal kriterler de eklenmektedir. (Türkiye ve Romanya'ya yönelik IMF stand by düzenlemeleri Ek 14'te tablolaştırılmıştır.)

2. Dünya Bankası ile İlişkiler

Romanya için 1996 sonrası ve Türkiye için 1999 sonrası dönemde ekonomik programların uygulanmasında Dünya Bankası desteği fazlalaşmıştır. IMF programlarında koşulluluk uygulamasının varlığı, IMF ve Dünya Bankası'nın sıkı işbirliği altında geliştirilmiş ve iki kurumun programlarının uyumlu bir çerçevede içerisinde tarif edilmesine yardımcı olmuştur.

Dünya Bankası geliştirdiği Ülke Yardım Stratejileri ile: (i) makroekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması, (ii) büyüme, rekabet gücü ve üretkenlik, (iii) yoksulluğun azaltılması ve sosyal kalkınma, (iv) doğal kaynak yönetimi olarak belirlenen stratejik hedeflerde kredi kullandırmaktadır. Bu bağlamda Banka, Türkiye için 1990'lı yıllarda iki, 2000 ve 2003 yıllarında birer kez CAS hazırlamıştır. Romanya için Banka'nın stratejisi ise 1995-1997, 1998-2000, 2002-2004 yıllarını kapsayan üç CAS aracılığıyla sağlanmıştır.³³⁵

---

³³² Koşulluluk, program izleme teknikleri olarak bilinen çalışma ve süreçleri içermektedir. Stand by düzenlemeleri ise dört tekniği içermektedir: Ön koşullar, performans kriteri, yapısal kriterler ve program gözden geçirmeleri.

³³³ Örneğin Türk Telekom'un özelleştirilmesi, ön koşullar, yapısal performans kriterleri, yapısal kriterler ve gözden geçirmelerle birlikte 19 aşamada düzenlenmiş, tam 9 hedef tarih belirlenmiştir. Aynı şekilde bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması 41 yapısal koşulla düzenlenmiştir. Bkz. Esen, O: "Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar", Çolak, Ö.F.(Ed): **Kriz ve IMF Politikaları**, Alkım Yayınları, Ankara, 2002, s. 14-16

³³⁴ Veriler, IMF, a.g.e. IMF Country Report No:04/113, April 2004, s.29'daki Tablo:1 ve Government of Romania, **Letter of Intent Memorandum on Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding**, 22 June 2004, Tablo 2'den alınmıştır.
<http://www.imf.org/external/np/loi/2004/rou/01/062204.pdf> 25/11/2006

³³⁵ Bu CAS'larda reformların düzeyine göre bir yüksek durum senaryosu ve reformların gecikmesi durumuna göre düşük durum senaryosu bulunmakta ve kredi limitleri buna göre ayarlanmaktadır. 1996-97 CAS'ı enerji sektöründeki fiyat reformu, arazi piyasası ve altyapı, eğitimin iyileştirilmesi alanlarını kapsamakta, 1998-2000 CAS'ı yoksulluğun azaltılması, devletin rolünün rasyonalizasyonu

Türkiye'ye yönelik toplam Dünya Bankası kredi tutarı, 129 proje ve program karşılığında 15,5 milyar ABD Doları olmuştur.³³⁶ Romanya'da ise Dünya Bankası, faaliyette bulunduğu 1991 yılından Ocak 2006'ya kadar, 51 proje için 4,9 Milyar ABD Doları taahhüt etmiştir. Türkiye'de 1993-2004 dönemi itibariyle Dünya Bankası kredilerinin %50'si makro yönetim, %21'i büyüme, rekabet gücü ve üretkenlik, %15'i sosyal sektör ve yolsuzluk, %14'ü ise çevre ve doğal kaynak yönetimi alanlarında kullanılmıştır. Romanya'da ise Banka kaynaklı fonların %60'ı özel sektörün gelişimi için, %18'i tarımsal kalkınma için %15'i de sosyal sektör gelişimi için tahsis edilmiştir.³³⁷

2.1. Dünya Bankası'nın Ülke Yardım Stratejileri Bağlamında Değerlendirmeleri

Dünya Bankası, en son 2005 yılında yayımladığı Ülke Yardım Stratejilerinde (Country Assistance Strategy – CAS) belirtilen yorumlarında, Romanya'nın gelişim düzeyini genel olarak “tatmin edici”; Türkiye'nin gelişim düzeyini ise genel olarak “ılımlı düzeyde tatmin edici” olarak nitelendirmiştir.

Türkiye için 20 Aralık 2005 tarihinde yayımlanan Dünya Bankası Ülke Yardım Değerlendirmesi'nde³³⁸:

Makroekonomik istikrarın sağlanması hedefinin, kamu mali yönetiminin iyileştirilmesi ve yapısal reformların özellikle yarı mali işlemlerden ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan açıkların giderilmesi bağlamında ılımlı ölçüde tatmin edici olduğu belirtilmiştir.

Büyüme, rekabet gücü ve verimlilik alanında gelişim, ılımlı derecede tatmin edici bulunmuştur. Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve mali aracılığın

---

ve çevre koruması, 2002-2004 CAS'ı ise öncekilerin bir devamı niteliğinde olmakla beraber kurumsal yapı ve yönetim reformu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bkz. World Bank, **Romania Country Assistance Evaluation**, May 25, 2005 Operations Evaluation Department, Report No:32452, s.14-15

³³⁶ Bkz. World Bank, **Proje ve Programlar**.

<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEY/10/06/2006>

³³⁷ Türkiye'ye ilişkin veriler için bkz. World Bank, **Türkiye'de Dünya Bankası,1993-2004**, Ülke Yardım Değerlemesi,20 Aralık 2005, s.11 ve Romanya'ya ilişkin veriler için bkz. World Bank Office Romania, “Romania and World Bank: Romania at a glance” **Romanian Business Digest**, International Business Promotion, Bucharest 2005 s.57

³³⁸ World Bank, **Türkiye'de Dünya Bankası, 1993-2004 Ülke Yardım Değerlemesi**, 20 Aralık 2005, s.vii

derinleşmesi; altyapı yönetimi bağlamında özellikle enerji, telekomünikasyon ve demiryolları alanında düzenleyici çerçevelerin oluşturulması bakımından ilerlemeler sağlanmış; ancak verimlilik kazançları elde edilememiştir. Üretkenlik artışı sağlanması bağlamında, sübvansiyonların azaltılması, araştırma – geliştirme, fikri haklar, teknolojik standartlar, kamu alımları ve bütçenin saydamlığı ve yolsuzluğun azaltılması açısından kurumsal çerçevenin güçlendirildiği; ancak yönetim göstergelerinde iyileşme olsa da, daha fazla doğrudan yabancı sermaye girişi bağlamında gelişme gösterilemediği vurgulanmıştır.

Yoksulluğun azaltılması ve sosyal kalkınma alanında da gelişim düzeyi ılımlı derecede tatmin edici bulunmuştur. Bu bağlamda hakkaniyetin, istihdamın ve sosyal korumanın desteklenmesi, halk sağlığının iyileştirilmesi, eğitimin kapsamı ve kalitesinin artırılması ile ilgili düzenlemelerin bulunduğu; ancak uygulamada bölgeler arası gelişmişlik farklarının yüksekliğinin etkin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca emeklilik sistemi de sürdürülemez olarak nitelendirilmiştir.

Çevre ve doğal kaynak yönetimi alanında ise kurumsal çerçeve iyileştirilse de genel olarak gelişim düzeyi ılımlı derecede tatmin edici değil şeklinde nitelendirilmiştir.

Romanya için 25 Mayıs 2005 tarihinde yayımlanan Ülke Yardım Değerlendirmesi'nde³³⁹ ise:

Sürdürülebilir özel sektör büyümesinin sağlanması hedefi ile ilgili olarak makroekonomik istikrarın sağlanması, özelleştirme sürecinin özellikle bankalar için hızlanması, ekonominin istikrarlı büyüme trendine girmesi dolayısıyla gelişim düzeyi tatmin edici bulunmaktadır.

Yoksulluğun azaltılması ve insani kalkınma alanında ise yoksulluğun azaltılması, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, sosyal yardım kuruluşlarının kurulması ve güçlendirilmesi alanındaki düzenlemelere vurgu yapılmış, sağlık sektörü reformlarının sınırlı kalması ve kent ve kırsal kesim arasındaki gelişmişlik düzeyi

---

³³⁹ World Bank, **Romania Country Assistance Evaluation**, May 25, 2005 Operations Evaluation Department, Report No:32452, s.iii

farkının yüksek kalması eleştirilmiş ve genel olarak bu alanda gelişim ılımlı ölçüde tatmin edici olarak nitelendirilmiştir.

Yönetişim ve kurumsal yapılanma alanında ise kurumsal yapılanmada önemli düzenlemelerin yapıldığı belirtilirken, reformların geç başlamasının, arzu edilen seviyeye ulaşamamasında etken olduğu belirtilmiştir. Romanya MDA ülkeleri içinde piyasa reformları için EBRD Composite Transition Index verilerinde son sırada kalmıştır.³⁴⁰ Ülkede yolsuzluk halen yüksek seviyede devam etmektedir. Yönetişim göstergeleri olarak ise Romanya'nın 1996 yılından itibaren ifade edebilme ve hesap verilebilirlik, hükümetin etkinliği, yasal düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü alanında gelişme kaydettiği ancak siyasi istikrar ve yolsuzlukların kontrolü alanlarında gerilediği belirtilmiştir. Sonuç olarak, bu başlık altında gelişim düzeyi ılımlı ölçüde tatmin edici bulunmuştur.

Çevre ve doğal kaynak yönetimi alanında son CAS'ta bir değerlendirme yapılmamasına karşın, Dünya Bankası'nın 2004 yılında Romanya için yayımladığı "Country Economic Memorandum" yayınında Romanya'nın AB normlarında bir çevre ve doğal kaynak yönetimi oluşturması için çaba sarfetmesi gereği üzerinde durulmuş, ülkede su kaynakları, sulama sistemleri ve enerji kullanımının etkinliği alanında sıkıntıları olduğu üzerinde durulmuş ve çevre standartlarını tutturmak için yapılması gereken reformların yüksek maliyetli olduğu belirtilmiştir.³⁴¹

Dünya bankası değerlendirmelerinde Türkiye için tüm unsurlarda gelişim düzeyi ılımlı derecede tatmin edici bulunurken, Romanya'nın gelişim düzeyi makro ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme alanında tatmin edici bulunmuştur.

---

³⁴⁰ Bu endeks, EBRD tarafından her yıl düzenli olarak hesaplanan sekiz adet liberalizasyon endeksinin (fiyat liberalizasyonu, kambiyo ve ticaret liberalizasyonu, küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi, büyük ölçekli özelleştirmeler, işletme yönetimi reformu, rekabet politikası, bankacılık sektörü reformları, banka harici finansal kurumlar reformu) ortalaması alınarak hesaplanmakta ve bir çok çalışmada MDA ülkelerinin liberalizasyon derecesini ortaya koyması bakımından faydalanılmaktadır. 2004 yılı endeksi verileri World Bank, a.g.e. May 25, 2005 Operations Evaluation Department, Report No:32452 s.3 Tablo:1,1'de yer almaktadır.

³⁴¹ Bkz. World Bank, **Romania - Restructuring for EU Integration - The Policy Agenda**, Country Economic Memorandum Report No:29123-Ro, June 2004, s.52-53

2.2. Yönetişim ve Kurumsal Yapılanma Alanında Değerlendirme

“Yönetişim ve Kurumsal Yapılanma Kalitesi”, CAS’ çerçevesinde iki ülke için de ılımlı ölçüde tatmin edici olarak değerlendirilmiştir. Bu alan, AB sürecinde, ülkenin AB müktesebatını, yeknesak bir biçimde, iç pazarda eşit rekabet ortamını oluşturacak şekilde uygulaması bakımından önemlidir. Birlik, aday ülkelerde müktesebatı uygulayacak kurumların kalitesine büyük önem vermektedir.

World Bank Institute Governance & Anti-Corruption indicators verilerine göre Türkiye’nin puanları, AB15 üyeleri ve hatta sonradan katılan 10 ülkenin çok altında kalmasına rağmen Romanya ve Bulgaristan ile yakın değerlere sahip olmuştur. Aşağıdaki tabloda 2005 yılı itibariyle Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Yunanistan ve Almanya’nın performansları ortaya konmuştur. (yüksek değerler daha iyi performansı işaret etmektedir.)

Tablo 35: WBI Yönetişim Kalitesi Göstergeleri

ÜLKE	İfade Edebilme ve Hesap Verebilirlik	Siyasi İstikrar	Hükümetin Etkinliği	Yasal Düzenlemelerin Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzlukların Kontrol Altına Alınması
Türkiye	-0,04	-0,54	0,27	0,18	0,07	0,08
Romanya	0,36	0,03	-0,03	0,17	-0,29	-0,23
Bulgaristan	0,59	0,16	0,23	0,63	-0,19	-0,05
Polonya	1,04	0,23	0,58	0,82	0,32	0,19
Yunanistan	0,95	0,35	0,66	0,91	0,66	0,40
Almanya	1,31	0,67	1,51	1,38	1,76	1,92

Kaynak: World Bank Institution Governance and Anti-Corruption

<http://www.worldbank.org/wbi/governance> 16/10/2006 yönetim göstergeleri sayfasından veriler alınmış, tarafımdan tablolaştırılmıştır.

Türkiye’nin yönetim kalitesinin, AB ülkelerine göre düşüklüğü bu çalışmada ortaya çıkmış olsa da; Romanya ile kıyaslandığında hükümetin etkinliği, yasal düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukların kontrol altına alınması alanlarında Türkiye daha iyi skor almıştır. Ayrıca Türkiye’nin göstergeleri kriz sonrası 2001 yılından itibaren gelişim göstermektedir. Yeni üye devletlerde gözlemlenen genel iyileşmenin esas olarak katılım müzakerelerinin yürütüldüğü

dönemde gerçekleştiği göz önüne alındığında, Türkiye ile müzakerelerin başlaması yönetim kalitesinde benzer bir iyileşme ivmesi yaratabilir.³⁴²

II. Avrupa Birliği ile İlişkiler ve Kopenhag Kriterleri Açısından Değerlendirme

A. Avrupa Birliği ile İlişkiler

1989 Devrimi ile birlikte Romanya AT ile yakınlaşma sürecine girerek, 22 Ekim 1990 tarihinde AT ile Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması'nı, 1 Şubat 1993 tarihinde de Avrupa Anlaşması'nı imzalamıştır. Romanya 1995 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuş, 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde yayımlanan Gündem 2000 ile Birliğin genişleme perspektifine dahil edilmiş, 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan karar ile 2000 yılında AB ile müzakerelere başlamış, 2004 yılında sonuçlanan müzakereler sonucu 25 Nisan 2005 tarihinde Birliğe Katılım Anlaşması'nı imzalamıştır. Romanya ile Bulgaristan, 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği'nin 26. ve 27. üyeleri olacaktır. AB'nin Romanya ile entegrasyon sürecini kararlı bir şekilde Devrim sonrası vakit kaybetmeden başlatması ve gelişen süreçte ekonomik ve siyasi altyapısı hazır olmadan Birliğin genişleme sürecine dahil etmesi, Romanya'nın katılımı yönündeki siyasi iradenin güçlü olduğunun bir ifadesidir.

Türkiye ise Topluluk ile yakınlaşma sürecine 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması ve 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Katma Protokol ile başlamış olup, bu sürecin getirisi olarak 1996 yılında Topluluk ile gümrük birliğini tesis etmiştir. Bununla beraber Türkiye'nin üyelik süreci inişli çıkışlı bir serüven niteliğindedir. Özellikle 1980 ihtilali sürecinde ilişkiler ivme kaybetmiş, Türkiye ancak 1999 Helsinki Zirvesi sonucunda AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiş ve ancak 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlayabilmiştir.

B. Mali Yardımlar

Romanya, ağırlıklı olarak PHARE programından olmak üzere 1992-1999 arasında 1,203 milyar ECU, makro yardım olarak da 730 milyon ECU mali yardım

---

³⁴² Derviş, K., Gros, D., Emerson, M., Ülgen, S., **Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü**, Doğan Kitapçılık, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, İstanbul, 2004 s.126

kullanmıştır. 2000 yılı sonrasında, PHARE, ISPA ve SAPARD fonlarından yaklaşık 5,4 milyar Euro kullanan Romanya'nın aldığı toplam yardım, 2006 sonunda yaklaşık 7,4 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Bu tutar hibe niteliğindedir.

Türkiye ise 1963 yılından bu yana toplam 4,3 milyar Euro mali yardım almış olsa da bu tutarın ancak 2,2 milyar Euro'luk kısmı hibe niteliğindedir. Dolayısıyla nüfusu Türkiye'nin 1/3'ü olan Romanya 15 senede, Türkiye'nin 43 senede aldığı hibe niteliğindeki mali yardımın yaklaşık 3.36 katı yardım almıştır.

C. Kopenhag Kriterleri Açısından Değerlendirme

1. Kopenhag Siyasi Kriterleri

1998 yılı sonundan itibaren yayımlanan İlerleme Raporlarında, Kopenhag siyasi kriteri olan demokrasiyi teminat altına alan kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması alanında yapılan değerlendirmelerde, Romanya'nın genel olarak bu kriteri sağladığı belirtilmekte, ancak kamu idaresinin etkinliği, yolsuzluklarla mücadele, şeffaflık ve hesap verebilirlik normlarının uygulanması, yargı reformu, medyanın bağımsızlığı, insan kaçakçılığı, çocukların korunması alanlarındaki eksiklere vurgu yapılmaktadır.

Birçok çalışmada referans alınan Freedom House Political Rights and Civil Liberties Index verilerinde 1997 yılından beri 7 üzerinden 2 olan Romanya'nın siyasi haklar ve sivil özgürlükler ratinglerinden siyasi haklar, 2004 yılında siyasi seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları³⁴³ ve hükümetin bu iddiaların üzerine gitmemesi nedeniyle siyasi haklar için 3'e düşmüştür.³⁴⁴ ³⁴⁵ Ancak 2006 yılı skoru tekrar 2'ye

---

³⁴³ Romanya seçimlerini izleyen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organisation for Security and Co-operation) seçimlerde, birden fazla oy kullanmaya müsait bir şekilde bazı seçmenlerin seçmen kartı yerine kimliklerini göstererek oy kullandıklarını gözlemlemiş ve bunun kamu güvenini zedeleyici bir unsur olduğunu belirtmiştir. Bkz: The Economist: "Romania's Elections, One More Dubious Vote?" **The Economist**, December 2, 2004, http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=3447048 14/09/2005

³⁴⁴ Freedom Index verileri, ülkedeki sivil ve siyasi özgürlük derecelerine göre 1-7 puan arasında (1: tam demokrasi 7: sıfır demokrasi) şekillenmektedir.

³⁴⁵ Bkz. Freedom House, **Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties**, Country Reports, New-York 2005 s.515-519 <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2005&country=6817> 24/10/2005

yükselmiştir.³⁴⁶ En son yayımlanan Mayıs ve Eylül 2006 İzleme Raporlarında ise, kısa sürede siyasi alanda gerçekleştirilen reformlara vurgu yapılırken, özellikle yolsuzluklarla mücadele ve yargı sistemin alanlarında daha ileri düzeyde düzenleme ve uygulamaların gerekli olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli düzeyde karşıladığı Aralık 2004 AB Konseyi toplantısında belirtilmiş ve Türkiye AB ile müzakerelere 2005 yılında başlamıştır. İlerleme Raporlarında, Türkiye'nin başta temel özgürlükler ve özellikle ifade özgürlüğü, kadın hakları, dini özgürlükler, sendikal haklar, kültürel haklar ile işkence ve kötü muameleyle mücadelenin pekiştirilmesi olmak üzere insan hakları ve azınlıkların korunması alanlarında daha fazla çaba sarf etmesi gereği üzerinde durulmaktadır. Freedom House verilerine göre, Türkiye'nin siyasi haklar ve sivil özgürlükler alanlarında 2005 yılı skoru 3-3 olarak belirlenmiştir

2. Kopenhag Ekonomik Kriterleri

İlerleme Raporlarında, makroekonomik istikrarın sürdürülebilir olmasının Kopenhag ekonomik kriterlerinin sağlanması açısından şart olduğu belirtilmektedir. Her iki ülkede de makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliği ile ilgili kuşku, 1998 yılı sonundan itibaren yayımlanan İlerleme Raporlarına hakim olmuştur.

Ekonomik kriterler ilgili olarak, Romanya, “işleyen bir piyasa ekonomisi olma” kriterini ilk defa 2003 yılı İlerleme Raporunda yapılan değerlendirmeler ile birlikte sağlamıştır. “Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme kapasitesinin varlığı” kriterini ise Birliğe katılımının öncesindeki son izleme raporu olan Eylül 2006 İzleme Raporunda belirtildiği üzere sağlamıştır.

Türkiye için ise, Komisyon ilk defa 2005 Raporunda “Türkiye son zamanlardaki istikrar ve reform alanlarındaki başarılarını sürdürdüğü müddetçe işleyen bir piyasa ekonomisi olarak kabul edilebilir” yorumunu yapmıştır. Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkabilme kriteri ile ilgili olarak ise, Türkiye'nin AB ile ticari entegrasyon seviyesinin yüksekliği ile en başından beri bu

---

³⁴⁶ Freedom House, Freedom in the World Country Ratings 1972 – 2006
<http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw/FIWAIScores.xls> 23/09/2006

kriteri genel olarak sağladığı belirtilirken, 2005 Raporu'nda "Türkiye istikrar politikasını güçlü bir şekilde sürdürdüğü ve yapısal reformlara doğru kararlı ilave adımlar attığı takdirde, orta vadede Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkabilecektir" yorumu yinelenmiştir.

Türkiye'ye getirilen tüm eleştiri alanlarında, özellikle 2001 yılı sonrası dönemde gelişim sağlanmıştır. Özellikle mali konsolidasyon, özelleştirmeler, mali piyasaların denetimi, sosyal güvenlik sistemi, AB ile ticari entegrasyonun artırılması ve yabancı sermaye girişi bakımından ekonomide hissedilir bir ilerlemenin olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin potansiyeli ile uyumlu DYY çekemediği belirtilmektedir. Ayrıca, KOBİ'lerin finansman ihtiyacı, işsizlik sorunu, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki teknik ve bürokratik engellerin azalmasına karşın varlığını sürdürmesi, yargı sisteminin yavaş işlemesi eleştiri konusu olmayı sürdürmektedir.

Ekonomik göstergelerden cari açığın bir risk faktörü olduğu, enflasyonun artış eğilimine girdiği ve hükümetin genel olarak ekonomi programına bağlı kalsa da özellikle ekonomi ile ilgili yetkili kurumların fazla olduğu bir ortamda uygulamada eşgüdüm sağlanmasında güçlük yaşandığı eleştirisine yer verilmiştir.

Romanya için de benzer eleştiriler yapılmıştır. Genel olarak ülkede özelleştirmelerin arzu edilen hızda gerçekleşmemesi, mali piyasaların gelişmişlik düzeyinin sınırlı olması, yargı sistemindeki etkinsizlikler ve sıkça değişen mevzuat, KOBİ finansmanındaki yetersizlikler, son dönemde bütçe açığı ve enflasyondaki artış beklentisi olumsuzluklar olarak nitelendirilmiştir. Buna karşın son dönemde Türkiye'de bütçe açıkları azalırken, Romanya'da artma eğilimindedir. Ülkede cari açığın GSYİH'ye oranı da Türkiye'den fazla olmasına karşılık; Romanya da özellikle DYY alanında GSYİH'sine oranla daha fazla sermaye çekmektedir.

Gelinen noktada genel olarak Romanya Kopenhag ekonomik kriterlerini müzakerelerin sonuçlandığı yıl tuttururken, Türkiye ise neredeyse müzakereler başlamadan bu kriterleri sağlamaya yakın durmaktadır.

D. AB Müktesebatına Uyum

Müktesebata uyum konusunda Türkiye, müzakerelere yeni başlayan bir ülke olmasına karşın gümrük birliği, ticarete akreditasyon, standardizasyon ve uygunluk değerlendirmesi, rekabet politikasında anti-tröst düzenlemeleri, fikri ve sınai mülkiyet hakları, işletme ve sanayi politikası, karayolu taşımacılığı, sınır yönetimi, dış güvenlik ve sanayi politikası, eğitim ve kültür gibi alanlarda müktesebata uyumda yeterli gelişime sahip olup, bir çok başlık altında uyum için erken aşamadır ya da daha fazla çaba gösterilmelidir yorumları yapılmıştır.

Romanya'da ise, ilgili bölümde belirtildiği üzere 2005 Kapsamlı İzleme Raporunda Romanya için müktesebata uyumda sorunsuz alanlar olarak 1.Ekonomik ve Mali Politikalar, 2.İstatistik, 3.KOBİ'ler, 4.Araştırma-Geliştirme Politikaları, 5.Eğitim, 6.Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri, 7.Tüketici ve Sağlığının Korunması, 8.Dış İlişkiler, 9.Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, 10. Mali İşler ve Bütçesel Konular şeklinde, 10 başlık ifade edilmiştir. Bununla birlikte katılım anlaşmasının imzalanmasına karşın birçok alanda çaba gösterilmesi gereği vurgulanmıştır. Gelişim düzeyi endişe verici düzeyde düşük bulunan alanlar olarak 8 başlık incelenmiş; ancak Eylül 2006 İzleme Raporuna kadar geçen süreçte Romanya bir çok alanda hızlı bir gelişim göstermiş ve gelişim düzeyi endişe veren alanlar, tarım ile gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı başlıkları ile sınırlı kalmıştır.

Burada dikkati çeken husus Romanya'nın uyum sürecini tam olarak yerine getirmemiş olmasına karşılık, 2005 yılında müzakerelerin sonuçlanması ve Katılım Anlaşması'nın imzalanmasıdır. Bununla birlikte Romanya, aldığı mali ve teknik desteklerin de yardımı ile uyum sürecini hızlı geçmektedir. Romanya'nın üyeliği konusunda 2007 yılı sonuna kadar olan gelişmeler Komisyon tarafından izlenmekte ve uyumun yetersiz bulunması halinde Birliğe katılımının gerçekleşmeyeceği belirtilmekte ise de; Romanya'yı Birliğe üye yapacak anlaşmanın imzalanması AB'nin Romanya'ya verdiği desteği gösteren son derece güçlü bir siyasi niyet beyanıdır. Böylece özellikle ekonomik açısından ülkede öngörülebilirlik artırılmış, ülkenin ticari açıklığı ve çektiği yabancı sermaye hızla artarken Avrupa Birliği, Romanya'nın en önemli teşvik kaynağı olmuştur. Romanya'nın AB sürecinde her

aşamada teşvik edilmesi ve henüz hazır olmadan Katılım Anlaşması imzalanması, ülkenin ekonomik ve siyasi dönüşümünün de hızlı olmasını sağlamıştır.

Türkiye’de ise, ülkenin müzakere sürecinin uzun yıllar süreceği ve müzakereler sonuçlansa bile Birliğe katılımının Birliğin hazmetme kapasitesine bağlı olacağına birçok fırsatta yinelenmesi ve özellikle Kıbrıs sorununa yapılan vurgu üyelik konusunda endişe yaratmakta; Türkiye’nin üyelik konusunda öngörebilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin nüfus ve yüz ölçümü olarak Romanya’nın neredeyse üç katı hacme sahip olması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının fazlalığı Türkiye’nin müktesebata uyum sürecini yavaşlatan etmenler olmaktadır. Geline nokta Türkiye’nin müktesebata uyum konusunda müzakerelere yeni başlamış olması nedeniyle zamana ihtiyacı bulunmaktadır.

III. Makro Ekonomik Göstergeler ve Maastricht Kriterleri Açısından Bir Değerlendirme

1. Makro Ekonomik Göstergeler Bakımından Değerlendirme

1.1. Büyüme ve GSYİH

Türkiye ve Romanya’nın büyüme performansları dönem içinde dalgalı bir seyir izlemiştir; ancak 2000’li yıllardan sonra istikrarlı bir büyüme trendi yakalanabilmiştir. Romanya’da 1999 krizi, Türkiye’de ise 2001 krizi ve sonrasında AB üyelik süreci ve IMF eşgüdümünde uygulanan yapısal ve kurumsal reformların etkisi ile beraber büyüme performansları canlanmıştır.

Büyüme trendinin dalgalanmasında, GSYİH içinde sabit sermaye yatırımlarının payının görece düşüklüğü etken olmuştur. İki ülkede de planlı dönemdeki kamunun yatırımlardaki egemen payı, piyasa ekonomisi sürecinde özel sektör tarafından doldurulamamıştır. Bununla beraber, yabancı yatırımların son yıllarda artması ile sabit sermaye yatırımı/GSYİH rasyosu da büyümektedir. Türkiye’nin büyüme performansında sanayinin, Romanya’da ise hizmet sektörünün ağırlıklı pay aldığı gözlenmektedir.

Reform süreci iki ülkede de ekonomiye olan güven artışı ve istikrarlı büyüme sürecini beraberinde getirmiştir. Romanya ekonomisi, ardı ardına üç yıl küçüldükten sonra 2000 yılından itibaren büyüme trendine girmiş, ekonomi istikrarlı bir şekilde büyüme trendine girmiştir. 2005 yılında büyüme (kişi başına GSYİH artışı) %4,1, 2006 yılında ise %7,2 olmuştur. Daha düşük gelir düzeyinden başlamanın katkısıyla, Romanya’da kişi başına GSYİH, 2000-2006 döneminde bugünkü 27 AB ülkesi içinde en hızlı artış oranı ile %130 artış göstermiştir.³⁴⁷ Türkiye ise, 2001 yılında %9,4 küçüldükten sonra, izleyen yıllarda yüksek büyüme hızına erişmiştir. Türkiye’nin 2002-2005 dönemi büyüme performansı Romanya’nın üzerinde gerçekleşmiştir. Ekonomi 2005 yılında %7,6 2006 yılında ise %6,1 büyümüştür.

IMF verilerine göre Romanya’da 1990 yılında kişi başına GSYİH cari fiyatlarla 1.648 ABD Doları iken, 1992 yılında 848 ABD Doları’na geriledikten sonra, 1998 yılına kadar artarak 1.885 ABD Doları’na çıkmıştır. 1999 krizi sonrası 1.608 ABD Doları’na geriledikten sonra ise istikrarlı bir artış süreci sonucu 2005 yılında 4.539 ABD Doları’na kadar yükselmiştir. 2006 yılı öngörüsü ise 5.254 ABD Doları’dır.³⁴⁸

Türkiye’de ise kişi başına GSYİH cari fiyatlarla 1980 yılında 1.576 ABD Doları iken; 1985-1993 arası istikrarlı bir büyüme trendi sonunda 3.019 ABD Doları’na yükselmiş, sonrasında 1994 krizi ile 2.147 ABD Doları’na gerilemiştir. 2000 yılında 3.094 ABD Doları olan KBGSYİH 2001 krizi sonrası 2.200 ABD Doları seviyelerine gerilemiş ancak sonrasında hızlı bir iyileşme ile 2004 yılında 4.288 ABD Doları’na, 2005 yılında ise 5.061 ABD Doları’na çıkmıştır. 2006 yılı öngörüsü ise 5.691 ABD Doları’dır.³⁴⁹

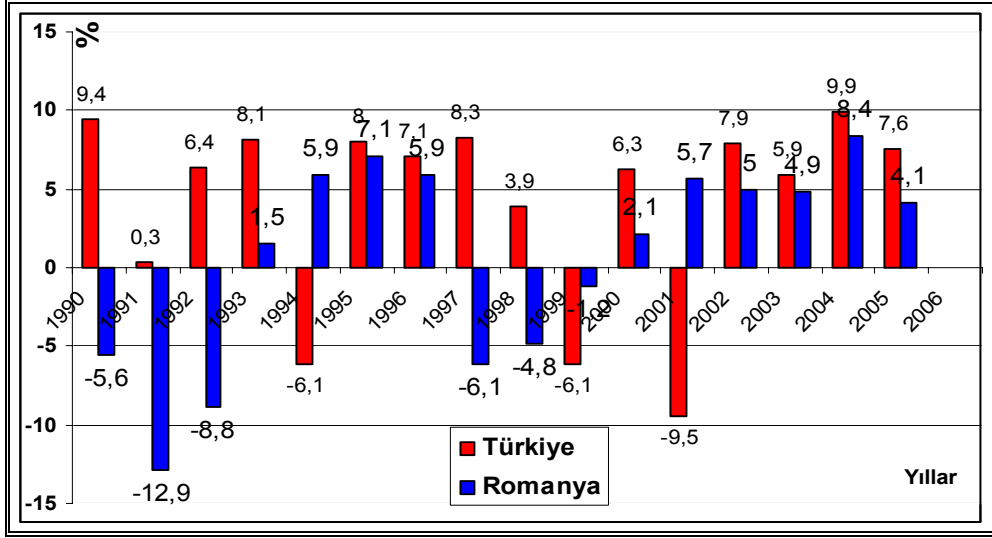
---

³⁴⁷ IMF, **Romania—2007 Article IV Consultation, Concluding Statement of the Mission**, March 07.2007, <http://www.imf.org/external/np/ms/2007/031307a.htm> 12.04.2007

³⁴⁸ Bkz. IMF, World Economic Outlook Database April 2006, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/dbginim.cfm> 17/08/2006

³⁴⁹ Bkz. IMF, World Economic Outlook Database April 2006, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/dbginim.cfm> 17/08/2006

Şekil 4: Türkiye ve Romanya'nın 1990 Sonrası Büyüme Performansları

Kaynak: DPT, IMF, World Bank kaynaklarından alınıp tablolaştırılan verilerin grafiğidir. Bkz. Tablo 6 ve Tablo 22.

1.2. Enflasyon

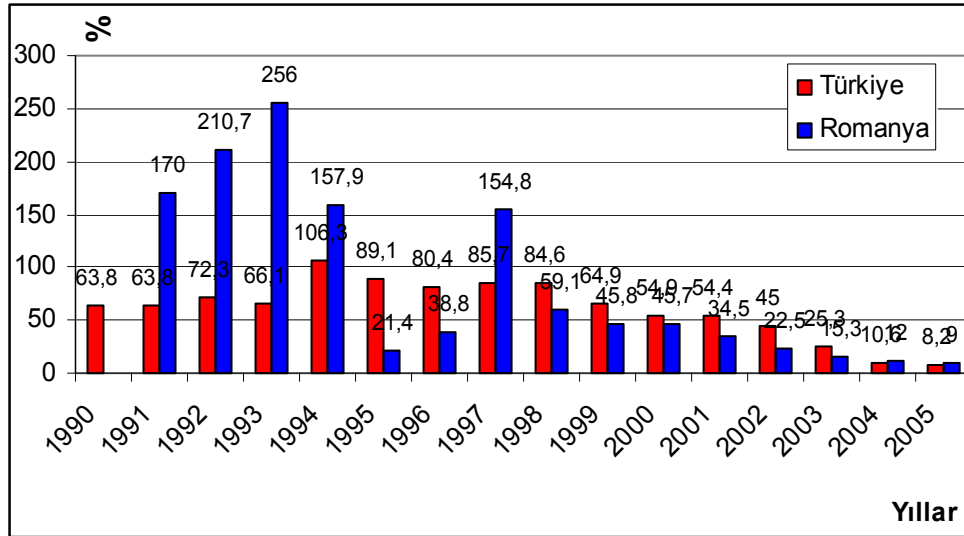
Türkiye ve Romanya'nın yüksek enflasyonla tanışması planlı dönemin sonlarında gerçekleşmiştir. Planlı dönemde idari olarak belirlenen fiyatların, liberalizyon süreci ile birlikte tespitinin piyasa mekanizmasına bırakılması ve yüksek devalüasyonlarla beraber Türkiye'de 1980 yılında %115, Romanya'da ise 1991 yılında %170 TÜFE oranına ulaşılmıştır. İki ülkede de enflasyonla mücadelede 2000'li yıllara kadar fazla sonuç alınamamıştır. Her iki ülkede de 2001 yılına kadar kamu açıklarının finansmanında merkez bankası kaynaklarına başvurulması, para politikasının etkinliğini etkilediği gibi, enflasyonist baskı da yaratmıştır. Bu baskı Romanya'da eski rejimden borçsuz bir idare devralındığı için daha hafif olmuştur. Ayrıca Türkiye'de piyasaların altyapısı hazırlanmadan sermaye hareketlerine serbesti tanınması, ekonominin kısa vadeli sermaye hareketlerine duyarlılığını artırmış; her büyüme sürecinin kriz ve devalüasyonla kesintiye uğradığı ve ekonomide enflasyonun kalıcı olduğu bir süreç yaratılmıştır.

2000'li yıllarda ise yapısal ve kurumsal düzenlemelerle piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, bütçe açığının azaltılması; bununla birlikte Merkez Bankası'na bağımsızlık sağlanması ve temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğunun kabul

edilmesi ile beraber yürütülen ekonomi politikalarında fiyat istikrarı en önemli performans hedefi haline gelmiş, karşılıksız para basımının önüne geçilmiştir.

Romanya, sabit kur uygulaması altında enflasyonu tek haneli rakamlara indirmiştir. Türkiye’de ise, “sabit kur” 2001 krizi sonrası terk edilerek “kontrollü dalgalı kur” uygulamasına geçilmiş ve bu kur mekanizması ile enflasyonda düşüş sağlanmıştır. Romanya’da Temmuz 2005, Türkiye’de ise Ocak 2006 itibariyle para politikasında açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Romanya’da 2005 yılında TÜFE ortalaması %9’a, 2006 yılında %4,9’a gerilemiştir. Bununla birlikte Romanya’da kamu açıklarında ve tüketici kredilerinde gözlenen artış, enflasyondaki düşme eğiliminin sürdürülebilirliği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Türkiye’de ise 2001 yılı TÜFE %54,4 iken; 2005 yılında %8,2’ye gerilemiş, 2006’da ise %9,7’ye çıkmıştır.

Şekil 5: Romanya ve Türkiye’de TÜFE Enflasyon Oranları

Kaynak: DPT, IMF, World Bank kaynaklarından alınıp tablolaştırılan verilerin grafiğidir. Bkz. Tablo 7 ve Tablo 23.

Ülke paralarına olan güvenin artması ile birlikte, para ikamesi sorunu azalmakta, merkez bankalarının para politikasındaki etkinliği de artmaktadır. Bu durum NDV artışından görülebileceği gibi, bilanço pasifinde Merkez Bankası Parası (MBP) / Pasif oranının artmasından da anlaşılabilir.³⁵⁰ Türkiye’de 1998’de %8,6’ya

³⁵⁰ MBP ile ilgili kavramları açıklamak faydalı olacaktır. (1) Rezerv Para: Emisyon+Bankaların TCMB’deki Zorunlu Karşılıkları ve Serbest Mevduatları+Fon Hesapları+Banka Dış Kesiminin

kadar gerileyen bu oran para talebinin artması ile 2005 yılında %42'ye ulaşmıştır.³⁵¹ Romanya'da bu oran 2005 yılı itibariyle %77,5 seviyesindedir.³⁵²

1.3. İşsizlik

Planlı dönem sonrası işsizlik, Türkiye ve Romanya ekonomilerinde önemini ağırlaşan bir şekilde hissettirmiştir. Türkiye'de işsizlik oranı, 1980 yılında %4,4 iken, 1990 yılında 7,4 olmuş, 2000 yılında %6,5'e kadar düşmüş iken kriz sonrası 2002'de %10,3'e çıkmış, ilerleyen üç yıl boyunca bu patikada izledikten sonra 2006 yılında %9,9'a gerilemiştir.³⁵³ Romanya'da ise komünist dönemin sıfır işsizlik iddiasından sonra, işsizlik oranı 1993 yılında %9,5'e çıkmış, 1997' yılına kadar düşme eğiliminde olduktan sonra, 1998-2000 döneminde %10'un üzerinde gelişmiştir. Bununla beraber 2000'li yıllardan itibaren azalma eğilimine giren işsizlik 2004 yılında %6,3'e düştükten sonra 2006 sonunda %7,2'ye çıkmıştır.³⁵⁴ Avrupa Birliği (AB27) ülkelerinde ise, 2000-2005 döneminde işsizlik oranı %8,5-9 aralığında seyrettikten sonra 2006 yılı sonunda %7,6'ya gerilemiştir. Euro alanı işsizlik oranı ise %7,5 olmuştur.³⁵⁵

Bununla birlikte Türkiye'de işsizliğin bu seviyelerde olması AB ülkeleri ortalamaları ile karşılaştırıldığında yanıltıcı olmaktadır. Nitekim, Türkiye'de kırsal kesim istihdamının görece olarak yüksek olması dolayısıyla ücretsiz aile işçiliğinin ve eksik istidamın yaygınlığı ile işgücüne katılma oranının düşüklüğü işsizlik oranlarının gelişmiş ülkelere göre düşük seviyelerde görünmesine neden olmaktadır.

Mevduatı, (2) Parasal Taban: Rezerv Para+Açık Piyasa İşlemleri, (3)MBP: Parasal Taban + Kamu Mevduatı'dır.

³⁵¹ 2005 yılı sonu itibariyle Türkiye'de MBP 38,547 milyar YTL, bilanço büyüklüğü ise 90.700 milyar YTL'dir. Veriler için bkz. DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ağustos 2006, Merkez Bankası Analitik Bilançosu s.96, Tablo VII.3.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/index.asp?yayin=teg&yil=0&ay=0> 17/09/2006

³⁵² 2005 yılı sonu itibariyle Romanya'da MBP 49.379 milyon RON bilanço büyüklüğü ise 63.868 milyon RON'dur. Romanyada MBP verisi ile ilgili hesaplama IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix, IMF Country Report No. 06/169** s.90'daki NBR Analitik Bilançosundaki Rezerv Para, APİ, Kamu Mevduatı hesaplarının toplanıp, pasif toplamına bölünmesi suretiyle tarafımdan yapılmıştır.

³⁵³ Bkz. TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/Basla1.do> 25/04/2007

³⁵⁴ Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No. 06/169, Tablo 10, s.80

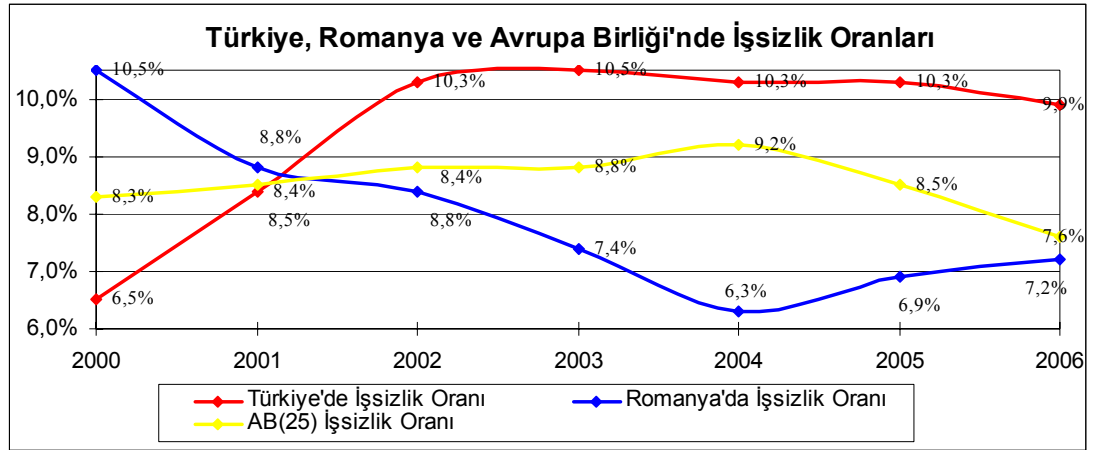
³⁵⁵ Bkz. Eurostat, **Euro Indicators**, news release, 15/2007, 31 January 2007

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007_MONTH_01/3-31012007-EN-AP.PDF
25/04/2007

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar %55-%60 aralığında seyreden işgücüne katılım oranının, 2000’li yılların başında %50’nin altına düştüğü, ilerleyen yıllarda %50’nin altında seyretmeyi sürdürmüştür.

Romanya’daki işsizlik oranlarını etkileyen faktörler de çeşitlidir. Ülkede komünist dönemde kürtaj yasağı nedeniyle genç nüfusun hızlı artışı, yeni dönemde özellikle işgücüne yeni katılan genç nüfus arasında işsizlik oranını artırmıştır. Bununla birlikte, 1990 sonrasında nüfus artış hızı her yıl negatif olmaktadır. Ayrıca Devrim sonrası özellikle azınlıkların ve yeni üniversite mezunlarının yurtdışına, sanayi sektöründe işlerini kaybeden işçilerin de kentten kırsal alanlara ülke içinde göç etme eğiliminin hızlanması iş gücüne katılım oranlarını da azaltmıştır.³⁵⁶ İlerleyen yıllarda, hizmet sektörü geliştikçe atıl işgücünün hizmet sektöründe emilmeye başladığı görülmektedir. Romanya’da işgücüne katılım oranı 1993 yılında %78,1 olarak hesaplanmış iken, 2000 yılında bu oran %64,5’e, 2004 yılında %57,9’a gerilemiştir.³⁵⁷

Şekil 6: Türkiye, Romanya ve Avrupa Birliği’nde İşsizlik Oranları

Kaynak: Türkiye verileri için, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/istgucu/Basla1.do> 25/04/2007, Romanya verileri için bkz. IMF, **Romania**, Country Report No 06/169, s.80 ve Eurostat, **Euro Indicators**, news release, 15/2007, 31 January 2007

³⁵⁶ Özellikle Devrim sonrası ülke içindeki azınlıkların (özellikle Macaristan, Moldova, Almanya’ya) ve özellikle yeni üniversite mezunlarının (Almanya, Kanada gibi ülkelere) göç eğilimine girdiği görülmektedir. Bkz. Maniu, T.M., Kallai, E., Popa, D., a.g.e. 2001 s.26-30
http://www.gdnet.org/activities/global_research_projects/explaining_growth/country_studies/
23/08/2005

³⁵⁷ Bkz. IMF, a.g.e. IMF Country Report No. 06/169 , Tablo 10, s.80

Tablo 36: Türkiye ve Romanya'nın İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranları

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Türkiye'de İşgücüne Katılım Oranı	50,4%	46,7%	45,6%	44,4%	43,2%	43,7%	43,4%	43,2%
Romanya'da İşgücüne Katılım Oranı	71,9%	64,5%	61,2%	60,7%	59,3%	57,9%		
Türkiye'de İşsizlik Oranı	6,6%	6,5%	8,4%	10,3%	10,5%	10,3%	10,3%	9,9%
Romanya'da İşsizlik Oranı	9,5%	10,5%	8,8%	8,4%	7,4%	6,3%	6,9%	7,2%

Kaynak: Türkiye verileri için, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/istgucu/Basla1.do> 25/04/2007, Romanya verileri için bkz. IMF, **Romania**, Country Report No 06/169, s.80, Romanya ve AB için Eurostat, **Euro Indicators**, news release, 15/2007, 31 January 2007

1.4. Ödemeler Dengesi

Türkiye'de 1980 sonrasında, izlenen liberal politikaların etkisi ile ticaret hacminin arttığı gözlenmiştir. 1996 yılında AT ile gümrük birliğinin tesisi ticaret hacmini artıran en önemli unsur olmuştur. Romanya'nın ticaret hacmi de, 1993 yılına kadar daraldıktan sonra AB ile Avrupa Anlaşması'nın imzalanması ve GATT kurallarının yerleşmesi ile birlikte artış göstermiştir. Bununla birlikte, Romanya'nın ticareti en fazla AB ülkelerine yönelik artarken, Türkiye'de bu artış diğer ülkeler için de dengeli olmuştur. Türkiye'nin zaten 1971 yılından itibaren bir çok üründe Topluluk pazarına gümrüksüz girebilmesi sonucu gümrük birliğinin etkisinin daha sınırlı olmuş; Türkiye, esas olarak sağladığı rekabetçilik ve toplam faktör verimliliği artışı ile diğer pazarlara da açılabilme kapasitesine sahip olmuştur. Gelişen süreçte, Türkiye'nin yerli üretiminde beyaz eşya, otomotiv gibi katma değeri yüksek ve istihdam açısından önemli yer tutan sektörlerin ağırlık kazandığı ve ihracat içindeki paylarını artırdığı; böylece rekabet gücünün olumlu yönde geliştiği görülmektedir.

Liberalleşme ve Avrupa ile yakınlaşma süreci iki ülkede de ticaret hacmini artırsa da, aynı zamanda dış ticaret açığı ve cari açıkların süreklilik kazanmasına neden olmuştur. AB ile ticarete Romanya, enerji, tekstil ve hazır giyim; Türkiye ise tekstil ve hazır giyim ile tarım sektörleri haricinde net ithalatçı konumdadır. Genel olarak ise, 2005 yılı itibariyle Türkiye GSMH'sinin -%6,5'i oranında cari açık vermiştir. Romanya'da ise cari açık 2005 yılı itibariyle -%8,7 olmuştur. Hizmetler hesabı Türkiye'de başta turizm ve ulaştırma olmak üzere cari açığı azaltıcı bir etmen iken, Romanya'da net hizmetler hesabı 2004 yılından itibaren negatif konumdadır.

Cari işlemler dengesinin kötüleşmesi, ülkede üretimin ithal sermaye mallarına bağımlılığı ile de ilgili olup, ekonomik büyüme ile birlikte olağan bir süreçtir. Ancak cari açığın finansmanında zorluk yaşanan dönemler, iki ülkede de krizleri beraberinde getirmiştir. Türkiye 1989 yılında sermaye hareketlerine serbesti getirmiş; bu serbesti özellikle 1990'lı yıllarda kısa vadeli sermaye akımlarına oldukça duyarlı bir ekonomi yaratmış; sermaye akımlarında çıkış yaşanan 1994, 1998 (ekonomik daralma 1999'da gerçekleşmiştir) ve 2001 yılları ekonomide daralma sürecini hazırlamıştır. Romanya'da ise 1999 kriz yılı olmuş, ülke ihtiyatlı davranarak ancak 2005 yılında sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu tamamlamıştır.

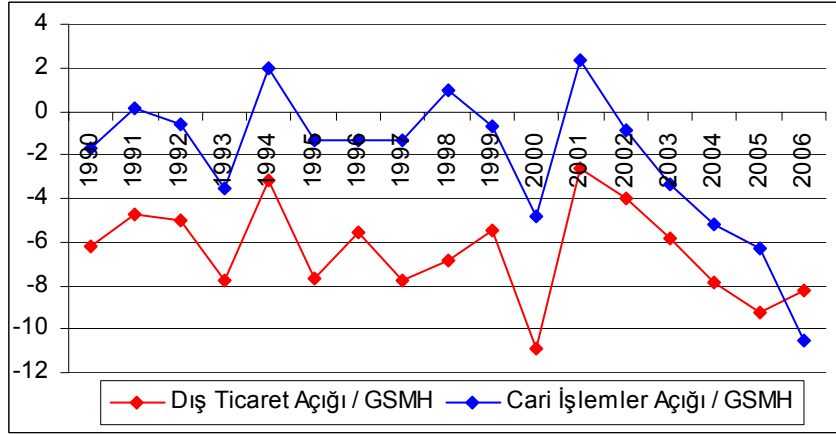
Özellikle 2001 sonrası Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye girişinin arttığı ve giren sermayenin vade yapısının da ekonomideki iyileşme ile birlikte uzadığı görülmektedir. Romanya'da ise 2005 yılında orta ve uzun vadeli borçların toplam dış borç içindeki payı %80 seviyesinde olmasına karşılık, 2000 yılı sonrası kısa vadeli borçların hacmindeki hızlı artış dikkat çekicidir.

Topluluk ile entegrasyon sürecinde doğrudan yabancı yatırımların artması beklentisi ise Türkiye için yeterli ölçüde gerçekleşmemiş, Romanya için ise kısmen gerçekleşmiştir. DYY, Avrupa Birliği ile entegre olan bir ülkenin sürdürülebilir ve hızlı büyüme performansı yakalamasında anahtar konumundadır.³⁵⁸ Romanya'da DYY girişi 2004 yılında GSYİH'nin %6'sına ulaşırken, 2006 yılında %9 seviyelerine çıkmıştır. Türkiye'de ise ilk defa 2005 yılında bir sıçrama ile GSMH'nin %2,4'üne erişebilmiştir. Bununla birlikte, Romanya'ya DYY hareketlerinin ağırlıklı olarak imalat sektörüne yönelik olduğu, özellikle düşük işgücü maliyetleri Romanya'yı cazip hale getirdiğinden, DYY girişinin buna yönelik olduğu görülmekte, ekonomik gelişime katkısı sınırlı kalmaktadır. AB kaynaklı DYY'nin, Türkiye'deki toplam DYY içindeki payı, 1990–2005 dönemi için yaklaşık $\frac{3}{4}$ iken; Romanya için bu oran yaklaşık $\frac{2}{3}$ 'tür.

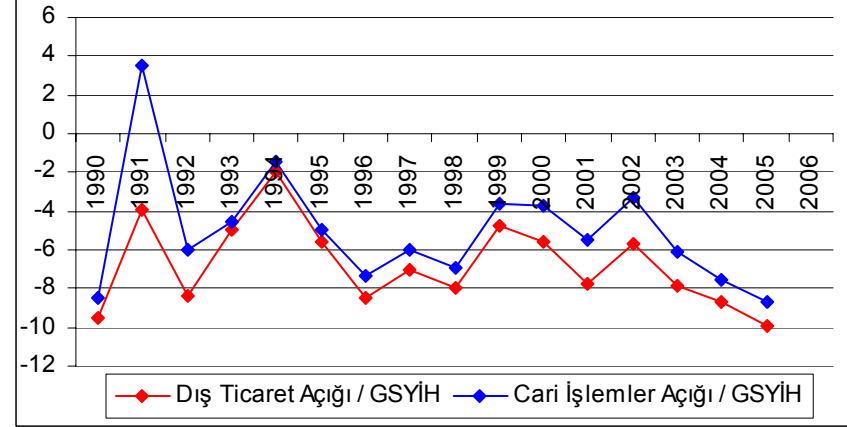
---

³⁵⁸ İrlanda bu alanda AB içinde en güzel örneği oluşturmaktadır. 10 yıl öncesinde AB15 içinde en yoksul 4 ülkeden biri olarak Uyum Fonu'ndan faydalanan İrlanda, GSYİH'sinin %120'sine ulaşan yabancı sermaye stoku ile bugün kişi başına GSYİH bakımından en zengin 2. ülke konumuna gelmiş, GSYİH'sini AB ortalamasının %38 üzerine çıkarmıştır. Özellikle etkinlik arayan DYY'nin sermaye yoğun ve teknolojik üretim tekniklerini bir ülkeye getirmesi, ülkede ihracata yönelik üretim artışını ve beraberinde hızlı büyümeyi getirmektedir.

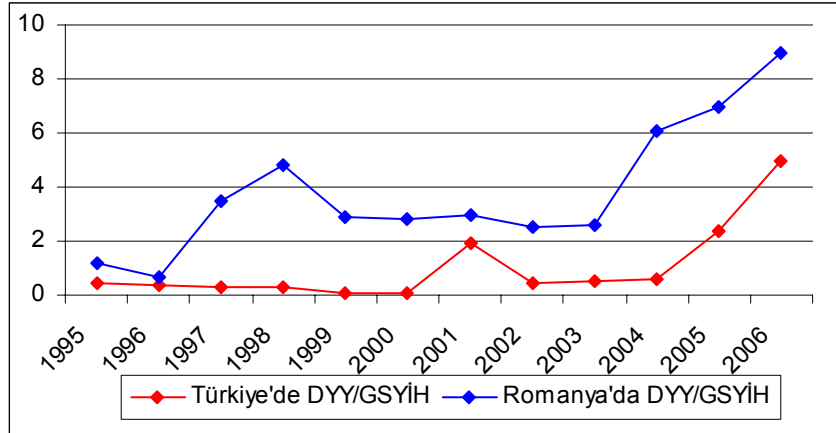
Şekil 7: Türkiye’de Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi

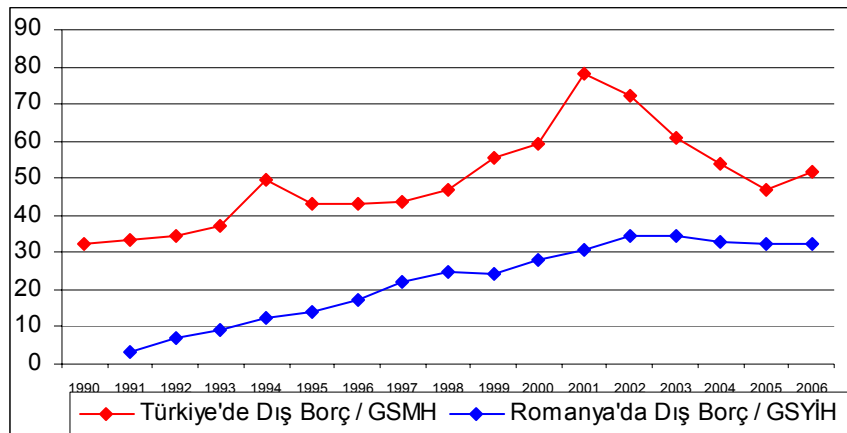
Şekil 8 : Romanya’nın Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi

Şekil 9: Türkiye ve Romanya’da GSYİH’ye Oran Olarak DYY

Şekil 10: Türkiye ve Romanya’da Dış Borç / Milli Gelir Oranı

Kaynak: DPT, HM, TCMB, IMF, World Bank, NBR kaynaklı yayınlardan çalışmamızın ilgili tablolarında kullanılan veriler olup, grafikler tarafımızdan çıkarılmıştır. Bkz. Tablo 8 ve Tablo 24.

Türkiye'ye giren DYY ise ağırlıklı olarak hizmetler sektörüne yönelik olup, Türkiye, potansiyeli ile uyumlu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmede başarısız olmaktadır. Bununla beraber Türkiye'de yatırım ortamının gelişmesi gözden kaçmamaktadır. AT Kearney Uluslararası Danışmanlık Firması tarafından yapılan DYY Güven Endeksinde, Türkiye 2004 yılında 29. sırada yer alırken, 2005 yılı sonu itibariyle 13. sıraya çıkmıştır.³⁵⁹ Romanya ise sıralamada 42'ncilikten 25'inciliğe yükselmiştir.³⁶⁰

1.5. Kamu Maliyesine İlişkin Veriler

Her iki ülkede de kamu maliyesine ilişkin izlenen politikalarda temel hedef kamu kesiminin hacmini düşürmek olmuştur. Ancak Türkiye'de 1980 sonrası bütçe gelir ve giderlerinin GSMH'ye oranına baktığımızda, kamu kesiminin küçülmediği, aksine genişlediği görülmektedir.

Türkiye'de konsolide bütçe harcama ve gelirlerinin GSMH'ye oranı 2001 yılında sırasıyla %46 ve %29'a çıktıktan sonra, 2005 sonunda %32,70 ve %31,83'e gerilemiştir. Romanya'da ise, 1992 yılında kamu harcama ve gelirlerinin GSYİH'ye oranı %43 ve %37,4 iken; 2005 yılı sonunda bu oranlar 31,1'e %30,3 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığının GSMH'ye oranı Türkiye'de 2001 yılında %17,5'e çıktıktan sonra hızlı bir düşüş göstererek, 2005 yılında %3,09'a gerilemiştir. Romanya'nın bütçe açığı ise, 1990'lı yılların ikinci yarısında %5'ler seviyesine çıktıktan sonra, 2005 yılında %0,8'e kadar gerilemiştir.

Türkiye'de mali uyum çalışmaları çerçevesinde harcama önlemleri ödenek kesintileri üzerine yoğunlaşmıştır. Sosyal güvenlik reformu³⁶¹, tarımsal destekler³⁶²

³⁵⁹ Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi, ilgili kuruluş tarafından 33 ülkeden ve 16 sektörden 1.000 büyük şirketin genel müdürleri, finans yöneticileri, yönetim kurulu üyeleri ve stratejistleriyle yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan birincil verilerle, uluslararası kuruluşlardan sağlanan ikincil verilerin değerlendirilmesiyle oluşturulmaktadır. AT Kearney, 2005 Foreign Direct Investment Confidence Index http://www.atkearney.com/main.taf?p=5_3_1_140_1 28/09/2006

³⁶⁰ Yatırımcı güveninin en yüksek olduğu ülke Çin'dir. Çin' ise 2. ülke olarak Hindistan takip etmektedir. İlk on ülke içinde ABD 3., İngiltere 4. ve Almanya 9. sırada yer alırken başka bir Batı Avrupa ülkesi bulunmamaktadır. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülke pazarlarına yönelik artan güveni ve yatırım tercihlerindeki bu yönde gerçekleşen kaymayı sergilemesi bakımından önemlidir.

³⁶¹ Sosyal güvenlik reform süreci 1999 Eylül ayında çıkarılan 4447 sayılı Kanun ile başlamış, Mayıs 2006 Tarihli 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile devam etmiştir. Bununla birlikte, ilgili

için dünya fiyatlarını baz alan bir sisteme geçilmesi mali uyum politikalarının kalitesi açısından olumlu sayılabilecek teknikler olmuştur. Romanya’da ise mali uyum çalışmaları ile sosyal güvenlik,³⁶³ tarım reformu³⁶⁴, özerk bir gelir idaresi ile vergi tahsilatında etkinlik sağlanması hedefleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Kamu borçlarının GSMH içindeki payı, Türkiye’de 2001 yılında %100 seviyelerini geçtikten sonra düşme trendine girerek 2005 yılında %68’e kadar gerilemiştir. Bu oran içinde iç borçların oranı %50 iken dış borçların payı %18’dir. Özellikle IMF programları gereği GSMH’nin %6,5’i oranında FDF verme şeklindeki performans kriteri bu düşüşte etkilidir. Kamu borçlarının yapısı ve vadelerinde sağlanan gelişmeler ile makroekonomik istikrara engel oluşturan riskler azaltılmıştır.

---

kanunun yürürlüğe giriş tarihi, Anayasa Mahkemesinin kanunun bazı hükümlerini iptal etmesi üzerine ertlenmiştir. Bu kanunlarla özet olarak emeklilik yaşı ve emeklilik için minimum katkı payı süreleri yükseltilmiş, prim ödeme süreleri ve prim tavan değerleri artırılmıştır.

-4447 sayılı sosyal güvenlik kurumlarındaki kural ve standartları uyumlaştırmak ve ortak güvenilir bir veri tabanına ulaşmak amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı bir Sosyal Güvenlik Kurumu ve faal işgücü piyasasını izlemek, ihtiyaçları karşılamak ve yeni kurulan işsizlik sigortası sisteminin yönetiminden sorumlu olarak Türkiye İş Kurumu kurulmuştur.

- Mevcut emeklilik sisteminin yanına, güvenlik reformunun bir parçası olarak Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiştir.

Bkz. SSK, **50 Soruda Sosyal Güvenlik Reformu**,

http://www.ssk.gov.tr/wps/portal/tut/p/s.7_0_A/7_0_5RK?cpid=658 12/06/2006

³⁶² 2000 yılında başlatılan reform programları ile var olan destek politikalarının 3 yıl içinde aşamalı olarak kaldırılması benimsenmiş ve yerine yoksul çiftçileri hedefleyen doğrudan gelir desteği sistemi getirilmiştir. Başta şeker ve tütün olmak üzere tüm tarımsal ürünlerde destekleme alımları kaldırılarak, bu ürünlerde piyasa düzenleyici Şeker Kurumu ve Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu oluşturulmuştur.

³⁶³ 2000 yılı sonrası siyasi istikrarın sağlanması ve IMF taahhütleri ile beraber ülkede sosyal güvenlik sistemi düzenlemeleri hız kazanmıştır. 2000 yılında sistemde yapılan reformlar ile:

-Emeklilik yaşları ilk etapta kadın ve erkek için sırasıyla 54’ten 57’ye, 57’den 62’ye, 2014 yılı sonrası için de 62 – 65’e yükseltilecektir. Ayrıca emekliliğe hak kazanmak için gerekli çalışma süresi kadınlar için 30, erkekler için 35’e yükseltilmiştir.

-Sisteme katkı paylarının azaltılarak, (%60’tan %49,5’e) sisteme yapılan katkılar ile sistemden sağlanan faydalar arasında güçlü bir bağ oluşturulması, aynı katkı seviyesindeki emekliler arası ücretlerin eşitlenmesi ve sisteme kendi işinde çalışanların, çiftçi ve tarım işçilerinin de katkı sağlaması esas benimsenmiştir.

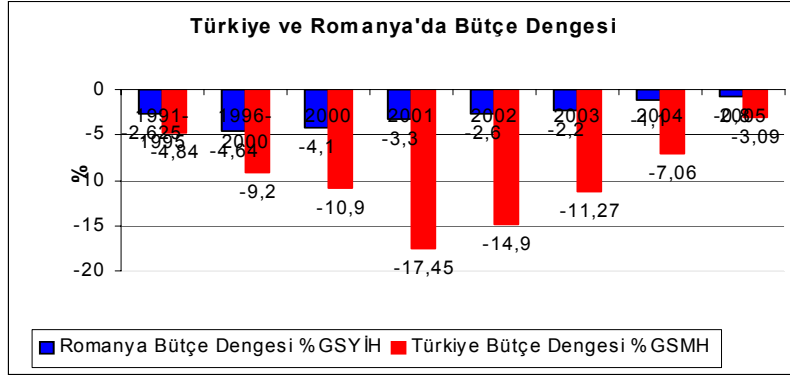
-Çalışıkça öde (pay as you go – PAYG) şeklinde ifade edilen emeklilik sisteminde 3 sütunlu bir yapı oluşturulmuştur. İlk sütun- zorunlu PAYG sistemi, ikinci sütun özel bireysel tasarruf hesabı sistemi, üçüncü sütun gönüllü işveren destekli özel idareli mesleki emeklilik sistemi şeklinde zorunlu ve gönüllü emeklilik fonları ile sosyal güvenlik sistemi sürdürülebilirliğini sağlamıştır.

-Ayrıca yeni emeklilik fonlarının kuruluşu ve denetimi hakkında düzenlemeleri yürütmek amacıyla Haziran 2005 tarihinde “Özel Emeklilik Sistemi Gözetim Komisyonu” kurulmuştur. Bkz. Carleson, A.S., “Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions”, **International Update**, August 2005, s.1, http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2005-08/2005-08.html 12/06/2006 ve Borc G., C., **Social Security Reform: The Case of Romania**, University of Wisconsin-Madison, 2001, s.8-10 <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/communications/pdf/2001/enepri07080901/borc.pdf> 12/06/2006

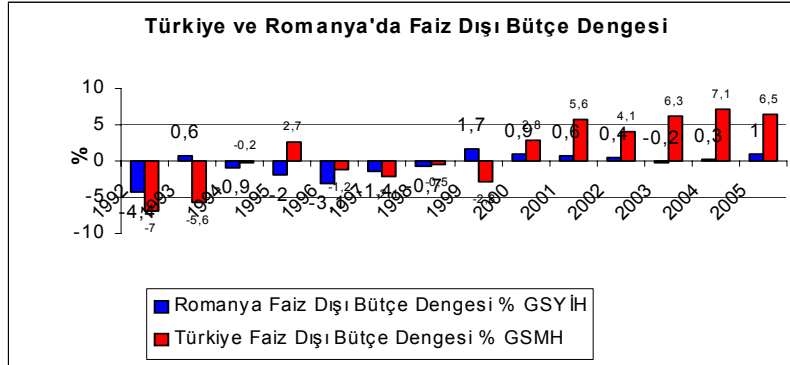
³⁶⁴ Tarım reformu olarak Romanya’da devletin elindeki tarım arazileri özel şahıslara satılmış veya kamulaştırma yoluyla elde edilmişse eski sahiplerine iade edilmiştir.

Romanya’da ise kamu borçlarının GSYİH içindeki payı 2000 yılında %30’lara yaklaştıysa da, ilerleyen yıllarda düşüşe geçerek 2004 yılında %18,1’e gerilemiştir. Bu oranın %12,5’i dış, %5,6’sı ise iç borçtan oluşmaktadır. 2005 yılı tahmini ise %17,1’dir.³⁶⁵ Kamu borcu kritik seviyelerde olmayan Romanya’da FDF bir performans kriteri olmamıştır.

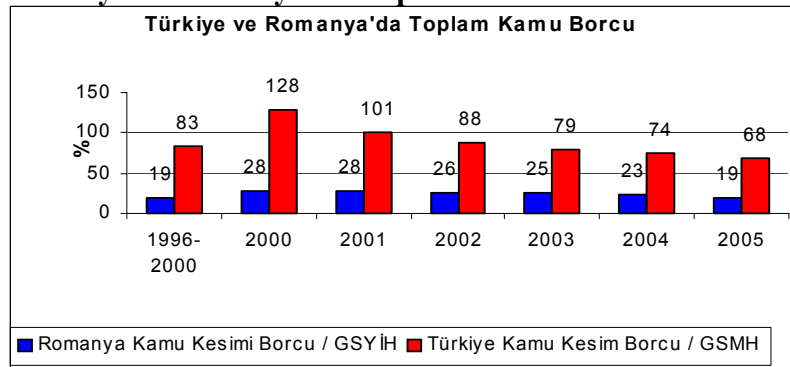
Şekil 11: Türkiye ve Romanya’nın Bütçe Dengesi

Şekil 12: Türkiye ve Romanya’nın Faiz Dışı Bütçe Dengesi

Şekil 13: Türkiye ve Romanya’da Toplam Kamu Borcunun Milli Gelire Oranı

Çalışmamızın ilgili tablolarında kullanılan DPT, HM, TCMB, IMF kaynaklı verilerin grafikleri olup tarafımızca düzenlenmiştir. Bkz. Tablo 9, Tablo 26, Tablo 28 ve Ek 4, Ek 10.

³⁶⁵ Government of Romania, 2005 Edition of Pre-Accession Economic Programme, Bucharest, November 2005 s.71

2. Maastricht Kriterleri Açısından Değerlendirme

2.1. Enflasyon Kriteri

Maastricht enflasyon kriterinde eşik değerin (euro bölgesi içinde en düşük enflasyona sahip üç ülke ortalamasının %1,5 üzeri) 2005 yılı için yaklaşık %2,5, 2006 yılı için de %2,8 olduğu ve Euro bölgesi harmonize tüketici fiyatları endeksinin (HICP: Harmonized Indice of Consumer Prices) 2005 yılında %2,2, 2006 yılında ise %1,9 olduğu göz önünde bulundurulursa; her iki ülke için enflasyon oranları parasal birlik hedefi için yüksek konumdadır.

Tablo 37: Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkeler ve Türkiye'nin Maastricht Enflasyon Kriteri Karşısındaki Konumları

HICP (%)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 12 (EPB)		2,3	2,3	2,1	2,2	2,2	1,9
AB 15 (Ortalama)	1,9	2,2	2,1	2	1,8	1,7	2,1
Referans Değer	2,66	3,13	2,9	2,7	2,4	2,5	2,8
AB 10							
GKRY	4,9	2	2,8	4	2,1	2	2,3
Çek Cum.	3,9	4,5	1,4	-0,1	1,8	1,6	2,2
Estonya	4	5,8	3,6	1,4	2	4,1	4,3
Macaristan	10	9,1	5,2	4,7	6,5	3,5	3,5
Letonya	2,6	2,5	2	2,9	4,9	6,9	5,7
Litvanya	0,9	1,3	0,4	-1,1	-0,2	2,2	3,8
Malta			2,6	1,9	2,6	2,5	3,1
Polonya	10,1	5,3	1,9	0,7	2,5	2,2	1,2
Slovakya	12,2	7,2	3,5	8,5	8,4	2,8	4,3
Slovenya	8,9	8,6	7,5	5,7	3,7	2,5	2,3
Yeni Katılan Ülkeler							
Bulgaristan				2,3	6	4,5	6,1
Romanya	45,7	34,5	22,5	15,3	12	9	4,9
Türkiye	54,9	54,4	44,9	25,3	10,6	8,2	9,7

Kaynak: 2004 ve önceki veriler için, AB15 ortalamaları, European Commission, **European Economy, Economic Forecasts**, Spring 2004, s.33, EPB12 ortalamaları, European Commission, **Quarterly Report on the Euro Area III/2004** s.40, yeni katılan ülke değerleri: European Central Bank, **Convergence Report**, 2004, s.72
2005 ve 2006 ortalama ve referans değer verileri Eurostat, **HICP**, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/12/04/2007> ve yeni katılan ülke verileri European Central Bank, **Convergence Report**, December 2006, s.20

Birliğe yeni katılan ülkeler ile mukayese edildiğinde bile, Türkiye enflasyon kriteri açısından en olumsuz durumdaki ülkeden daha yüksek enflasyon oranına

sahiptir. Romanya ise, 2006 yılı itibariyle Letonya'dan daha düşük enflasyon oranına sahip olmuştur.

2.2. Faiz Oranı Kriteri

Tablo 38: AB Üyesi Ülkelerde Uzun Vadeli Faiz Oranları

ÜLKELER	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 12						
Belçika	4,97	4,46	4,38	3,66	3,39	3,82
Almanya	4,74	4,33	4,29	3,58	3,34	3,77
İrlanda	4,93	4,46	4,36	3,62	3,36	3,76
Yunanistan	5,13	4,58	4,45	3,77	3,57	4,04
İspanya	4,97	4,43	4,34	3,64	3,37	3,82
Fransa	4,87	4,38	4,34	3,64	3,38	3,81
İtalya	5,05	4,55	4,46	3,79	3,55	4,04
Lüksemburg	4,51	3,97	4,53	3,64	3,4	3,95
Hollanda	4,89	4,36	4,33	3,63	3,35	3,81
Avusturya	4,94	4,47	4,4	3,66	3,36	3,8
Portekiz	5,01	4,45	4,4	3,64	3,46	3,96
Finlandiya	4,98	4,45	4,33	3,68	3,3	3,82
Euro Alanı Dışı AB 15						
Danimarka	4,97	4,61	4,52	3,85	3,35	3,78
İsveç	5,24	4,89	4,86	3,9	3,37	3,65
İngiltere	4,94	4,49	4,94	4,58	4,27	4,54
AB 10						
GKRY	7,55	5,37	4,75	6,26	4,09	4,26
Estonya	9,23	7,34	4,75	4,28	3,94	4,7
Macaristan	7,07	6,5	8,24	7,17	6,89	6,81
Letonya	6,93	4,53	5,07	4,58	3,59	4,9
Litvanya	6,34	5,87	4,81	3,95	3,79	4,28
Malta	6,24	5,55	4,71	4,7	4,39	4,33
Polonya	8,88	5,73	6,76	6	5,16	5,14
Çek Cumhuriyeti	5,43	4,15	4,82	4,05	3,61	3,68
Slovakya	7,75	5,12	5,42	4,58	3,62	4,15
Slovenya		6,65	5,27	4,07	3,69	3,9
Yeni Katılan Ülkeler						
Bulgaristan			6,06	5,01	3,49	4,18
Romanya					7,15	7,42
Referans Değer	6,85	6,42	6,34	5,63	5,35	5,8

Kaynak: European Central Bank, **Long term interest rate statistics for EU member states**, <https://www.ecb.int/stats/money/long/html/index.en.html> 12/04/2007

EPB'ye dahil olacak ülkelerin 10 yıl vadeli devlet tahvillerinin faiz oranlarının, enflasyon kriteri bakımından en iyi performansı gösteren üç üye ülkenin uzun vadeli faiz oranı ortalamasını 2 puandan fazla aşmaması öngörülmüştür.

Ekim 2006 itibariyle eşik değer, en düşük enflasyona sahip Almanya, Finlandiya ve Lüksemburg ortalamasının 2 puan üstü olan %5,8 iken³⁶⁶ Romanya ve Türkiye bu kriteri sağlayamamaktadır.³⁶⁷ Romanya'da 2006 yılı sonunda uzun vadeli faiz oranı %7,42 olmuştur. Tablo 51'den de görülebileceği gibi, Romanya, tüm AB27 ülkeleri içinde bu kriteri sağlama bakımından en olumsuz konumdaki ülkedir.

2.3. Bütçe Açığı Kriteri

Romanya'da bütçe açığı, 1990'lı yılların ikinci yarısında %5'ler seviyesine çıktıktan sonra, 2005 yılında %0,8'e kadar gerilemiş ancak 2006 yılında ise özellikle cari ve transfer harcamalarındaki artış neticesinde %1,7'ye yükselmiştir. Türkiye'de ise, bütçe açığının GSYİH'ye oranı, 2001 yılında %17,45'ye kadar yükseldikten sonra; 2005 yılında %3,1'lere gerilemiştir. 2006 tahmini ise %1'in altındadır.

Maastricht bütçe açığı kriteri, parasal birliğe giriş için bir üye ülkenin yıllık bütçe açığının %3'ü geçemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu kriteri sağlama konusunda, Romanya'nın orta vadede sorun yaşayacağı tahmin edilse de; bugün itibariyle Romanya söz konusu kriteri sağlamakta olup; AB15 ve EPB ortalamaları ile ve yeni katılan ülkeler ile kıyaslandığında iyi bir konumdadır. Yeni katılan ülkeler arasında Romanya, Baltık ülkeleri Estonya, Letonya ve Litvanyadan sonra Slovenya ile birlikte en düşük bütçe açığına sahiptir.

---

³⁶⁶ Bkz. Eurostat, **Euro-Indicators**, News Release 16 November 2006 149/2006
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006_MONTH_11/2-16112006-EN-AP.PDF
19/11/2006

³⁶⁷ Türkiye için aynı yöntem ile hesaplanmış bir faiz oranı bulunmamakla beraber, Merkez Bankası Nisan 2007 dönemi Beklenti Anketi'nde, gelecek 12. ayın 5 yıl vadeli devlet tahvili faiz oranları %16,6 seviyesinde gelişmektedir.

Tablo 39: AB'ye Yeni Katılan Ülkeler'de ve Türkiye'de Bütçe Açıkları

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 12 Ortalama	0,1	-1,6	-2,3	-2,7	-3	-2,5	-2,1
AB 15 Ortalama	1	-1	-2	-2,6	-2,6	-2,4	
AB 10							
GKRY	-2,4	-2,4	-4,6	-6,3	-4,1	-2,3	-1,9
Estonya	-0,3	0,3	1,8	2,6	2,3	2,3	2,5
Macaristan	-3	-4,4	-9,3	-5,9	-6,5	-7,8	-10,1
Letonya	-2,7	-1,6	-2,7	-1,8	-0,9	0,1	-1
Litvanya	-2,6	-2,1	-1,4	-1,7	-2	-1,1	-1
Malta	-6,5	-6,4	-5,7	-9,7	-5	-3,2	-2,9
Polonya	-1,8	-3,5	-3,6	-4,1	-3,9	-2,5	-2,2
Çek Cumhuriyeti	-4,5	-6,4	-6,4	-12,9	-2,9	-3,6	-3,5
Slovakya	-12,3	-6	-5,7	-3,6	-3	-3,1	-3,4
Slovenya	-3	-2,7	-1,9	-1,8	-1,8	-1,5	-1,7
Yeni Katılan Ülkeler							
Bulgaristan	-0,5	0,2	0,1	0,3	1,9	3,1	3
Romanya	-4,1	-3,3	-2,6	-2,2	-1,1	-0,8	-1,7
Türkiye	-10,9	-17,5	-14,9	-11,3	-7,01	-3,1	-0,9
Referans Değer	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3

Kaynak: 2004 ve öncesi veriler: European Commission, Enlargement of the Euro Zone, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/125066.htm> 12/04/2007, 2004 sonrası veriler European Central Bank, **Convergence Report**, December 2006, s.20 ve European Commission, **European Economy, Economic Forecasts**, Spring 2006, s.43

2.4. Kamu Borcu Kriteri

Romanya ise eski rejimden borçsuz bir ülke devralmış, geçiş sürecinin her aşamasında AB, IMF ve Dünya Bankası desteğini arkasına almış ve sürecin ilk yılları ile 1999 kriz dönemi hariç finansman sıkıntısı yaşamamıştır. Dolayısıyla kamu borçları hiçbir zaman, bütçe açığı da 1990'lı yılların son dönemi haricinde Maastricht kriterleri açısından kritik seviyelere yükselmemiştir.

2005 yılında Romanya'da kamu kesimi borcu / GSYİH oranı % 18,9 olmuştur. Türkiye'de ise borç stoku bu dönemde mutlak olarak artmasına rağmen, GSMH'ye oran olarak 2001 yılından sonra %101'den %68 seviyesine gerilemiştir. (Maastricht kamu borcu kriteri eşik değeri %60'tır.) 2006 yılında her iki ülkede de GSYİH'ye oran olarak borç stoku azalmaya devam etmiştir.

Romanya, EPB ülkeleri, AB 15 ülkeleri ortalamaları ve yeni katılan ülkeler ile kıyaslandığında, EPB ülkelerinden Lüksemburg, yeni katılan ülkeler arasından da

Baltık ülkeleri hariç diğer tüm ülkelerde daha düşük borç rasyolarına sahiptir. Türkiye de 2006 yılı itibariyle Maastricht kamu maliyesi kriterini sağlayan bir borç kamu borcu / GSYİH oranına sahip olmuştur.

Tablo 40: Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkeler ve Türkiye'nin Kamu Borç Stoku / GSYİH Oranları

ÜLKELER (%)	2001	2002	2003	2004	2005
AB 12 Ortalama	69,4	69,2	70,4	70,9	70,8
AB 15 Ortalama	63,2	62,5	64	64,2	64,6
GKRY	64,4	67,1	72,2	74,6	69,2
Estonya	4,7	5,7	5,8	5,4	4,5
Macaristan	53,5	57,1	59	58,7	61,7
Letonya	16,2	15,5	15,6	16	12,1
Litvanya	23,4	22,8	21,9	22,8	18,7
Malta	61,8	61,7	72	73,9	74,2
Polonya	36,7	41,2	45,4	49,1	42
Çek Cumhuriyeti	25,2	28,9	37,6	40,6	30,4
Slovakya	48,7	43,3	42,8	45,1	34,5
Slovenya	26,9	27,8	27,1	28,3	29,1
AB 25 Ortalama	62,1	61,5	63,1	63,4	63,4
Yeni Katılan Ülkeler					
Bulgaristan	66,2	53,2	46,2	38,6	29,9
Romanya	27,5	25,9	24,4	23,1	18,9
Türkiye	101	88	79	74	68
Referans Değer	60	60	60	60	60

Kaynak: 2004 öncesi veriler için European Commission, **Enlargement of the Euro Zone**, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/125066.htm> 12/04/2007, 2004 sonrası veriler European Central Bank, **Convergence Report**, December 2006, s.20 ve ortalamalar, European Commission, **European Economy, Economic Forecasts**, Spring 2006, s.151

2.5. Döviz Kuru Kriteri

Döviz kuru kriteri ise, parasal birliğe dahil olacak ülke ulusal parasının, Döviz Kuru Mekanizması'na (DKM) dahil olduktan sonra, iki yıl süreyle +/-%15'lik marjdan fazla devalüe edilmemesini gerektirmektedir. NBR, DKM II'ye katılım için 2012, Euro Bölgesine dahil olmak için ise 2014 yılını hedef olarak belirlemiştir.

IV. Genel Değerlendirme

Aşağıdaki çizelgede, 1990-2000 ve 2001 sonrası dönem ayrımı ile, Romanya ve Türkiye'nin reform ve ekonomik gelişim süreçleri özetlenmekte ve çalışmamızın sonuç kısmına geçmeden önce genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Tablo 41: Değerlendirme Tablosu I (1990 – 2000)

HEDEFLER	1990-2000			
	Romanya	Gelişim Düzeyi	Türkiye	Gelişim Düzeyi
Genel Olarak Yapısal Reformlar	Özellikle 1997 sonrasında hızlanmıştır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	1990'lı yıllarda reform süreci yavaşlamıştır.	Tatmin edici değil.
Özel Sektörün Gelişimi	Mülkiyetin özel sektöre devri sağlanmıştır. Bununla beraber özellikle kamunun yatırımlardaki payı, yeni dönemde özel sektör tarafından doldurulamamıştır.	Tatmin edici değil.	Türkiye’de özel sektör özellikle bu dönem için Romanya ile kıyaslanamayacak ölçüde gelişmiş durumdadır. Ancak Türkiye’de özel sektör potansiyeli ile uyumlu olarak gelişmemiştir. Yaşanan makroekonomik istikrarsızlık süreci, yapısal sorunlar ve kamu kesiminin ve borçlarının GSYİH içindeki payının yüksekliği özel sektörün gelişimine engel olmuş, ülkede rant ekonomisi oluşmuştur.	Tatmin edici değil.
Özelleştirme	Özelleştirme daha çok varlık ve küçük işletme satışı ile sürmüştür, hasılatı düşük kalmıştır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	Özelleştirmede 2000 yılı haricinde başarı elde edilememiştir.	Tatmin edici değil.
Mali piyasalar	Gelişmemiştir. Bankacılık sektörü devlet kontrolündedir. 1999'da büyük bir bankacılık krizi yaşanmıştır. NBR sistemin regülasyonu alanında da görev üstlenmiş olmasına karşın bağımsız değildir. Bükreş Borsası'nın 1995 yılında açılmıştır.	Tatmin edici değil.	Denetim sorunu kendini hissettirmiş, bir çok banka batmıştır. Piyasalarının derinliği düşüktür. Bankalar Hazine'yi fonlama görevi üstlenmektedir. 1999 yılında BDDK'nın faaliyete geçmesi ile Bankacılık sektörünün sağlamlığı artmıştır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.
Kamu Maliyesinin Etkinliği	Bütçe dışı kamu maliyesinin hacmi genişler. Bütçe denetim mekanizması yetersizdir. Vergi mevzuatı dağınıktır ve sürekli bir değişim içindedir. Vergi alacaklarının tahsilinde güçlük yaşanmaktadır.	Tatmin edici değil.	Bütçe dışı kamu maliyesinin hacmi genişler. 1994 krizi sonrası bütçe dışı fonların tasfiyesi sürecine gidildiyse de, kamu borçları ve KİT'lerin görev zararları yüksek seviyededir.	Tatmin edici değil.
Büyüme	Devrim sonrası istikrarlı bir büyüme süreci yaşanmamış, ekonomi 1993-96 dönemi hariç küçülmüştür.	Tatmin edici değil.	Ekonomide her büyüme dönemi, devalüasyon ve kriz ile kesilmiş, istikrar sağlanamamıştır.	Tatmin edici değil.
Enflasyon	Dezenflasyonist politika izlenememiştir. Enflasyon %300'lere kadar yükselmiş, 5 sene üç haneli çıkmıştır.	Tatmin edici değil.	Dezenflasyonist politikalar başarılı olmamıştır. Enflasyon 1994 yılında üç haneli çıkmıştır.	Tatmin edici değil.

Dış Ticaret Hacmi	Avrupa Anlaşması sonrası AB ülkelerine yönelik ticaret artmıştır. İhracat artışı faktör verimliliğinden değil, ücret ve kur ayarlamalarından kaynaklanan geçici maliyet avantajları ile olmuştur. Dış ticaret açığı ve cari açık 90'lı yılların ikinci yarısında yükselmiştir.	İlmli ölçüde tatmin edici.	Türkiye'nin dış ticaret hacminde 90'lı yıllarda AB ile Gümrük Birliği'ne gidilmesi bir kilometre taşı olmuştur; ancak Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında özellikle dış ticaret açığı ve cari açık yükselmiştir.	İlmli ölçüde tatmin edici.
Yabancı Sermaye	Ülkeye olan güven eksikliği, sermaye hareketlerinin önündeki engeller dolayısıyla, yabancı sermaye girişi düşük kalmıştır. Uluslar arası finansal kuruluşlardan alınan krediler sayesinde, özellikle kısa vadeli dış borç yükü artmıştır.	Tatmin edici değil.	Sermaye hareketleri hesabı 1980 sonrası döneminde, 1988, 1991, 1994, 1998, 2001 yılları hariç hep fazla vermiş, açık verdiği yıllar Türkiye'de kriz yaşanmıştır. Türkiye'ye giren yabancı sermayenin vade yapısının kısa olduğu gözlenmekte, Türkiye doğrudan yatırım çekememektedir.	Tatmin edici değil.
Bütçe Dengesi	Bütçe açıkları 1990'lı yılların ikinci yarısı hariç yüksek seviyelere çıkmamıştır ancak bu performansta bütçe dışı kamu maliyesinin yaygın olmasının etkisi büyüktür.	İlmli ölçüde tatmin edici.	GSMH'nin %10'una erişen bütçe açıkları verilmiştir.	Tatmin edici değil.
Kamu Borçları	Ülkenin eski rejimden borçsuz bir idare devralmasının etkisi ile kamu borçlarının seviyesi kritik seviyelere ulaşmamıştır.	Tatmin edici.	Türkiye'de kamu borcunun GSYİH'ye oranı 2000 yılında %80'ler seviyesine ulaşmıştır.	Tatmin edici değil.
Yönetişim Kalitesi	Transformasyon sürecinin ilk yıllarında, ekonomi üzerindeki devlet hakimiyeti azaltılamamıştır. Yolsuzluk oranı yüksektir. Siyasi istikrar düşüktür. 1990'lı yılların ilk yarısı eski komünistlerin, ikinci yarısı ise koalisyon hükümetlerinin yönetiminde geçmiştir. KHK uygulamasına çok sık başvurulmaktadır ve kanunlar hızlı değişmektedir.	Tatmin edici değil.	Siyasi istikrar sağlanamamıştır. Koalisyon hükümetleri tarafından populist politikalar uygulanmış, bu durum özellikle sosyal güvenlik sistemine büyük zarar vermiştir. Yolsuzluk oranı yüksektir.	Tatmin edici değil.

Kaynak: Dünya Bankası Ülke Yardım Stratejileri Derecelendirme Özeti tablolarından esinlenilerek oluşturulmuştur.

Tablo 42: Değerlendirme Tablosu II (2001 – 2006)

HEDEFLER	2001 - 2006			
	Romanya	Gelişim Düzeyi	Türkiye	Gelişim Düzeyi
Genel Olarak Yapısal Reformlar	AB ile müzakere sürecinde hızlanmıştır.	Tatmin edici.	2001 krizi sonrası IMF yapısal ve performans kriterlerini sağlama hedefi ile hızlanmıştır.	Tatmin edici.
Özel Sektörün Gelişimi	Özellikle AB sürecinde, makroekonomik istikrar, piyasaların gelişimi ve yabancı sermaye girişi ile birlikte özel sektör gelişmektedir.	İlmlı ölçüde tatmin edici	Kriz sonrası özellikle ihracata dönük sermaye yoğun sektörlerde gelişim görülmektedir. Kamu kesiminin hacminin GSYİH'ye oranı azalmaktadır.	İlmlı ölçüde tatmin edici
Özelleştirme	Özelleştirme 2003 yılında hızlanmıştır. Bununla birlikte elde edilen gelir düşüktür.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	Özelleştirme 2004 yılında hızlanmaya başlamış, 2005 ve 2006 yıllarında, 20 senede elde edilen hasılatın iki katı gelir elde edilmiştir.	Tatmin edici.
Mali piyasalar	Yabancı sermaye girişi ile piyasalarının derinliği artmaktadır. Para piyasaları gelişim halindedir. Son yıllarda özel sektöre yönelik kredi arzı hızlı artmaktadır. NBR bağımsızlığı kabul edilmiştir.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	2001 krizi sonrası para ve sermaye piyasalarının derinliği artmaktadır. Bankacılık sektörü sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Kredi arzı artmıştır.	Tatmin edici.
Kamu Maliyesinin Etkinliği	Fonların ve yarı mali harcamaların geniş ölçüde tasfiyesi, vergi düzenlemeleri, özerk gelir idaresinin kurulması, sayıştayın bağımsızlığı, tahakkuk esasında program bütçelemeye geçiş, kamu ihale ve borçlanma yasaları önemli reformlardır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	KİT görev zararları azaltılmıştır. Bütçe dışı fonlar geniş ölçüde tasfiye edilmiştir. Tahakkuk esasında bütçelemeye geçilmiştir. KMYK sonrası bütçe türleri uluslararası standartlara göre yeniden şekillenmiştir. Bütçe denetimi ve raporlamalarda şeffaflıkla ilgili eksiklikler bulunmaktadır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.
Büyüme	Ekonomi 2000 yılı ve sonrasında istikrarlı büyüme sürecine girmiştir.	Tatmin edici.	Ekonomi 2002 yılı ve sonrasında istikrarlı büyüme sürecini girmiştir.	Tatmin edici.
Enflasyon	2000 yılından itibaren dezenflasyonist politika başarılı olmaktadır.	Tatmin edici.	2002 yılından itibaren dezenflasyonist politika başarılı olmuştur. 2006 yılında ise enflasyon hedefi tutturulamamıştır.	İlmlı ölçüde tatmin edici.

Dış Ticaret Hacmi	Dış ticaret hacmi artmıştır. Değerli kur, büyüme ve kredi arzı artışı ile beraber ithalat artmış, dış ticaret açığı ve cari açığın 2005 yılında sırasıyla -%9,9'a ve -%8,7'ye ulaşmasını sağlamıştır. İhraç mallarında sermaye yoğun malların payı artmıştır.	İlmli ölçüde tatmin edici.	Türkiye'nin dış ticaret hacmi hızla yükselmektedir. 2001-2005 döneminde ithalat hacmi 3, ihracat hacmi 2 kat artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı düşmekte, cari açık 2005 yılında -6,5'e yükselmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de finansal derinlik ve ticaret hacmi artışı faktör verimliliği artışına işaret etmektedir.	İlmli ölçüde tatmin edici.
Yabancı Sermaye	2000'li yıllarda ise ekonomik istikrar ile beraber ülkeye net sermaye girişi hızlanmıştır. 2000 yılında 1,4 milyar Euro sermaye girişi olurken bu tutar 2005 yılında 5,37 milyar Euro'ya çıkmıştır.	İlmli ölçüde tatmin edici.	2001 sonrası Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye girişinin arttığı ve giren sermayenin vade yapısının da ekonomideki iyileşme ile birlikte uzadığı görülmektedir.	İlmli ölçüde tatmin edici.
Bütçe Dengesi	Bütçe açıkları 2005 yılına kadar istikrarlı bir şekilde düşmüştür. 2006'dan itibaren ise yükselme eğilimi çizmektedir.	Tatmin edici.	2001 yılında %17'ye çıkan bütçe açığı 2006 yılında %1'in altına düşürülmüştür.	Tatmin edici.
Kamu Borçları	Kamu borcunun GSYİH'ye oranı 2000 yılında %30 seviyelerine ulaşsa da; sonrasında düşme eğilimine girmiştir. 2005 yılında %19 olmuştur.	Tatmin edici.	Kamu borcunun GSMH'ye oranı 2001 yılında %105 seviyelerine ulaşsa da; sonrasında düşme eğilimine girmiştir. 2005 yılında %68 olmuştur.	Tatmin edici.
Yönetişim Kalitesi	AB ile müzakere sürecinde, Romanya'da artan siyasi istikrar ekonomi politikalarının kalitesine yansımış olsa da; ülkede yolsuzluk, hesap verebilirlik, hukuki düzenlemelerin etkinliği ve kalitesi alanında eksiklikler bulunmaktadır.	İlmli ölçüde tatmin edici.	Türkiye'nin yönetim kalitesi, AB ülkelerine göre düşük kalsa da; Dünya Bankası Enstitüsü Yönetişim Kalitesi Göstergelerine göre Türkiye, hükümetin etkinliği, yasal düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukların kontrol altına alınması alanlarında Romanya'dan daha iyi skor almıştır.	İlmli ölçüde tatmin edici.
Kopenhag Ekonomik Kriterleri	2003 yılında İşleyen Bir Piyasa Ekonomisi, 2006 yılında Birlik İçinde Rekabetçi Baskı ve Piyasa Güçlerine Karşı Koyabilme Kapasitesi kriterlerine ehil sayılmıştır.	İlmli ölçüde tatmin edici.	2005 Raporunda, Türkiye işleyen bir piyasa ekonomisi olarak kabul edilebilir yorumu yapılmıştır. AB ile Gümrük Birliği içindeki Türkiye, makro ekonomik istikrarını sürdürüldüğü müddetçe, Birlik İçinde Rekabetçi Baskı ve Piyasa Güçlerine Karşı Koyabilme Kapasitesi kriterine ehil kabul edilmektedir.	İlmli ölçüde tatmin edici.

Maastricht Kriterleri	Bütçe açığı ve kamu borcu kriterlerine uyum sağlanmakla birlikte, enflasyon ve faiz oranı kriterine uyumda yetersiz kalmaktadır. Romanya DKM II'ye katılım için 2012 yılını hedef olarak belirlemiştir.	İlmlı ölçüde tatmin edici.	Türkiye 2005 yılı itibariyle hiçbir kritere uyum sağlamıyor iken; 2006 yılı verilerine göre bütçe açığı ve kamu borcu kriterlerinde başarılı görülmektedir. Türkiye'nin Maastricht kriterlerine uyumu, üyelik sonrası gündeme gelecek bir konudur.	İlmlı ölçüde tatmin edici.

Kaynak: Dünya Bankası Ülke Yardım Stratejileri Derecelendirme Özeti tablolarından esinlenilerek oluşturulmuştur.

SONUÇ

Romanya, komünist rejim altında ekonominin bütünü için emredici nitelikte bir planlı yapı sonrasında reform sürecine 1989 Devrimi ile başlamıştır. Planlı dönemde dahi bir çok MDA ülkesi ekonomik sistemde reform çalışmalarına başlamış olmasına karşın, Romanya, komünist rejim altında ekonomik sistemde reform çalışmalarının uzağında kalmış, en katı planlı ekonomik sisremi uygulayan ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye’de ise planlı ekonomik dönemde özel sektör için yol gösterici, kamu kesimi için emredici bir planlı sistem izlenmiş; planlama, özel girişimciliğin önünde bir engel oluşturmamıştır. Bununla beraber Türkiye’de liberal ekonomik prensiplerin benimsenmesi, 24 Ocak 1980 kararları sonrasında gelişen bir süreç olmuştur. Dolayısıyla iki ülkenin liberal ekonomi politikalarını benimseme bağlamında başlangıçtaki ekonomik koşulları birbirinden farklıdır. Ancak, bu sürecin Romanya’da 1989 yılında yapılan halk ayaklanması, Türkiye’de de 1980 yılında yapılan askeri müdahale arkasından iki ülkedeki siyasi istikrarsızlık ortamında gelişmeye başlaması iki ülkede izlenen sürecin benzer yanlarıdır.

Her iki ülkenin reform süreçler değerlendirildiğinde, Romanya’da reform süreci Türkiye ve diğer MDA ülkelerine kıyasla geç başlamış olmasına rağmen, 1989 Devrimi sonrası piyasa ekonomisi reformları aralıksız sürmüştür. Bu süreçte, 1990’lı yılların sonuna kadar, siyasi isteksizlikler kendini hissettirse de, IMF’in ülke ekonomisi üzerindeki gözetimi ve IMF dışında Dünya Bankası ve Avrupa Birliği’nden temin edilen mali ve teknik destek, reformların kesintiye uğramasını önlemiştir. Türkiye ise piyasa ekonomisi sürecine 1980 yılında başlamış olmasına rağmen, 1990’lı yılları ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ortamında geçirmiş, reform süreci kesintiye uğramıştır.

Her iki ülkede de özellikle kamu kesiminin ekonomideki hacminin, özellikle bütçe dışı kamu maliyesinin boyutu nedeniyle genişlemesi, bütçe şeffaflığını ve etkinliğini azaltan etki yaratmıştır. Türkiye’de finansal serbesti sonrası 1990’lı yıllardan itibaren sıcak para girişine dayalı bir büyüme süreci gelişmiş, kamu finansman ihtiyacının artması ve borç vadelerinin kısılması, ülkede her büyüme

salınımının beraberinde cari açık, devalüasyon ve kriz sürecini getirmesine neden olmuştur. Bu süreçte ülkede rant ekonomisi gelişmiş, bankacılık sektörü özel sektör yerine hazineyi fonlama işlevi görmüştür. 2001 krizi sonrası ise IMF program disiplinine uyulması, kamuda harcama disiplinine uyularak bütçe dışı uygulamaların tasfiyesi, merkez bankasının bağımsızlığı sonrası etkinliğinin artırılması sonucu ülke ekonomisi istikrarlı bir sürece girmiştir.

Romanya’da ise eski rejimden borçsuz bir idarenin devralınması, yeni dönemde kamu borçlarının kritik seviyelere gelmesine engel olmuştur. Bununla beraber özellikle sosyal güvenlik, vergi affı ile ilgili populist düzenlemeler sonucu kamu borçlarının 1990’lı yılların sonuna doğru arttığı görülmektedir. Bu süreçte, sermaye girişlerinin yetersiz kalması ve yapısal sorunlar sonucunda Romanya’da 1999 yılında büyük bir bankacılık krizi çıkmıştır. Zira Romanya’da mali piyasaların gelişimi 1990’lı yıllarda sınırlı kalmış, sistemin denetimi ve merkez bankasının etkiliği yeterince sağlanamamıştır. Devletin piyasalar üzerindeki hakimiyeti 2000’li yılların sonuna kadar ekonominin gelişimini sınırlı düzeyde tutmuş, ancak sonraki dönemde Romanya, AB üyelik sürecinin teşviki ile istikrarlı bir büyüme trendine girmiştir. Mali piyasaların derinliği artmış, merkez bankası para politikası üzerindeki etkinliğini artırmış, kamu maliyesinde şeffaflığı artırıcı düzenlemeler sonucu ekonomi politikalarının etkinliği artırılmıştır. Bu süreçte AB’den alınan koşulsuz destek, gerek yapısal reformların hızlanması gerek ise ülkeye giren sermayenin artması bağlamında olumlu katkı yapmıştır. Romanya ekonomisini düzlüğe çıkarırken, 2007 yılı itibariyle AB üyesi olmuştur.

Her iki ülkenin de reform sürecinin ve yasal düzenlemelerin içerik olarak birbirine yakın olduğu, ve özellikle 1999 Helsinki Zirvesi sonrası gelişen süreçte AB adaylık sürecinde hızlandığı görülmektedir. Dolayısıyla, AB üyeliği reform sürecinde katalizör işlev üstlenmektedir. Bununla birlikte, Romanya 1995 yılında AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunduktan sonra, 2005 yılında, henüz Kopenhag Ekonomik Kriterleri’ni yeterince karşılamamış olmasına rağmen ve AB müktesebatına uyum konusunda önemli eksiklikleri bulunmasına rağmen, Birliğe Katılım Anlaşmasını imzalamış, 2007 itibariyle ise AB üyesi olmuştur. AB ile 1963

yılından bu yana ortaklık ilişkisi içinde olan Türkiye ise, ancak 1999 yılında aday ülke statüsünü elde etmiş ve müzakerelere 2005 yılında başlayabilmiştir.

Ekonomik göstergeler açısından, Türkiye ve Romanya için cari açıklar risk oluştururken, iki ülkede de üretkenlik artışı ve sermaye girişleri riskin boyutunu azaltmaktadır. İki ülke de istikrarlı bir büyüme sürecine girmiş ve enflasyonu %10 seviyesinin altına düşürmüştür. Romanya, Maastricht kamu maliyesi kriterlerine uyum sağlarken; Türkiye de kamu maliyesinde saydamlık ve etkinlik bağlamındaki reformlar sonucu bu kriterleri sağlamaya yakın durumdadır. Bununla beraber enflasyon ve özellikle faiz oranı kriteri konusunda iki ülke de EPB ve AB ortalamalarının üzerinde göstergelere sahiptir.

Gelinen noktada, Türkiye mali piyasaların hacmi ve denetimi alanında sahip olduğu kurumsal altyapı ile yönetim kalitesi olarak Romanya'nın ilerisinde olsa da, Romanya ekonomi politikalarını uygulamada Türkiye'den daha esnek davranabilme avantajına sahip olup, ekonomik istikrarın sürdürülebilir olması bağlamında Türkiye'nin ilerisinde kabul edilmektedir. Türkiye'ye göre daha küçük ülke olmanın ve birçok alanda sistemi modifiye etmek yerine ilk kez kurmanın verdiği avantaj ile Romanya'da reform süreci Türkiye'den daha hızlı gelişmektedir.

KAYNAKÇA

ABGS, **Katılım Öncesi Mali Yardımlar**, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> 24/09/2006

ABGS, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=617&VisitID={6DED80C8-F47C-4CAB-A35A-F04AFB3DD39A}&Timer=84443.67> 12/01/2004

ABN AMRO Romania, “A Flat Income Tax – Benefits and Challenges” **Romanian Business Digest**, January 2005, s.22

Akalın, G., **Türkiye’de Ekonomi-Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002

Akgüç, Ö: **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Üçüncü Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul Kasım 1992

Alpha Finance Romania, “Romanian Capital Markets Review”, **Romanian Business Digest**, September 2005 s.128

APAPS, **Privatization Methods**, <http://www.apaps.ro/index.php?lang=en&id=439> 23/11/2005

Arthur Andersen, “Taxation in Romania” **Major Companies in Romania**, Bucharest,1998 s.59

Atalay, H., **Romania In Transition: 1989-2001**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2001

Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, **Türkiye AB İlişkileri, Ortaklıktan Tam Üyelğe**, Profile 2001

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Eşleştirme (Twinning)** <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=4&fId=6&prnId=4&hnd=1&ord=3&docId=364&fop=0> 25/09/2006

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Topluluk Programları, Ajansları ve Türkiye’nin Katılımı** <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=4&fId=6&prnId=9&hnd=1&ord=8&docId=369&fop=0> 23/09/2006

Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2005 İlerleme Raporu**, Brüksel, SEC(2005) 1426 COM(2005) 561 Nihai, 2005

Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**, SEC(2006) 1390, COM(2006) 649, Nihai, 2006

Avrupa Komisyonu, **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, 2003

Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu**, SEC(2004) 1201 COM (2004) 656 Nihai 2004

Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu**, 1998

Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu**, 2000

Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin 1999 Düzenli Raporu**, 1999

Barrand, P., Ross, S., Harrison, G., “**Integrating a Unified Revenue Administration for Tax and Social Contribution Collections: Experiences of Central and Eastern European Countries**”, IMF Working Paper, WP/04/237, 2004

Ben-Ner, A.-Montias, J.M., “Economic System Reforms and Privatization in Romania” Estrin, S. (Ed): **Privatization in Central and Eastern Europe**, Longman, New York, 1994

Bilici, N., **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Birinci Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997

Bilici, N., **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, Seçkin Yayınları, Ankara – Ocak 2004

Boratav, K., **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Yayınları, 9. Baskı, Ankara, Ağustos 2005

Borc G., C., **Social Security Reform: The Case of Romania**, University of Wisconsin - Madison 2001
www.cepii.fr/anglaisgraph/communications/pdf/2001/enepri07080901/borc.pdf
12/06/2006

Bucharest Stock Exchange, “Bucharest Stock Exchange January-June 2005” **Romanian Business Digest**,_September 2005 s.146

Bulut, C., **Ekonomik Yapı ve Politika Analizi, Türkiye Ekonomisi Performans Değerlendirmesi**, DER Yayınları, İstanbul 2006

Bülbül, D., Ejder, H.L., Şahan, Ö., **Devlet Bütçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005

Büyüktaşkın, Ş., **Dünya Ticaret Sistemi. GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**, ESBANK Yayınları, Ankara, 1997

Carleson, A.S., “Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions”, **International Update** , August 2005, s.1
http://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/intl_update/2005-08/2005-08.html
12/06/2006,

Çapraz, İ., **Romanya Ülke Etüdü ve Türk Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası, No: 2003-17, İstanbul, 2003

Çolak, Ö.F.: “Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması”, Çolak, Ö.,F.(Ed) **Kriz ve IMF Politikaları**, Alkım Yayınları, İstanbul 2002

Deloitte, “Romania – Economic Overview” **Romanian Business Digest**,September 2005, s.34

Demekas, G. D.,- Khan, S. M., **The Romanian Economic Reform Program**, IMF Occasional Paper 89, Washington D.C. 1991

Demircan, E. S. – Ener, M., “IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri” **Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilimleri Dergisi**, sayı:1-2 2004, s.91

Derviş, K., Gros, D., Emerson, M., Ülgen, S., **Çağdaş Türkiye’nin Avrupa Dönüşümü**, Doğan Kitapçılık, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, İstanbul, 2004

DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/esg.asp> 17/09/2006

DPT, **Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Mart 2000

DPT, **Sayılarla Türkiye Ekonomisi, Gelişmeler (1980-2001), Tahminler (2002-2005)**, Ağustos 2002

DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**
<http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/index.asp?yayin=teg&yil=0&ay=0> 17/09/2006

DTM ve TOBB, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Ankara, Kasım 2002

DTM, **1980 Sonrası Ekonomik Politikalar ve Dış Ticaret Politikası**
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1980so.htm> 12/05/2006

DTM, **Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği El Kitabı**, Ankara, Ocak 1996

Duenwald, C., Gueorguiev, N., Svhaechter, A., **Too Much of a Good Thing? Credit Booms in Transition Economies: The Cases of Bulgaria, Romania and Ukraine** IMF Working Paper No:WP/05/128, IMF 2005

Emil, F., Yılmaz, H., **Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler**, METU Economic Research Center Working Paper, Eylül 2003
<http://erc.metu.edu.tr/menu/series03/0307.pdf> 15/06/2006

Erhan, Ç., Arat, T.: “1980-90 AT’yle İlişkiler”, Oran, B. (Ed.): **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt.II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001

Ernst & Young, “Taxation in Romania” **Romanian Business Digest**, January 2005, s.87-88

Esen, O: “Türkiye’de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar”, Çolak, Ö.F(Ed): **Kriz ve IMF Politikaları**, Alkım Yayınları Ankara 2002

European Central Bank, **Convergence Report**, 2004

European Central Bank, **Convergence Report**, December 2006

European Commission, **1998 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 1998

European Commission, **1999 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 13.10.1999

European Commission, **2001 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 13.11.2001,

European Commission, **2002 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession**, 09.10.2002

European Commission, **2003 Regular Report Romania’s Progress Towards Accession**, 2003

European Commission, **2004 Regular Report on Romania’s Progress Towards Accession, SEC(2004) 1200**, 06 October 2004,

European Commission, **A financial package for the accession negotiations with Bulgaria and Romania**, Communication from the Commission, SEC(2004) 160 Final, Brussels, 10.02.2004

European Commission, **Bilateral Trade Relations, Turkey**
http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/turkey/index_en.htm 27/08/2006

European Commissinn, **Communication From The Commission to the Council and the European Parliament Roadmaps for Bulgaria and Romania**, Brussels, 13.11.2002, Com(2002) 624

European Commission, **Enlargement of the Euro Zone**,
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/125066.htm> 12/04/2007

European Commission, **European Economy, Economic Forecasts**, Spring 2004, 2004

European Commission, **European Economy, Economic Forecasts**, Spring 2006, 2006

European Commission, **Instrument for Pre Accession Assistance**
http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/ipa/index_en.htm 24/09/2006

European Commission, **Monitoring Report on the Preparedness for EU Membership of Bulgaria and Romania**, Communication From the Commission, Brussels 26.09.2006 COM (2006) 549 Final

European Commission, **Phare**
http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/phare/index_en.htm 12/12/2005

European Commission, **Proposal for a Decision of the European Parliament and the Council on the Adjustment of the Financial Perspective for Enlargement**, COM(2003) 70 Final, Brussels, 11.02.2003

European Commission, **Public Procurement Legislation**
http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/legislation_en.htm
16/07/2006

European Commission, **Quarterly Report on the Euro Area III/2004**, 2004

European Commission, Relations with Romania,
http://ec.europa.eu/enlargement/romania/eu_romania_relations_en.htm 15/06/2006

European Commission, **Romania: 2005 Comprehensive Monitoring Report**, SEC(2005) 1354, 25 October 2005

European Commission, **Romania: EU Bilateral Trade and Trade with the World**, DG Trade 18 May 2006,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_113439.pdf 22/07/2006

European Commission, **Romania: May 2006 Monitoring Report**, SEC(2006) 596
16.05.2006

European Commission, **Staff Working Paper on the Implementation of Macro Financial Assistance to Third Countries** 2004, Brussels, 08.06.2005

European Commission, **The Enlargement Process and the Three Pre-Accession Instruments: Phare, Ispa, Sapards**, Enlargement Directorate General, February 2002

European Commission, **The Mini ISPA Report 2000-2003**, EC Regional Policy DG, February 2004

European Commission, **Work Programme Grants 2005**, DG ELARG,
http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/projects/pdf/project_list_en.pdf
15/03/2006

Eurostat, **Euro-Indicators** News Release, 16 November 2006, 149/2006
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006_MONTH_11/2-16112006-EN-AP.PDF 19/11/2006

Eurostat, **Euro Indicators**, news release, 15/2007, 31 January 2007
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007_MONTH_01/3-31012007-EN-AP.PDF 25/04/2007

Freedom House, **Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties**, Country Reports, New York 2005
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2005&country=6817>
24/10/2005

Gençkol, M., **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara Eylül 2003

Giovarelli, R., Bledsoe, D., **Land Reform in Eastern Europe, Western CIS, Transcaucuses, Balkans and EU Accession Countries**, FAO Paper Seattle, Washington, October 2001, s.39
<http://www.fao.org/DOCREP/007/AD878E/AD878E05.htm> 12/09/2006

Glenny, M., **Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, SABAH Kitapları, İstanbul 2000

Government of Romania, **Report on Progress in Preparing the Accession to the European Union September 2003 - June 2004**, 2004, s.298
http://www.mie.ro/documente/engleza/dialog_ro_ue/documente_raport_ro.htm
12/09/2005

Government of Romania, **Romania-Letter of Intend, Supplementary Memorandum on Economic and Financial Policies and Technical Memorandum of Understanding**, September 13, 2004

Government of Romania: **Letter of Intend Memorandum on Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding** 22 June 2004,
<http://www.imf.org/external/np/loi/2004/rou/01/062204.pdf> 16/07/2006

Hallet, M., **Fiscal Effects of Accession in the New Member States**, European Economy, European Commission Economic Papers no:203, May 2004

Hazine Müsteşarlığı, “Cumhuriyet’in 80. yılında KİT’ler”, **Hazine Dergisi**, Cumhuriyet’in 80. Yılı Özel Sayısı, 2003

Hazine Müsteşarlığı, **Kamu Borç Yönetimi Raporu, Tarihsel Veriler**, Mayıs 2006,
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/TarihselVeriler_Mayis2006.xls 12/06/2006

Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu**, 18.Stand By düzenlemesi için niyet mektubu, Ankara 18 Ocak 2002

Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Mayıs 2006

Hunya, G., “Romanya: Siyasette Ekonomide ve Toplumda Geri Kalmışlık” **Doğu Avrupa’da Özelleştirme: Alternatifler, Çıkarlar, Yasalar, Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul 1995

IMF, **2006 Article IV Consultation, Staff Report; Staff Statement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania, Romania**: IMF Country Report No. 06/168, May 2006

IMF, Press Release No:98/22 June 9, 1998: **Romania Accepts Article VIII Obligations**

IMF, Press Release No04/137, July 7, 2004: **IMF Approves ABD Doları367 million Stand By Arrangement with Romania**
<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2004/pr04137.htm> 09/09/2005

IMF, **Public Information Notice No:04/44**, April 23, 2004

IMF, **Public Information Notice No:06/49**, May 4, 2006

IMF, **Request for Stand By Arrangement and Extension of Repurchase Expectations - Staff Report; Staff Supplements; Pres Release on the Executive Board Discussion and Statement by the Executive Director for Turkey**, IMF Country Report No 05/412

IMF, **Romania, Report on the Observance of Standarts and Codes (ROSC), Fiscal Transparency Module**, November 6, 2002

IMF, **Romania: Financial System Stability Assessment**, September 22, 2003

IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No:01/16, January. 2001

IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No. 06/169, May 2006

IMF, **Romania:, Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement – Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania**, IMF Country Report no: 04/113, Washington D.C. 2004

IMF, **Romania—2007 Article IV Consultation, Concluding Statement of the Mission**, March 07.2007, <http://www.imf.org/external/np/ms/2007/031307a.htm> 12.04.2007

IMF, **Streamlining Structural Conditionality: Review of Initial Experience**, Policy Development and Review Department, July 10, 2001

IMF, **Structural Conditionality in Fund Supported Programs**, Policy Development and Review Department, February 16, 2001

IMF, **Turkey: First and Second Review Under Stand By Agreement, and Request for Waiver of Non Observance of Performance Criteria and Rephasing of Purchases – Staff Report; Staff Supplement; Pres Release on the Executive Board Discussion and Statement By the Executive Director for Turkey**, IMF Country Report No: 06/268, July, 2006

IMF, **Turkey: Financial Position in the Fund As May, 31 2006**
<http://www.imf.org/external/np/tre/tad/exfin2.cfm?memberKey1=980>, 30/09/2006

IMF, **Turkey: Report on the Observance of Standarts and Codes, - Fiscal Transparency Module**, IMF Country Reports No: 06/126, March 2006,

IMF, **Turkey: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Staff Country Report No.00/14, February 2000

IMF, **Turkey: Third Review Under the Stand By Arrangement, Staff Report ; Staff Statement and News Brief on the Executive Board Discussion**, IMF Country Report No.02/264, December 2002

ING BANK, "Romania - Economic Outlook", **Romanian Business Digest** 2005, s.15

Isarescu, M., **Towards a New Strategy of Monetary Policy: Inflation Targeting**, Dissertation on the occasion of being awarded degree of Doctor Honoris Causa by Craiova University , Craiove 2003

Kaminski, B., Ng, F., **Romania's Integration into European Markets: Implications for Sustainability of the Current Export Boom**, World Bank, Washington D.C. 2004

Kaminski, B., Ng, F., **Turkey's Evolving Trade Integration into Pan-European Markets**, World Bank Policy Research Paper 3908, May 2006, 2006

Kaminski, B.: **The Significance of the Europe Agreements for Central European Industrial Exports**, Policy Research Working Paper, 1314 The World Bank, June 1994

Kavalalı, M., **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci Avrupa Birliği – Romanya İlişkileri**, DPT Müsteşarlığı, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2006

Kepek, Y.-Yentürk, N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 11.Basım, İstanbul, Kasım 2000

Kızıldaş, E: **IMF Tarafından Belirlenen Mali Saydamlık Standartları, Bu Standartların Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Bu Konuda Yapılması Gereken Düzenlemelere İlişkin Öneriler**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, 2001

Knight, P., **Economic Reform in Socialist Countries, The Experiences of China, Hungary, Romania and Yugoslavia**, World Bank Staff Working Paper No:579 Management and Development Series No:6 , Washington D.C. USA, 1983

Kongar, E, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, Ankara 1981,

Larive Romania, "Direct Investments in Romania" **Romanian Business Digest**, 2005 s.37

Larive Romania, "Foreign Direct Investment in Romania" **Romanian Business Digest**, September 2005, s.37

Lim, H.C., Papi, L, **An Econometric Analysis of the Determinants of Inflation in Turkey**, IMF Working Paper, WP/97/170, December 1997,

Maniu, T.M., Kallai, E., Popa, D., **Global Research Project: Explaining Growth Country Report Romania (1990-2000)**, 2001
http://www.gdnet.org/activities/global_research_projects/explaining_growth/country_studies/23/08/2005

Ministry of Public Finance Romania, **Budget in Brief**
http://www.mfinante.ro/eng/bug_scurt_engl/4.htm#Financing%20the%20National%20Debt 01/08/2006

NBR, **Annual Report 2004**, 2004

NBR, **Foreign Direct Investment in Romania as of 31 December 2004**,
<http://www.bnro.ro/En/Statistica/FDI/eFDI2004.pdf> 12/07/2006

NBR, **Inflation Targeting**, http://www.bnro.ro/def_en.htm 10/11/2005

NBR, **Monthly Bulletin 06/2006**, 2006

NBR, **National Bank of Romania Act** http://www.bnro.ro/EN/Legi/L_StatBNR/ 12/09/2005

NBR, **NBR Annual Report 1998**, 1998
<http://www.bnro.ro/En/Pubs/1998rae/CONTENTS.htm> 16/10/2005

Odabaşı, A., **Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Fonları ve Kullanım Koşulları**, İKV Yayınları no:180, İstanbul, Haziran 2004

OECD, **Corporate Governance in Romania**, 2001

OECD, **Romania: An Economic Assessment**, Paris, 1993

OPSPI, **Privatization Progress Particularities & Performances**,
<http://www.minind.ro/opspi/eng/perform.htm#b5> 18/06/2006

ÖİB, **2006 Özelleştirme Uygulamaları**

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/2006_uygulamalar/2006_uygulamalar11.htm 12/06/2006

ÖİB, **Türkiye’de Özelleştirme**, Ankara, 2006

http://www.oib.gov.tr/program/turkiyede_ozellestirme.htm 12/07/2006

Pankov, A., “Romania: Closing Bancorex”, The World Bank (Ed): **State Owned Banks in the Transition: Origins, Evolution and Policy Responses**, Washington D.C. 2003

Romania Ministry of Public Finance, **Strategic Development Plan for Public Financial Management Reform 2005-2007**, Bucharest, 2005

http://www.mfinante.ro/engl/plan_strateg/SDP_Revised_Draft_July.pdf 12/09/2006

Ronnas, P.:“The Economic Legacy of Ceaucescu”, Sjöberg, Ürjan., - Wyzan, L. Michael.(Ed) **Economic Change In Balkan States: Albania, Bulgaria, Romania and Yugoslavia**, St. Martin’s Press, New York 1991

Scriciu, S. S., Winker, P., **The Romanian Economy In Transition: Developments and Future Prospects**, International University Working Paper, Bruchsal, 2002

http://siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/SAIS_romania_economy.pdf 12/09/2005

SSK, **50 Soruda Sosyal Güvenlik Reformu**,

http://www.ssk.gov.tr/wps/portal/!ut/p/ s.7_0_A/7_0_5RK?cpid=658 12/06/2006

Şahin, H., **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, Genişletilmiş 7. Baskı, Bursa 2002

T.C. Başbakanlık İGEME, **Romanya Hedef Pazar Araştırması**, Ankara, 2004
<http://www.igeme.org.tr/tur/yerinde/romanya/romanya1.pdf> 22/11/2005

T.C. Bükreş Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Başmüşavirliği, **Romanya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri 1988 Yıllık Raporu**, Bükreş 1989

Tanrıtanır, N., **Avrupa Topluluğu Programları ve Ajansları**, ATAUM yayınları, Ankara 2002

Tardy, P., “Romania”, World Bank (Ed): **Between State and Market, Mass Privatization in Transition Economics**, Studies of Economies in Transformation 23, Washington D.C. 1997

TBB, **Bankalarımız 2005**, İstanbul, Mayıs 2006

TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, Mayıs 2002

TCMB, **Yıllık Rapor 2002**, 2002

TCMB, **Yıllık Rapor 2005**, 2005

TEPAV, **Mali İzleme 1**, Mayıs – Eylül 2005, Yönetişim Etüdüleri Programı, 2005

TEPAV, **Mali Saydamlık İzleme Raporu 3**, Aralık 2005

The Economist: “Romania’s Elections, One More Dubious Vote?” **The Economist** December 2, 2004, http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=3447048 14/09/2005

TMSF, **Tarihçe** <http://www.tmsf.org.tr/Content.aspx?tabid=14&lang=tr> 12/10/2006

Toskay, T: “Dış Ekonomik İlişkiler ve Gümrük Birliği” **Yeni Türkiye**, sayı: 2000/36 s.1099

Tsantis, C. A., Pepper, R., **The Industrilization of an Agrarian Economy Under Socialist Planning**, World Bank Report, Washington D.C., 1979

Vanguard, “Romanian Equities Market”, **Major Companies of Romania**, Bucharest, 1998 s.89

World Bank Office Romania, “Romania and World Bank: Romania at a glance” **Romanian Business Digest**, International Business Promotion, Bucharest 2005

World Bank, **Proje ve Programlar**

http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEY_10/06/2006

World Bank, **Romania Country Assistance Evaluation**, May 25, 2005 Operations Evaluation Department, Report No:32452

World Bank, **Romania: An Economic Update**, 1994

World Bank, **Romania-Restructring for EU Integration - The Policy Agenda**, Country Economic Memorandum Report No:29123-Ro, June 2004,

World Bank, **Turkey Country Economic Memorandum Promoting Sustained Growth und Convergence with the European Union**, February 23, 2006

World Bank, **Türkiye’de Dünya Bankası, 1993 - 2004 Ülke Yardım Değerlemesi**, 20 Aralık 2005

WTO, **Romania**, Report by the Secretariat – Summary Observations Overview, September 1999 http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp115_e.htm 29/01/2006

WTO, **Trade Policy Review Romania, Report by the Secretariat**, WT/TPR/S/155, 24 October 2005

WTO, **Trade Policy Review Turkey**, WT/TPR/S/125, 19 November 2003

Yeldan, E, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim, Büyüme.** İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006

Yıldırım, E., Yıldırım, R., “1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri” **16. Türkiye Maliye Sempozyumu Tebliği**, 2001
<http://www.bayar.edu.tr/%7Emsempoz/yildirim.zip> 24/05/2006

İnternet Siteleri

AT Kearney, 2005 Foreign Direct Investment Confidence Index
<http://www.atkearney.com/main.taf?p=5,3,1,140,1> 28/09/2006

DTM, Dış Ticaret İstatistikleri <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls>
26/09/2006

European Central Bank, Long term interest rate statistics for EU member states,
<https://www.ecb.int/stats/money/long/html/index.en.html> 12/04/2007

Eurostat, HICP, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/> 12/04/2007

Freedom House, Freedom in the World Country Ratings 1972 – 2006
<http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw/FIWAllScores.xls> 23/09/2006

Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye İstatistikleri
http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_temmuz2006.xls 28/09/2006

IMF Resident Representative Office in Romania,
<http://www.fmi.ro/?lang=en&page=2> 30/09/2006

IMF, World Economic Outlook Database April 2006,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/dbginim.cfm> 17/08/2006

İMKB, Veri Setleri <http://www.imkb.gov.tr/veri.htm> 05/10/2006

Ministry of Foreign Affairs, Mission of Romania to the European Union
<http://www.ue.mae.ro/index.php?lang=en%id=354> 16/12/2005

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/isgucu/Basla1.do> 25/04/2007

World Bank Institute Governance and Anti-Corruption
<http://www.worldbank.org/wbi/governance> 16/10/2006

EKLER

Ek 1: 1980-89 Döneminde Romanya’da GSYİH’nın Bileşenleri (Milyar Ley)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
GSYİH	616,9	623,7	727,4	768,7	816,1	817,4	838,6	845,1	856,9	798,0
Üretim Yöntemi ile										
Endüstri	325,3	311,2	365,4	411,4	445,1	433,0	460,5	461,8	459,9	421,9
Tarım ve Ormanlık	78,0	91,6	125,7	107,9	110,7	114,3	106,8	103,4	115,6	110,9
İnşaat	47,4	44,7	47,2	52,2	53,5	57,9	59,5	60,8	60,4	50,6
Ulaştırma ve Telekomünikasyon	43,6	44,8	48,9	49,9	53,1	55,4	57,0	58,0	60,3	60,0
Ticaret	36,4	38,1	39,5	33,3	35,3	39,9	39,5	43,2	46,9	48,2
Diğer	86,2	93,3	100,7	114,0	118,4	116,9	115,3	117,9	113,9	106,4
Harcama Yöntemi ile										
Tüketim	388,3	411,7	468,4	463,6	493,8	492,0	497,2	516,8	532,2	541,8
Brüt Yurtiçi Sabit Yatırımlar	212,8	209,3	216,4	230,7	244,7	246,3	249,0	245,5	240,2	236,4
Stok Değişmeleri	32,9	17,1	28,9	30,8	34,1	23,5	39,4	23,4	3,1	-23,2
Net İhracat	-17,1	-14,4	13,7	43,6	43,5	55,6	53,0	59,4	81,4	43,0

Kaynak: Demekas, G. D.,- Khan, S. M., **The Romanian Economic Reform Program**, IMF Occasional Paper 89, Washington D.C. 1991, s.9

Ek 2: Sektörler Bazında Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplama Oranı

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Endüstri	49,98	36,88	41,57	43,86	44,80	45,56	44,28	39,52	40,05	38,51	37,57	40,10
İnşaat	2,76	5,38	5,22	6,25	8,33	6,99	6,87	8,54	6,46	6,53	9,60	9,25
Tarım ve Ormanlık	6,94	19,10	10,93	11,59	6,55	6,76	7,07	7,91	6,36	11,66	5,87	5,50
Ulaştırma	11,23	9,37	5,47	6,14	5,29	5,74	6,34	8,52	10,14	7,51	8,89	7,25
Telekomünikasyon	4,75	3,75	2,83	3,63	6,83	7,58	11,20	9,93	14,03	6,15	3,44	4,92
Ticaret	9,67	8,48	8,80	9,89	8,76	11,93	9,16	11,98	12,08	12,35	15,10	15,45
Eğitim	0,60	0,84	0,84	1,41	1,61	1,27	0,70	0,07	0,35	0,85	0,55	0,41
Sağlık ve Sosyal Yardım	0,74	0,54	0,81	0,79	0,81	0,96	0,54	0,14	0,15	0,93	0,80	0,73
Kamu İdaresi ve Savunma	1,98	3,65	4,45	3,86	6,12	3,78	5,27	4,29	3,04	3,25	3,28	3,65
Finansal Sektör	2,87	3,89	3,63	3,97	4,69	4,96	4,61	4,47	2,72	3,90	4,67	3,15
Diğer	8,47	8,13	15,44	8,60	6,21	4,48	3,95	4,64	4,67	8,38	10,22	9,58
Toplam Yatırım	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Kamu Sektörü Payı	69,39	58,63	53,09	51,11	45,50	35,81	30,21	25,94	23,29	27,73	25,14	20,65

Kaynak: IMF, **Romania: Selected Issues and Statistical Appendix**, IMF Country Report No. 06/169 s.73'teki veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Ek 3: Romanya’nın Ödemeler Bilançosu

(milyon Euro)	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Cari İşlemler	-1.368	-1.494	-2.488	-1.623	-3.060	-5.099	-6.891
A. Mallar ve Hizmetler	-1.454	-2.127	-3.452	-2.747	-3.893	-5.536	-8.240
a. Mallar	-1.215	-1.867	-3.323	-2.752	-3.955	-5.323	-7.806
İhracat	6.112	11.273	12.722	14.675	15.614	18.935	22.255
İthalat	7.327	13.140	16.045	17.427	19.569	24.258	30.061
b. Hizmetler	-253	-260	-129	5	62	-213	-434
Gelirler	1.154	1.910	2.273	2.468	2.671	2.903	3.931
Giderler	1.407	2.170	2.402	2.463	2.609	3.116	4.365
B. Gelirler	-185	-304	-315	-488	-1.195	-2.535	-2.309
İşçi Gelirleri	3	97	122	140	92	86	747
Doğrudan Yatırım Gelirleri	-16	-69	-114	-200	-786	-2.078	-2.426
Portföy Yatırımı Gelirleri	5	31	82	5	-75	-91	-71
Diğer Sermaye Gelirleri	0	-363	-405	-433	-426	-452	-559
C. Cari Transferler	285	937	1.279	1.612	2.028	2.972	3.658
Resmi Transfer Gelirleri (net)	48	76	248	290	199	126	69
Özel Transfer Gelirleri (net)	237	861	1.031	1.322	1.829	2.846	3.589
Sermaye Hareketleri Hesabı	1.024	1.402	1.672	2.493	3.471	4.215	5.370
A. Sermaye Hesabı	188	38	106	95	188	512	584
Gelirler	188	39	120	102	188	532	389
Giderler	0	1	14	7	0	20	195
B. Finansal Hesaplar	836,0	1.364,0	1.566,0	2.398,0	3.283,0	3.703	4.786
Doğrudan Yatırımlar (net)	319	1161	1312	1194	1910	5.127	5.208
Portföy Yatırımları (net)	26	137	657	406	529	-416	685
Diğer Sermaye Yatırımları (net)	288	1.088	1.263	2.693	1.864	3.831	4.348
Rezervler (NBR) (-, net artış)	203	-1.022	-1.666	-1.895	-1.020	-4.839	-5.431
Net hata noksan	344	92	816	870	-411	884	1.521

Kaynak: WTO, Trade Policy Review Romania, Report by the Secretariat, WT/TPR/S/155, 24 October 2005 s.5 ve NBR, Monthly Bulletin 06/2006 s.44-45

Ek 4: Romanya'da Konsolide Devlet Bütçesi

% GSYİH	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Gelirler	37,4	33,4	31,2	31,4	29	28,6	29,7	31,9	31,2	30,1	29,7	28,7	28,7	30,3
Vergiler	33,5	31,3	28,2	28,8	26,9	26,5	27,8	30,1	29,2	28	27,6	27	27,1	27,3
Doğrudan Vergiler		21,6	20,1	19,6	17,9	17,5	17	18,5	17,7	16,9	16,4	15,3	15,5	15,2
Kurumlar Vergisi	5,3	3,8	3,8	3,9	3,3	4,3	3	3,1	2,5	1,9	2	2,2	2,6	2,7
Ücretler Dahil Gelir Vergisi	7,6	6,6	6,5	6,4	6,1	5,5	5	5,2	3,4	3,2	2,8	2,7	2,9	2,4
Sosyal Güvenlik	11,5	10,7	9,2	8,2	7,5	7	8	8,6	10,8	10,7	10,7	9,4	9,1	9,4
Diğer Doğrudan Vergiler		0,6	0,6	1,2	1	0,7	1	1,5	1	1,1	1	0,9	0,8	0,7
Dolaylı Vergiler		9,7	8,1	9,3	8,9	9	10,8	11,6	11,6	11,1	11,2	11,7	11,6	12,2
KDV	6,9	3,6	4,6	5,2	4,9	4,6	6	6	6,3	6,3	6,9	6,9	6,7	7,8
Gümrük Vergileri	1,3	1,3	1,1	1,4	1,5	1,3	1,5	1,4	1,1	0,8	0,6	0,7	0,7	0,8
ÖTV	0	3,7	1,6	1,5	1,4	1,7	2,3	3,1	2,6	2,3	2,1	3,1	3,2	3,2
Diğer Dolaylı Vergiler		1	0,8	1,1	1,1	1,4	1	1,1	1,7	1,6	1,6	1,1	1	0,4
Diğer Vergiler	0,8													
Vergi Dışı Gelirler	3,1	1,9	2,9	2,5	2	1,9	1,8	1,7	1,9	2,1	1,9	1,6	1,4	2,2
Sermaye Gelirleri (özelleştirme gelirleri hariç)	0,7	0,2	0,1	0,1	0,1	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0,4
Toplam Harcamalar	42	33,8	33,4	34,7	33,8	33,9	35,1	35,5	35,3	33,4	32,3	30,9	29,8	31,1
Cari Harcamalar	14,1	11,7	11,9	12,6	11,8	10,6	11,4	12,6	12,5	11,9	12	11,9	11,8	12,9
Ücretler	7,5	6,7	6,5	6,5	6	4,9	5	4,8	5,5	5	4,9	4,6	4,8	5,4
Diğer İdari Harcamalar	6,6	5	5,4	6,1	5,8	5,7	6,4	7,8	7	6,9	7,1	7,3	7	7,5
Sübvansiyon ve Transferler	22,6	17,2	15,7	16,3	16,4	17,8	19,5	20	19,2	18,2	17,1	15,5	14,8	15,2
Sübvansiyon ve İkramiyeler	13	6,8	3,8	4,1	4,3	2,5	1,7	1,7	2,2	2,1	2	2,2	2,1	2,3
Transfer Harcamaları	9,4	9,5	10,5	10,8	10,4	11,5	13,1	13	12,2	12,3	12,1	11,3	11,5	11,9
Faiz Harcamaları	0,2	0,9	1,4	1,4	1,7	3,8	4,7	5,3	4,8	3,8	3	2	1,2	1
Sermaye Harcamaları	4,1	4,2	5,5	5,3	5,2	4,8	3,6	2,8	3	3,1	3,2	3,4	3,2	2,6
Krediler eksi Geri Ödemeler	1,1	0,7	0,3	0,6	0,3	0,7	0,6	0,1	0,4	0,1	0,1	0,1	0	0
Genel Bütçe Dengesi	-4,6	-0,4	-2,2	-3,3	-4,8	-5,3	-5,4	-3,6	-4,1	-3,3	-2,6	-2,2	-1,1	-0,8

Kaynak: 1992 yılı verileri, IMF, **Romania: Statistical Appendix, 1998**, s.30, 1993-2004 Dönemi Verileri: IMF, **Romania: IMF Country Report No:06/169** s.86, Tablo16'daki verilerden, 2005 yılı verileri ise s.87, Tablo 17'deki verilerden tablolaştırılmıştır.

Ek 5: 1995-2004 Arası Dönemde Romanya'nın İhracatında Ülkelerin Payı

(ABD Doları milyon ve %)	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam	7,910.0	10,366.5	11,385.0	13,875.7	17,618.1	23,485.4
Amerika	5.2	4.8	4.6	5.5	4.3	3.5
A.B.D.	2.5	3.7	3.2	4.4	3.5	2.8
Kanada	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Diğer Amerika	2.2	0.8	1.1	0.8	0.5	0.4
Avrupa	71.2	85.3	85.5	82.7	86.2	88.0
AT(15)	54.1	64.0	68.0	67.3	67.9	65.7
İtalya	15.8	22.5	25.1	25.1	24.3	21.4
Almanya	18.1	15.7	15.6	15.6	15.7	15.0
Fransa	5.8	7.0	8.1	7.6	7.4	8.5
Birleşik Krallık	3.0	5.3	5.2	5.8	6.7	6.6
Hollanda	3.0	3.2	3.4	3.1	3.6	3.2
Avusturya	2.0	2.4	3.0	3.0	3.2	3.1
Yunanistan	2.6	3.1	2.8	2.8	2.4	2.7
Belçika-Lüksemburg	1.7	1.7	1.7	1.6	1.6	2.0
İspanya	1.3	1.1	1.6	1.5	1.8	2.0
EFTA	1.0	1.0	1.1	1.4	1.3	1.0
Doğu Avrupa	9.9	11.5	9.5	7.8	9.2	10.6
Macaristan	2.2	3.4	3.3	3.1	3.5	3.8
Bulgaristan	0.9	2.8	1.8	1.3	1.6	1.9
Polonya	0.5	1.0	0.9	0.8	1.0	1.3
Çek Cumhuriyeti	0.3	0.2	0.3	0.4	0.5	0.7
Eski S.S.C.B.	5.7	3.7	2.8	1.8	2.2	2.4
Diğer Avrupa	6.2	8.9	7.0	6.2	7.8	10.7
Türkiye	4.4	6.1	4.0	4.1	5.1	7.0
Yugoslavya	0.9	1.3	1.4	0.9	0.9	1.0
Hırvatistan	0.1	0.2	0.2	0.3	0.7	0.8
Asya	15.9	6.1	7.0	9.4	7.5	6.4
Orta Doğu	6.6	3.3	3.9	4.6	3.5	3.5
Doğu Asya	7.4	2.2	2.5	4.3	3.5	2.2
Güney Asya	1.9	0.6	0.6	0.5	0.5	0.7
Okyanusya	0.1	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0
Afrika	7.2	3.6	2.6	2.0	1.9	2.0
Diğer	0.4	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1
AT(25)	58.4	69.9	73.9	72.6	73.8	73.1

Kaynak: WTO, Trade Policy Review Romania, Report by the Secretariat, WT/TPR/S/155, 24 October 2005 s.93

Ek 6: Romanya'nın 1995-2004 Dönemi Ükelere Göre İthalatı

(ABD Doları milyon ve %)	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Total	10,277.9	13,054.5	15,551.6	17,861.7	24,003.2	32,663.7
Amerika	6.5	5.7	5.9	5.0	4.5	5.1
A.B.D.	4.0	3.0	3.2	3.0	2.3	2.9
Kanada	0.4	0.4	0.4	0.3	0.5	0.5
Diğer Amerika	2.1	2.3	2.3	1.7	1.7	1.7
Avrupa	76.2	82.8	82.8	84.7	85.8	84.6
AT(15)	49.9	56.7	57.4	58.5	57.7	55.4
İtalya	13.3	18.8	20.0	20.8	19.6	17.2
Almanya	17.2	14.7	15.2	14.9	14.8	14.9
Fransa	5.2	6.1	6.3	6.4	7.3	7.1
Avusturya	3.0	2.5	2.8	3.3	3.5	3.5
Birleşik Krallık	2.9	4.1	3.5	3.8	3.3	3.3
İspanya	0.9	1.0	1.4	1.6	1.8	2.2
Hollanda	2.6	2.2	2.1	2.2	1.9	1.9
Belçika-Lüksemburg	1.5	1.6	1.7	1.6	1.5	1.6
Yunanistan	1.5	2.8	2.1	1.5	1.4	1.3
EFTA	2.2	1.4	1.3	1.1	1.1	1.3
Doğu Avrupa	21.3	21.5	20.8	21.3	22.4	22.9
Macaristan	3.1	3.9	3.9	3.6	3.6	3.2
Polonya	0.6	1.5	1.8	2.0	2.3	2.5
Çek Cumhuriyeti	0.6	1.5	1.8	1.9	2.0	2.2
Eski S.S.C.B.	15.8	13.1	11.6	12.1	12.4	12.9
Rusya Federasyonu	12.0	8.6	7.6	7.2	8.3	6.8
Ukrayna	1.9	1.5	2.1	1.9	2.3	2.7
Kazakistan	0.1	2.3	1.0	1.9	1.0	1.8
Diğer Avrupa	2.9	3.2	3.3	3.8	4.6	5.1
Türkiye	2.4	2.1	2.4	3.1	3.8	4.2
Asia	10.7	7.2	7.5	8.7	8.3	8.9
Orta Doğu	4.4	1.0	1.7	1.2	0.6	0.7
Doğu Asya	5.9	6.0	5.6	7.2	7.3	7.8
Çin	0.9	1.3	1.6	2.1	2.8	3.3
Japonya	0.7	1.3	1.0	1.2	1.2	1.3
Kore Cumhuriyeti	3.1	1.6	1.1	1.3	1.0	1.1
Doğu Asya	0.5	0.3	0.3	0.3	0.4	0.5
Okyanusya	0.7	0.7	0.6	0.2	0.2	0.2
Afrika	4.7	0.6	0.8	0.8	0.6	0.6
Diğer	1.2	3.0	2.4	0.7	0.7	0.5
AT(25)	55.1	65.0	66.3	67.4	67.3	64.9

Kaynak: WTO, Trade Policy Review Romania, Report by the Secretariat, WT/TPR/S/155, 24 October 2005 s.96

Ek 7: 2005 Yılında Mal Grupları İtibariyle AB – Romanya Ticaret Dengesi

Avrupa Birliği'nin Romanya'dan İthalatı				Avrupa Birliği'nin Romanya'ya İhracatı			
	milyon Euro	AB'nin Toplam İthalatındaki Payı	%	milyon Euro	AB'nin Toplam İhracatındaki Payı	%	Denge
TOPLAM	15.189	1,30	100,0	21.804	2,06	100,0	6.515
Tarım Ürünleri	606	0,75	4,0	1.094	1,77	5,0	487
Enerji	618	0,25	4,0	302	0,78	1,4	-316
Tarım Dışı Hammadde	7	0,29		73	0,51	0,3	66
Büro-Telekom. Ekipmanı	371	0,23	2,4	1.375	1,45	6,3	1.004
Makineler	949	1,31	6,2	2.557	1,56	11,7	1.607
Ulaştırma Ekipmanı	1.272	1,29	8,3	3.457	2,07	15,9	2.185
Kimya	422	0,45	2,8	2.258	1,38	10,4	1.836
Tekstil ve Hazır Giyim	3.937	5,60	25,8	2.587	7,84	11,9	-1.351
Demir ve Çelik	368	2,38	2,4	466	2,21	2,1	98

Kaynak: European Commission, **Romania: EU Bilateral Trade and Trade with the World**, DG Trade 18 May 2006 s.8, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_113439.pdf
22/07/2006

Ek 8: Türkiye’de Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplama Oranı

%	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	
TARIM	7,6	7,4	5,4	5,7	4,9	5	4,1	5,4	5,8	
MADENCİLİK	3,3	5,1	1,8	1,9	1,7	1,4	1,5	1,3	1,2	
İMALAT	28,5	23,1	19,5	128,9	18,4	18	19,6	22,6	21,6	
ENERJİ	8,7	10,2	7,3	6,1	5	3,6	2,8	2,7	4,1	
ULAŞTIRMA	14,2	22	17,9	19	21,5	25,3	16,9	18,8	20,9	
TURİZM	0,6	1,4	3,8	3,7	2,9	2,2	2,2	2,4	2,1	
KONUT	27,8	18,8	33,4	32,9	32,5	32,8	41,7	36	32	
EĞİTİM	1,8	2,2	2,6	2,8	3,2	3,1	2,1	2	2,8	
SAĞLIK	0,8	0,8	1,5	1,8	2	2	2,2	1,8	2,3	
DİĞER HİZMETLER	6,7	8,9	6,7	7,3	7,8	6,6	6,9	6,9	7,3	
KAMU	40	45,5	30,8	31,7	31,5	27,4	20,2	17,5	20,3	
ÖZEL	60	54,5	69,2	68,3	68,5	72,6	79,8	82,5	79,7	
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
S.SER.YAT/GSMH	21,8	20,1	22,6	23,7	23,4	26,3	24,5	24	25,1	
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005(*)	2006(*)
TARIM	5,8	5,7	4,6	4,9	4,8	4,7	4,2	4,6	3,9	3,6
MADENCİLİK	1,2	1,4	1,6	1,1	1,6	1,4	1,8	1,8	1,8	1,9
İMALAT	18,2	18	17,5	19,4	17,8	23,8	28,2	33,2	31,7	31,9
ENERJİ	5,9	6,8	6,6	6,3	8,7	10,4	7,7	5	5	4,1
ULAŞTIRMA	24,6	24,1	25,1	30,1	24,8	21,7	19,9	23,3	22,1	21,9
TURİZM	2,1	2,9	4	3,6	4,4	4,6	6,2	5,6	5,8	6
KONUT	27,8	25,5	23,9	16,8	15,7	11,1	10,4	9,2	11,4	12
EĞİTİM	3,7	3,4	4,7	4,9	5,9	5,4	5,4	4,2	3,9	3,7
SAĞLIK	3,4	3,9	3,4	4	4,6	4,4	4,5	4,1	4,9	4,9
DİĞER HİZMETLER	7,3	8,3	8,8	9,1	11,9	12,4	11,7	9,1	9,5	10
KAMU	23,1	25,8	29,6	30,1	33,8	36,5	30,6	24,6	24,9	23,9
ÖZEL	76,9	74,2	70,4	69,9	66,2	63,5	69,4	75,4	75,1	76,1
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
S.SER.YAT/GSMH	26,3	24,3	22,1	22,8	19	17,3	16,1	18,4		

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004**, Tablo 2.5 ve DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler** Mayıs 2006, Tablo 4.4’teki veriler kullanılarak konsolide edilmiştir.

(*) Tahmini

Ek 9: 1980 Sonrası Türkiye'nin Ödemeler Dengesi

milyon ABD Doları		1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
A.	CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-3.408	-1.013	-2.625	-2.339	-2.437	-2.638	1.984	-1.344	-9.819	3.390	-1.522	-8.037	-15.543	-23.235	-16.552
	İhracat f.o.b.	2.910	7.959	12.959	21.636	32.067	32.110	30.662	28.842	30.721	34.373	40.124	51.206	67.001	76.949	33.299
	İthalat f.o.b.	-7.513	-11.003	-22.535	-34.788	-42.331	-47.158	-44.714	-39.027	-52.680	-38.106	-47.407	-65.216	-90.925	-109.874	-50.478
	Mal Dengesi	-4.603	-3.044	-9.576	-13.152	-10.264	-15.048	-14.052	-10.185	-21.959	-3.733	-7.283	-14.010	-23.924	-32.925	-17.179
	Hizmet Gelirleri	762	3.160	8.083	14.939	13.404	19.740	23.686	16.800	20.364	16.030	14.783	19.025	24.028	25.849	6.757
	Hizmet Giderleri	-600	-1.560	-3.117	-5.319	-6.747	-8.828	-10.180	-9.313	-8.996	-6.900	-6.904	-8.520	-11.255	-11.883	-4.233
	Mal ve Hizmet Dengesi	-4.441	-1.444	-4.610	-3.532	-3.607	-4.136	-546	-2.698	-10.591	5.397	596	-3.505	-11.151	-18.959	-14.655
	Yatırım Gelirleri	0	298	917	1.488	1.577	1.900	2.481	2.350	2.836	2.753	2.486	2.246	2.651	3.684	1.854
	Yatırım Giderleri	-1.138	-1.851	-3.425	-4.693	-4.504	-4.913	-5.466	-5.887	-6.838	-7.753	-7.040	-7.805	-8.170	-9.428	-4.300
	Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi	-5.579	-2.997	-7.118	-6.737	-6.534	-7.149	-3.531	-6.235	-14.593	397	-3.958	-9.064	-16.670	-24.703	-17.101
	Cari Transferler	2.171	1.984	4.493	4.398	4.097	4.511	5.515	4.891	4.774	2.993	2.436	1.027	1.127	1.468	549
B.	SERMAYE VE FİNANS HESABI	672	1.065	4.037	4.565	5.483	6.969	-840	4.829	9.584	-14.643	1.161	7.091	17.041	43.975	24.231
	Yurtdışında Doğrudan Yatırım	0	0	16	-113	-110	-251	-367	-645	-870	-497	-175	-499	-859	-1.078	49
	Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	18	99	684	885	722	805	940	783	982	3.266	1.038	1.694	2.733	9.667	8.085
	Portföy Hesabı-Varlıklar	0	0	-134	-466	-1.380	-710	-1.622	-759	-593	-788	-2.096	-1.386	-1.388	-1.233	-688
	Portföy Hesabı-Yükümlülükler	0	0	681	703	1.950	2.344	-5.089	4.188	1.615	-3.727	1.503	3.955	9.411	14.670	574
	Hisse Senetleri		0	89	195	191	8	-518	428	489	-79	-16	1.009	1.427	5.669	1.090
	Borç Senetleri		0	592	508	1.759	2.336	-4.571	3.760	1.126	-3.648	1.519	2.946	7.984	9.001	-516
	Diğer Yatırımlar-Varlıklar	85	127	-409	-383	331	-1.750	-1.464	-2.304	-1.939	-601	-777	-986	-7.292	250	56
	Merkez Bankası		-255	361	-102	-117	-98	-95	-98	1	-39	-30	-28	-24	-16	-1
	Genel Hükümet							0	0	0	0	0	0			
	Bankalar		382	-769	-281	1.448	-976	-942	-1.839	-1.574	233	643	348	-5.271	-158	-43
	Diğer Sektörler		0	-1	0	-1.000	-676	-427	-367	-366	-795	-1.390	-1.306	-1.997	424	100
	Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	569	839	3.199	3.939	3.970	6.531	6.762	3.566	10.389	-12.296	1.668	4.313	14.436	21.699	17.155
	Merkez Bankası		-36	-535	1.556	1.255	1.026	571	-231	619	735	1.336	497	-209	-787	-387
	Genel Hükümet		-874	-393	-2.131	-2.108	-1.456	-1.655	-1.932	117	-1.977	-669	-2.194	-1.163	-2.165	-611
	Bankalar		326	2.279	1.973	3.046	2.232	3.195	2.655	3.736	-9.644	-2.016	2.846	6.434	10.523	5.388
	Diğer Sektörler		1.423	1.848	2.541	1.777	4.729	4.651	3.074	5.917	-1.410	3.017	3.164	9.374	14.128	12.765
C.	CARİ, SERMAYE VE FİNANSAL HS.LAR	-2.736	52	1.412	2.226	3.046	4.331	1.144	3.485	-235	-11.253	-361	-946	1.498	20.740	8.679
D.	NET HATA VE NOKSAN	1.434	-837	-468	2.432	1.499	-987	-697	1.721	-2.762	-1.671	149	5.043	2.844	2.460	950
	GENEL DENGE	-1.302	-785	944	4.658	4.545	3.344	447	5.206	-2.997	-12.924	-212	4.097	4.342	23.200	9.629
E.	REZERV VARLIKLAR	1.302	785	-944	-4.658	-4.545	-3.344	-447	-5.206	2.997	12.924	212	-4.097	-4.342	-23.200	-9.629
	Resmi Rezervler	-494	360	-896	-5.005	-4.545	-3.316	-216	-5.726	-354	2.694	-6.153	-4.047	-824	-17.847	-6.169
	Uluslararası Para Fonu Kredileri	423	-251	-48	347	0	-28	-231	520	3.351	10.230	6.365	-50	-3.518	-5.353	-3.460
	Ödemeler Dengesi Finansmanı	1.373	676													

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2004, Tablo:3.10, s.46 ile DTM İstatistiklerinde yayımlanan TCMB menşeli tabloların konsolide edilmiştir.

Ek 10: Türkiye’de Konsolide Bütçe Gelir ve Giderleri (% GSMH)

Yıllar	1980	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Harcamalar	20,33	16,97	16,51	21,95	31,19	37,4	46,00	42,62	39,38	35,29	32,70
Cari	9,33	7,01	7,04	10,09	10,04	10,82	11,56	11,12	10,80	10,40	11,82
Personel	6,44	4,32	5,08	8,28	7,51	7,95	8,62	8,40	8,47	8,50	
Diğer Cari	2,89	2,69	1,96	1,81	2,53	2,88	2,94	2,72	2,33	1,90	
Yatırım	3,5	3,28	2,26	3,91	1,93	2,2	2,72	3,07	2,01	1,76	5,36
Transfer	7,5	6,68	7,22	10,3	19,21	24,37	31,72	28,44	26,57	23,13	15,49
Faiz Ödemeleri	0,59	1,44	3,32	5,65	11,85	16,27	23,27	18,86	16,43	13,19	
İç Faiz Ödemeleri	0,42	0,58	2,01	4,42	10,73	14,96	21,25	17,02	14,78	11,73	
Dış Faiz Ödemeleri	0,17	0,85	1,31	1,23	1,12	1,31	2,02	1,84	1,65	1,46	
KİT'lere Transferler	3,82	1,7	0,51	1,01	0,46	0,71	0,63	0,79	0,53	0,31	
Vergi İadeleri	0,1	1,1	1,63	0,93	1,07	1,3	1,65	2,06	2,34	2,77	
Sosyal Güvenlik	0,84	0,66	0,52	0,74	2,71	2,57	2,90	4,07	4,46	4,51	
Diğer Transferler	2,15	1,78	1,24	1,95	3,13	3,53	3,27	2,66	2,81	2,36	
Gelirler	17,2	14,58	13,38	17,11	21,99	26,47	29,09	27,46	28,11	28,22	31,83
Genel Bütçe	17	14,36	13,17	16,96	21,78	26,23	28,74	27,10	27,63	27,80	
Vergi Gelirleri	14,14	12,51	11,45	13,48	17,67	21,1	22,52	21,68	23,64	23,56	26,97
Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	8,75	7,18	5,78	6,38	7,37	8,36	8,87	7,03	7,21	6,83	
Servet Üzerinden Alınan Vergiler	0,13	0,22	0,1	0,12	0,18	0,28	0,25	0,27	0,59	0,43	
Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	3,88	3,42	3,52	4,73	7,37	9,05	10,26	10,93	12,32	12,35	
Dış Ticaret Vergileri	1,38	1,69	2,05	2,24	2,76	3,42	3,15	3,45	3,53	3,95	
Vergi Dışı Normal Gelirler	2,66	1,56	1,06	0,91	1,98	2,78	4,20	3,95	2,87	3,83	2,73
Özel Gelir ve Fonlar	0,2	0,28	0,65	2,58	2,06	2,03	2,02	1,47	1,13	0,41	
Katma Bütçe	0,2	0,22	0,22	0,15	0,21	0,24	0,35	0,36	0,47	0,42	
Konsolide Bütçe Açığı	-3,1	-2,38	-3,14	-4,84	-9,2	-10,9	17,45	-14,9	11,27	-7,06	-3,09
KİT	-4,9	-2,18	-2,76	-2	-0,96	-1,8	-0,01	1,1	0,36	0,4	0,13
Mahalli İdareler	-0,3	0,04	-0,28	-0,48	-0,36	-0,5	-0,26	-0,06	-0,38	0,1	0,03
Döner Sermayeler	-0,5	-0,04	0,04	0	0,02	0,1	0,1	0,19	0,31	0,28	0,21
Sosyal Güvenlik			0,34	-0,38	-0,18	-0,2	0,08	-0,04	-0,04	-0,05	0,04
Fonlar			0,36	-0,92	0,12	1,3	1,6	0,99	1,24	1,42	1,51
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar			-0,05	-0,48	-0,24	-0,5	-0,36	-0,09	0,38	0,17	0,34
KKBG	-8,8	-4,28	-5,46	-9,14	10,76	-12,5	16,39	12,76	-9,35	-4,69	-0,87

Kaynak: DPT, *Sayılarla Türkiye Ekonomisi, Gelişmeler (1980-2001), Tahminler (2002-2005)* 2002 s.24-26 ve DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2004*, Tablo 5.4 s.71 ve 5.6. s.77, DPT, *Temel Ekonomik Göstergeler*, Temmuz 2006, s. 91’deki veriler konsolide edilerek hazırlanmıştır.

Ek 11:1996 – 2005 Döneminde Türkiye'nin İhracatında Ülkelerin Payı

TOPLAMI (milyon ABD Doları)	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
A- AB (25)	12.098	12.900	14.132	14.922	15.086	16.854	19.468	25.899	34.451	38.400
1- AB (15)	11.556	12.248	13.504	14.352	14.510	16.118	18.459	24.484	32.589	35.872
2- AB (10)	542	652	628	571	575	736	1.010	1.415	1.862	2.528
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	447	611	831	780	895	934	1.438	1.928	2.564	2.973
C-DİĞER ÜLKELER	10.680	12.750	12.011	10.884	11.794	13.546	15.152	19.426	26.152	32.102
1-Diğer Avrupa	3.020	3.830	3.170	2.242	2.433	2.787	3.554	4.857	6.637	8.820
2-AFRİKA	1.159	1.234	1.818	1.655	1.373	1.521	1.697	2.131	2.968	3.631
Kuzey Afrika	986	980	1.502	1.344	1.087	1.150	1.267	1.577	2.203	2.544
Diğer Afrika	174	253	316	311	285	371	430	554	765	1.087
3-AMERİKA	1.898	2.376	2.657	2.869	3.596	3.685	3.914	4.269	5.733	5.960
Kuzey Amerika	1.740	2.149	2.389	2.586	3.309	3.297	3.596	3.973	5.207	5.276
Orta Amerika ve Karayipler	72	103	146	163	167	201	197	166	334	411
Güney Amerika	86	124	122	120	120	186	121	131	193	274
4-ASYA	4.520	4.783	3.984	3.817	3.871	4.592	5.230	7.813	10.465	13.213
Yakın ve Orta Doğu	2.595	2.821	2.681	2.566	2.573	3.261	3.440	5.465	7.921	10.184
Diğer Asya	1.925	1.962	1.304	1.250	1.298	1.331	1.790	2.348	2.544	3.029
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	65	80	76	87	135	98	122	158	264	271
6-Diğer Ülke ve Bölgeler	18	447	306	215	385	864	637	197	84	208
Seçilmiş ülke grupları										
OECD Ülkeleri	14.456	15.609	17.003	18.077	19.006	20.616	23.551	30.425	40.518	44.355
EFTA Ülkeleri	336	414	357	362	324	316	409	538	667	821
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	2.926	3.825	3.290	2.232	2.467	2.932	3.599	5.044	6.779	8.619
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	1.129	1.286	1.125	866	874	972	1.042	1.569	2.206	2.670
Bağımsız Devletler Topluluğu	2.664	3.512	2.667	1.533	1.649	1.978	2.279	2.963	3.962	5.057
Türk Cumhuriyetleri	747	908	835	574	572	557	619	899	1.194	1.409
İslam Konferansı Teşkilatı	4.143	4.218	4.391	3.961	3.573	4.197	4.725	7.205	10.214	13.061

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls> 26/09/2006

Ek 12:1996 – 2005 Döneminde Türkiye'nin İthalatında Ülkelerin Payı

milyon ABD Doları	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	43.627	48.559	45.921	40.671	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.773
A- AB (25)	23.517	25.316	24.570	21.833	27.388	18.949	24.519	33.495	45.444	49.220
1- AB (15)	23.138	24.870	24.075	21.401	26.610	18.280	23.321	31.696	42.359	45.468
2- AB (10)	379	446	495	432	777	668	1.198	1.799	3.084	3.752
B-SERBEST BÖLGELER	297	361	418	508	496	303	575	589	811	760
C-DİĞER ÜLKELER	19.813	22.882	20.934	18.330	26.619	22.147	26.461	35.256	51.285	66.793
1-Diğer Avrupa	4.778	5.315	5.127	4.869	7.288	6.613	8.658	11.987	18.416	23.861
2-AFRİKA	1.994	2.197	1.758	1.687	2.714	2.819	2.696	3.338	4.820	6.047
Kuzey Afrika	1.618	1.813	1.493	1.404	2.257	2.115	2.138	2.519	3.231	4.212
Diğer Afrika	376	385	265	283	457	704	558	820	1.589	1.835
3-AMERİKA	4.634	5.453	5.016	3.799	4.799	3.841	4.065	4.922	6.595	7.857
Kuzey Amerika	3.860	4.641	4.230	3.257	4.167	3.390	3.421	3.741	5.114	5.823
Orta Amerika ve Karayipler	240	108	117	91	80	41	103	169	209	287
Güney Amerika	534	704	669	452	551	410	541	1.012	1.271	1.747
4-ASYA	7.951	8.791	8.286	7.197	10.306	7.901	9.716	14.099	21.085	28.548
Yakın ve Orta Doğu	3.315	2.774	2.084	2.124	3.373	3.016	3.186	4.455	5.585	7.967
Diğer Asya	4.636	6.017	6.202	5.073	6.933	4.884	6.530	9.644	15.500	20.581
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	428	547	439	157	305	232	313	247	302	321
6-Diğer Ülke ve Bölgeler	29	579	307	621	1.208	741	1.013	662	67	158
SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI										
OECD Ülkeleri	31.116	34.838	33.496	28.356	35.682	26.011	32.985	43.899	59.650	66.107
EFTA Ülkeleri	1.112	1.287	1.169	926	1.155	1.481	2.512	3.396	3.911	4.440
Karadeniz Ekonomik İşbirliği-KEİ	3.897	4.495	4.358	4.308	6.746	5.553	6.588	9.298	15.368	20.480
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı-ECO	1.197	1.107	948	1.123	1.543	1.238	1.548	2.736	3.218	5.108
Bağımsız Devletler Topluluğu-BDT	3.074	3.615	3.724	3.734	5.693	4.630	5.555	7.777	12.927	17.252
Türk Cumhuriyetleri	304	399	449	457	628	283	468	623	754	1.267
İslam Konferansı Teşkilatı	5.587	5.233	4.238	4.078	6.321	5.540	6.072	8.195	10.631	14.459

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm> 27/09/2006

Ek 13: Mal Grupları İtibariyle AB – Türkiye Ticaret Dengesi

Avrupa Birliği'nin Türkiye'den İthalatı				Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye İhracatı			
milyon Euro	Milyon Euro	AB'nin Toplam İthalatındaki Payı	%	Milyon Euro	AB'nin Toplam İhracatındaki Payı	%	Denge
TOPLAM	33.492	2,85	100,0	41.849	3,94	100,0	8.357
Tarım Ürünleri	2.907	3,59	8,7	1.126	1,82	2,7	-1.781
Enerji	464	0,19	1,4	1.136	2,92	2,7	672
Tarım Dışı Hammadde	88	0,23	0,3	313	2,87	0,7	225
Büro-Telekomünikasyon Ekipmanı	2.364	1,47	7,1	3.510	3,69	8,4	1.146
Makineler	1.245	1,72	3,7	6.242	3,81	14,9	4.997
Ulaştırma Ekipmanı	6.741	6,84	20,1	9.286	5,55	22,2	2.545
Kimya	710	0,76	2,1	7.285	4,46	17,4	6.575
Tekstil ve Hazır Giyim	10.141	14,4	30,3	1.460	4,42	3,5	-8.681
Demir ve Çelik	989	6,39	3,0	1.013	4,7	2,4	24

Kaynak: European Commission, **Bilateral Trade Relations, Turkey**
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf 28/09/2006 s.2

Ek 14: Türkiye ve Romanya'ya Yönelik IMF Stand-by Düzenlemeleri

Türkiye İle Yapılan Stand By Düzenlemeleri					Romanya İle Yapılan Stand By Düzenlemeleri				
No	Anlaşma Kabul Tarihi	Sona Erme Tarihi	Anlaşma Miktarı (MilyonSDR)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)	No	Anlaşma Kabul Tarihi	Sona Erme Tarihi	Anlaşma Miktarı (MilyonSDR)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)
1	01.01.1961	31.12.1961	37,5	16	1	03.10.1975	02.10.1976	95	95
2	30.03.1962	31.12.1962	31	15					
3	15.02.1963	31.12.1963	21,5	21,5	2	09.09.1977	08.09.1977	64,1	64,1
4	15.02.1964	31.12.1964	21,5	19					
5	01.02.1965	31.12.1965	21,5	-	3	15.06.1981	14.01.1984	1.102,5	817,5
6	01.02.1966	31.12.1966	21,5	21,5					
7	15.02.1967	31.12.1967	27	27	4	11.04.1991	10.04.1992	380,05	318,1
8	01.04.1968	31.12.1968	27	27					
9	01.07.1969	30.06.1970	27	10	5	29.05.1992	28.03.1993	314,04	261,7
10	17.08.1970	16.08.1971	90	90					
11	24.04.1978	19.07.1979	300	90	6	11.05.1994	22.04.1997	320,5	94,27
12	19.07.1979	17.06.1980	250	230					
13	18.06.1980	17.06.1983	1.250,0	1.250,0	7	22.04.1997	21.05.1998	301,5	120,6
14	24.06.1983	03.04.1984	225	56,3					
15	04.04.1984	03.05.1985	225	168,8	8	05.08.1999	28.02.2001	400	139,75
16	08.07.1994	07.03.1996	610,5	460,5					
17	22.01.1999	21.01.2002	2.892,00	11.738,96	9	31.10.2001	15.10.2003	300	300
	21.01.2000		5.800,00						
	15.05.2001		6.362,00		10	07.07.2004	06.07.2006	250	0
18	04.02.2002	31.01.2004	12.821,20	11.914,00					
19	11.05.2005	10.05.2008	6.662,04	1.665,51					
TOPLAM			37.723,24	27.821,07	TOPLAM			3.527,69	2.211,02

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, IMF: Turkey: Financial Position in the Fund As May, 31 2006

<http://www.imf.org/external/np/tre/tad/exfin2.cfm?memberKey1=980>, IMF Resident Representative Office in Romania, <http://www.fmi.ro/?lang=en&page=2>
30/09/2006

Ek 15: Romanya'nın Seçilmiş Bazı Demografik Verileri

Para Brimi	: Yeni Romen Leyi
Nüfus	:22,3 milyon (2006)
Yüzölçümü	:237.500 Km ²
AB Ortalamasına Göre Satın Alma Gücü	: %34,7 (2005)
Yıllık GSYİH Büyümesi	: %7,2 (2006)
Kamu Borcu (% GSYİH olarak)	: %13,7 (2006)

Kaynak: European Commission, European Economy News,
http://ec.europa.eu/economy_finance/een/005/article_4326_en.htm 12/04/2007

GSYİH	: 121,9 Milyar ABD Doları (2006)
Kişi Başına GSYİH	: 5.633,4 ABD Doları (2006)

Kaynak: IMF, IMF, World Economic Outlook Database, 01/2007

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ROMANYA'NIN SERBEST PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ PERFORMANSININ TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmada Romanya'nın Aralık 1989 tarihinden günümüze uzanan zamanda gerçekleştirdiği piyasa ekonomisi reformları, reform sürecinin hızı, ekonomik ve kurumsal açıdan gösterdiği gelişim incelenmiş; gelişim düzeyi, özellikle Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve Birliğin Romanya'nın üyeliğine verdiği destek perspektifinde Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Her iki ülkenin liberalizasyon süreçleri, kurumsal yapılanması IMF stand by düzenlemeleri ve teknik yardımları eşgüdümünde gelişmiş, bununla birlikte AB adaylık süreci özellikle Romanya'da ekonomik dönüşümde katalizör işlevi görmüştür. Ayrıca, AB'nin Romanya'daki dönüşüme verdiği teknik ve mali destek Türkiye ile kıyaslandığında daha üst seviyede olmuş; AB, Romanya henüz Kopenhag ekonomik kriterlerini tam olarak yerine getirmeden bu ülke ile Katılım Anlaşması'nı imzalamış ve Romanya'yı genişlemenin dalgasının içinde tutma konusunda çok güçlü bir irade beyanını ortaya koymuştur.

Sonuç olarak Romanya kurumsal açıdan ve yönetim kalitesi yönünden Türkiye'nin gerisinde olmasına rağmen, 2000 yılından itibaren yakaladığı siyasi ve ekonomik istikrar ile 2007 yılı itibarıyla AB üyeliğini elde etmiştir. Türkiye, piyasa ekonomisi sistemini Romanya'dan 10 sene önce benimsemiş ve Avrupa Birliği ile ilişkilerini 40 yıldan fazla bir süredir ortak ülke, 10 yıldır da gümrük birliği boyutunda sürdürüyor olmasına karşın; üyelik açısından, makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliği ve siyasi kriterler bağlamında yetersiz kalmıştır.

Mehmet Onur YURDAKUL, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

2006, 214 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Reform, liberalizasyon, etkinlik, büyüme, IMF, Avrupa Birliği

ABSTRACT

Master Thesis

ROMANIA'S PERFORMANCE OF TRANSITION TO FREE MARKET ECONOMY: A COMPARISON WITH TURKEY

In this study, Romania's market economy reforms, the momentum of reform process and development on economic and institutional aspects from December 1989 to our day are analysed; the level of progress is discussed particularly on perspective of membership process to European Union and the Union's support to Romania's membership in a comparative basic with Turkey.

Since the beginning of transformation, the liberalization process and institutional structring of both countries have developed with the coordination of IMF stand by arrangements and technical assistance; nonetheless EU membership process has acted catalyst function particularly for Romania's economic transformation. In addition, EU's technical and financial aid for Romania has been in a much more level than Turkey; EU has signed accession agreement with Romania while Romania had not fulfilled Copenhagen Economic Criteria completely thus EU has exhibited a strong intent to keep Romania in the enlargement wave.

As a consequence, while being behind Turkey on institutional and quality of governance aspects, Romania has acquired EU membership by the year 2007 with her political and economic stability since the year 2000. In membership, Turkey's development on the sustainability of macroeconomic stability and political criteria has described as inadequate nonetheless Turkey had adopted market economy system 10 years before Romania and maintaining her relations with EU as a partner country for more than 40 years, and on customs union dimension for 10 years.

Mehmet Onur YURDAKUL, Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Department of European Union and International Economic Relations (Economy and Public Finance)

Supervisor: Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

2006, 214 Pages

Key Words: Reform, liberalisation, efficiency, growth, IMF, European Union.